

LUND UNIVERSITY

Planering för framsteg och gemenskap

Om den kommunala utvecklingsplaneringens idémässiga förutsättningar

Mukhtar-Landgren, Dalia

2012

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Mukhtar-Landgren, D. (2012). *Planering för framsteg och gemenskap: Om den kommunala utvecklingsplaneringens idémässiga förutsättningar*. [Doktorsavhandling (monografi), Statsvetenskapliga institutionen]. Lund University.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Planering för framsteg och gemenskap

Om den kommunala utvecklingsplaneringens idémässiga
förutsättningar

LUNDS
UNIVERSITET

Dalia Mukhtar-Landgren

© Dalia Mukhtar-Landgren
ISBN 978-91-88306-84-5
ISSN 0460-0037
Tryck: Media-tryck, Lund

Samhällsvetenskapliga fakulteten,
Statsvetenskapliga institutionen
Lunds Universitet 2012

Lund Political Studies 167

Till minnet av Rani Mukhtar

Innehållsförteckning

Författarens tack	7
Prolog	9
Del I	11
1. Inledning	13
1.1 Om planeringens förutsättningar	13
1.2 Om studiet av makt och förutsättningarna för politiskt handlande	21
1.3 Disposition.....	30
Del II	33
2. Om planeringens idémässiga förutsättningar	35
2.1 Introduktion	35
2.2 Planeringens kriterier	37
2.3 Hur har planering legitimerats?.....	49
Del III	57
3. Studiet av planering som teori och praktik	59
3.1 Antaganden om förändring och kontinuitet.....	59
3.2 Kommunal utvecklingsplanering.....	62
3.3 Analysverktyg och disposition.....	72
4. Staden och framstegstanken	79
4.1 Framstegstanken som tankefigur.....	80
4.2. En linjär och kumulativ urban utveckling i stadier	81
4.3. En oundviklig och irreversibel urban utveckling	91
4.4 Hur uppstår framsteg?	94
4.5 Slutsatser.....	96

5. Planering för framsteg.....	99
5.1 Planering som hanterar eller genererar framsteg?	99
5.2 Kommunal utvecklingsplanering för framsteg (kommunal näringspolitik).....	104
5.3 En analys utifrån studiens maktdimensioner	115
5.4 Sammanfattning.....	124
6. Staden och gemenskapstanken	127
6.1 Heterogenitet och gemenskap.....	128
6.2 Den delade staden.....	133
6.3 Staden som offentlighet.....	137
6.4 Avslutning.....	143
7. Planering för gemenskap.....	147
7.1 Spänningen mellan heterogenitet och gemenskap.....	148
7.2 Kommunal utvecklingsplanering för gemenskap.....	155
7.3 En analys utifrån studiens maktdimensioner	168
7.4 Sammanfattning.....	174
Del IV.....	177
8. Planering för framsteg och gemenskap.....	179
8.1 Planeringens idémässiga förutsättningar	179
8.2 Framsteg och gemenskap i politisk praktik.....	181
8.3 Avslutning – kontinuitet i förändring	189
English summary.....	193
9. Referenser	199
Lund Political Studies.....	231

Författarens tack

Det finns många som på olika sätt har gjort detta avhandlingsarbete möjligt men också meningsfullt. Jag vill här lyfta fram ett litet urval. Jag vill särskilt tacka mina handledare Anders Sannerstedt och Ylva Stubbergaard, som med sina kritiska ögon och ständig uppmuntran har varit helt ovärderliga. Tack också till Lovisa Hagberg och Patrik Hall för kloka synpunkter vid mitt slutseminarium. För värdefulla kommentarer och för bidragande till en generellt högre livskvalitet, vill jag tacka mina årskamrater Anette Ahrnens, Maria Hedlund, Sara Kalm, Åsa Knaggård och Lisa Strömbom. Varmt tack också till Lina Olsson vid *Urbana studier* i Malmö, för allt ditt stöd, dina kloka synpunkter och för våra givande diskussioner om (bristen på) svensk planeringspolitik. En rad kollegor har, utöver de ovanstående, kommenterat på mitt avhandlingsmanuskript, och här vill jag rikta ett stort tack till Björn Badersten, Tomas Bergström, Matilda Broman, Anders Hellström, John Hultén, Catarina Kinnvall, Håkan Landgren, Lennart Lundquist, Cecilia von Scheele och Bo Peterson.

En inte oansenlig del av min tid har gått till undervisning: tack till Paula Uddman och Jakob Gustavsson för inspiration, stöd och uppmuntran i detta för mig väldigt givande arbete. Stort tack också till Kristina Carlsson, Linda Grandsjö, Daniel Alfons, Stefan Alenius, Kristina Gröndahl-Nilsson, Helen Fogelin, Hanna Voog, Lars Wester och Amir Parhamifar för hjälp med praktiska och administrativa frågor, och tack till Malin Krutmeijer för språkgranskning. Tack också till mina intervjupersoner, samt till de stiftelser som bidragit med finansiellt stöd: Stiftelsen Jan Hiertas minne, Ejnar-Lindhs kommunalvetenskapliga stiftelse, Ekedahl-Lundbergska fonden, Stiftelsen Carl Swartz minnesfond och Crafoordska stiftelsen.

Ett stort tack också till min familj: min lillasyster Tania Mukhtar och mina föräldrar Emad Mukhtar och Raida Jirjis, tack till er alla tre för ert stöd och er ständiga uppmuntran. När jag skriver detta så är det bara ett par veckor kvar tills jag firar min 10-åriga bröllopsdag, tack Håkan för våra vetenskapliga och kommunpolitiska diskussioner, för ditt stöd, och framför allt för att du alltid tror så mycket på mig.

Slutligen, varje tanke jag tänker går först via dig lillskatt – ingen är som du Elis.

Lund, 25 april 2012
Dalia Mukhtar-Landgren

Prolog

Kockumskranen hade på torsdagseftermiddagen nått indiska oceanien med kurs Maldiverna för att runda Sri Lankas sydspets om några dagar [...] Vädret igår var vackert och lugnt med nästan inga vågor alls (*Sydsvenska Dagbladet* 2002-10-17)

Hösten 2002 tog sig många Malmöbor ner till varvsområdet för att följa nedmonteringen av Kockumskranen. Kranen hade sålts och skulle transporteras till Ulsan i Sydkorea (där den enligt utsago senare skulle komma att kallas “tears of Malmö”).¹ Det var ofta fullt på parkeringsplatsen, människor umgicks, tog fotografier av kranen och fikade. Citatet ovan är hämtat från *Sydsvenska Dagbladet*, där intresserade läsare kunde följa kranens färd mot Sydkorea dag för dag. 2001 hade en bomässa invigts i området och några år tidigare hade en högskola etablerats där. Samtidigt var arbetslösheten i Malmö hög, och staden förknippades med en ökande segregation och sociala klyftor. Det här beskrevs ibland som dissonans mellan de problem som förelåg och de lösningar som presenterades – varför en bomässa med exklusiva bostäder i en stad med hög arbetslöshet och ökande sociala klyftor?

I ett mer övergripande perspektiv var satsningarna en del av en pågående omvandling av staden. I marknadsföringsbroschyren *Därför Malmö!* från samma år beskrivs utvecklingen så här:

Malmö har inte påbörjat en förändring – Malmö är redan *en förändrad stad*. Det har hänt förr i Malmös historia, men aldrig på kortare tid. Kontrasterna är påfallande, både i våra närminnen och i sådant som vi ännu kan spåra i stadsmiljön. Synliga kontraster som berättar en pinfärs historia om det nya Malmö (Malmö stad 2002c: 12, kursivering i original).

Förändringen som avses är, enligt samma broschyr, den från “arbetarstad till kunskapsstad” (Malmö stad 2002c: 3).

I efterhand har den urbana förnyelsepolitiken beskrivits som anmärkningsvärd – hur kan en kommun *planera om* en stad från arbetarstad till kunskapsstad? Och inte bara

¹ Enligt *Sydsvenska Dagbladet* (2007-05-09), som återger benämningen, kommer den av att Malmöborna grät när Kockumskranen forslades bort.

en kommun – Malmö är inte ett unikt fall – tvärtom har kommunledningar över hela Europa försökt återuppfinna städer genom att tvätta bort spåren av industristaden och ersätta den med kunskaps-, informations-, evenemangs- och kulturstäder.

Den här formen av stadsomvandlingar har genererat en rad olika frågor inom såväl den politiska praktiken som inom forskningen. Föreliggande studie tar avstamp i en grundläggande fråga: hur en sådan kommunal omvandling är möjlig? Inte minst framstår tanken på stadsomvandlingar som särskilt anmärkningsvärd i en tid där storskalig samhällsplanering sedan ett decennium sägs vara ersatt av management, privatisering och decentralisering (se t.ex. SOU 1996: 169). Ovanstående fråga riktar uppmärksamheten mot *förutsättningarna* för planering och politik, med särskilt avseende på de idéer som möjliggör och begränsar politiken.

Del I

1. Inledning

1.1 Om planeringens förutsättningar

Politikens verklighet består av idéer, val och beslut. Det politiska handlandet är inte predestinerat, men väl begränsat. Politiska val äger inte rum i ett vakuum, utan inom en komplicerad ram av begränsningar och möjligheter (Petersson 1987: 24).

Denna avhandling handlar om förutsättningarna för planering som politisk verksamhet. Citatet ovan kommer från Maktutredningens volym *Metaforernas makt* (1987), och sätter fingret på samspelet mellan möjligheterna för politiskt handlande och det faktiska politiska handlandet. Relationen som beskrivs är med andra ord den mellan politik-som-möjlighet och politik-som-utfall. Utgångspunkten för föreliggande studie är att relationen mellan möjlighet och utfall är en maktrelation.

Vilka är förutsättningarna för planering i Sverige idag? Inom den samhällsvetenskapliga planeringslitteraturen har olika typer av ekonomiska, politiska, och institutionella förutsättningar lyfts fram och diskuterats. Förutsättningarna kan därmed röra allt från lagstiftning och organisatoriska lösningar till EU-medlemskapets reella påverkan.² Inom planeringslitteraturen konstateras inte sällan att planeringens förutsättningar har förändrats – inte minst i ljuset av den genomgripande ekonomiska omvandling som beskrevs i avhandlingens *prolog*. I antologin *Planeringens förutsättningar* (2006) lyfter Gösta Blücher och Göran Graninger fram två centrala och sinsemellan relaterade förändringar i svensk planeringspraktik: å ena sidan betonar författarna olika marknadsaktörers ökande inflytande, å andra sidan kommuners försvagade ekonomiska styrka – en utveckling som innebär att offentliga aktörer i ökande utsträckning söker stöd och samarbete med privata aktörer (2006: 7; även Khakee 2000: 145, Elander 1999). Vidare ser vi en utveckling där EU:s inflytande ökar och relationerna mellan EU, den kommunala samt nationella nivån

² Exempel på EU's påverkan rör dels EU's föreskrifter inom planeringsområdet (t.ex. krav på miljökonsekvensbeskrivning), dels påverkas kommunerna och regionerna av såväl regionala utvecklingsstrategier, som – i föreliggande fall – av den indirekta styrningen i strukturfondernas utvecklingsfrämjande medel (Khakee 2000: 12).

förändras (Blücher & Graninger 2006: 7).³ Dessa förändringar sätter fingret på den för planeringen karaktäristiska relationen mellan stat och marknad. Relationerna mellan stat och marknad varierar över tid och plats, men inom planeringslitteraturen har övergripande förändringar konstaterats mot bakgrund av nya former av samarbeten mellan framför allt kommuner och privata aktörer. Förändringarna begreppsliiggörs inte sällan i termer av samverkan, nätverk och partnerskap (se t.ex. Cars & von Sydow 2001; Granberg 2004), där inte minst kommuners försvagade ekonomi anses skapa ett tilltagande behov av att mobilisera resurser (Elander 1999; Tonell 1991; Khakee 2000: 145).

Vid sidan av diskussioner kring planeringens institutionella förutsättningar kan förändringarna förstås i termer av idéer. Det är inom denna tradition som föreliggande studie rör sig. Studier av planeringens idémässiga förutsättningar brukar antingen lyfta fram och undersöka uppkomsten av nya idéer i planeringspraktiken, till exempel hållbar utveckling (Bradley 2009) eller nya former för medborgerligt deltagande (Khakee 2006; Giljam 2006). Men studierna kan också fokusera de idéer som påverkat planeringstänkandet i bredare termer. Till exempel har de stadsomvandlingar som beskrevs i *prologen* härletts till en rad genomgripande idéer som globalisering (Massey 1999, Marcuse 2002), nyliberalism (Harvey 2007, Brenner & Theodore 2002), och kreativitet (Peck 2007).

Gemensamt för dessa idéer är ett antagande om förändring: Stadsledningar har blivit nyliberala, stadsbor har blivit mer kreativa och städer står inför nya utmaningar och villkor i ljuset av globaliseringen och informationssamhällets framväxt. Mot ett antagande om förändring kan vi ställa ett antagande om kontinuerliga eller till och med nödvändiga idémässiga förutsättningar. Allan Malm (1975) gör i sin analys av planeringstänkandet en uppdelning mellan planeringens *nutida*, respektive *nödvändiga* kännetecken (Malm i Lundquist 1976: 123). I avhandlingen ligger jag nära det Malm kallar planeringens "nödvändiga kännetecken", där ambitionen inte är att undersöka de nya idéer som präglar planeringstänkandet, utan istället de nödvändiga idémässiga förutsättningarna. Thord Strömberg (1991) påpekade i början av 90-talet att det saknades studier av hur mer långsiktiga idémässiga strukturer påverkar planeringen. Detta får enligt honom till följd "att forskaren låter allt förklara allt utan att skilja ut de långsiktigt verkande strukturer som utgör nödvändiga förutsättningar för handlandet" (1991: 113). Planeringsteoretikern Jean Hillier gör samma konstaterande tjugo år senare när hon lyfter fram behovet av att undersöka och problematisera de antaganden som ligger till grund för planeringen, och vilka återverkningar dessa kan ha:

³ En annan typ av institutionell förutsättning rör kommunens relation till staten. Thord Strömberg berör t.ex. de kommunala möjligheterna till handlingsutrymme gällande markpolitik och bostadspolitik (Strömberg 1991).

A conceptual challenge for planning theorists and practitioners, therefore, is to problematize the assumptions which underlie key planning axioms (Hillier 2010: 15).

Det är den här typen av kunskap som jag hoppas att avhandlingen ska kunna bidra med. Det finns inte så många analyser av de idéer eller antaganden som ligger till grund för planeringen, men det finns, som vi kommer att se nedan, en del. I nästa avsnitt kommer jag att göra en kort genomgång av vad vi redan vet om de idéer som ligger till grund för planeringen, och vad vi behöver veta mer om. De luckor jag upplever mig se i nuvarande kunskapsläge bildar utgångspunkten för avhandlingens syfte.

1.1.2 Nuvarande kunskapsläge och studiens bidrag

I analyser av planeringens idémässiga förutsättningar förekommer två typer av kategoriseringar: dels framställningar med ambitionen att verka uttömmande, dels framställningar som fokuserar på en specifik idé och dess upplevt avgörande betydelse för planeringstänkandet. Ett exempel på den förstnämnda kategorin är statsvetaren Lennart Lundquists artikel "Några synpunkter på begreppet politisk planering" (1976) där planeringens "kriterier" ringas in (1976: 122). I en liknande anda gör Anders Gullberg i sin avhandling *Det fängslade planeringstänkandet* ett "bestämningsförsök" av planeringsbegreppet genom att hitta "några beståndsdelar eller förutsättningar som är gemensamma för hart när alla dessa resonemang" (1984: 23). I sin framställning ringar Gullberg in tre grundläggande förutsättningar. För det första förutsätter planering en uppdelning mellan ett planeringssubjekt (den som planerar), och ett planeringsobjekt (det som planeras). För det andra förutsätter planeringstänkandet att världen kan förändras med hjälp av planering. Slutligen förutsätter planeringstänkandet att människors handlande förändrar tingens ordning. Dessa tre grundantaganden sammanfattas som rationalism, utopism och voluntarism (1984). Även Andreaz Strömgren gör i sin avhandling en kategorisering av de idéer som ligger till grund för planeringstänkandet. Där tar han avstamp i upplysningen och utvecklar Gullbergs tre grundantaganden genom att lägga till ytterligare ett, nämligen "tanken på *det kollektiva goda* och det allmänna intresset" (2007: 27-28 kursiv i orig.).

Den andra kategorin av studier fokuserar en specifik idé, till exempel rationalitet, demokrati eller allmänintresse, och dess betydelse för planeringstänkandet. Kanske vanligast är undersökningar av *rationalitetstänkens* betydelse för planeringstänkandet. Ett exempel är statsvetaren Bent Flyvbjergs studie av planering i Ålborg (1992). Flyvbjerg undersöker hur ett antagande om rationalitet, i termer av rationalisering, verkar möjliggörande för planering i termer av makt. Ytterligare två exempel är Michael Gunder som beskriver rationalitetstänkandet som "planning's philosophical justification" (Gunder 2003: 238), och David Harvey, som i "On planning the

ideology of planning" (1985) beskriver rationalitet som del av den ideologi på vilken planering baseras.⁴ I sin analys av rationalitetstänkandet diskuterar Harvey hur planerare skapar en ideologi som både rättfärdigar och legitimerar planerarrollen:

The role of the planner, then, ultimately derives its justification and legitimacy from intervening to restore that balance which perpetuates the existing social order. And the planner fashions an ideology appropriate to the role (Harvey 1985: 177).

Gemensamt för dessa tre framställningar är att de inte enbart undersöker själva föreställningarna om rationalitet, utan även dess återverkningar för planeringspraktiken.

Men vad är det som egentligen kännetecknar planeringstänkandet? Är det beslutsprocessen (process), eller är det istället de värden som ska främjas, såsom hållbarhet, konkurrenskraft eller social sammanhållning (substans) (Healey & Hillier 2008c: xiv)?⁵ I praktiken är det rimligt att anta att både process- och substansdimensionerna är centrala för planeringstänkandet, men det finns i planeringsteorin en tendens att fokusera på planeringens proceduriella dimension. För att tala med Gullberg har planeringsteoretiker generellt intresserat sig mer för processen och den som planerar (planeringssubjektet) än för substansen, eller det som planeras (planeringsobjektet) (1984: 27; Fainstein 2010 se även Campbell & Marshall 1999; Lundquist 1976; Wildavsky 1973; Strömberg 2007). Den här tendensen är på många sätt paradoxal eftersom planeringen ska leda till om inte en bättre värld så åtminstone en förbättring av sakernas tillstånd (Campbell & Marshall 1999). För Susan Fainstein blir detta en central problematik eftersom frågor om planeringens faktiska utfall (i termer av inte minst jämlikhet och rättvisa) riskerar att negligeras (2010).

Ett undantag från tendensen att fokusera på processen, är beskrivningar av *allmänintresset* som en idémässig förutsättning för planeringstänkandet (se bland andra Strömberg 2007; Schönning-Sörensen 2007; Moroni 2004; Campbell &

⁴ Harvey relaterar rationalitet till förmågan att skapa en ordning, eller en balans mellan stat och marknad. Harveys resonemang förs utifrån ett marxistiskt perspektiv och för honom handlar den sociala ordning som lyfts i citatet om reella relationer mellan planeringens olika aktörer (markägare, byggherrar osv). Men, menar Harvey, precis som ordningen som reproduceras är en "distinctively capitalistic social order", rör detta en kapitalistisk definition av rationalitet (Harvey 1985: 176-177 citat från sid. 177). Här tangerar Harvey det som planeringstänkarna Scott Campbell och Susan S. Fainstein (2003) beskriver som "the justification for planning" – plan/marknad-dualismen.

⁵ Med den växande kritiken från bland annat miljörörelser, kvinnorörelser och olika rättviserörelser har frågor rörande planeringens *output* hamnat på den planeringspolitiska agendan. Dessa frågor formuleras ofta som ett av flera mål.

Marshall 1999; 2002; Campbell & Fainstein 2003: 13).⁶ Men som vi kommer att se i kapitel två har allmänintresset inte enbart en substansdimension, utan även en proceduriell sådan. Allmänintressets substans-dimension är emellertid relativt vag – vilka utgör “allmänheten” och vad består denna grups “intressen” av? De här frågorna måste besvaras innan allmänintresset, enligt min uppfattning, kan sägas äga en substansdimension.

Vi har med ovanstående resonemang landat i avhandlingens bidrag till nuvarande forskning. För att sammanfatta har planeringsteorin, med vissa undantag, tenderat att negligera mer övergripande frågor kring planeringens idémässiga förutsättningar, i synnerhet i termer av planeringens substansdimensioner. Men varför behöver vi skilja ut de nödvändiga idémässiga förutsättningarna för planeringen? Här vänder jag mig till Nils Gilje och Harald Grimens konstaterande att “[f]örutsättningar som vi tar för givna [...] kan göra oss blinda för hur problem kan lösas” (1995: 15). Genom att synliggöra och ifrågasätta de idéer som vi tar för givna öppnar vi också för andra möjliga sätt att lösa politiska problem. Det ligger därmed inte bara ett teoretiskt intresse i dessa frågor, utan detta är också, för att tala med planeringsteoretikern John Friedmann, centralt för den politiska praktiken:

Practitioners constantly work with theoretical assumptions and it is the theorist's job to make these assumptions visible and thus to help practitioners reflect on them (Friedmann 1998: 250).

Vi behöver därför kunskap om de (idémässiga) förutsättningarna för planeringen, och vi behöver också veta mer om vilka återverkningar dessa idéer får i sin praktiska tillämpning. Det är till denna diskussion som föreliggande studie hoppas kunna göra ett bidrag.

1.1.3 Studiens syfte och frågeställningar

Syftet med avhandlingen är att undersöka planeringstänkandets idémässiga förutsättningar, med särskilt fokus på de antaganden som ligger till grund för och därmed möjliggör planering som en politisk praktik. Syftet är vidare att, i ett nästa steg, undersöka hur dessa idéer har tillämpats i den politiska praktiken, och vad som händer i tillämpningen. Syftet preciseras genom två delfrågor, vilka också strukturerar avhandlingen.

⁶ Studierna referade här analyserar allmänintresset som en idé genom att lyfta fram dess olika beståndsdelar. Fokus ligger därmed inte på de implikationer som allmänintresset har för planeringspraktiken, härmed skiljer de sig från till exempel Flyvbjergs och Harveys studier av rationalitet och planering.

1. Vilka är planeringstänkandets idémässiga förutsättningar?

Den här frågan besvaras redan i avhandlingens kapitel två, där jag genom en systematisk litteraturstudie av västerländsk planeringslitteratur ringar in de idéer som kännetecknar planering som politisk verksamhet. Jag kommer att argumentera för fyra centrala idémässiga förutsättningar. Två av dem är processororienterade och summeras i ett antagande om *demokrati* respektive ett antagande om *rationalitet*. Därefter kommer jag att argumentera för två substansorienterade dimensioner, där jag lyfter fram att planeringstänkandet dels förutsätter ett antagande om kontinuerliga *framsteg*, dels ett antagande om *gemenskap*. Det är de två substansdimensionerna som, med avstamp i nuvarande kunskapsläge, kommer att stå i fokus för den fortsatta framställningen.

2. Vilka återverkningar har dessa idéer för (a) planeringsteorin, och (b) för planeringen som politisk praktik?

Den här frågan besvaras i avhandlingens kapitel 4-7, där jag i tur och ordning diskuterar hur ett antagande om framsteg respektive ett antagande om gemenskap har påverkat dels planeringstänkandet, dels planeringen i praktiken.

I analysen av planeringspraktiken används Malmö och den omvandling av staden som beskrevs i prologen som ett empiriskt exempel. Det innebär att jag undersöker hur framstegstänkandet och gemenskapstänkandet har präglat planeringen i Malmö. Närmare beskrivningar och motiveringar av fallet Malmö återfinns i kapitel 3, under rubriken 3.2.3.

Två teoretiska antaganden ligger till grund för avhandlingens syftesformulering: (1) idéer påverkar den politiska praktiken, och (2), denna påverkan är en maktrelation. Här håller jag med Olof Petersson om att det är olyckligt när "forskningen om politiskt handlande och forskningen om politiska institutioner går skilda vägar. Eftersom det är samspelet dem emellan som är av intresse krävs ett *samlade* teoretiskt perspektiv" (1987: 25, min kursiv). Återstoden av kapitlet kommer att ägnas åt en redogörelse av de teoretiska antaganden och begrepp som ligger till grund för avhandlingen. Men först måste vi först svara på frågan – hur mycket kan vi egentligen veta om förutsättningarna för planering och politik?

1.1.4 Om politikens idémässiga förutsättningar

Enligt min uppfattning handlar frågor om planeringens förutsättningar till syvende och sidst om förutsättningarna för politiskt handlande. Genom att närma oss planering som ett exempel på politiskt handlande öppnar vi för en bättre förståelse för hur makt och politik är inbäddade i planeringspraktiken och planeringsteorin. Formulerad på detta vis tangerar frågan om planeringens förutsättningar en generell samhällsvetenskaplig problematik – är politiskt handlande lagbundet (nomologiskt), eller är det möjligt utfallsrummet helt öppet? (Petersson 1987: kap. 2).

Särskiljandet mellan de båda ansatserna förknippas ofta med Karl Poppers uppdelning i *klockan* och *molnet*. Klockan står för regelbundenhet och lagbundenhet,

och molnet står för motsatsen – öppenhet, oförutsägbarhet och oregelbundenhet (Popper 1973: 207; Petersson 1987: 21). Popper, som diskuterar bland annat fysiken, beskriver sig själv som *indeterminist*, och menar att “all clocks are clouds, to some considerable degree – even the most precise of clocks” (1973: 215).⁷ Han beskriver vidare, med avstamp i Arthur H Comptons *The freedom of man* (1940), det han kallar “the nightmare of the physical determinist”. Mardrömmen utgörs av ett samhälle som är helt mekaniskt, där allt är regelbundet och förutbestämt:

Thus all our thoughts, feelings, and efforts can have no practical influence upon what happens in the physical world [...] (Popper 1973: 217).

Grunden i den här mardrömmen är för Popper det ontologiska antagandet om ett stängt system, där fysiska enheter uteslutande interagerar sinsemellan och inte med någonting utanför det låsta systemet (1973: 219). Vi som är intresserade av politiska processer har naturligtvis svårt att ens föreställa oss ett sådant låst system. Trots det var det nomologiska antagandet länge dominerande inom statsvetenskapen, även om antagandet i praktiken sällan låg till grund för några faktiska studier (Flyvbjerg 2001: 56). Istället har samhällsvetenskaplig metod kännetecknats av en lång rad kombinationer av klockor och moln i sökandet efter en ansats “som accepterar indeterminismen men samtidigt beaktar människornas planmässiga handlande” (Petersson 1987: 24). I termer av politiskt handlande landar vi i “the idea of combining freedom and control” (Popper 1973: 232).

Var placerar sig då föreliggande studie? I avhandlingen ansluter jag mig till traditionen av tolkande ansatser inom ramen för en, brett sett, hermeneutisk tradition. Olof Petersson konstaterar emellertid att dessa traditioner, med sina partikulariserande fallstudier (1987: 25), i regel betraktats som otillfredsställande för att förstå politiskt handlande. Anledningen är att det partikulära inte bereder möjlighet till generaliseringar. I *Making social science matter* (2001) vänder sig statsvetaren Bent Flyvbjerg mot detta vanligt förekommande antagande, och anför värdet av ingående analyser av “ett bra exempel” för att förstå de många samtidiga relationer som präglar politik (Flyvbjerg 2001: kap. 6). Eftersom politiken inte är ett låst system krävs en analysform som beaktar många samtidiga dimensioner och processer – och här har fallstudien en fördel (2001: kapitel 6).⁸ För att förtydliga

⁷ Popper beskriver indeterminism som “the doctrine that *not all* events in the physical world are predetermined with absolute precision [...]” (1973: 220, kursiv i orig.).

⁸ Flyvbjerg menar också att generalisering inte är den enda giltiga formen av kunskap, och att kunskap som inte kan generaliseras ändå kan ingå i en kollektiv läroprocess om ett visst ämne (2001: 75). Statsvetaren Bo Bengtsson har kritiserat Flyvbjergs argument för fallstudiens generaliserande potential. I sin recension frågar han sig: om “bra exempel” är exempel på processer vi redan känner till – varför behöver vi då ytterligare studier av dem? (1999: 205f). Enligt min uppfattning ligger svaret just i

ansatsen kommer jag att fördjupa Flyvbjergs diskussion kring fallstudien genom att placera den inom en bredare epistemologisk kontext.

Flyvbjergs ambition är, i likhet med Olof Peterssons (1987), att undersöka vilket bidrag samhällsvetenskaperna *de facto* kan tänkas göra till vår kunskap om tingens ordning. Där Petersson diskuterar regelbundenhet i relation till öppenhet, tar Flyvbjerg avstamp i Aristoteles tre olika kunskapsbegrepp. Dessa är *episteme* som betonar den universiella, kontextfria vetenskapen, ofta centrerad kring lagar och regelbundenheter, *techné* som baseras på en praktisk instrumentell rationalitet, och slutligen *phronesis* som istället lyfter fram värdet av sammanhang, oregelbundenheter (i motsats till lagar) och pragmatism (Flyvbjerg 1991: kap 4). Om naturvetenskapens styrka ligger i den epistemiska traditionen, så ligger dess svaghet i den fronetiska – och här ligger istället samhällsvetenskapens styrka (Flyvbjerg 2001: 60-62).⁹ I Flyvbjergs läsning av Aristoteles lämpar sig statsvetenskapen för fronetisk kunskap just på grund av politikens kontextuella natur, där plats, tid och enskilda händelser och erfarenheter är avgörande för hur politiska processer utformas i praktiken (2001: 57-60). Det rör sig emellertid inte om samhällsprocesser som "moln" utan istället en insikt om att politik handlar om en rad samtidiga processer, vilka svårligen kan isoleras, eller förstås utan att deras relation sinsemellan beaktas. Och det är just samspelet mellan olika processer som ger statsvetenskaplig teori en fördel: ämnets politikbegrepp rymmer kunskap om institutionella förutsättningar inom den formellt politiska sfären. Dessutom har den politiska teorin lagt grunden för kunskap kring värden och samhällsideal (jfr Hay 2002: 67; Dyrberg 1997: 86; Leftwich 2004: 2). Tillsammans bildar dessa olika former av empirisk, kritisk och normativ kunskap om politik grunden för det fronetiska sättet att närma sig kunskap.

Mer konkret innebär den fronetiska traditionen att vissa frågor betonas framför andra. Inte sällan berörs frågor om vart vi är på väg, om den valda vägen är önskvärd och vad vi hade kunnat göra istället (även om inte alla frågor kan beaktas i samma utsträckning) (Flyvbjerg 2001: 60f). I avhandlingen ligger inte fokus så mycket på normativa analyser av huruvida politiken är önskvärd eller inte. Däremot intresserar jag mig för återverkningarna av de idéer som ligger till grund för planeringen. Till ovanstående frågor lägger Flyvbjerg ytterligare en, nämligen studiet av makt (2001: 60). Makt bör emellertid inte betraktas som en av flera olika processer, utan istället är

fallstudiens detaljerade karaktär – här är ambitionen inte bara att påvisa dessa processers existens, utan kanske snarare att söka förstå dessa processers uppbyggnad, karaktär och återverkningar. Den här typen av mer genomgående förståelse förutsätter den typ av tolkande och fördjupade ansats som bara är möjlig med fallstudien.

⁹ En liknande arbetsfördelning beskrivs hos Petersson (1987). Petersson konstaterar att samhällsvetenskapens lagar alltid kan förändras genom människors handlande och kunskap – en företeelse som gör en fullständig samhällslig lagbundenhet omöjlig, och skapar en "principiell skillnad mellan samhällsvetenskaper och naturvetenskaper" (1987: 23).

makt det som möjliggör dessa processer (2001: kap 7-8). Synen på makt som möjliggörande ligger i linje med min förståelse av planeringens idémässiga förutsättningar, eftersom det är just makt som skapar förutsättningarna för politiskt handlande. Det här sättet att närma sig makt och planering är idag en bristvara inom planeringsteorin, något som bland annat John Friedmann har påpekat:

All told, I would like to urge those of us who are committed to the further development of planning theory to build relations of power – and especially enabling power – into our conceptual framework (Friedmann 1998: 252).

Det Friedmann ovan beskriver som “enabling power”, möjliggörande makt, står i fokus för studiens teoretiska ramverk, där utmaningen ligger i att hitta en teoretisk ansats som skapar förståelse för hur just idéer kan verka möjliggörande och begränsande för planering som politiskt handlande. Syftet med resten av detta kapitel blir därmed att utarbeta ett teoretiskt ramverk för studiet av planeringens förutsättningar, med särskilt fokus på dess idémässiga förutsättningar.

1.2 Om studiet av makt och förutsättningarna för politiskt handlande

Studier av politiskt handlande har inte sällan tagit avstamp i en diskussion kring aktörer och strukturer. Å ena sidan förklaras politiskt handlande i termer av aktörers (mer eller mindre) rationella handlande, å andra sidan ses aktörers handlande som begränsat av de strukturer som kringgärdar aktörerna. Spänningen beskrivs av Lennart Lundquist på följande sätt:

I den ena extremen betraktas människan som bunden av förhållanden - det må vara gud, produktivkrafterna eller ödet; lagbundenheter eller slumpen - vilka hon överhuvudtaget inte eller i ringa mån förmår påverka (determinism) eller ens har kännedom om. Hennes handlingar blir därmed enbart en manifestation av dessa opåverkbara krafter. Den andra extremen innebär, att människan uppfattas som en fri varelse, som suveränt eller med små restriktioner kan forma sin tillvaro (voluntarism) (1984: 1f).

Inom planeringsteorin har det, något förenklat, funnits en stark tilltro till aktörers (planerarens) autonomi. Tilltron baseras på föreställningen om den rationelle planeraren som på basis av kalkyl och förutsägelser kan planera fram det önskvärda samhället (se kap. 2). För att tala med Friedmann: “The rational planning paradigm studiously avoided talking about any form of power other than the power of mind”

(1998: 249). Som kapitel 2 kommer att visa avtog emellertid den starka tilltron till planerarens handlingsutrymme under 1970-talet, när planering allt oftare kom att begreppsliggöras som en politisk men inte uteslutande rationell beslutsprocess. Även inom samhällsvetenskaperna i stort var debatten högljudd och infekterad under 1970-talet (Rothstein 1988), och mot bakgrund av den stundtals hätska kritiken mot rena aktör- respektive strukturansatser växte under 1980- och 90-talen en rad kombinatoriska lösningar fram (se t.ex. Giddens 1979, Rothstein 1988, Lundquist 1984; Stubbergaard 1996: 34ff).¹⁰

Den hätska debatten har kommit att blekna bort och vissa har istället rest kritik mot en upplevd "aktör/struktur-reduktionism" inom samhällsvetenskapen (se t.ex. Doty 1997; Hay 2001; Dyrberg 1997). En av dessa kritiker är statsvetaren Torben Bech Dyrberg, som istället ansluter sig till de maktdefinitioner som tar avstamp i makt som en *handlingsförmåga* (*ability*):

We move from conceptualizing power and politics in terms of determination and causation to a language of political potentials which condition but do not determine performance (Dyrberg 1997: 88).

I avhandlingen har jag valt att ta utgångspunkt i Dyrbergs definition och analys av makt och politik. Dyrbergs teori tillämpas eftersom dess fokus på politikens möjliggörande potential harmonierar väl med avhandlingens ambition att undersöka förutsättningarna för politik. Dyrberg baserar sin maktanalys på Michel Foucaults arbeten om makt, och Ernesto Laclau och Chantal Mouffes analys av politik. Statsvetaren Chantal Mouffe, och kanske framför allt hennes senare arbeten om politik, är centrala för denna studie. Skälet är att Mouffe explicit diskuterar idéernas betydelse för politiken. Med Mouffe kommer därmed en förståelse av hur idéer kan verka möjliggörande för politisk praktik. Med Dyrberg fördjupas denna förståelse genom framhållandet att de möjliggörande processer som Mouffe talar om i själva verket är maktrelationer. I det följande presenteras avhandlingens syn på politik och makt.

¹⁰ För en kritik mot de renodlade aktör- respektive strukturansatserna se t.ex. Johnsson 2001.

1.2.1 Om politikens möjliga utfallsrum

Jag valde Mouffe för att förstå planeringens idémässiga förutsättningar eftersom hon tar avstamp i *språkets* betydelse för vår förståelse av politik.¹¹ För Mouffe har språket en betydelseskapande effekt, vilket innebär att begreppsdefinitioner har återverkningar på den politiska praktiken (Laclau & Mouffe 2001: 97-114). För att ta ett exempel så kan begreppet rättvisa definieras på många olika sätt: det kan ses som rättvist att betala höga skatter, med argumentet att alla har samma rätt till en god levnadsstandard, men det kan också ses som orättvist att betala höga skatter, då alla istället bör ha rätt att behålla frukterna av sitt arbete. De olika begreppsdefinitionerna får olika återverkningar i för planering som politisk praktik (det faktiska utfallet). Om den första rättvisedefinitionen får genomslag så etableras och institutionaliseras en starkt progressiv beskattning. Om den andra definitionen vinner kampen om tolkningsföreträdet så minimeras istället skatterna.

Till grund för denna kamp om tolkningsföreträde, eller konkurrens mellan begreppsdefinitioner, ligger ett antagande om *ett ständigt öppet möjligt utfallsrum*, begreppsliagt i termer av "the impossibility of closure" (Laclau & Mouffe 2001: 122). I likhet med Poppers diskussion kring *indeterminism* så innebär detta inte en fullständig slumpmässighet, det Popper kallar *chance* (1973: 227).¹² Istället ligger samhällets öppenhet i antagandet att det alltid finns olika möjliga sätt att organisera, förstå och närma sig samhället (Laclau & Mouffe 2001: 111).

Antagandet om öppenhet innebär vidare att verkligheten kännetecknas av en kamp mellan flera ständigt konkurrerande begreppsdefinitioner (jfr rättvisexemplet). Den betydelse vi ser som "rimlig" är den betydelse som sedimenterats över tid och därför dominerar andra betydelser (Laclau & Mouffe 2001: 105-114). För att förklara den här typen av stabilitet använder Mouffe begreppet *hegemoni* (2005: 17-19). Hon framhåller att "varje samhälle är produkten av en serie praktiker som strävar efter att etablera ordning i en kontingent kontext", där samhället kännetecknas av sedimenterade praktiker som har kommit att tas för givna (Mouffe 2005: 17). Mouffe har i sina studier särskilt undersökt den liberala hegemonin och dess återverkningar i termer av begränsningar i det möjliga utfallsrummet.

¹¹ Mouffe anknyter därmed till en statsvetenskaplig tradition av att undersöka idéers roll i politiken. Under 1950- och 1960-talet hamnade idéanalyser i skuggan av rationalistiska analyser av politiskt beteende (Lagergren 1999: 12f). Men under 70-talet fick de ett ordentligt uppsving. Fredrika Lagergren härleder detta uppsving dels till den normativa politiska filosofins samtida renässans (ofta, och också här kopplad till John Rawls *A Theory of Justice* från 1973), dels till 1980-talets nyinstitutionalism där politiska idéers roll fick genomslag (1999: 13). Det är också rimligt att koppla detta till en bredare språklig vändning i samhällsvetenskaperna.

¹² Ett utfall som enligt Popper vore i princip lika illa, om inte värre, än determinismen (1973: 227).

Men – och detta är centralt för Mouffe – när en begreppsdefinition tillfälligt “vinner”, så försvinner inte de andra alternativen. I relation till rättvisexemplet så innebär inte genomslaget av ett liberalt rättviseperspektiv att de andra rättviseperspektiven upplöses – tvärtom finns dessa alternativ kvar och utmanar ständigt den dominerande ansatsen. *Antagonism* är (alla) de alternativ som “blev över” och som ständigt utmanar en dominerande förståelse (Laclau och Mouffe 2001: 108-113, 122-127). Antagandet om antagonism innebär att varje politisk handling samtidigt är ett val och en uteslutning (en rättvisedefinition väljs och andra möjligheter utesluts tillfälligt). Dyrberg begreppsliggör denna process av val/uteslutning som “automatisk uteslutning”, eller *auto-negativity* (Dyrberg 1997: 133).¹³ I min läsning utgör alla dessa möjliga rättvisedefinitioner politikens “möjliga utfallsrum”. Politikens möjliga utfallsrum är därför ständigt öppet (även om hegemoniska relationer kan synas “låsa” det), och det är dessutom ständigt konfliktfyllt.¹⁴

Enligt min tolkning av Dyrberg och Mouffe får vi med detta två samtidiga maktprocesser: ett val görs, och med detta utesluts andra möjligheter. Den första maktprocessen utgörs därmed av det val som reducerar politikens möjliga utfallsrum till ett faktiskt utfall – i rättvisexemplet den process där en rättvisedefinition “vinner”, sedimenteras och omsätts i den politiska praktiken. Jag har kallat denna maktprocess *makt som handlingsförmåga*.¹⁵ Den andra maktprocessen uppstår i de uteslutningar (*auto-negativity*) som automatiskt kommer med dessa val. Jag har kallat denna process *makt som uteslutning*. I praktiken genereras båda formerna av makt i samma ögonblick, eftersom varje handling med nödvändighet innebär en uteslutning, och uppdelningen mellan de två formerna är därför rent analytisk. Maktprocesserna preciseras nedan, vilket också innebär att jag lämnar den ontologiska nivån.¹⁶

¹³ För Dyrberg är begreppet en utveckling av Foucaults diskussioner kring maktens produktivitet (1997: 134). Dyrberg försöker på så vis överbrygga Mouffe och Foucault.

¹⁴ Detta ständigt konfliktfyllda möjliga utfallsrum beskrivs hos Mouffe som *det politiska*. *Politik* är å andra sidan det faktiska utfallet – eller som Mouffe uttrycker det – den tillfälliga stabiliseringen och de olika institutioner och praktiker som bildas som följd (Mouffe 2005: 9)

¹⁵ Makt som handlingsförmåga är min översättning av det Dyrberg kallar *ability*. Andra möjliga översättningar hade varit akörsskap eller kapacitet. Grundtanken är att förmåga inte är en egenskap som aktörer besitter utan att makten är av en tillfällig karaktär. Här ligger Dyrberg nära det Anthony Giddens kallar *generativ makt* vilken han beskriver i termer av “makt som förändringskapacitet” (i original “power as transformative potential”) (1991: 215).

¹⁶ Denna uppdelning mellan makt som handlingsförmåga och makt som uteslutning återfinns inte explicit hos Dyrberg. Dyrberg gör istället en uppdelning mellan det han kallar lower-order level (aktörers makt) och higher-order level (förutsättningarna för denna makt) (1997: 8-15, 99-105). Detta korresponderar till stora delar med det jag kallat makt som handlingsförmåga, men i min operationalisering har jag förenklat denna maktrelation något. Makt på den högre nivån rör en rad olika maktrelationer, dels olika identifikationsprocesser, men även skapandet av politisk auktoritet och legitimitet. I min operationalisering och användning av *makt som handlingsförmåga* jag förenklat ansatsen något, för att kunna studera den i praktiken. I denna förenklande ambition har jag valt att fokusera en av

1.2.2 Makt som handlingsförmåga och makt som uteslutning

I det här avsnittet kommer jag att ytterligare precisera de maktprocesser som studeras i avhandlingen. I nästa avsnitt (1.2.3) kommer jag att operationalisera dem och därmed sänka abstraktionsnivån ytterligare.

Istället för att härleda makt till aktörer och/eller strukturer följer Dyrberg den tradition som ser makt som *handlingsförmåga*. För Dyrberg är handlingsförmåga inte en egenskap som aktörer besitter eller saknar, utan istället är makt förmåga *i sig*. Detta innebär inte att aktörer inte har makt, eller att frågor om vem som har makt är irrelevanta. Istället menar Dyrberg att frågan om aktörers makt är en "senare fråga". Först måste vi fråga oss: under vilka förutsättningar får aktörer makt? Eller för att tala med Dyrberg:

[W]e must reconsider what the subject must be like in order to 'have' power, and therewith, ability (Dyrberg 1997: 9).

Det är därmed en diskussion som *föregår* frågorna om vem/vilka som har makt. Här följer Dyrberg Foucaults ambition att tillfälligt "sätta staten inom parantes" (Dyrberg 1997: 86, äv 105-106; Foucault 1990: kap. 2).

Political theory has never ceased to be obsessed with the person of the sovereign [...]. We need to cut off the King's head: in political theory that has still to be done" (Foucault 1980: 121).

Foucaults utgångspunkt är att makt enbart kan förstås om den frigörs från ett formellt politiskt-institutionellt perspektiv (Flyvbjerg 1992a: 107ff; Foucault 1980: 121). Makt ska därför inte reduceras till den formella politiska sfärens lagar, förordningar och institutioner, utan istället är det genom dessa institutioner som makten förkroppsligas och synliggörs (jfr Flyvbjerg 1992a: 111; Foucault 1990: kap. 2). Dessa institutioner, och här följer Dyrberg Foucault, möjliggör i sin tur visst agerande, och begränsar annat (Dyrberg 1997: 132ff). Istället för att reducera makt till aktörer tar Foucault med detta avstamp i maktens *produktivitet*. Här kommer vi också över till den andra maktprocess som jag kommer att lyfta fram: makt som uteslutning. Dyrberg beskriver nämligen maktens produktivitet som samtida processer av val/uteslutning. Ansatsen kan tyckas något abstrakt, och beskrivs kanske därför bäst genom exemplifiering. Även om detta blir något förenklande har jag här valt frågan om arbetslösheten bland invandrare.

de huvuddimensioner som Dyrberg lyfter fram, nämligen legitimitet och skapandet av politisk auktoritet (se 1.2.3). Vad gäller *makt som uteslutning* så är detta ett begreppsliggörande och en operationalisering av det som Mouffe kallar antagonism, och det som Dyrberg beskriver som auto-negativitet.

Invandrades arbetslöshet begreppsliggörs på olika sätt i nutida svensk debatt. Frågans begreppsliggörande påverkar i sin tur den politiska praktiken: antar vi att arbetslösheten är en konsekvens av diskriminering och rasism blir till exempel anonymiserade jobbansökningar och anti-diskrimineringslagstiftning en rimlig åtgärd. Antar vi istället att arbetslösheten är en följd av en generell arbetsovilja hos invandrare blir åtgärder som sänkta ersättningsnivåer för samma grupper en rimligare politisk lösning. Formellt beslutsfattande och verkställande politiska organ (till exempel integrationsverk, diskrimineringsombudsmannen) eller nya lagar (som till exempel en anti-diskrimineringslagstiftning) är "kodifieringar" av makten. Det är inte självklart att dessa politiska institutioner utövar makt (Dyrberg 1997: 103-108, citat fr 103). På samma sätt är inte heller den makt som enskilda aktörer har given. Utifrån exemplet så är diskrimineringsombudsmannen antingen en central aktör i arbetet för att minska arbetslösheten bland invandrare (aktören får makt och inflytande), eller är samma aktör helt överflödig i just detta avseende (aktören får ingen makt). Förmågan till politisk handling är därmed inte på förhand given, utan det är istället en provisorisk handlingsförmåga som skapas genom vissa idémässiga förutsättningar (Dyrberg 1997: 137).

Makt kan därmed ses som en rad olika processer vilka strukturerar det möjliga utfallsrummet och därmed *möjliggör* planering (jfr Mouffe 2005: 18 och Dyrberg 1997: 188). Dessa processer är alltid samtidigt inkluderande och uteslutande. Vissa aktörer får makt, andra inte. I praktiken innebär detta att "the form and content of power relations vary infinitely" (Dyrberg 1997: 136). För Flyvbjerg, som också följer en Foucauldiansk ansats, kommer detta att innebära att makt bäst förstås och studeras i sin praktiska tillämpning (Flyvbjerg 1992a). Verktygen för detta presenteras i nästa avsnitt.

1.2.3 Operationalisering av studiens maktbegrepp

Mot bakgrund av antagandet att makt kännetecknas av relationer som tar sig varierande uttryck, blir utmaningen för den som är intresserad av makt att, "provide oneself with a grid of analysis which makes possible an analytic of relations of power" (Foucault 1980: 199; återges även i Flyvbjerg 1992a: 108). Här försöker jag skapa ett sådant ramverk genom att operationalisera de två maktansatserna makt som handlingsförmåga och makt som uteslutning. Som alla operationaliseringar innebär de en förenkling av de komplexa relationer som kännetecknar makt i teorin och i praktiken.

I. Makt som handlingsförmåga

För att förstå förutsättningarna för makt, och förmågan att utöva makt, använder Dyrberg metaforen om maktens cirkulära natur:

The modern relation between power and authority inaugurates what has been termed the circular structure of power. This is crucial for

understanding the relation between the political, politics and society, namely *that power strategies erect an authority in whose name they seek legitimation* (Dyrberg 1997: 186, min kursiv).

I enlighet med citatets sista rader handlar planeringens förutsättningar, och makt som handlingsförmåga, om den process som *framställer planering som en legitim verksamhet*. Det innebär inte att den politiska auktoriseringen kan reduceras till en *de facto* legitim makt, utan det handlar – som jag tolkar det – om en legitimeringsprocess som skapar grunden för politisk auktoritet (jfr Dyrberg 1997: 187). Tanken finns även hos Mouffe:

[T]here is no unbridgeable gap between power and legitimacy – not obviously in the sense that all power would be automatically legitimate, but in the sense that: (a) if any power has been able to impose itself, it is because it has been recognized as legitimate in some quarters; and (b) if legitimacy is not based in an aprioristic ground, it is because it is based in some form of successful power (Mouffe 1997: xi).

Även för Mouffe är alltså makt möjlig eftersom den har erkänts som legitim i åtminstone någon instans. För henne innebär detta att legitimitet inte är baserad på en aprioristisk grund, utan att den istället kommer från makt. Det innebär återigen inte att all maktutövning per definition är legitim. Istället är tanken att planerarens makt ständigt skapas och återskapas genom *tillhandahållandet och upprätthållandet av en legitimitetsgrund*. För att tala med Dyrberg “[p]ower plays an active role in shaping its own legitimacy, meaning that the latter is not independent of the former [...]” (1997: 101).

I operationaliseringstermer handlar därmed makt som handlings-förmåga om den process vari planeringsverksamheten och planerarens makt legitimeras.

II. Makt som uteslutning

Av premissen att varje planeringspraktik hade kunnat se annorlunda ut följer att planering ger upphov till en rad uteslutningar (jfr Mouffe 1997: 11-14). Med utgångspunkt i detta antagande om antagonism, handlar därför makt som uteslutning om att synliggöra de alternativ som väljs bort (jfr Dyrberg 1997: 118; 132ff). Värt att notera är att denna så kallade “automatiska uteslutning” (*auto-negativity*) även gäller för de processer där makt som handlingsförmåga etableras. Som jag kommer att visa i kapitel två, så har planering legitimerats på olika sätt över tid. Längre legitimerades planering som en rationell och helt apolitisk verksamhet – en legitimitetsgrund som naturligtvis var förödande för var alla tankar om vikten av medborgerligt inflytande. Senare har planering också kommit att legitimeras som en demokratisk verksamhet och med det öppnades också för deltagandeförsök i planeringsverksamheten. Som de

empiriska studierna i kapitel 4-7 kommer att visa kan planering idag legitimeras på båda dessa sätt, vilket också får återverkningar för planeringens utformning.

Hur kan då makt som uteslutning förstås och undersökas i relation till planeringspraktiken? I Mouffes tidigare arbeten med Ernesto Laclau (1985), liksom hos Dyrberg, beskrivs de samtidiga processerna av val och uteslutningar i termer av ekvivalens/skillnad (Dyrberg 1997: kap. 4).¹⁷ Detta begreppspar operationaliserar maktens andra dimension. Ekvivalens/skillnad består av två samtidiga relationer. Dels *ekvivalens* som är en betydelseskapande process där olika idéer eller föreställningar kopplas ihop till en enhet. Men denna ekvivalenskedja skapas också differentiellt, eller genom en *skillnadslogik*, där begrepp samtidigt definieras genom vad de *inte* är (Laclau och Mouffe 2001: 127ff). Exempel är begreppet utveckling som förstås i relation till begreppet underutveckling och begreppet man som förstås i relation till begreppet kvinna. Andra exempel är civiliserad/ociviliserad, centrum/periferi, modern/traditionell och så vidare. Ett exempel från avhandlingen får illustrera: i kapitel 6, om gemenskap, visar jag hur föreställningen om "den urbana underklassen" har skapats och reproducerats genom tillhandahållandet av en rad upplevt gemensamma egenskaper hos fattiga arbetare, till exempel smutsig, arbetslös, farlig, omoralisk och ociviliserad. Tillsammans bildar dessa egenskaper en *ekvivalenskedja* där inbördes skillnader mellan olika grupper i staden upplöses, och vi lämnas med bilden av *en* gemensam underklass med gemensamma egenskaper och värderingar. Dessa egenskaper kontrasteras i sin tur mot den borgerliga gemenskapens medlemmar i en *skillnadslogik* som framställer gemenskapens medlemmar som – i kontrast mot underklassen – hygieniska, arbetande, pålitliga, moraliska och civiliserade. Ekvivalens/skillnad är med andra ord en process som inte enbart ringar in den urbana underklassen – utan även den borgerliga gemenskapens medlemmar (jfr Dyrberg 1997: 120-123).¹⁸

Med den automatiska uteslutning som kommer med varje planeringspraktik blir det svårt att upprätthålla en tydlig åtskillnad mellan maktens möjlighetsskapande (produktiva) och begränsande dimensioner (Dyrberg 1997: 135). Dyrberg begreppsliggör detta genom en åtskillnad mellan å ena sidan *maktrelationer*, vilka ses som "makt utövad i enlighet med vissa regler, rutiner och kriterier", och å andra sidan *maktkamp* (struggle) som ses som ett ifrågasättande av dessa regler (Dyrberg 1997:

¹⁷ I original "the logics of equivalence and difference" (1997: kap. 4).

¹⁸ Dessa relationer av ekvivalens/skillnad är naturligtvis inte statiska, och de kan framstå som mer eller mindre stabila och få större eller mindre genomslag. Genomslaget beror på en rad olika faktorer och maktrelationer i samhället: planering är inte en endimensionell praktik, utan en rad olika ekonomiska, sociala och institutionella maktrelationer samspelar (Jfr Dyrberg 1997: 122). Vidare är det generellt så att aktörers förmåga att få sin vilja igenom beror på en rad olika former av förutsättningar i termer av olika resurser, förmåga till övertalning eller manipulation och så vidare (jfr Dyrberg 1997: 141). I min studie fokuserar jag de idémässiga förutsättningarna, men i praktiken samspelar en rad olika maktrelationer. Vilka dessa är kan enbart förstås genom empiriska studier av faktiska planeringspraktiker.

142). De konflikter som kan uppstå i relationen val/uteslutning kan därmed hanteras på olika sätt, vilket också den empiriska analysen kommer att illustrera. Antingen hanteras konflikterna genom att politiken öppnas och olika politiska alternativ ställs mot varandra (politisering), eller så hanteras konflikten genom en stabilisering, där de olika synsätten neutraliseras eller till och med osynliggörs (depolitisering) (Dyrberg 1997: 144).

1.2.4 Sammanfattning

Studiens utgångspunkt är att planeringsobjektet (det som ska planeras) är antagonistiskt till sin natur. Det finns alltid många olika lösningar, och planering, som exempel på makt, handlar om förmågan att tillfälligt stabilisera detta möjliga utfallsrum till ett faktiskt utfall (jfr Dyrberg 1997: 181; Mouffe 2002: 17-36). Planering, som all politik, är därför paradoxalt nog en producerande och samtidigt begränsande verksamhet. I studiens förståelse av dessa relationer ligger, med avstamp i min läsning av Dyrberg och Mouffe, två parallella och samtidiga maktrelationer:

- I. Förmågan att omsätta *ett* av många möjliga alternativ till politisk praktik (makt som handlingsförmåga).
- II. De exkluderande processer och uteslutningar som är en konsekvens av ovanstående handlingar (makt som uteslutning).

I enlighet med resonemanget ovan är dessa två relationer samtidiga och omöjliga att skilja från varandra (jfr Dyrberg 1997: 135). Åtskillnaden dem emellan är därför rent analytisk. Makt som handlingsförmåga undersöks genom en analys av hur planering har legitimerats. Makt som uteslutning undersöks genom att ständigt betona spänningar mellan olika förhållningssätt (jfr Dyrberg 1997: 181). Spänningarna operationaliseras genom att processer av val/uteslutning tydliggörs genom ekvivalenskedjor. Tillämpningarna kommer att specificeras ytterligare i kapitel tre, om metod.

Det finns en tendens att betrakta framställningar om idéers påverkan på politiken som deterministiska eller statiska, där sambandet mellan idé och praktik framstår som nästan kausalt. Ambitionen här är den motsatta: att brett visa på ett möjligt utfallsrum och den ständiga möjligheten att agera annorlunda (jfr Dyrberg 1997: 12).

1.3 Disposition

Avhandlingen är uppdelad i fyra delar inklusive inledningen (del I) och slutsatserna (del IV). Avhandlingens fortsatta disposition specificeras nedan.

Del II

I *kapitel 2* kommer jag att undersöka vilka planeringstänkandets idémässiga förutsättningar är. Detta gör jag genom att analysera (i) vad som kännetecknar planeringstänkandet, och (ii) hur planering har legitimerats. I kapitlet fokuserar jag på substansdimensionerna, och lyfter på så vis fram två grundläggande antaganden för planeringstänkandet: ett antagande om kontinuerliga framsteg, och ett antagande om gemenskap. I del II kommer jag att undersöka vilka återverkningar dessa idéer har för planeringen i som politisk praktik.

Del III

I avhandlingens del III undersöks återverkningarna av framstegs- och planeringstänkandet i den politiska praktiken. Hur dessa undersökningar genomförs beskrivs i kapitel 3, som redogör för den empiriska studiens metodologiska verktyg. Därefter följer fyra kapitel (4-7), vilka är strukturerade som två kapitelpar. Det första kapitelparet undersöker återverkningarna av ett antagande om framsteg. I kapitel 4 undersöker jag staden, det vill säga det som ska planeras. Här har jag ställt följande frågor: Hur tar sig ett antagande om framsteg uttryck i förståelsen av staden? Och vilka möjliga återverkningar får detta för planering som teori och politisk praktik? I kapitel 5 tar jag med mig slutsatserna från kapitel 4 och undersöker hur städer *kan* planeras (i termer av möjligt utfallsrum) och *har* planerats (faktiskt utfall) för framsteg. Jag kommer att visa på ett möjligt utfallsrum genom att lyfta fram två olika sätt på vilka planeringsteorin och planeringspraktiken har närmat sig framstegstänkandet. Å ena sidan har framsteg betraktats som autodynamiska, som någonting som "hänt" staden. Här reduceras planeringen till att anpassa sig till det nya samhället, och hantera framstegen och dess återverkningar. Å andra sidan har det inom planeringsteorin och planeringspraktiken, i synnerhet under dess tidiga år, funnits en stark tilltro till förmågan att generera framsteg, och därmed planera fram det önskvärda samhället. De olika ansatserna får olika återverkningar på synen på planering som politisk handlande.

I nästa kapitelpar, kapitel 6-7 undersöks återverkningarna av ett antagande om gemenskap. I kapitel 6 undersöker jag staden, det som ska planeras. Här har jag ställt följande frågor: Hur tar sig ett antagande om gemenskap uttryck i förståelsen av staden? Och vilka möjliga återverkningar får detta för planering som teori och politisk praktik? Jag kommer att visa hur samtidiga föreställningar av heterogenitet och gemenskap har kännetecknat bilden av staden sedan Aristoteles beskrivning av Polis. I

kapitel 7 diskuterar jag hur städer *har* planerats och *kan* planeras för gemenskap. Här visar jag återigen på ett möjligt utfallsrum genom att lyfta fram olika sätt på vilka planeringsteorin har närmat sig föreställningar om staden som en gemenskap. Å ena sidan har staden beskrivits som en heterogen massa av främlingar, där heterogeniteten ansetts vara stadens styrka och värde. Å andra sidan har staden betraktats som en homogen gemenskap, där ambitionen istället blir att utesluta eller på olika sätt söka hantera de främlingar som hotar gemenskapen. I analysen av Malmö visar jag hur strävan efter gemenskap samspelar med en önskan om en heterogenitet. Jag diskuterar vilka konsekvenser dessa – ibland kontradiktoriska – ambitioner får för planeringen av den postindustriella staden.

Del IV

I kapitel 8 summeras avhandlingens slutsatser. Kapitlet är uppdelat i tre delar. Inledningvis lyfter jag fram hur allmänintresset, och i synnerhet dess substansdimensioner framsteg och gemenskap, påverkar och begränsar planeringstänkandet och planeringspraktiken. Därefter rekapitulerar jag de maktrelationer som präglade planeringen såväl i termer av legitimitet som i val/uteslutningar. I dessa diskussioner kommer jag att särskilt framhålla de planeringsalternativ som är möjliga men som av olika anledningar har kommit att uteslutas. Avslutningsvis diskuterar jag vad de skilda perspektiven, *kontinuitet* respektive *förändring*, tillför till vår kunskap om nutida planeringspraktik.

Del II

2. Om planeringens idémässiga förutsättningar

2.1 Introduktion

I föreliggande kapitel behandlas avhandlingens första frågeställning, vilken rör planeringstänkens idémässiga förutsättningar. Syftet är att göra en genomgång av den västerländska planeringslitteraturen och ringa de idéer som ligger till grund för planeringstänkandet, för att i avhandlingens del III undersöka dessa idéer när de omsätts i politisk praktik.

Planeringstraditionen kan i en västerländsk kontext beskrivas som en kombination av evangelism, pragmatism, teknik och teori (Healey 1997: 7). Bör vi planera? Kan vi planera? Finns ens planering? frågar sig Wildavsky i den ofta citerade artikeln "If planning is everything, maybe it is nothing" (1973). Planeringsbegreppet är starkt ideologiskt laddat, något som förstärks av att litteraturen är såväl deskriptiv som normativ (Lundquist 1976: 121). Planeringsteorin är dessutom, trots ett sekel av teoretiserande, märkligt "formlös med sporadiska ryckningar" (Law-Yone 2008: 315) där nya definitioner och användningar uppstår och dör ut (Gullberg 1984). Samtidigt används begreppet inom en rad olika teoritraditioner, vilka närmar sig det på olika sätt (Hillier 2010: 4; Allmendinger 2002: 30).¹⁹

För statsvetares vidkommande ingår planering i ett brett frågepaket rörande de politiska institutionernas roll i rummets utformning. Begreppet överlappar därför med en rad andra begrepp (som styrning och beslutsfattande), där man kan fråga sig om planering överhuvudtaget kan särskiljas från andra politiska processer (Lundquist 1976: 121). Mot bakgrund av ovanstående problematik är det ingen självklarhet "vad det är för kunskapsobjekt man vänder sig mot om (sambälls)planering skall undersökas" (Gullberg 1984: 17). För att svara på Gullbergs retoriska fråga har jag i framställningen inte som ambition att hitta *en* planeringsteori genom att avfärda andra, istället har detta kapitel, i enlighet med diskussionen i kapitel 1, som ambition att lyfta fram planeringstänkandets idémässiga förutsättningar. Men innan vi kan veta

¹⁹ Sartori beskriver detta som "the travelling problem". Resan ska företas av begrepp som tillämpas i olika kontexter. Sartori kritiserar tendensen att härvidlag följa "the line of least resistance" och "broaden[ed] the meaning – and thereby the range of application – of the conceptualizations at hand" (1970: 1034).

vilka förutsättningarna för planering är, så måste vi veta veta *vad* planering är (jfr Lundquist 1976: 121).

Kapitlet är upplagt på följande sätt. Jag inleder med att undersöka (2.2) vad som kännetecknar planering som politisk verksamhet.²⁰ I syfte att ringa in kriterier för planeringstänkandet gör jag en genomgång av planeringsteorin. Med detta tillvägagångssätt följer jag Lennart Lundquists ambition att ringa in planeringens kriterier (1976: 128) och Gullbergs ambition att hitta "några beståndsdelar eller förutsättningar som är gemensamma för hart när alla dessa resonemang" (1984: 23).²¹

När vi vet vad planering är kan vi undersöka hur planering har legitimerats. Dessa legitimeringsgrunder diskuteras i avsnitt 2.3 och förstås, i enlighet med diskussionen i kapitel 1, som idémässiga förutsättningar för planerings-tänkandet.²² Jag kommer att argumentera för att planering legitimeras såväl genom *vad* planeringen kan uppnå – framsteg och gemenskap – som *hur* den kan göra det – rationellt och demokratiskt. Gemensamt för de båda legitimitetsgrunderna är en tilltro till allmänintresset. Kapitlet avslutas med en summering av kapitlets slutsatser.

²⁰ Planeringens politiska dimensioner kan ställas mot andra, till exempel rumsliga eller temporala dimensioner, vilka inte berörs i framställningen.

²¹ Detta är inte en uttömmande genomgång, en sådan är i praktiken omöjlig och skulle, vilket Lundquist konstaterar i sin genomgång från 1976, troligtvis inte ge ett resultat som motsvarar arbetsinsatsen (1976: 124). Det finns en rad genomgångar av planeringsbegreppet utifrån olika källor, vid sidan av tidigare nämnda Gullberg (1984) och Lundquist (1976). I en svensk kontext återfinns den kanske mest systematiska genomgången i Katarina Nylunds avhandling *det förändrade planeringstänkandet* (1995). I sin avhandling tillämpar hon, genom omfattande litteraturstudier, tre olika förklaringsmodeller för att förstå och förklara planeringstänkandets kris, och hon ger också en överblick över planeringstänkandets möjliga framtid. Statsvetaren Andreaz Strömberg disputerade 2007 med avhandlingen *Samordning, hyfs och reda* som, utifrån parlamentarisk debatt och statliga utredningar diskuterar svensk planpolitik mellan åren 1945-2005. I den kortare rapporten *Vart tog den rationella planeringen vägen?* vill Mikael Granberg och Åsa von Sydow utifrån primärt två källor, dels tidsskriften PLAN och dels det kommunala planeringsprogrammet KPP, "fånga den debatt som förts om samhällsplanering under 1970-, 80- och 90-talen" (1998: 1).

²² Eftersom sökandet efter kriterierna inte är uttömmande utan görs med särskilt avseende på planeringens legitimeringsgrunder, blir inte heller de idémässiga förutsättningarna de enda möjliga idémässiga förutsättningarna, utan ett urval.

2.2 Planeringens kriterier

Vad kännetecknar planeringstänkandet? Enkelt uttryckt rör planering relationen mellan det vi har nu och det vi skulle vilja ha istället. Detta förutsätter dels att framtiden kan bli annorlunda med hjälp av planering, dels en förmåga att uppnå denna vision i praktiken (jfr Gullberg 1984: 27). Tillsammans bildar detta synsätt grund för tre antaganden: ett antagande om en förmåga att *handla*, ett om *kunskapen* att nå uppsatta mål, och slutligen ett antagande om den *vision* som planeringen kan uppnå. Dessa antaganden kommer i kapitlet att beskrivas som tre kriterier för planeringstänkandet. Mot bakgrund av dem varierar planeringsdefinitioner från en stark tilltro till att på rationalismens grund planera för det gemensamma bästa, till mer modesta förhoppningar om att kunna förbättra sakers tillstånd.

2.2.1 Handlingskriteriet

Wildavsky konstaterar att vi bör kunna enas om två beståndsdelar i planeringstänkandet. Den första är en specificering av framtida mål, den andra en serie handlingar för att uppnå dessa mål (1973). Här ställs med andra ord handlingskriteriet och visionskriteriet i fokus. Andra som lyfter fram relationen mellan handling och vision/mål under denna tid är Alan Altshuler, i sin definition “plans are proposals of concerted action to achieve goals” (1973/1965: 194), samt C.W Churchmann som 1968 beskriver planering som

[t]he laying out of a course of action that we can follow and that will take us to our desired goals (återgivet i Camhis 1979: 3).

Gemensamt för dessa definitioner är relationen mellan handling och mål. Men det är också möjligt att tänka sig en relation som föregår denna, nämligen den mellan kunskap och handling. Sträcker vi oss in i 80-talet hittar vi en något mer utvecklad variant och kombination i Håkan Magnussons definition, där han ser planering som “framtidsorienterade beslutsprocesser där flera frågor beaktas samtidigt och genom vilka det allmänna, stat och kommuner, söker uppnå kontroll över omgivningen för att genomföra sina intentioner” (1980: 22). En liknande betoning hittar vi hos Peter Hall, som konstaterar att:

[p]lanning as a general activity is the making of an orderly sequence of action that will lead to the achievement of a stated goal or goals” (2002: 3)

I den sistnämnda relationen lyfts även *medvetenheten* i planeringen fram. Detta tangerar en generell förståelse i planeringstänkandet: planerare "rår" inte bara planera.²³ Hans Fog med flera framhåller i början av 1980-talet att en plan är förenad med "en avsikt", även om de påpekar att detta inte innebär att samtliga deltagare tänker sig att planen ska genomföras (1981: 14). Denna tanke kan renodlas till att planering helt enkelt innebär att man tänker efter innan man börjar (jfr Fog et al 1981: 13), eller för att tala med Henry Fagin som 20 år tidigare konstaterade att "planning is simply deciding in advance what to do" (Fagin 1967: 105). Mer nutida Christoferson och Öhman (1998) ser planering som "ett *medvetet* sätt att styra utvecklingen i en önskad riktning" (1998: 6 min kursiv). Fagin talar om att *besluta sig* i förväg och Fog talar om att *tänka efter* före, vilka trots att de är olika till sin natur, båda implicerar en medvetenhet och en avsikt, och därmed en sammankoppling mellan kunskap och handling. Med relationen kunskap – handling – mål landar vi naturligt i den politiska beslutsprocessen. Detta ser vi nästan idealtypiskt formulerat hos Gunnel Forsberg: "[s]amhällsplanering handlar om att omsätta politiska visioner – formulerade av de demokratiskt tillsatta politikerna – till planerad verklighet" (Forsberg 2005: 8). Men tanken att det är beslutsprocessen och inte *planen* som står i fokus var vanligt förekommande redan i 1970-talets planeringsdiskussion (jfr Fog et al 1981: 32).

Planering som politisk beslutsprocess

Planering kan i mycket breda termer ses som förkroppsligandet av tanken om att skapa en bättre värld. Detta kan betraktas som en helt apolitisk verksamhet (à la en teknokrat som Le Corbusier), eller så kan vi välja att närma oss verksamheten inom ramen för ett demokratiskt system inom vilken relationen demokrati/expertis naturligtvis fortlever. I den modernistiska planeringsretoriken förstods planeraren ofta som en teknokrat (inte sällan ingenjör eller arkitekt) och expert. Planering betraktades följdaktligen som en apolitisk verksamhet. Men under 1960- och framförallt 1970-talet börjar planeringsteorin allt oftare fokusera på institutionella aspekter av planeringen (Strömberg 2007: 38-43). Andreas Faludi och flera med honom kritiserar planeringsteorin för att bortse från planeringens proceduriella dimension och "thereby deprive themselves of the sound intellectual basis for their activity of planning" (Faludi 1973a: 8). Istället menar Faludi att den rationella beslutsteorin bör stå i fokus för och till och med "envelope" den substantiella teorin (där den sistnämnda rör frågor om planeringens innehåll) (Faludi 1973a: 8). "Planning is the application of scientific method – however crude – to policy-making" konstaterar till exempel Faludi (1973b:1). Planering blir då en form av eller ett exempel på en (rationell) politisk beslutsprocess.

²³ Därmed inte sagt att planeringen alltid genomförs såsom planeraren avser.

Antagandet att planering är en rationell verksamhet är central för planeringsteorin. För Friedmann är det bland annat dessa två kännetecken, rationalitet och systematisk analys, som skiljer planering från annan politisk verksamhet (Friedmann 1987: 7). I den här teoritraditionen fokuseras rationalitet i de *beslutsprocesser* som föregår planen (se Magnusson 1980 kap 2; Faludi 1973a; 1973b).²⁴ Inom organisationsteorin brukar man vidare göra en distinktion mellan olika former av funktionell rationalitet. Man talar om fullständig respektive begränsad rationalitet, där det senare begreppet blir alltmer vanligt förekommande under 1970-talet (Lundquist 1976: 129). Det är i ljuset av en inomvetenskaplig kritik mot rationalitetstänkandet som teorier centrerade kring en begränsad rationalitet fram i planeringssammanhang. Ett exempel är Friedmanns diskussion kring möjligheterna till handling, vilka ofta får anses vara kringskurna och begränsade (1967: 348). Ett annat ofta citerat kritiskt inslag hittar vi i Rittel och Webbers artikel i *Policy sciences* från 1973:

With arrogant confidence, the early system analysts pronounced themselves ready to take on anyone's perceived problem, diagnostically to discover its hidden character, and then, having exposed its true nature, skillfully to excise its root causes. Two decades of experience has worn self-assurances thin (1973: 159).

Men redan under 1950-talet reses kritik mot tilltron på planeringens *master plan* (comprehensive planning), och istället lyfts en planering baserad på mindre, successiva planer fram (Orrskog 2003: 37). Den kanske mest berömda utmanaren mot rationalismens *master plan* är Charles Lindblom (1959) vars kritik får en avgörande påverkan på planeringsteorin (Campbell & Fainstein 2003: 170; Healey 1997: 24). Lindbloms *inkrementalism* formuleras mot bakgrund av en kritik mot, inte den rationella planeringen i sig, utan mot tilltron på en "comprehensive model". Denna model beskrivs som alltför omfattande och komplex för att kunna hanteras av planerare (1959: 196f). Även Friedmann kritiserar *the master plan* genom att framhålla att beslutsfattandet i realiteten inte är centralt koordinerat och understött av fullständig information (1971). Vidare lyfter Friedmann fram att planering inte utförs i ett vakuum, utan verksamheten påverkas i hög grad av externa krafter som de ibland

²⁴ I sin diskussion kring planering anknyter Friedmann till Webers uppdelning mellan å ena sidan *funktionell rationalitet* som handlar om att beslut (för att uppfylla rationalitetskriteriet) ska vara instrumentellt effektiva (effektivitet), och å andra sidan *substantiell rationalitet* som snarare berör medlets lämplighet i relation till det avsedda målet (förnuft) (Friedmann 1987: 98; se även Lundquist 1986: 129).

varken kan förutse eller kontrollera. Detta innebär att planering måste vara mer flexibel än vad en *master plan* kan tillåta (1971: 317-18).²⁵

Under 60- och framför allt 70-talet växer kritiken mot planering som demokratiskt förankrad verksamhet. Kritiken sammanfaller med framväxten av en rad sociala rörelser, kvinnorörelser, miljörörelser och ett ökat intresse för globala rättvisefrågor (Flyvbjerg 1992b: 42; Gullberg 1984: 11). Fysisk planering ses som problematisk, och lösningen blir allt oftare medborgerligt deltagande (Strömgren 2007: 17). Detta får också genomslag i normativa planeringsteorier, och i en kritik mot planeringens ambition att planera för allmänintresset. Kritiken mot tilltron på allmänintresset framförs bland annat av tidigare nämnda Friedmann:

The comprehensive plan which expresses but a single perspective and a single hierarchy of values cannot, therefore, obtain the commitment of all the parties whose interests may be affected (Friedmann 1997: 317).

Ett annat exempel Paul Davidoff, vars ideal *advocacy planning* presenterades i slutet av 1950-talet i artikeln "Advocacy and Pluralism in Planning." (1957). Davidoff menar att:

Appropriate planning cannot be prescribed from a position of value neutrality, for prescriptions are based on desired objectives (Davidoff 1965: 331)

Enligt Davidoff kan planering, inte minst mot bakgrund av en växande social heterogenitet, aldrig vara objektiv i den bemärkelse allmänintresset förutsätter. Istället argumenterar han för att planeraren ska agera som en "advokat" eller ett språkrör för olika sociala grupper eller individer, och argumentera för sin "klients" syn på "det goda samhället" (1965/1973: 278-89, citat från 283). Mot bakgrund av bland annat Davidoffs kritik växer det under 1970-talet fram diskussioner kring hur demokratiskt beslutsfattande bör utformas i planeringsprocessen. Även i Sverige reses frågor om demokratiskt deltagande, bland annat inom ramen för 1970-talets framväxande diskussioner om *förhandlingsplanering* (Khakee 2000: 33). I studiet av förhandlingsplanering står olika aktörers (privata och offentliga) gemensamma intressen och preferenser i fokus (Khakee 2000: 32ff; Tonell 1991).²⁶ Samtidigt har

²⁵ Här anknyter Friedmann delvis till problemet med osäkerhet (1971: 318), en fråga som blir central såväl för forskningen som för den kommunala planeringen (se t.ex. Sahlin-Andersson 1986; Fog 1983: 15).

²⁶ Den här diskussionen har fortsatt att prägla planeringslitteraturen, och vi ser liknande ansatser i litteraturen om governance, partnerskap, och nya former för beslutsfattande och planering i nätverk (se t.ex. Albrechts & Mandelbaum 2005).

förhandlingsplaneringen ibland beskrivits som en samverkansprocess som tenderar att utesluta medborgarna (Khakee 2000: 33).

Diskussioner kring demokrati uppkommer med andra ord ungefär samtidigt som kritiken mot rationalitet börjar slå rot. En liknande förändringsprocess kommer vi även att se under kunskapsskriteriet, där demokrati lyfts fram i samband med en kritik mot rationalitet i kunskapsunderlaget (snarare än i beslutsprocessen).

Avslutningsvis måste inte handlingskriteriet med nödvändighet kopplas till de politiska beslutsprocesserna. En alternativ ingång finns i den marxistiska planeringsförståelse som velat placera urbaniseringen i en bredare (kapitalistisk) kontext (t.ex. Dear & Scott 1981; Harvey 1985b; Scott & Roweis 1977). Den marxistiska planeringslitteraturen är i mångt och mycket en kritik av planeringspraktiken, där två teman kan sägas stå i fokus. Det första temat utgår från de sociala orättvisor och konflikter som uppstår i industristäder. Här ses planering som en form av kollektiv anpassning till utvecklingen i staden, där problemen som kapitalismen genererar är källan till och föremålet för planeringen. Inom ramen för det andra temat analyseras statens villkor och möjligheter, och den dialektiska relationen mellan stat och marknad (Dear & Scott 1981: 3-16). Detta beskrivs ibland i termer av en "market-planning duality" vilket vi återkommer till i kapitel 5.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis har jag i diskussionen kring handlingskriteriet framhållit rationaliteten i de beslutsprocesser som föregår och genomsyrar planeringen i praktiken. Antagandet om rationalitet är centralt, men sedan 1950-talet har olika utmaningar rests mot denna tilltro, inte minst i relation till *comprehensive planning*. Kritiken har inte enbart rört rationaliteten i sig, utan även möjligheten att vara värdeneutral i tider av upplevt ökande heterogenitet. Mot bakgrund av kritiken mot sociala ojämlikheter och miljöproblem restes under 1970-talet allt oftare krav på demokratiskt deltagande.

2.2.2 Kunskapskriteriet

Jag har tidigare tangerat kunskapskriteriet, vilket inte är överraskande då kunskapsbegreppet är centralt för planeringslitteraturen. Det är emellertid en dimension som har förändrats över tid och som har en bred spännvidd. Jag inleder diskussionen med den tidiga planeringslitteraturens tilltro till rationalitet och möjligheten att planera för ett allmänintresse. Därefter diskuteras den kritik som riktas mot dessa sätt att se på kunskap. Med kritiken initieras nya ansatser och teorier om relationen mellan kunskap och planering, vilket kommer att innebära att nya legitimeringsgrunder får genomslag.

I den modernistiska planeringsförståelsen (som länge dominerade planeringslitteraturen) fanns en stark tilltro till att kunskap och teknik kunde leda samhället till nya höjder av framsteg. Här är vetenskaplig kunskap central och baserad på rationalism (jfr Lundquist 1976: 130). Under 1900-talets första hälft förstods

planering primärt i termer av fysisk design. Verksamheten bedrevs i en vetenskaplig och konstnärlig anda som ett slags "arkitektur, men i större skala" där professionens (inte politikens) "främsta uppgift var att upprätta planer där samhällets fysiska design tecknades" (Strömgren 2007: 37). Enligt den modernistiska logiken skulle staden drivas som en effektiv maskin (Arnstberg & Bergström 2001: 5) och det är här som planeringen kommer in. Planering kan under denna tid förstås som ett försök att göra staden överskådlig och mätbar (Scott 1998: 54f), och planeraren ses som en ingenjör och vetenskapsman (Svedberg 1988). I *Seeing like a State* (1998) beskriver James C. Scott bakgrunden till detta synsätt genom det han kallar "the politics of measurement". Staten (i vid bemärkelse) måste för att kunna bedriva politik ägna sig åt en rad olika former av bestämningar och mätningar av naturen och rummet. Dessa är med nödvändighet förenklingar och därmed mer statiska och schematiska än "verkligheten" (1998: 11-46). Mätningarna utgör en central del av planeringsverksamheten (för att beräkna möjliga utfall, men också för att känna till förutsättningarna). Här tänker vi att planeraren i sin expertis mäter, förutsäger och utifrån denna (rationella) kunskap fastställer sin plan. Planering blir härmed en vetenskaplig verksamhet som förknippas med rationalitet, den sociala ingenjörskonsten och *the master plan*. "A city plan is a master design" fastslog Alfred Bettman 1928 (återgivet i Brown 1989: 23). En *master plan* var ett offentligt dokument som skulle upprättas av den lagstiftande församlingen. Att den skulle vara i princip heltäckande (*comprehensive*) ligger i begreppet. Dess heltäckande karaktär speglade en central och legitimerande utgångspunkt för planeringen: att återspegla allmänintresset. Planeringen vilade härvidlag på antagandet att planerare genom sin expertis kunde lösa målkonflikter (Friedmann 1971: 315, 317).

Men, som diskussionen kring handlingskriteriet visat, var inte alla lika förtjusta i tanken på en *master plan*. Samtidigt som den uppskattades för sitt helhetsgrepp på stadens (och det allmännas) utveckling, sågs den av kritiker som ett hot mot politisk frihet (Friedmann 1971: 317). Rittel och Webber visar på spännvidden i diskussionen:

Many Americans seem to believe both that we can perfect future history – that we can deliberately shape future outcomes to accord with our wishes – and that there will be no future history. Some have arrived at deep pessimism and some at resignation. To them, planning for large social systems has proved to be impossible without the loss of liberty and equity (1973: 158).

Friedmann, Ritter och Webber tangerar det politiska dilemma som lyftes fram i inledningen och som Popper beskrev som "the idea of combining freedom and control" (1973: 232), det vill säga förhållandet mellan individuell autonomi och den enighet som krävs för att skapa social ordning. I planeringen är detta dilemma "löst" genom hänvisningen till *allmänintresset* och den rationalitet som det förutsätter.

Tilltron till rationalitet kommer i avhandlingen att beskrivas som en avgörande legitimeringsgrund för planering i processuella termer. Tilltron återfinns dels i den kunskap som ligger till grund för planeringen (vilket är en förutsättning för allmänintresset), dels i den beslutsprocess som föregår den. Vi återkommer till detta i avsnitt 2.3. Men som vi såg i diskussionen om handlingskriteriet så utmanas den starka tilltron till rationalism under 1960-, och kanske framgör allt 1970-talet. I termer av kunskap rör den inomvetenskapliga kritiken bland annat planeringens misslyckande med att nå uppsatta mål och förutsäga konsekvenser (Strömgren 2007: 39).²⁷ Med kritiken kommer också nya ansatser och delvis nya legitimitetsgrunder.

Omformuleringar av planeringens kunskapsbegrepp

Kritiken mot planeringens ineffektivitet kom inte bara att förstås i implementeringstermer. Även det grundläggande antagandet och idealet om ett allmänintresse kritiserats. Under 1970-talet ifrågasätts allmänintresset mot bakgrund av en upplevt ökande pluralism i samhället (se t.ex. Rittel & Webber 1973; Davidoff 1965/1973). Tio år senare reses även en kunskapsteoretisk kritik, där bland annat modernitetens syn på kunskap diskuteras (för en översikt se Rydin 2007). En representant för det sistnämnda är Leonie Sandercock. Hennes utgångspunkt är att planering aldrig har varit, och aldrig kan bli värdeneutral, utan istället bör de värden som ligger till grund för visionerna göras explicita (1998: 206). Sandercock är influerad av den postmoderna kritiken mot modernismens kunskapssyn, vilken på många sätt faktiskt är en kritik mot planeringens väsen och kärna (Campbell & Fainstein 2003: 84; Allmendinger 2002: kap 8; Nylund 1995: 36-45).²⁸ Samtidigt reses en feministisk kritik mot planeringsteorin. Här lyfts dels en kunskapsteoretisk kritik mot den rationalistiska traditonen (se t.ex. Sandercock & Forsyth 2005: 72f), samtidigt som nya former av participatorisk kunskap betonas (se t.ex. Fainstein 2005: 120ff). Med kritiken söker en rad forskare ersätta tilltron till rationalitet med en förståelse av *multipla kunskapstyper* (se t.ex. Innes 1995; Sandercock 1998: 76-82; Mandelbaum 1991), värdet av olika former av kunskap i planeringsprocessen (till exempel lokal och erfarenhetsbaserad kunskap), dels betonas kontextens betydelse för skapandet av individens preferenser (Healey 1997: 28-30). Detta kan (men måste inte) ses som en del av en övergripande *kommunikativ vändning* i planeringsteorin.

²⁷ Samtidigt är det viktigt att betona att den rationalistiska positionen ingalunda försvinner eller kanske ens på allvar utmanas. Under 1970-talet växer till exempel olika systemteorier fram (Allmendinger 2002: 43).

²⁸ Det postmoderna är en kritik mot etablerade "sanningar" (rationalism, universalism, framstegstanken), samtidigt som det också kan ses som en normativ position som lyfter fram alternativa kunskapsförståelser (ofta genom att betona värdet av kontext). Postmodernismen har kritiserats från såväl vänster som höger. Vissa kritiker menar att kollektivt handlande omöjliggörs, andra har argumenterat för att postmodernismen är nihilistisk eller relativistisk (Allmendinger 2002: 156-57; för en diskussion se Gleeson 2000).

Den kommunikativa vändningen är till stor del inspirerat av Jürgen Habermas och hans diskussioner om rationalitet (se t.ex. Forester 1989; Healey 1992; 1996). Patsy Healey diskuterar planering som en inkluderande rationell argumentation människor emellan (Healey 2003: 238-253). För henne innebär det här en förskjutning från en föreställning om planering som en konkurrens mellan olika intressen, till synen på planering som ett kollaborativt konsensus-byggande. Genom konsensussträvan och en "inklusionary argumentation" befrämjas samarbete mellan olika aktörer och en hållbar politik blir möjlig (Healey 1997: 234).²⁹ Denna förståelse har emellertid också kritiserats i ett planeringssammanhang där kritiker bland annat betonar att maktasymmetrier mellan de inblandade aktörerna försvårar möjligheten till en verkligt demokratisk konsensusökande verksamhet (se t.ex. Gunder 2003: 237-240).

En annan ingång till relationen kunskap/planering hittar vi hos de teoretiker som fokuserar på hur planerarens förståelse påverkar planeringsprocessen (se till exempel Sandercock & Forsyth 2005). Robert Beauregard betonar i en liknande anda att planeraren måste tolka olika förutsättningar, scenarion och möjliga utfallsrum, där planerarens bild av verkligheten påverkar de föreslagna planerna (2005: 24f). I en svensk kontext konstaterar Lars Orrskog att

[v]arje samhälle [måste] för sin överlevnad ha en föreställning om sig själv, om hur det fungerar och hur det reproduceras. Att utveckla denna självinstinkt kunde då kallas samhällsplanering (Orrskog 2003: 12).

Kritiken ersätter inte den rationalistiska kunskapssynen, utan istället uppkommer ett breddat teoretiskt utfallsrum. Å ena sidan finns en fortsatt stark tilltro till den rationella kunskapens möjligheter att planera det önskvärda samhället (och här blev svaret på kritiken metodförfining).³⁰ Å andra sidan betonas vikten av demokratiskt deltagande samt betydelsen av erfarenhetsbaserad kunskap i planeringen.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis har avsnittet beskrivit utvecklingen från en stark tilltro till vetenskaplighet och rationalitet i planeringen, till en misstro mot rationalitetstänkandet och med det introduktionen av nya kunskapssyner. Eftersom planeringen legitimerats med hänvisning till möjligheten att på rationell grund planera för

²⁹ Judith Innes beskriver detta som ett paradigmskifte i planeringsteorin (1995: 183), ett påstående som dock har kritiserats såväl empiriskt som teoretiskt (se t.ex. Yiftachel & Huwley 2000). En teoretisk invändning är att den kommunikativa ansatsen inte innebär att avfärdande av rationalitetstänkandet så mycket som ett ersättande av ett rationalitetsbegrepp med ett annat (se t.ex. Gunder 2003: 239).

³⁰ I en svensk kontext konstaterar Khakee att kritiken under 1970-talet kom att generera nya planeringsformer, för att hantera osäkerhet tillämpas till exempel scenarier och systemmodeller (1989: 37).

allmänintresset blir ett ifrågasättande av denna möjlighet också ett ifrågasättande av planeringsverksamheten i stort. Denna problematik, som ofta beskrevs som "planeringens kris" under 1970-talet, "löstes" genom dels (i) introduktionen av metodförfining och nya förståelser av rationalitet (till exempel kommunikativ rationalitet), dels (ii) genom betoningen på demokratiskt deltagande. Denna diskussion återkommer under avsnitt 2.3.1. och senare i kapitel sex.

2.2.3 Visionskriteriet

Näst intill samtliga planeringsdefinitioner betonar att planering är en verksamhet som blickar framåt (Lundquist 1976: 128; Magnusson 1980: 21). Vissa betonar *handlingen* i sig, genom att lyfta fram möjligheten att påverka framtiden. Detta ser vi till exempel hos Aaron Wildavsky:

Planning is the attempt to control the consequences of our actions. The more consequences we control, the more we have succeeded in planning. To use somewhat different language, planning is the ability to control the future by current acts (Wildavsky 1973: 128).

Sammankopplingen mellan en handling och en vision ser vi också i definitionen

[planning is an] activity that foresees a goal (desired state of affairs) or an activity in the future and organizes current actions to realize that goal or activity (Neuman 2005: 124-25).

David Byrne beskriver på ett liknande sätt planering som "the specification of a proposed future coupled with systematic intervention and/or regulation in order to achieve that future" (återgivet i Hillier 2010: 12). Men handlingsdimensionen måste inte vara framträdande. Herbert Simon beskriver istället planering som:

that activity that concerns itself with proposals for the future [...]
Planning is rational, adaptive thought applied to the future and to matters over which the planners [...] have some degree of control
(Simon *et al* 2010/1950: 423, återges även i Lundquist 1976: 126).

Än vagare ansatser till handling presenteras av James A. Throgmorton som ser planering som en "persuasive and constitutive storytelling about the future" (2005: 125), och i Patsy Healeys och Jean Hilliers "[p]lanning practice is concerned with 'imagining the future'" (Hillier 2010: 7). Samtidigt konstaterar Wildavsky att framtidsorienteringen *i sig* inte är tillräcklig:

Since practically all actions with future consequences are planned actions, planning is everything, and nonplanning can hardly be said to exist. Nonplanning only exists when people have no objectives, when their actions

are random and not goal-directed. If everybody plans (well, almost) it is not possible to distinguish planned from unplanned actions (Wildavsky 1973: 130).

Wildavskys kritik är rimlig, och en diskussion kring framtidsorientering och visioner måste kompletteras med andra planeringskriterier. Samtidigt kan framtidsorienteringen specificeras ytterligare. Detta görs nedan i en diskussion kring vad vi blickar mot, och hur vi gör det.

Visionskriteriets substansdimensioner

Planeringstänkandet motiveras av en tilltro till förmågan att på rationell väg uppnå uppsatta mål och därmed agera i enlighet med allmänintresset (jfr. Strömberg 2007: 28). För att förstå visionskriteriet måste vi gå tillbaka till "den moderna stadsplaneringens födelse" och den standardberättelse som ligger till grund för dagens planeringsförståelse. Varje vetenskapstradition har sin historia ("story-line") och sina standardreferenser. Dessa utvecklas sedan till "skolor" som ersätter varandra i en jämn strid för att slutligen, enligt en kumulativ logik, landa i dagens perspektiv. Dagens perspektiv hamnar då överst på en teoretisk utvecklingstrappa. Det får sina anhängare och belackare (Orrskog 2003: 57), (samtidigt som gamla rävar står vid sidan om och muttrar "detta är ingenting nytt"). Inom planeringstraditionen är dessa berättelser inte sällan centrerade kring planeringens hjältar eller "the great men in planning history" (Campbell & Fainstein 2003: 6).

I en västerländsk kontext ses ofta den moderna planeringen av städer som ett resultat av de samhällsproblem som urbaniseringen och industrialiseringen medförde. Städerna växte spontant, snabbt och okontrollerat och behövde planeras (Stahre 1999: 16). De var trångbodda och präglade av fattigdom och misär, och planeringen har i ljuset av dessa missförhållanden inte sällan kommit att präglas av en anda av utopism och "general do-gooders" (Yiftachel 1998: 396). Ebenezer Howard, en av "the great men in planning theory", levde i sekelskiftets London och han engagerade sig i det som brukade benämnas "den sociala frågan". Howard såg industristäderna som

ill-ventilated, unplanned, unwieldy and unhealthy cities – ulcers on the very face of our beautiful island (Howard 1965/1902: 145 äv. Fishman 1982: 38).

Problemet var som vi ser i citatet inte bara misären utan att staden var oplanerad. Mot bakgrund av stadens elände presenterade Howard sin teori om *The Garden City* (1902). Tanken var att stad och landsbygd skulle förenas och att en ökad decentralisering var avgörande för det individuella välbefinnandet. Men det rörde sig inte om en nostalgisk tillbakasträvande bild av samhället – tvärtom, Howard hade stor tilltro till framsteg och utveckling. Det var urbaniseringens sociala konsekvenser (som till exempel trångboddhet, sanitära problem och social utslagning) som han menade

var förkastliga och möjliga att förändra (Fishman 1998: 40). Howard beskrev det politiska beslutsfattandet i industristaden som “an infinite number of small, narrow and selfish decisions” (återgivet i Fishman 1998: 41). Som en kontrast till detta baserades hans *Garden city* på ett allmänintresse, vilket skulle ligga till grund för en övergripande *master plan*. I Howards ambition återkommer den tilltro till allmänintresset som präglade diskussionerna kring handling och kunskap. Föreställningen om ett allmänintresse väver på så vis samman de tre kriterierna kunskap, handling och vision.

Tilltron till allmänintresse och rationalitet ser vi även hos en annan “great man in planning history” – Le Corbusier. Le Corbusier kommer till Paris 1916, och kommer kanske främst att förknippas med sina höga lägenhetskomples (Unités). I Paris var trångboddheten och fattigdomen stor och för Le Corbusier, kanske mest känd för *The Radiant city* (1933), hotades världen av kaos och en nära förestående kollaps. Det som krävdes för att lösa denna kris var ordning och disciplin, en fullständig koordination, auktoritet och en *master-plan* (Hall 1990; 207-212). I *Vår bostad (La maison des hommes)* från 1936 beskriver han en stark tilltro till möjligheterna att planera:

Naturen – den evige läromästaren. Arkitektur, stadsplanering, definition av funktionerna – en hierarki (Le Corbusier 1936/1976: 80).

Helst ville Le Corbusier se en upplyst *master-planner* riva hela städer och ersätta dem med höga hus (Hall 1990: 9). Planerna, som skulle täcka varje del av konstruktionen och produktionen av samhället, var enligt Le Corbusier inte politiska, utan skulle utformas av en rationell och tekniskt inriktad expertis (Fishman 1982: 228).

Ovan konstaterades att tilltron till möjligheterna att representera och planera för allmänintresset började ifrågasättas under 1960-talet. En kritikpunkt var föreställningen att planering kunde vara värdeneutral (Campbell & Fainstein 2003: 170). Kritiken har tangerats ovan, men här avses särskilt neutralitet i termer av planeringens mål. Ett exempel hittar vi hos Friedmann som i början av 1970-talet konstaterar att:

perceptions, interests and values are to a large extent formed by location of the observer in a given social matrix. The resulting multiplicity of societal perspectives cannot by sheer force or logic be integrated into a single normative scheme or, as planners like to put it, a hierarchy of values (Friedmann 1971: 317).

Detta är naturligtvis omdebatterade frågor. Till exempel menar Alan Altshuler å sin sida att nej, kanske är det inte möjligt att få en “total comprehensiveness”, men:

Many do believe, however, that professional planners can come closer to achieving it on numerous vital issues than other participants in the urban decision process (Altshuler 1973/1965: 194).

Altshuler försöker istället utveckla metoder för att lösa problemet. Andra kritikpunkter mot allmänintresset rör inte så mycket planeraren som det som ska planeras, det vill säga förändringar i samhället i stort. I artikeln "Dilemmas in a general theory of planning" (1973) menar Rittel och Webber att samhället har blivit för heterogent för att man ska kunna planera för ett allmänintresse (1973: 159 samt 167).³¹ Ett relaterat exempel är tidigare nämnda Davidoff, som mot bakgrund av protesterna mot rasism och social ojämlikhet i Amerika riktar kritik mot tilltron till en värdeneutral planering (1965). Kritiken mot allmänintresset fortsätter under senare decennier – minns Sandercocks invändning att varje försök att ringa in ett allmänintresse blir ett förtryck av olikheter (1998: 206).

När planeringens idealtypiska målsättningar ifrågasätts anammats mer modesta perspektiv (även om det är viktigt att påpeka att den rationalistiska traditionen ingalunda försvinner eller ersätts). Den starka tilltron till en bättre framtid för "alla" bibehålls, även om det finns undantag även här.³² Förbättringsperspektivet ser vi också i Nicholas Lows definition "planning' is modern society's official approach to social 'self-improvement'" (2005: 45). Vi finner samma tankegång hos Strömgren som menar att "[p]laneringens grundläggande syfte är att förbättra livet och öka välbefinnandet för dem som lever i det samhälle som ska planeras" (2007: 28). Hillier och Healey konstaterar samma sak i påståendet att "the planning idea is oriented towards shaping futures in which better conditions for human life and planetary survival can be achieved" (2008a: 245). Gemensamt för ansatserna är att de inte talar i termer av substans (det vill säga vad som ska uppnås eller vilket som är det "önskvärda tillståndet"). Istället utgår de från ett gemensamt antagande om förbättring utan att specificera vad förbättringen består i. I mer övergripande termer kan planering därmed förstås som en framåtblickande verksamhet som strävar efter en förbättring "för alla", och som utgår ifrån att en sådan är möjlig (jfr Gunder 2003). Trots kritiken kan planering därmed även fortsättningsvis legitimeras och förstås som institutionaliserad metod för att förbättra samhället i allmänhetens intresse (Law-Yone 2007: 319).

³¹ De menar att det postindustriella samhället (till skillnad från det förindustriella) är kulturellt heterogent och består av en uppsjö av olika grupper och intressen vilket – i kombination med politikens pluralism – gör det omöjligt att uppnå gemensamma mål (1973: 159 samt 167).

³² Hos Friedmann t.ex. syftar planering helt enkelt till att *förändra* (t.ex. Friedman 1967/73: 346), även om det naturligtvis är rimligt att anta att det är en förändring till det bättre som åsyftas.

Sammanfattning

Le Corbusier och Ebenezer Howard är kända för sina framtidsvisioner om det "allmänna bästa" och en stark tilltro till rationalism och möjligheten att planera bort industristadens problem. Denna tilltro kommer långt efter deras tid att ligga till grund för hur planering legitimeras som politisk verksamhet. Trots den starka associationen till rationalitet och allmänintresse har ändå en viss förskjutning skett i planeringstänkandet: från en stark tilltro till möjligheten att dels formulera, dels uppnå uppsatta mål till en misstro mot allmänintresse som såväl process som substans. Det är emellertid förhastat att tro att kritiken har kommit att innebära att idén om allmänintresset övergivits. I kapitlets nästa avsnitt, som summerar och diskuterar planeringens idémässiga förutsättningar och legitimeringsgrunder, ska vi se att så inte är fallet.

2.3 Hur har planering legitimerats?

Gemensamt för de tre kriterierna, kunskap, handling och vision, är det begrepp som avslutade framställningen – allmänintresset. Allmänintressets legitimerande funktion för planeringstänkandet är omvitnat (se t.ex. Alexander 2002: 226; Campbell & Marshall 1999; 2002; Campbell & Fainstein 2008: 13). Trots den kritik som ett antagande om ett allmänintresse mött sedan 1960-talet, är det svårt att tänka sig planering förutan antagandet (Moroni 2004: 151f):

In the end, the question of the public interest is the leitmotif that holds together the defining debates of planning theory (Campbell & Fainstein 2003: 13)

[i]t is apparent that, although a contentious concept, the idea of the public interest has never entirely been abandoned [...] (Campbell & Marshall 2002: 173).

Men som idé måste allmänintresset specificeras: på vilket eller vilka sätt legitimerar allmänintresset planeringsverksamheten? I litteraturen görs i regel en uppdelning mellan allmänintressets proceduriella dimension som rör beslutsfattandet som föregår allmänintresset, och dess substansiella dimension vilken istället rör "[t]he content of actions and their consequences" (Alexander 2002: 228 se även Campbell & Marshall 2002: 165).³³ Vi känner också igen uppdelningen från kritiken i framställningen ovan. Där kritiserades allmänintresset dels som beslutsprocess (mot bakgrund av bland annat en misstro mot möjligheterna till rationellt beslutsfattande), dels

³³ Uppdelningen känner vi igen från en bredare diskussion kring legitimitet, ofta begreppsliggjord i en distinktion mellan input-legitimitet och output-legitimitet.

kritiserades tilltron på allmänintresset mot bakgrund av en upplevt ökande heterogenitet och pluralism i städer.

Gullberg formulerar uppdelningen mellan process och beslut som en uppdelning mellan ett *planeringssubjekt* som planerar, och ett *planeringsobjekt*, som planeras (Gullberg 1984: 24;). För att tala med Gullberg:

[Planeringstanken förutsätter] distinktionen mellan subjekt och objekt.

Det är inte möjligt att tänka sig planering utan att både föreställa sig ett subjekt som planerar och ett objekt som är föremål för denna aktivitet (1984: 27).

Uppdelningen subjekt/objekt är för studiet av politik något oprecist. Planeringssubjektet kan syfta på den som planerar (planeraren), men begreppet kan också avse planeringsprocessen som leder fram till objektet. Planeringsobjektet, det som planeras, kan i sin tur syfta på det som planeras (staden, regionen eller grannskapet), men kan också avse planeringens innehåll. De olika användningarna är emellertid inte ömsesidigt uteslutande, snarare kompletterar de varandra. I framställningen används därför båda förståelserna för att skapa en helhetsbild. Detta innebär att definitionerna av planeringssubjekt (som både planeraren och planeringsprocessen) och planeringsobjektet (som både staden och planeringens målsättning) är relativt breda, men jag kommer löpande att specificera vad som avses i analysen. I återstoden av detta avsnitt fördjupar jag mig ytterligare i hur planeringen legitimeras i dessa termer. Därmed ringas de idémässiga förutsättningarna för planering som politisk handling in. Avsnittet struktureras enligt uppdelningen process/substans och inleds med allmänintressets processdimensioner.

2.3.1 Allmänintressets processdimensioner

Inom planeringsteorin har det funnits en tendens att fokusera på planeringsprocessen, planeraren (ovan planeringssubjektet) och den makt som denna har. Av fokus på planeringssubjektet följer en kausal maktförståelse, där planeringsobjektet förändras som en konsekvens av planeringssubjektets handlingar (jfr Dyrberg 1997: 30 se även Clegg 1998: kap. 2). Frågan som uppkommer med avhandlingens fokus på legitimitet och makt som förmågan att handla är *hur legitimeras denna makt?* (jfr Dyrberg 1997: 9) Svaret har tangerats i avsnitt 2.2, och sammanfattas i Dyrbergs analys av allmänintresset:

[T]he ability to represent society, to act authoritatively in its name, is only possible from a place which is exterior to society. This place has a double role: it consists of *representative* and *regulatory* political institutions [...] (Dyrberg 1997: 189, min kursiv).

Planeringssubjektet legitimeras enlighet med citatet ovan på två sätt, nämligen genom "representative" och "regulatory political institutions". Detta tolkar jag som byråkratins dubbla funktion i å ena sidan en *demokratisk* legitimitet, och å andra sidan en legitimitet som vilar i *rationalitet*.³⁴ Uppdelningen förekommer även i en mer generell diskussion kring input-legitimitet – här begreppsbyggd i termer av demokrati och expertstyre i politiskt beslutsfattande (se t.ex. Hedlund 2008). Hur har dessa två legitimitetsgrunder vuxit fram och tagit sig uttryck i planeringspraktiken?

För Law-Yone är upprättandet av en offentlig planeringsprofession avgörande för planeringens gradvisa legitimering (2007: 320). Det är, i enlighet med detta, därför ingen slump att "den moderna planeringens födelse" ofta dateras till sekelskiftets England eftersom det är nu som planeringen av städer blir en specialiserad verksamhet inom ramen för det offentliga.³⁵ Hos Law-Yone uttrycks detta i två olika funktioner: dels upprättandet av en professionaliserad förvaltning där planerarens färdigheter (vilka tillhandahålls genom utbildning) gör subjektets maktutövning legitim. Dels en politisk funktion där legitimiteten istället tillhandahålls genom de demokratiska beslutsprocesserna (2007: 320). Här återkommer de två legitimitetsgrunderna rationalitet och demokrati som diskuterats ovan.

De här två legitimeringsgrunderna beskrivs ibland, i enlighet med analysen i avsnitt 2.2., som en tidslinje – från en stark tilltro till en planeringsexpertis som kontrollerar industrisamhällets växande "cancersvulst", till upprättandet av en profession i en byråkratisk apparat inom ramen för välfärdsstaten (Law-Yone 2007: 320; Campbell & Fainstein 2008: 5). Andra menar att rationalitet aldrig i grunden ifrågasattes som legitimeringsgrund, utan att kritiken utmynnade i dels nya rationalitetsbegrepp, dels i en retorik kring en förnyad "rationell och effektiv förvaltning" där metodutveckling framstod som lösningen (Harvey 1985: 184). Det innebär avslutningsvis att demokrati inte ersatt rationalitet som legitimeringsgrund för planeringssubjektet. Istället samspelar de två, och bildar genom sin anknytning till allmänintresset två idémässiga förutsättningar för planeringen.

Nästa avsnitt behandlar allmänintressets substansdimensioner. Den analytiska uppdelningen mellan planeringssubjekt och planeringsobjekt vidmakthålls, men fokus skiftar från subjekt till objekt.

³⁴ Med uppdelningen subjekt/objekt placeras planeringssubjektet (planeraren) utanför det som ska planeras, och det är i sin tur denna neutrala och objektiva position som möjliggör allmänintresset. För att tala med Dyrberg: [T]he ability to represent society, to act authoritatively in its name, is *only possible from a place which is exterior to society* [...] (1997: 189, min kursiv; även Young 1990: 100). Förmågan att "ställa sig utanför samhället" kan ses som en metafor för den opartiskhet som kännetecknar den rationella individen.

³⁵ Europeiska och amerikanska storstäder arbetar, inte oberoende av varandra, fram olika former och metoder för planering under 1900-talets första årtionden (Ward 2001: 1). (Föreställningen att staden kunde planeras var inte på något sätt ny, det "nya" ligger i inkorporerandet av dessa försök i en politisk (offentlig och senare) demokratisk organisation) (Hall 1991: 23; Campbell & Fainstein 2003: 7)

2.3.2 Allmänintressets substansdimensioner

Gullberg konstaterar att fokus i planeringsteorin ofta ligger på just planeringssubjektet: "Subjektets inflytande på objektet ses inte som något problem och intresset för hur objektet empiriskt påverkas är minimalt" (Gullberg 1984: 27). På liknande sätt konstaterar Ernest Alexander att där allmänintressets proceduriella dimensioner, rationalitet och demokrati, är "undisputed", är "[t]he same [...] not true of the public interest as a principle that has substantive content" (2002: 234).

Medan handlings- och kunskapskriteriet stod i fokus för diskussionen om planeringssubjektet, så är visionskriteriet centralt i analysen av planeringsobjektets legitimeringsgrund, vilket rör planeringens innehållsmässiga dimensioner. För Campbell och Marshall är visions/måltänkandet helt avgörande för allmänintresset:

We would argue that in the final analysis planning is judged by its outcomes. It is only defensible as an activity if it is believed that it will deliver a future that is 'better' than that which would result without. What is 'better' must confront substantive, but contestable, issues concerning what is good (1999: 476).

Av citatet följer att planering endast kan legitimeras om vi tror att den kommer att leverera en bättre framtid, så kallad output-legitimitet. Men vad består denna substans i? Campbell och Marshall konstaterar, i likhet med Gullberg och Alexander ovan, att planeringsteorin generellt saknar en normativ diskussion kring vad visionen om det "allmännas intresse" bör innehålla (1999: 476). I empiriska termer har vi i regel tänkt oss att det "allmännas intresse" varierar mellan olika frågor samt över tid, att olika värden (ekonomiska, miljömässiga, sociala) vägs mot varandra och att avvägningen avgörs på rationell och/eller demokratisk väg. I föreliggande avsnitt är min ambition att, i likhet med diskussionen rörande procedurdimensionerna, försöka hitta vilka generella substanskriterier som planeringsteorin *har* hänvisat till. Frågan som undersöks är således, hur har planering legitimerats med avseende på allmänintresse som substans?

Om vi höjer abstraktionsnivån kan visionstänkandet sägas vila på en idé om att framtiden kan bli annorlunda med hjälp av planering (Gullberg 1984: 27).³⁶ Inom planeringsteorin finns en stark tilltro till möjligheterna att med hjälp av planering uppnå önskvärt resultat (Gullberg 1984: 25):

³⁶ Detta måste dock inte vara en framtidsorienterande verksamhet: ex-post innebär det att världen hade sett annorlunda ut utan planeringen (Gullberg 1984: 27).

Även om planeringstänkandet [...] inte ägnar särskilt stort intresse åt vad planeringen verkligen leder fram till kan det inte beskyllas för att sakna plats för vad planeringen borde resultera i. Detta skall inte förstås som att planeringstänkandet som sådant implicerar ett visst innehåll hos resultatet, utan som ett speciellt sätt att förhålla sig till det tänkta resultatet [...] Ett sätt som kan betecknas som tekniskt-utopiskt, eftersom det skisserar ett framtida önskvärt tillstånd utan att vägen dit grundas i de möjligheter som är för handen (Gullberg 1984: 25-26).

Det finns alltså en övertygelse om att samhället kan förbättras med hjälp av planering, utan att målen för denna förbättringsverksamhet fördensku alltid är tydliga. Gullberg beskriver tilltron som ett "utopiskt tänkande" (Gullberg 1984: 27). Samma föreställning hittar vi hos Campbell och Marshall som i det citerade stycket ovan beskriver planeringens mål som att: "deliver a future that is 'better' than that which would result without" (1999: 476). Tanken är att världen har förbättrats som ett resultat av planeringen. Ansatsen känner vi igen från diskussionen om visionskriteriet: minns Lows "planning is modern society's official approach to social 'self-improvement'" (2005: 44) och Neumans "desired state of affairs" (2005: 124). En liknande förståelse finns i Susan Fainsteins beskrivning av planeringsteorins mål som "consciously achieving widespread improvement in the quality of human life [...]" (2003a: 173). Det är denna tanke om ständig förbättring som, i min läsning av planeringslitteraturen, bildar den första legitimeringsgrunden för allmänintresset i substansstermer. Här formulerar jag det som ett *antagande om kontinuerliga framsteg*. En liknande tolkning gör även Gunders i sin beskrivning av [t]he professional planning paradigm of progressing the public good [...]" (2003: 249). Sammanfattningsvis är ett antagande om framsteg en idémässig förutsättning för planeringstänkandet (dock utan en egentlig föreställning om vad dessa framsteg består av). Men framställningen ter sig otillräcklig i substansstermer. Vad är det som ska förbättras? Gunder beskriver ovan att det är det allmänna som ska förbättras (progressing), men vad består detta "allmänna" av i substansstermer? Svaret är nyckeln till ytterligare en idémässig förutsättning för planeringstänkandet.

Ett sätt att närma sig svaret på ovanstående fråga är genom Alexanders uppdelning mellan *allmänintresse*, och *allmänintresse*. Alexander konstaterar att allmänintresset sedan *res publica* har kommit att förknippas med just *det allmänna* eller den enhet som ska planeras, det vill säga staden eller staten, i avhandlingen kallat planeringsobjektet (2002: 228). I hans läsning försköts denna betoning under upplysningen och *intresse* – i bemärkelsen "an entity's 'having something at stake'" – hamnade istället i fokus (2002: 228). När de två betoningarna kombineras landar vi i antagandet om en avgränsad enhet med medlemmar som "har någonting gemensamt." Annorlunda uttryckt bildar de två komponenterna grundvalen för en föreställning om det allmänna som en gemenskap. Som Dyrberg uttrycker det: "it is

the community that embodies the public good” (1997: 194). I det följande fördjupas detta antagande, som utgör som den andra idémässiga förutsättningen för planeringstänkandet i substansstermer.

Iris Marion Young härleder förståelsen av allmänintresset som gemenskap till upplysningen och Jean-Jacques Rousseaus beskrivning av *la volonté générale* (1990: 229-232). Young beskriver hur Rousseaus teori arbetas fram i relation till den urbana offentlighet som växte fram under 1700-talet (1990: 108). Rousseaus utgångspunkt är att individen genom social fostran till en moraliskt ansvarstagande medborgare ska underordna sina privata intressen gemenskapens. Med detta uppstår enighet eller en kollektiv vilja och identitet, allmänviljan (Bauhn 1995: 31-33). Rousseau anser att det är “[u]teslutande efter detta gemensamma intresse som samhället bör styras” (1762/1994: 39). Enligt Rousseau har individer enskilda viljor och intressen, men de besitter även en förmåga att uttrycka en gemensam vilja som går utöver aggregeringen av dessa. Denna “allmänna person, som således bildas genom alla de andra personernas förening, gick förr under namnet staden men kallas idag för republiken eller statskroppen” (1762/1994: 29). För Rousseau förutsätter allmänviljan en enad och homogen offentlig sfär (Young 1990: 108-109; Bauhn 1995: 31). Detta beskrivs hos Foucault som “the Rousseauist dream” om ett transparent samhälle utan olikheter där varje individ kan se helheten (1980: 153, återges även i Young 1990: 229). Här vävs allmänintressets krav på rationalitet (objektivitet) samman med en föreställning om gemenskap. Rousseaus idé om en allmän person går därmed bortom enbart en allmän vilja, och bildar grunden för ett argument för vikten av *gemenskap* (Young 1990: 108).

Rousseau förstår allmänintresset i en enhetliggörande (*unitary*) snarare än aggregerande bemärkelse (Jfr Alexander 2002: 230; Dyrberg 1997: 200ff). Enkelt uttryckt innebär det att allmänintresset inte kan ses som en aggregering av alla individers intressen (hos Rousseau kallat “allas vilja” istället för “allmänviljan”). Istället ses allmänintresset som en “collective moral imperative that transcends particular or private interests” (Alexander 2002: 230). Det är också denna förståelse som varit den mest förekommande i nutida planeringsteori och praktik (Alexander 2002: 232). När allmänintresset, som i föreliggande fall, betraktas i enhetliggörande termer, uttrycker föreställningen en förståelse om ett gemenskapsideal baserad på enighet. Denna enighet är i sin en förutsättning för planering utifrån ett allmänintresse, då den skapar och avgränsar ett planeringsobjekt. Men enigheten blir samtidigt ett mål för politiken (jfr Dyrberg 1997: 205f). Gemenskap, såväl som framsteg, är därmed såväl idémässiga förutsättningar för planeringen, som de mål som planeringen strävar efter att uppnå.

Sammanfattningsvis legitimeras planering såväl genom *vad* den kan uppnå (framsteg och gemenskap), som *hur* den kan göra det (rationellt och demokratiskt). Gemensamt för dessa två olika legitimitetsgrunder är en tilltro till allmänintresset.

2.3.3 Slutsats och nästa steg

Syftet med avhandlingen är att undersöka de idémässiga förutsättningarna för planering som teori och politisk praktik, samt att undersöka återverkningarna av dessa idéer i när de omsätts i politisk praktik. Detta görs i en "tvåstegsraket". I föreliggande kapitel har jag undersökt de idémässiga förutsättningarna för planering som politisk praktik. I kommande kapitel (3-7) kommer att undersöka konsekvenserna av dessa idéer för (a) planeringsteorin, och (b) planeringspraktiken. I studiet av planeringspraktiken kommer jag att använda mig att Malmö som ett empiriskt exempel.

I kapitlet har jag besvarat avhandlingens första frågeställning: vilka är planeringens idémässiga förutsättningar? Genom en systematisk genomgång av planeringsteorin har jag först undersökt vad som kännetecknar planering genom att lyfta fram tre kriterier för planeringstänkandet. Ett handlingskriterium, ett kunskapskriterium och ett visionskriterium introducerades och diskuterades i avsnitt 2.2. I avsnitt 2.3 förflyttades uppmärksamheten till frågan om hur planering har legitimerats. Slutsatsen är att allmänintresset väver ihop de tre kriterierna och utgör en central legitimeringsgrund, och därmed en idémässig förutsättning för planeringen. Allmänintresset specificerades ytterligare utifrån frågan *hur* det verkar legitimerade. Två olika dimensioner lyftes fram, process och substans. Planering legitimeras med hänvisning till rationalitet och demokrati i beslutsprocesser och kunskapsunderlag. Vad gäller substansdimensionen så är den inte utredd i samma utsträckning inom planeringsteorin. Här har jag argumenterat för att planeringsteorin bygger på två grundläggande antaganden som också verkar legitimerande för planeringsverksamheten. Å ena sidan förutsätter planeringen ett framstegstänkande: planeringen syftar till att förbättra någonting, och utgår från att detta är möjligt. Å andra sidan förutsätter planeringen en avgränsad och gemensam enhet att planera för, en gemenskap som utgör det allmänna i allmänintresset.

En central förutsättning för antagandet om ett allmänintresse är, i enlighet med diskussionen i kapitel två, en uppdelning mellan ett planeringssubjekt som planerar och ett planeringsobjekt som planeras. Eftersom denna uppdelning är en central förutsättning för planeringstänkandet, har jag valt att strukturera analysen av idéerna i sin praktiska tillämpning i enlighet med den. Jag kommer inleda analysen av de respektive idéerna (framsteg och gemenskap) med en analys av hur planeringsobjektet, staden, har förståtts. Därefter kommer jag att diskutera de val och beslutsprocesser som kännetecknar planering för framsteg respektive gemenskap. Avhandlingen är uppdelad i två kapitelpar, det ena om framsteg, det andra om gemenskap.

Kap. 4. Staden och framstegstanken (planeringsobjektet/staden)

Kap. 5. Planering för framsteg (planeringssubjektet/processen)

Kap. 6. Staden och gemenskapstanken (planeringsobjektet/staden)

Kap. 7. Planering för gemenskap (planeringssubjektet/process)

I nästa kapitel kommer jag att gå igenom de metodologiska val och överväganden som ligger till grund för den fortsatta analysen. Med detta går vi över till avhandlingens del III.

Del III

3. Studiet av planering som teori och praktik

Föreliggande kapitel fungerar som en brygga mellan avhandlingens första frågeställning om de idémässiga förutsättningarna för planeringstänkandet, och den andra om återverkningarna av dessa idéer när de tillämpas i politisk praktik. Hur har idéer om framsteg respektive gemenskap präglat planeringsteorin och planeringspraktiken? Syftet med kapitel 3 är att specificera och beskriva hur jag ska besvara denna fråga.

3.1 Antaganden om förändring och kontinuitet

I enlighet med diskussionen som inledde kapitel 1 tar avhandlingen avstamp i kommuners ambition att omvandla städer från krisdrabbade industristäder till postindustriella upplevelse- eller kunskapsstäder. Lennart Tonell beskriver förändringen med följande ord:

I början av 1980-talet skedde [...] en förändring av planeringens innehåll. Den strategiska och långsiktiga planeringen övergavs till förmån för stora projekt som kunde genomföras på grund av att olika konsortier fick bestämma villkoren [...]. Allt detta kunde ske mycket beroende på att kommunerna under 1980-talet försökte skaffa sig en "urban image" exempelvis i form av en glob, pyramid, pelare/torn eller en skyskrapa (Tonell 1991: 199).

Dessa planeringssatsningar ses ofta som nya politiska fenomen, vilket förstärks av samhällsvetenskapliga modeord som platsmarknadsföring, *urban branding*, urban entreprenörialism och urban förnyelsepolitik. Det innebär med andra ord att stadsomvandlingarna i regel förstås utifrån ett antagande om förändring. "Vi lever", för att återge formuleringen i storstadskommitténs betänkande *Delade städer*, "i en tid med stora förändringar. Allting går mycket fort [...]" (SOU 1997: 118 s. 7). Sedan 1970-talet har det pågått en stor debatt om industrisamhällets förändrade natur, med

Daniel Bell's *The Coming of the Post-Industrial Society* (1973) som ett av de mest inflytelserika verken.³⁷ Utgångspunkten för debatten är, för att citera Paul Knox och John Agnew, "[t]he decline in the traditional manufacturing employment base", vilket beskrivs som "one of the most striking overall changes" (1998: 235). Nedgången i tillverkningsindustrin ses ofta som en konsekvens av den strukturella krisen under 1970-talet, internationaliseringen av ekonomin och uppkomsten av informationsteknologin (Sassen 1991/2001; 1994; Castells 1999). I början av 1990-talet får Saskia Sassen stort genomslag med sin *The Global City* (1991/2001), där hon lanserar sin tes om *den globala staden*. Hon beskriver där en ny rumslig ordning där städerna, mot bakgrund av ovanstående samhällsförändringar, ses som noder i den globala ekonomin (Sassen 2001b).³⁸ Städer, den plats där spåren av industrisamhället är som tydligast, seglar därmed upp som den mest centrala politiska enheten, och den plats där dessa förändringar materialiseras (Sassen 1996: 629f; Sassen 2000: 144). Över hela Europa och Amerika hittar vi under 1990-talet svårt krisdrabbade industristäder, till exempel Glasgow, Liverpool, Amsterdam, Lyon, Torino och Malmö. Det var de gamla industristäderna som drabbades hårdast av den ekonomiska omstruktureringen – ett fenomen som ofta går under benämningen "urbana kriser" (Millington et al 1997: 18, Jfr Bennett & Koudelova 2001: 206).³⁹

Parallellt med globaliseringen av kapital pågår en ökad global rörelse av *människor*. Enligt Sassen är migrationen en del av samma process som det globala flödet av kapital, även om styrningen och regleringen av de olika flödena skiljer sig radikalt åt (Sassen 1998: XXVII). En dessa globala flöden materialiseras i städer, där de tar sig uttryck i bland annat uppdelade arbetsmarknader och bostadsområden (Sassen 2003: 255-265; även Castells 1989: 183). Den här utvecklingen har begreppsliggjorts i termer av en ökad social polarisering (Sassen 2003; se även Burgers & Musterd 2002: 403f, Hamnet 2001: 165). Idag beskrivs postindustriella städer beskrivs frekvent som "delade" eller på andra sätt polariserade, segmenterade eller segregerade (Elander 1999: 330; MacLeod 2002). Kort sagt förstås den postindustriella staden i globaliseringstermer, där *den delade staden* ses som en konsekvens av två parallella processer: den ökande migrationen som leder till mångkulturella städer i väst, och globaliseringen av ekonomin som leder till en

³⁷ Ett annat centralt verk i detta sammanhang är Alain Touraines *The Post-industrial Society, Tomorrow's social history: Classes, Conflicts and Culture in the Programmed Society* (1974).

³⁸ John Friedmann och Goetz Wolff för en liknande diskussion om den globala kopplingen mellan städer (1982).

³⁹ Flera samtidiga processer brukar lyftas fram i litteraturen om urbana kriser: industrier får svårt att konkurrera med länder med mer effektiv produktion och billigare arbetskraft, multinationella företag omlokaliserar sin verksamhet till andra delar av världen). Länder i Syd börjar utmana den globala ordning som upprätthållit en västerländsk dominans och nya former av teknologier får genomslag. 1973-74, inte minst mot bakgrund av oljekrisen, är den ekonomiska krisen ett faktum (Sassen 1991: 3).

ökande konkurrens mellan kommuner och städer om investeringar.⁴⁰ I såväl svensk politisk praktik som i den internationella litteraturen anses dessa parallella förändringar ha förändrat förutsättningarna för kommunal planering. De teser som Sassen och Castells presenterade fick en rad efterföljare. Under 1990- och 2000-talen initierades teoretiska diskussioner kring städers förändrade förhållanden, men vi såg även en lång rad olika fallstudier av hur globaliseringen har påverkat de så kallade postindustriella städerna.

Gemensamt för många av dessa studier är, i enlighet med resonemanget ovan, att de tar avstamp i ett antagande om förändring. Detta antagande är naturligtvis rimligt, men det är enligt min uppfattning otillräckligt av minst två skäl. Dels begränsar härledningen till globaliseringen per definition vår förståelse av *varför* urbana förnyelsestrategier har fått genomslag i svenska kommuner. Dels begränsar antagandet vår förståelse av planeringens möjliga utfallsrum, där såväl samhällsvetare som praktiker har låtit vaga beskrivningar av "anpassningar till globaliseringen" begränsa föreställningen om vilken politik som är möjlig och önskvärd.

Genom att undersöka hur begreppen framsteg och gemenskap har kommit att prägla planeringen av städer över tid tar jag i avhandlingen istället avstamp i ett antagande om kontinuitet. Härvidlag lämpar sig också planerings-begreppet väl, eftersom det – i kontrast till begrepp som urban entreprenörialism – öppnar för studiet av *kontinuiteter* snarare än förändring. Genom min analys hoppas jag bredda vår förståelse av å ena sidan planeringsteorin, å andra sidan nutida stads-omvandling – där ett antagande om kontinuitet framhäver andra typer av förklaringar och lösningar än de vi ser med ett antagande om förändring.

I de kommande fyra kapitlena kommer jag att undersöka konsekvenserna av idéerna om framsteg och gemenskap för dels planeringstänkandet, dels för planeringen i nutida kommunal planering. Dessa båda uppgifter utgör avhandlingens andra frågeställning:

Vilka återverkningar har framstegs-/gemenskapstänkandet för (a) planeringsteorin, och (b) för planeringen som politisk praktik?

Syftet med föreliggande kapitel är att beskriva de val, men också de analysverktyg som ligger till grund för de kommande fyra kapitlena. Jag inleder med en precisering av vad som utgör planeringsobjektet, eller det som ska planeras (3.2). Avhandlingen är, mot bakgrund av mitt intresse för stadsomvandling, avgränsad till planeringen av städer. Staden utgör därmed planeringsobjektet och kommunal planering hamnar naturligt i fokus. Diskussionen i avhandlingen avser endast *samhällsplanering* som är

⁴⁰ Sassens tes fick en rad efterföljare och initierade dels teoretiska diskussioner och dels en lång rad olika fallstudier av städer i hela världen. Men vi såg också (kanske framförallt) en uppsjö av fallstudier av mindre städer, som inte riktigt kunde sägas kvalificera som globala städer, t.ex. Rotterdam, Melbourne, Stockholm och Beirut. Ofta beskrivs dessa städer som globaliserade snarare än globala städer (se t.ex. Marcuse & van Kempen 2000), där analysen centreras inte minst till de parallella processerna som präglar staden.

den planering som drivs i det offentliga regi i statlig och kommunal förvaltning (Törnqvist 1970: 6). Samhällsplanering avgränsas vidare till *kommunal utvecklingsplanering*. Begreppet, som preciseras nedan, är ett mer övergripande begrepp än fysisk planering och ekonomisk planering. Diskussionen kring kommunal utvecklingsplanering avslutas med en beskrivning av avhandlingens val av fall samt material. Därefter (3.3) presenteras de fortsatta kapitlenas disposition, där jag också successivt förtydligar de analysverktyg och begrepp som introducerades i kapitel ett.

3.2 Kommunal utvecklingsplanering

Inom svensk planeringslitteratur såväl som inom planeringspraktiken, har det funnits en tendens att likställa kommunal planering med fysisk planering. I kontrast mot denna syn argumenterar Inger Christoferson och Jan Öhman för ett bredare perspektiv på kommunernas samhällsplanerande funktion, där stadsbyggnadsförvaltningarnas arbete med fysisk planering endast utgör en del (1998: 13). Detta breddande av planeringsbegreppet kan delvis ses som en förändring över tid, vilket speglar en generell trend inom EU. Det här framgår bland annat av Europakommissionens rapport *Europe 2000+*

A more comprehensive and complex form of spatial planning is evolving, with a shift from purely physical matters [...] to a wider concern with social, economic, environmental and political matters (*Europe 2000+* s. 142, återgivet i Christoferson & Öhman 1998: 4).

I en svensk kontext innebär detta en utveckling där strategiska avdelningar, placerade direkt under kommunstyrelsen, allt oftare arbetar med övergripande planerings- och utvecklingsfrågor (Christoferson & Öhman 1998: 6). Detta kan inte minst ses som en konsekvens av att statens roll som samhällsbyggare har tonats ned, en generell utveckling där “[p]lanering av nya strukturer börjar allt mer ersättas med planering för lokal utveckling” (Nyström 1999: 219; äv. Christoferson & Öhman 1998: 25).

Christoferson och Öhman beskriver denna mer utvidgade planeringsförståelse i termer av “utvecklingsplanering”, och avser med denna primärt förhållanden utanför de kommunala kärnverksamheterna (1998: 21).⁴¹ Begreppet *utveckling* är inte

⁴¹ Kommunernas huvuduppgift är att fungera som välfärdsstatens förlängda arm, och majoriteten av kommunernas verksamhet (mellan 70-80 procent) utförs på uppdrag av staten (till exempel verksamheterna inom ramen för Skollagen, Socialtjänstlagen och Hälso- och sjukvårdslagen) (Tedros 2007: 225). Dessa verksamheter beskrivs ofta som kommunens kärnverksamheter. Utöver dessa finns det en rad uppgifter som kommuner kan utföra på frivillig basis, om de inte är i lag förbjudna (allmänna kompetensen) till exempel stöd till kultur- och fritidsverksamhet, turism och understödande av näringslivet (Tedros 2007: 225). Den kommunala utvecklingsplaneringen ligger som sagt inom ramen för kommunens frivilliga kompetens.

avgränsat till ekonomisk utveckling, utan avser ett brett fält av områden, till exempel hållbar utveckling, näringsliv, miljö, sysselsättning, kultur, turism och integration (Christoferson & Öhman 1998: 21). Kommunernas uppgift är i detta sammanhang att skapa förutsättningar för utveckling, vilket ofta görs i samverkan med olika offentliga eller privata aktörer (Christoferson & Öhman 2001: 133). I det följande beskriver jag den kommunala samhällsplaneringens utveckling i ett svenskt perspektiv. Avsnittet avslutas med en närmare beskrivning av kommunal utvecklingsplanering, och av avhandlingens val av fall.

3.2.1 Samhällsplanering i svenska kommuner

Under efterkrigstiden kommer planering i allt större utsträckning att bli en kommunal angelägenhet. Verksamheten regleras i 1947-års bygglag, och det är nu som tanken om *allmänintresset* får ett konkret genomslag i den svenska planeringspraktiken.⁴² I sin analys av utredningen som föregår lagen noterar Strömgren en begreppslig förändring från stadsplanering till samhällsplanering. Samhällsplanering kom informellt att röra kombinationen av fysisk, social och ekonomisk planering, och hänvisar till "en *vetenskaplig* översiktlig planläggning som med hjälp av politiska beslut avsåg att binda och leda utvecklingen" (Strömgren 2007: 113-114, min kursiv). Det fanns med andra ord en stark tilltro till det rationella planeringsinstrumentet under 1950- och 60-talen (Strömgren 2007: 17). I relation till de legitimeringsgrunder som lyftes fram i kapitel två stod därmed rationalitetstänkandet i fokus för den kommunala planeringen under denna tid, och det var enligt Abdul Khakee inte förrän i slutet av 1960-talet som planering överhuvudtaget började ses som en politisk, snarare än teknokratisk verksamhet (2000: 107).

Den ekonomiska tillväxten var relativt hög i Sverige under efterkrigstiden och den kommunala planeringen dominerades länge av fysisk planering, med produktion av bostäder och infrastruktur (Khakee 1989: 2; Christoferson & Öhman 1998: 4). Så småningom förändrades planeringens förutsättningar, dels genom kommundelningsreformerna (Granberg & von Sydow 1998: 2ff), dels med ökande välfärdspolitiska uppgifter för kommunerna (Khakee 1989: 14).⁴³ Först efter 1975, med miljonprogrammets färdigställande, minskade bostadsproduktionen.⁴⁴ Nu

⁴² Lagen fastställde att det *allmänna* ska besluta över markanvändningen, vilket innebar att man som markägare i princip inte hade rätt att bygga inom tätbebyggda områden utan samhällets medgivande (Strömgren 2007: 113-115).

⁴³ Där allt fler uppgifter inom ramen för välfärdspolitiken försköts till kommunerna – även om expansionen ackompanjerades med ökad användning av specialagstiftning (Christoferson & Öhman 1998: 15; Khakee 1989: 18).

⁴⁴ Miljonprogrammet pågick mellan 1965-1975, med syftet att bygga en miljon bostäder för att lösa den då akuta bostadsbristen som uppstått i de växande tätorterna och städerna som en följd av urbaniseringen.

försköts också fokus "från utbyggnad av bostäder och infrastruktur till ekonomiska- och förvaltningsfrågor" vilket innebar en breddning av planeringsförståelsen på kommunal nivå (Khakee 1989: 20; Tonell 1991: 195).

Ramírez konstaterar att "1970-talet förblir både den kommunala planeringens blomstringstid och den rationella planeringens påbörjade krisperiod" (1994: 44). Krisen och kritiken berördes generellt i förra kapitlet som en kris för planeringstänkandet. I Sverige tog den sig uttryck i en förtroendekris där tilltron till planeringens möjligheter försvagades (Nordström 1995: 7; Lindström & Nilsson 1994: 12; Khakee 2000: 7). Politiker riktade kritik mot dåligt underbyggda prognoser och implementeringsproblem (Khakee 2000: 7). Vidare riktas från olika håll kritik mot samhällsproblem som bilberoende, sterila boendemiljöer, miljöproblem och social fragmentering (Nylund 1995: 34; Strömgren 2007: 17). Med kritiken aktualiserades nya utmaningar för planeringen, där de kanske mest framträdande rörde frågor som miljövard och något senare, den ökande boendesegregationen (Granberg & von Sydow 1998: 28-29). "Integrationsproblemet" har i Sverige inte sällan formulerats just i segregationstermer och i svensk debatt och forskning beskylls ofta det tidigare nämnda miljonprogrammet för att ha lagt grunden till dagens boendesegregation (Bohm & Khakee 1996: 1).⁴⁵ Frågor rörande mångkulturalism började emellertid lyftas i planeringsdiskussionen redan under 1960-talet, när det blev tydligt att arbetskraftsmigranterna inte skulle åka tillbaka till sina hemländer. Med en andra generations invandrare aktualiserades frågan om gruppernas samexistens allt oftare i planeringen av staden (Arvastson & Butler 2006), och under 1980-talet började frågor om segregation och arbetslöshet bland invandrare lyftas på den politiska dagordningen. Ansvar för integrationen kom i allt större utsträckning att få en kommunal prägel under 1980-talet, och överföringen av ansvar (med ökande statligt stöd) till kommunerna ökade ytterligare under 1990- och 2000-talen (Broomé 2007: 26). Integrationspolitiken ses i avhandlingen som en del av den kommunala utvecklingspolitiken.

Under 80- och 90-talen kom svenska kommuner att ställas inför stora utmaningar med ökande arbetslöshet och minskat statligt stöd (Elander 1999: 327). Den ekonomiska krisen blev en kris för den offentliga sektorn och därmed också en kris för kommunerna (Nilsson & Westerståhl 1999; Tonell 1991: 198-199). Kommunernas ekonomiska utmaningar, beskrivna ovan, är en del av den förändring som inledningsvis beskrevs i termer av urbana kriser. Men vid sidan av de ekonomiska problemen riktades också kritik mot kommunernas upplevda ineffektivitet – vilket förstärktes av ett generellt minskat förtroende för den offentliga sektorn (Bäck 2000).

⁴⁵ Dessa områden blev snabbt stigmatiserade och uppfattades som oattraktiva. I kombination med förbättrade villkor för arbetare under 1970-talet sökte sig de som hade råd bort från dessa områden. Samtidigt ökade invandringen till Sverige och flyktingfamiljerna tilldelades bostäder i dessa områden (Molina 2006: 220).

I många kommuner, däribland Malmö, kommer den förtroendekris som drabbar svensk planering att drabba kommunen som helhet och "välfärdsstaden ifrågasätts" (Bergström 1993: 81). Mot bakgrund av krisen och förändringarna i kölvattnet av kommunsammanslagningarna betonades också vikten av inflytande och insyn i den kommunala verksamheten.⁴⁶ Detta framgick redan i den då nya Plan- och bygglagens (1987) skrivningar om brukarinflytande (Elander 1991: 86). Den svenska förändringen över tid återspeglar den historiska utveckling som i kapitel två beskrevs som en generell rörelse från rationalitet till demokrati i legitimeringen av planeringspraktiken.⁴⁷

3.2.2 Mot en kommunal utvecklingsplanering

Mot bakgrund av de ekonomiska utmaningar som beskrivits ovan initierades under 1990-talet en rad förändringar i den kommunala planeringen. Katarina Nylund beskriver dessa som ett skifte från att "säkerställa välfärdsstatens jämlikhetsideal till att skapa gynnsamma etableringsvillkor [...] i en hårdnande internationell konkurrens" (Nylund 1995: 23; se även Orrskog 2003: 50f). För kommunerna innebar detta att satsningar på tillväxt och utveckling hamnade högt på den politiska dagordningen (Christoferson & Öhman 1998). Samtidigt genomgick svenska kommuner en rad övergripande förändringar mot bakgrund av 1980-talets decentraliseringsprocesser (SOU 1996: 169, s. 17-23).⁴⁸ Förändringarna lämnade kommunerna med ett större handlingsutrymme gentemot staten, och i förlängningen innebar det att vi – trots vissa likheter i kommunernas myndighetsutövning – fick en mycket mer lokalt varierande planering, där sådant som demografi, ekonomiska, men även kommunala traditioner kunde verka avgörande (Christoferson & Öhman 2000; Zampoukos 2002: 14).

Men även om dagens kommunala planering inte kan ses som en entydig metod så ser vi vissa gemensamma nämnare. I en svensk kontext har en rad teoretiker konstaterat ett skifte under 1990-talet, där samhällsplanering gick från "fasta mål och tydligt angivna metoder för att uppnå dessa", till att istället långsiktigt diskutera en

⁴⁶ Förutsättningarna för den kommunala demokratin ändrades när antalet kommuner minskade från 2500 till 278 under perioden 1951 till 1974. Det innebar att cirka 130 000 förtroendeuppdrag försvann från kommunerna: en genomsnittlig minskning på 60-70 procent (SOU 1996: 169, s.10f; Granberg & von Sydow 1998: 2)

⁴⁷ Det är viktigt att påpeka att rationalitet som legitimeringsgrund ingalunda försvann. I realiteten ser vi istället en spänning mellan de två olika processuella legitimeringsgrunderna, där rationalitetstänkandet på många sätt fortfarande verkade som "en förebild" (Nyström 1999: 76).

⁴⁸ Om vi tittar på förvaltningsövergripande förändringar i kommunerna så lyfts en ökande marknadsorientering, privatisering och individualisering (valfrihet och kundval) fram. Beställarutförarmodeller infördes, och under 1980-talet blev det allt vanligare med olika inslag av målstyrning i kombination med efterkontroll och utvärderings/kontrollerverksamhet (Montin 2002: 12f, 115ff; Holmberg 2003: 9). Detta kom också att prägla den kommunala planeringen.

“önskvärd framtid” med hjälp av visioner och visionsarbete (Nordström 1995: 7; se även Ek 2003: V; Shipley 2000; 2002; Schønning Sørensen 2007: 11; Helling 1998). Kommunala visioner är inte sällan grundade i en diskussion kring kommunens fortsatta fortlevnad, attraktions- eller konkurrenskraft där en “samordnad ansträngning sker kring arbete med visioner och föreställningar om den egna regionen” (Khakee 2000: 148; Christoferson & Öhman 1998: kap. 3). I dag ser vi visionsarbeten genomföras i en rad svenska kommuner, och det är bland annat ett sådant visionsarbete – Malmö *Vision 2015* – som ligger till grund för avhandlingens empiriska analys.

Hur arbetar då kommuner med dessa visionsarbeten? Arbetet kan utformas eller ledas av en rad olika aktörer, till exempel konsulter, tjänstemän, lokala näringslivsaktörer, eller genom partnerskap mellan olika aktörer. Det innebär att visionsarbetet, sin politiska karaktär till trots, endast i varierande utsträckning leds av politiker (Shipley 2000; 2002; jfr Nordström 1994: 8).⁴⁹ Relaterat till den här formen av visionär planering i partnerskap är *projektformen*, som kommit att bli allt vanligare i svensk kommunal planering (Schønning Sørensen 2007: 13), en utveckling som kan sägas följa en generell “projektifiering” i offentlig verksamhet (Holmberg 2003: 9).

3.2.3 Val av fall

I boken *Kommunal planering under 1990-talet* lyfter Christoferson och Öhman framför allt fram tre olika ansatser för att stödja lokal utveckling: ekonomiska, sociala och tekniska (1998: 42). Jag har valt att avgränsa studien till de två förstnämnda, då dessa sammanfaller med de föreställningar om framsteg och gemenskap som är avhandlingens fokus. Ekonomisk utvecklingsplanering rör olika former av *kommunal näringspolitik*, och inkluderar till exempel ambitioner “[a]tt förbättra villkoren för näringslivet i kommunen och öka kommunens konkurrenskraft för nya etableringar” (Christoferson & Öhman 1998: 42; se även Pierre 1992; 1996). Den ekonomiska utvecklingsplaneringen diskuteras framför allt i kapitel 5, *Planering för framsteg*. Social utvecklingsplanering handlar å andra sidan om frågor som segregation och integration, motverkandet av kriminalitet och stimulerandet av mötesplatser och kreativitet (Christoferson & Öhman 1998: 42). Dessa processer undersöks och diskuteras framför allt i kapitel 7, *Planering för gemenskap*.

⁴⁹ Ett exempel är *Karlskoga kommun* som med sin vision för 2020 (enligt sin hemsida) arbetade med representanter som “barnfamiljer, ungdomar, pensionärer, tillverkningsföretag, tjänsteföretag, föreningsliv med fler” (Internetkälla (1)). Ett annat exempel är *Åre kommun* vars “vision 2020” “[u]tarbetades under 2006 i en process innefattande 160 personer från 60 företag och intresseorganisationer som representerar turismen på destinationen Åre” (Internetkälla (2)). Ytterligare ett exempel är *Bengtstors kommun* där “Vision 2014” arbetades fram av “utvecklingsgruppen” bestående av “[p]ersoner med anknytning till olika intresseområden inom kommunen, såsom kommunal verksamhet, näringsliv, ungdomsfrågor och utbildningsväsende” (Internetkälla (3)).

Hur bör man välja fall när syftet är att studera idéer om framsteg- och gemenskap i den politiska praktiken? Anledningen till att jag valt att undersöka den kommunala utvecklingsplaneringen, snarare än den traditionella fysiska planeringen inom ramen för Plan- och bygglagen, är den kommunala utvecklingsplaneringens fokus på *visioner*. Studiet av visionsarbetet, med dess beskrivningar av det allmänna och hur det ska utformas och planeras under en överskådlig framtid, lämpar det sig väl för undersökningar av just substansvärdenas formulering och omsättning i politisk praktik. I avhandlingen har jag vidare valt att undersöka kommunal utvecklingsplanering i Malmö stad. Skälet till att valet föll på Malmö är dels att kommunen under lång tid ägnat sig åt omfattande förnyelsearbete, dels att stadens mångkulturella karaktär inneburit att kommunen deltagit i flera statliga integrationssatsningar, såväl som initierat flera egna projekt. Detta innebär att frågor rörande framsteg och gemenskap kan tänkas ha diskuterats i en bred omfattning. Sammantaget ser vi i staden ett mångårigt arbete med såväl ekonomisk- som social utvecklingsplanering. Kommunal utvecklingsplanering i Malmö utgör i så mån det Flyvbjerg kallar ett *paradigmatiskt fall*, d.v.s. ett fall som "highlight[s] more general characteristics of the societies in question" (2001: 80). I min tolkning utgör därför transitionsarbetet i Malmö ett representativt exempel på kommunal utvecklingsplanering för framsteg (här tolkad som ekonomisk utveckling) och gemenskap (social utveckling). Avslutningsvis har jag valt att avgränsa studien till perioden mellan 1994 (då visionsarbetet inleds) och valet 2006.⁵⁰ Material efter 2006 har inte beaktats. Detta för att få en sammanhållen period där transitionsarbetet fokuserades i en rad satsningar. Valet av de studerade satsningarna presenteras och motiveras nedan.

3.2.4 Material

I kommande kapitel används två olika typer av material, såväl kommunala handlingar av olika karaktär, som planerings- och urbanteoretiska framställningar. Detta kommer av att jag undersöker idéer om gemenskap och framsteg i såväl planeringsteorin som i planeringspraktiken. Jag kommer att inleda diskussionen med studiet av planeringspraktiken.

Den kommunala utvecklingsplaneringen, som den definieras hos Christoferson och Öhman, avser framför allt förhållanden utanför de kommunala kärnområdena (1998: 21-22). Verksamheten ligger därför generellt direkt under kommunstyrelsen

⁵⁰ En nackdel med avgränsningen till år 2006 är att de diskussioner och arbeten kring hållbar utveckling som aktualiserats i kommunen under senare år, inte ingår i det empiriska materialet. Hållbarhetsarbetet hade potentiellt varit intressant i studiet av framstegstänkandet. Nu specificeras istället framstegstänkandet till retoriken och politiken i övergången från industri- till postindustriellt samhälle. Värt att notera är dock att det i visionsarbetet ingick en miljövision (Malmö stad 1995g) som också ingått i det empiriska materialet.

och inte under en enskild nämnd (jfr Christoferson och Öhman 1998: 6). I Malmö stad är *stadskontoret* kommunstyrelsens tjänstemannaorganisation. Dess "viktigaste uppgift" är "[e]tt strategiskt inriktat arbete med viktiga framtidsfrågor för Malmö stads utveckling" (Malmö stad 2007a). Inom ramen för detta arbete produceras en rad olika handlingsplaner och dokument. I det materialet har jag ringat in två satsningar eller projekt inom vilka, för att låna en formulering från Christoferson och Öhman (2000: 9) "strategiska dokument för kommunens övergripande långsiktiga utveckling" har producerats. De planeringssatsningar som utgör avhandlingens material är *visionsprojektet Malmö 2015* (1994-1996) som är direkt kopplat till transitionsarbetet, samt det arbetet med *Välfärd för alla* som initierades 2003. Det här är två omfattande satsningar som sträckte sig över flera år vardera. Vidare är de goda exempel på utvecklingsplanering eftersom arbetet med att ta fram underlaget har varit omfattande. I så mån ses såväl framtagandet av kunskapsunderlag som utarbetandet av målen, som en del i planeringsarbetet. Detta innebär att jag inte ser visionerna som något som föregår planeringen, utan de är istället en *del av* planeringsprocessen (jfr. Schönning-Sörensen 2007: 19-20). Inom den kommunala utvecklingsplaneringen kan processen rent av vara lika viktig som planen i sig (Christoferson & Öhman 1998: kap. 3). Värt att säga om den här typen av planeringssatsningar är också att de är "projektkaraktär", vilket innebär att de är

avgränsad[e] i ämnesområde och i tid, kanske förstärkt med projektanställd personal. Planeringen är utåtriktad genom att involvera flera parter, och arbetssättet är *processinriktat*, och syftar till att de som involveras ska agera utifrån sina respektive områden. Arbetssättet speglar de konkreta möjligheterna kommunen har att agera för att söka åstadkomma den önskade utvecklingen (Christoferson & Öhman 1998: 25).

När jag i avhandlingens syftesformulering anger att syftet är att undersöka "planering som en politisk praktik", åsyftar jag hela planeringsprocessen med olika delprocesser såsom problematisering, formulerande av förslag och lösningar, tolkningar, genomförande m.m. Eftersom fokus i avhandlingen ligger på innehållet i de visioner som presenteras, har jag lagt en tonvikten på beredningen av arbetet, även om jag också gör nedslag i ett par enskilda satsningar. Eftersom makt delvis ses i de legitimeringsprocesser som präglar planeringen kommer jag också att delvis beröra initieringsskedet. Vid sidan om kommunens visionsarbete och *välfärd för alla* har jag även undersökt arbetet med Malmö kommuns profil *Möten, mångfald, möjligheter* (2000). Den här satsningen är inte lika omfattande som visionsarbetet och Välfärd för alla, men anledningen till att jag har även inkluderat den här satsningen är att den explicit syftar till att skapa den bild eller profil av kommunen som ska projiceras utåt såväl som inåt. I det följande ska jag, efter en kort bakgrundsbeskrivning kort

redogöra för de två satsningarna. Arbetet med kommunens profil presenteras i kapitel 5.

I enlighet med diskussionen ovan stod svenska kommuner under 90-talet inför stora utmaningar, inte minst mot bakgrund av en ökande arbetslöshet. I Malmö hade man under den här tiden ett omfattande budgetunderskott, och 1994-1995 beskrivs som "krisår" för kommunen (intervju Inger Nilsson, dåvarande stadsdirektör). I visionsarbetet skulle det senare komma att beskrivas på följande sätt:

Malmö var tidigare stolt och självsäker, en välmående industri- och handelsstad, ända fram på 80-talet. Sen gick det åt helvete med det mesta och sorgearbetet över de förlorade basnäringarna pågick ända till slutet av 90-talet innan vi förstod att några enkla sanningar inte kommer tillbaka (Malmö stad 1995/1996e 18).

Nu inleds också en rad förändringsprocesser. I december 1994 tillsätts en arbetsgrupp för högskolefrågor för det som skulle komma att bli Malmö högskola (KS 1994-12-02, även KS 1995-09-20). En månad senare, i januari 1995 initierar kommunstyrelsen projektet "Vision 2000."⁵¹ Initiativet kom från kommunstyrelsens ordförande Ilmar Reepalu (intervju Inger Nilsson, intervju Thorbjörn Lindhqvist). I en skrivelse till kommunstyrelsen i februari 1995 föreslog Ilmar Reepalu att visionsarbetet skulle genomföras, med följande motivering:

I en tid av snabba förändringar och osäkerhet är det viktigt att göra sig en bild av hur man vill att framtiden ska gestalta sig. Det kan ske genom att man arbetar fram olika visioner och förslag till åtgärder för att förverkliga dessa visioner (KS 1995-02-06).

Arbetet skulle komma att utföras i åtta tematiska arbetsgrupper: ekonomi, näringsliv, utbildning⁵², miljö, kultur, stadsbyggnad, sociala frågor. Vidare tillsattes ett ungdomsråd och ett framtidsråd (KS 1995-02-06, KS 1995-02-15). I de olika arbetsgrupperna har det, "förutom kommunala tjänstemän, även ingått representanter för näringslivet och Lunds universitet" (1996b: 6). Slutligen skulle arbetet koordineras av en samordningsgrupp bestående av två tjänstemän (Inger Nilsson som ordförande och Christer Persson som sekreterare), samt ordförandena i de respektive arbetsgrupperna (KS 1995-02-15). Samordningsgrupperna utsåg senare alla deltagarna i arbetsgrupperna (KS AU 1995-04-03). Inga politiker deltog i arbetet. I samlingsrapporten från projektet beskrevs syftet med arbetet på följande sätt:

⁵¹ Projektet benämns inledningsvis *Vision 2000* alternativt *Malmö 2000*, men övergår sedermera i ett nästa steg till *Vision 2015/Malmö 2015*.

⁵² I KS beslut benämns arbetsgruppen "Utbildning/högskola/forskning" (KS 1995-02-15).

Valet att arbeta med ett visionsprojekt byggde på uppfattningen att visioner är föreställningar om önskvärda och möjliga framtider. Visionerna är inga utopier. Genom ett engagerat och medvetet arbete är det möjligt att påverka framtiden. Visionerna ska ge underlag för diskussioner, överblick och eftertanke. Arbetet ska även ge vägledning till hur vi ska agera för att förverkliga våra visioner (1996b: 5).

Konsultstöd användes under hela projektarbetet, och det var en processkonsult (i samarbete med högre tjänstemän) som bestämde hur själva arbetsprocessen skulle se ut (intervju Göran Hydbom, processkonsult). Medel tillsattes för bland annat två internat (KS AU 1995-03-06). I ett senare skede tillsätts ytterligare medel till arbetsgrupperna (KS AU 1995-05-15). Ett år senare, när arbetet närmade sig sitt slut, beslöt kommunstyrelsen att en rapport skulle sammanställas och skickas ut på remiss senast november 1996. Arbetet skulle därefter avrapporteras till kommunstyrelsen (KS 1996-08-28).⁵³

Visionsarbetet analyseras framför allt i kapitel 4 och 5. Analysen görs dels med avseende på innehållet i visionerna, dels med avseende på de processer som låg till grund för arbetet. I materialet ingår rapporteringen från de olika arbetsgrupperna, konsultrapporter samt en rad kommunala beslut och skrivelser. Vidare har jag också gjort en rad intervjuer av informantkaraktär. Jag har intervjuat flera deltagare i visionsarbetet samt de konsulter som arbetade med visionsarbetet respektive Malmö stads profil *möten, mångfald, möjligheter*.

I kapitel 6 och 7 övergår fokus till satsningen *Välfärd för alla*. Välfärd för alla beskrivs av flera respondenter som en politiskt initierad satsning på initiativ från kommunstyrelsens ordförande Ilmar Reepalu (intervjuer Inger Nilsson, Thorbjörn Lindhqvist (m)). Reepalus skrivelse från maj 2003 diskuteras, tillsammans med ett tjänstemannaunderlag, vid kommunstyrelsens möte i juni samma år. Vid detta möte besluts att "godkänna problembeskrivningen och målsättningen som redovisats i dokumentet" (KS 2003-06-04), samt att ge stadskontoret i uppdrag att

inleda arbetet med 'Välfärd för alla' och att i processen samråda med myndigheter, näringslivet, föreningslivet, politiska partier, arbetstagarorganisationer, m.m. samt att återkomma till KS med förslag till arbetsplan och organisation (KS 2003-06-04).

Materialet som skulle ligga till grund för handlingsplanen hade en annan karaktär än det som låg till grund för visionsarbetet. Efter beslut i KS om att inleda arbetet,

⁵³ Vid detta möte föreslås även att samtliga stadsdelsfullmäktige "ska genomföra ett gemensamt visionsarbete för respektive skola, barnomsorg, primärvård och omsorgen om äldre/handikappade med särskilt beaktande av invandrarnas situation" (KS 1996-08-28).

genomfördes 160 djupintervjuer med olika samhällsföreträdare under 2003. Dessa inkluderade representanter från näringslivet, föreningslivet och de politiska partierna, men även enskilda Malmöbor. Intervjuerna genomfördes av tjänstemän inom kommunen (Malmö stad 2003a). Vidare genomfördes fokusgruppsamtal i 32 fokusgrupper med 190 deltagare. Här ingick 18 personalgrupper och 14 medborgargrupper (Malmö stad 2003b).⁵⁴ I kapitel 6 och 7 undersöks beslutsprocessen samt innehållet i de beskrivningar och förslag som läggs fram i handlingsplanen. Värt att notera är att i planeringsprocessen och därmed också i avhandlingens material, inkluderas såväl "aktiviteter för att ta fram beslutsunderlag som hanteringen för att komma fram till vad som är 'önskad riktning'" (Christoferson & Öhman 1998: 6), det vill säga såväl beslutsunderlagen som de faktiska visionerna och handlingsplanerna ingår i materialet. Detta innebär att jag inte ser visionerna och handlingsplanerna som något som föregår planeringen, utan de är, i enlighet med resonemanget ovan, istället en *del av* planeringsprocessen (jfr Schönning-Sörensen 19-20).

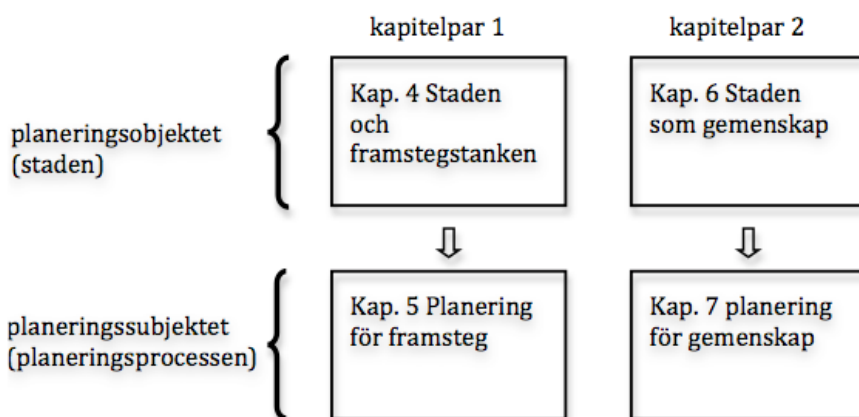
Avslutningsvis är det offentliga materialet av brukstextskaraktär, vilket innebär att materialet är skrivet med ett specifikt syfte inom ramen för en "verksamhet som texten ingår i" (Hellspong 1998: 4-6, cit från s. 6). Verksamheten sätter en stark prägel på dylika texter, till exempel om det är partiprogram, offentligt material eller en bruksanvisning. Värt att säga om dokumenten är att de emellertid inte utgör en "traditionell" kommunal verksamhet. Istället är dessa visionsdokument till viss del symbolpolitiska. För avhandlingens vidkommande är de emellertid centrala just eftersom de pekar ut en politisk riktning där det allmänna står i fokus.

Förutom planeringspraktiken undersöker jag idéer om framsteg och gemenskap i planeringsteorin. Här har jag använt planeringsteoretiska och urbanteoretiska framställningar, såväl primär- som sekundärkällor. För analysen av städer (som platsen för framsteg och gemenskap) har jag använt urbanteoretiker som Georg Simmel och Robert Park. I sina studier från tidigt 1900-tal har de försökt ringa in stadens väsen eller essens med frågor som vad är staden? och vilken effekt har *det urbana* på individen, på grupper och på ekonomin? (se t.ex. Simmel 1903/2005 och Park 1925/1967). Dessa studier av staden *sui generis* lämpar sig därför väl för studiet av staden som planeringsobjekt. I studiet av planeringssubjektet (planeringsprocessen samt planerarens roll) använder jag dels planeringsteoretiska framställningar, men även sekundärmaterial, det vill säga planeringshistoriska texter vilka undersökt planering ur ett historiskt perspektiv. I det kommande, och sista avsnittet, preciserar jag studiens analysverktyg och presenterar avhandlingens fortsatta disposition. Här återkommer begreppen från kapitel 1: antagonism, ekvivalens/skillnad och makt som uteslutning respektive makt som handlingsförmåga.

⁵⁴ Vid sidan om detta material låg en rapport kring erfarenheterna av storstadssatsningen till grund för arbetet (Malmö stad 2003d), se även (Malmö stad 2003e).

3.3 Analysverktyg och disposition

I praktiken kan idéanalyser, som exempel på tolkande ansatser, utformas på olika sätt. I avhandlingen ansluter jag mig till den tradition som inkorporerar en förståelse av makt i den metodologiska ansatsen. Här håller jag med Flyvbjerg (2001: 55) om att tolkningar av pågående samhällsfenomen måste kompletteras med en analys av makt. I enlighet med diskussionen i kapitel 1 är begreppen makt och planering integrerade. Avhandlingens analysram består framför allt av begreppen *antagonism* och *ekvivalens/skillnad*, samt de två maktbegreppen *makt som handlingsförmåga* och *makt som uteslutning*. Dessa begrepp används också, i enlighet med dispositionen nedan, för att strukturera de fyra kommande kapitlen. Avhandlingen är upplagd på följande sätt:

I enlighet med figuren ovan är avhandlingens del III uppdelad i två kapitelpar (lodrätt i figuren ovan). Det första är kapitelparet 4-5 om hur *framstegstänkandet* präglar synen på det som ska planeras (kap. 4), samt planeringsverksamheten (kap. 5). Det andra kapitelparet 6-7 rör hur ett antagande om *gemenskap* präglar synen på det som ska planeras (kap. 6), samt planeringsverksamheten (kap. 7). Nedan beskriver jag hur jag använder mina analysbegrepp för att genomföra undersökningen. Jag går i turordning igenom begreppen antagonism, ekvivalens/skillnad och makt. Jag har delat upp framställningen i planeringsobjekt och planeringssubjekt.

3.3.1 Studiet av planeringsobjektet (staden)

Studiet av planeringsobjektet fokuserar hur planeringen närmar sig det som ska planeras, det vill säga staden eller kommunen. Det görs i kapitel 4 *Staden och framstegstanken* och i kapitel 6 *Staden och gemenskapstanken*. Dessa kapitel specificeras med följande frågor (i) hur har ett antagande om framsteg respektive gemenskap tagit

sig uttryck i förståelsen av staden? och (ii) vilka möjliga återverkningar får detta för planeringstänkandet?

Utgångspunkten för analysen är att planeringsobjektet är antagonistiskt, eller spänningsfullt, till sin natur. Det innebär att jag tar avstamp i antagandet att det finns ett brett möjligt utfallsrum i hur städer betraktas i termer av framsteg respektive gemenskap. Ambitionen är att i analysen betona spänningar eftersom det, i enlighet med diskussionen i kapitel 1, är i spänningarna som maktrelationer synliggörs (jfr Dyrberg 1997: 181). Konkret innebär detta att jag har byggt upp samtliga analysverktyg som begreppspar, konstruerade som antagonismer. Antagonismerna utgör ett utfallsrum, de är inte dikotomier, utan lyfter fram en "demonstration av variationen i idéer [och] innebörder" – en variation som i sin tur "gör det möjligt att överväga alternativa förståelser" (Alvesson & Deetz 2000: 164). För att exemplifiera presenterar jag i kapitlen om framsteg begreppsparet immanens/intention. Här är utgångspunkten att framsteg antingen sker för egen maskin, eller att framsteg sker som ett resultat av en politisk intention. I kapitlen om gemenskap är det istället begreppsparet heterogenitet/gemenskap som tillämpas. Här är utgångspunkten att städer antingen ses som en heterogen mötesplats för främlingar, eller som en gemenskap, där medlemmarnas likheter med varandra och upplevda skillnader mot främlingar betonas. Dessa begreppspar används för att analysera den kommunala utvecklingsplaneringen i Malmö.

Vid sidan om begreppet antagonism används i analysen analysbegreppet *ekvivalens/skillnad*. Ekvivalens/skillnad används i dessa kapitel för att binda samman olika föreställningar till en upplevd enhet eller tankefigur. I gemenskapskapitlet kommer jag till exempel att visa hur främlingen skapas genom att vissa egenskaper (smutsig-ociviliserad-omoralisk-farlig) vävs samman (ekvivalens). Dessa relateras och skiljs från den borgerliga gemenskapen och dess medlemmars egenskaper (skillnad). Ekvivalenskedjorna används lite olika i de två kapitlen om planeringsobjektet. I framstegskapitlet kommer jag att ta avstamp i en teoretiskt härledd ekvivalenskedja och tillämpa den på materialet. I gemenskapskapitlet är istället ekvivalenskedjan ett resultat av studien.

Avslutningsvis, hur analyseras *makt* i dessa kapitel? I studiet av planeringsobjektet är det framför allt makt som uteslutning som fokuseras. Det andra maktperspektivet – makt som handlingsförmåga – rör frågan om hur planeringssubjektets makt legitimeras, och eftersom planeringssubjektet inte diskuteras i dessa kapitel blir denna dimension inte relevant här. I studiet av makt som uteslutning är utgångspunkten att makt aldrig kan separeras från "the cancelling of possibilities" (Dyrberg 1997: 135). Makten i sin faktiska tillämpning tar sig därmed uttryck i en serie val med efterföljande uteslutningar (jfr Laclau & Zac 1994: 17). Här är syftet att undersöka vad som betonas och vad som utesluts i beskrivningarna av staden, men även att diskutera konsekvenserna av dessa uteslutningar.

3.3.1 Studiet av planeringssubjektet (planeringsprocessen)

I kapitlet om planeringssubjektet diskuterar jag planeringsprocessen. Detta gör jag i kapitel 5 *Planering för framsteg* och kapitel 7 *Planering för gemenskap*. Kapitlet specificeras med följande frågor (i) Hur *kan* städer och hur *har* städer planerats för framsteg respektive gemenskap? Jag inleder med en undersökning av hur städer *kan* planeras för framsteg respektive gemenskap. Även i dessa kapitel används *antagonismer* som ett verktyg för att först åskådliggöra ett möjligt politiskt utfallsrum och därefter visa på ett faktiskt politiskt utfall. Det möjliga utfallsrummet ringas in genom en analys av planeringsteorin, där jag undersöker hur städer *kan* planeras för framsteg respektive gemenskap. Det är naturligtvis ingen uttömmande framställning: ambitionen är istället att visa på ett brett, snarare än fullständigt, möjligt utfallsrum. I kapitel 5 (planering för framsteg), kommer jag att utarbeta och tillämpa begreppspar att hantera/generera. Här argumenterar jag för att planeringen å ena sidan har ansetts generera framsteg, å andra sidan ses planeringen i vissa traditioner som en verksamhet som endast anpassar sig till och hanterar framsteg. Detta begreppspar specificeras med ytterligare två begreppspar: (a) additiv/substitutiv som undersöker om kommunen vill bevara eller ersätta det nuvarande, och (b) autonomi/beroende som undersöker planeringssubjektets upplevda handlingsutrymme. Tillsammans bildar dessa tre begreppspar ett komplext och brett möjligt utfallsrum. Begreppsparen tillämpas på Malmö och undersöker hur kommunen har planerats för framsteg. I kapitel 7, om gemenskap, är tillvägagångssättet likartat. Jag introducerar inledningsvis begreppspar homogenitet/heterogenitet, och argumenterar för att planerare har försökt sträva efter såväl homogenitet som heterogenitet i planeringen av städer. Detta begreppspar specificeras med ytterligare ett, uteslutning/domesticering, vilket undersöker ambitionen att antingen införliva eller utesluta stadsborna ur gemenskapen. Begreppsparen tillämpas på Malmö, och undersöker hur kommunen har planerats för gemenskap.

Vid sidan om antagonism används begreppspar *ekvivalens/skillnad*. Även i studiet av planeringssubjektet används detta som ett verktyg för att lyfta fram dominerande föreställningar. I framstegskapitlet kommer jag till exempel att illustrera hur begreppen kunskap, framsteg och allmänintresse skapar en föreställning om ett rationellt planeringssubjekt, vilket gör politik och demokrati helt överflödiga.

En omfattande del av dessa kapitel utgörs av analysen av kommunal utvecklingsplanering i Malmö. Här går vi från frågan om hur städer *kan* planeras för framsteg/gemenskap, till frågan om hur de *har* planerats för framsteg/gemenskap. Fokus ligger alltså här på det faktiska utfallet. Jag har strukturerat dessa kapitel enligt Friedmanns så kallade *operativa definition* av planeringspraktiken. Den är uppdelad i tre delar (1987: 37):

- (i) problembeskrivningen, eller frågan om vilket problem planeringen ska lösa
- (ii) analysen av problemen
- (iii) designen av potentiella lösningar, såsom mål, resurser och verktyg.

Friedmann konstaterar:

[w]here these activities are found, we can safely assert that planning exists. In this pragmatic definition, planning appears as a mode of decision-making in advance, as an activity that precedes both decisions and action (Friedmann 1987: 38).

Friedmanns operativa definition passar väl för föreliggande studie av två anledningar: dels eftersom den kommunala utvecklingsplaneringen, i likhet med Friedmanns operationalisering, fokuserar de verksamheter som föregår beslutet (1987: 38f). Dels är ansatsens fokus på problemformuleringsfasen passande ur ett metodologiskt perspektiv, eftersom den harmonierar väl med avhandlingens avstamp i språkets möjliggörande/begränsande effekt.⁵⁵

Avslutningsvis, hur analyseras makt i dessa kapitel? I studiet av planeringssubjektet tillämpas båda maktbegreppen, och jag lyfter fram dem i separata avsnitt som avslutar varje kapitelpar. *Makt som handlingsförmåga* analyseras, i enlighet med diskussionen i kapitel 1, i en studie av hur besluten i de båda planeringsfallen har legitimerats. I enlighet med den antagonistiska ansatsen tillämpas begreppsparat rationalitet/demokrati från kapitel 2. Jag kommer att visa att planeringen har legitimeras på olika sätt i de olika satsningarna – där det visionsarbetet präglas av rationalitetstänkandet, hänvisas i *Välfärd för alla* till demokratiskt deltagande som legitimeringsgrund. I studiet av *makt som uteslutning* är istället syftet att fokusera på vad som utesluts med dominerande problembeskrivningar och lösningar. Centralt i min maktanalys är att framsteg- respektive gemenskapstänkandet “conditions, but cannot determine the more concrete lower order manifestations of power [...]” (1997: 99). Det innebär att de idémässiga förutsättningarna (framsteg och gemenskap) påverkar men inte avgör hur makten sedan manifesterar sig i praktiken (jfr Dyrberg 1997: 137).

Avslutningsvis innebär studiens upplägg och utgångspunkten i ett antagande om kontinuitet att jag i de kommande fyra kapitlen låter planerings- och urbanteoretiska framställningar från tidigt 1900-tal, möta nutida planeringssatsningar. Detta aktualiserar frågan om hur jag tolkar dessa olika texter, samt hur jag menar att

⁵⁵ Ansatsen finns även representerad i planeringslitteraturen. Hos Beauregard beskrivs detta i termer av en “specific reality” som ska föreligga för att planeringen ska verka rimlig och önskvärd (Beauregard 2005: 24). Orrskog kopplar, i en anda liknande Friedmanns, till problemformuleringsprivilegiet och beskriver samhällsbyggande och planering som en process om att få tolkningsföreträde till hur verkligheten ser ut, vilka problem som ska lösas och hur de ska hanteras (2005: 33).

texterna förhåller sig till varandra. Mot bakgrund av det avslutas detta kapitel med en diskussion kring hur jag ser på tolkning samt på texternas relation sinsemellan.

3.3.2 Om tolkning och intertextualitet

Vilken är relationen mellan Robert Parks 1920-talsanalys av Chicago, Sandercocks analys av mångkulturella städer på 1990-talet, och skildringar av dagens Malmö i visionsarbete och handlingsplaner? Frågan om texters relation sinsemellan diskuteras ofta i termer av *intertextualitet*, som kort sammanfattat rör textens förhållande till andra texter (Hughes & Sharock 1997: 192). Begreppet förknippas med Julia Kristeva (Olsson 1998: 52). Kristeva beskriver texter som en "mosaik" vilken innehåller en rad byggstenar från andra, tidigare texter. I texten används emellertid byggstenarna på ett nytt sätt. Det handlar därmed inte om en återanvändning, utan istället är det en helt ny text som uppstår (Olsson 1998: 52). Vidare har begreppet intertextualitet en horisontell och en vertikal dimension. Vertikal intertextualitet är förhållandet mellan texten och andra texter i samma sammanhang (Hellspong 1998: 9). Horisontell intertextualitet syftar på ett dialogiskt förhållande mellan de texter som kommer före, och de texter man tror kommer efter texten. Man kan jämföras med en diskussion där man förhåller sig till det som sades innan och det man tror kommer sägas efter (Fairclough 1992: 103). Begreppet intertextualitet belyser att de undersökta texterna ingår i ett mönster av såväl nutida som historiska föreställningar. Ett exempel är följande stycke från satsningen *Välfärd för alla*.

utanförskap och ungdomsgäng bland främst invandrarungdomar påtalas som ett angeläget problem att lösa. Här görs även en koppling till brottsligheten och våldet på gator och torg (Rapport om djupintervjuer, VFA 2003: 3).

Ovanstående citat kan läsas på två sätt. Vi kan koppla texten till nutida upplevelser av otrygghet och kriminalitet i postindustriella städer. Vi relaterar då texten till nutida beskrivningar av staden, oavsett om de finns i handlingsplaner, eller i till exempel media. Eller så kan vi tolka citatet som en klassisk urbanproblematik och referera till retoriken kring Baron Haussmanns ombyggnation av Paris under mitten av 1800-talet, eller rädslan för den oborstade arbetarklassen under industristadens framväxt. Dessa två olika perspektiv på texten ger inte bara två olika läsningar, utan läsningarna får i sin tur olika konsekvenser. Jag har tidigare beskrivit detta som de olika glasögon som kommer med ett antagande om kontinuitet respektive förändring.

I mer specifika termer har arbetet utförts och presenterats på följande sätt. Jag tar i regel avstamp i Malmömaterialiet, vilket sorteras genom de teoretiska begrepp som arbetats fram (hantera/generera, respektive gemenskap/heterogenitet). I ett nästa steg försöker jag placera de diskussioner som vi ser i Malmö i ett bredare planeringsteoretiskt sammanhang. Här används samma teoretiska begrepp, men de appliceras i kapitlena om planeringsobjektet (staden) på historiska föreställningar om

staden, framför allt representerade av Chicagoskolan, men även Georg Simmel, Lewis Mumford och Max Weber. I kapitlena om planeringssubjektet har begreppen använts för att läsa en planeringshistorisk litteratur, där jag undersökt hur städer tidigare har planerats för såväl framsteg som gemenskap.

Dessa försök att placera texter i ett sammanhang innebär en tolkande ambition. I ljuset av den språkliga vändningen har samhällsvetenskapen i princip enats kring antagandet att texter saknar direkta betydelser, utan snarare är de utgångspunkter för sökande av betydelser och mening (jfr Todorov 1989: 32f). Den som tolkar kan sägas "gå in emellan texten och läsaren för att klargöra vad texten kan betyda" (Palm 1998: 156). Därigenom erbjuds en särskild läsning, vilken tillhandahålls genom ett slags förståelseprocess hos den som tolkar (Palm 1998: 156). Jag har valt att i största möjliga utsträckning presentera texten genom citat för att klargöra mina tolkningar, och även öppna för kritik och alternativa tolkningar. Vid de tillfällen som det finns motstridiga citat i Malmömaterialet redovisar jag detta.

4. Staden och framstegstanken

Malmö har inte påbörjat en förändring – Malmö är redan *en förändrad stad*. Det har hänt förr i Malmös historia, men aldrig på kortare tid. Kontrasterna är påfallande, både i våra närminnen och i sådant som vi ännu kan spåra i stadsmiljön. Synliga kontraster som berättar en pinfärs historia om det nya Malmö (Malmö stad 2002a: 12, kursivering i orig.).

De [besökarna på baltiska utställningen] skola då finna en stad, vilken ej minst på de senaste tiderna undergått högst avsevärda förändringar och vilken med en rent av amerikansk snabbhet från att ännu på 70- och 80-talen ha varit en medelstor småstad vuxit fram till en stad, vilken är vida känd genom sin idoghet, sin industri, handel och sjöfart [...] Tvärtom utvecklas Malmö alltförande med ovanlig snabbhet, och man kan med fog säga, att ingen annan stad i vårt land uppvisar en så framskriden social utvecklingstyp som den (*Arbetet* 1914-05-15).

Med framstegstänkandet kommer antagandet om ett förflutet, en nutid och en framtid (Koselleck 2002: 225). Med detta begreppsliggörs gapet mellan det vi har idag och det vi skulle vilja ha istället (Sztompka 1999: 24). Framstegstanken representerar i så mån en drivkraft att nå längre och uppnå mer – en drivkraft som kännetecknar såväl planeringen som politiken i stort. Kapitelparet 4 och 5 undersöker vilka konsekvenser ett antagande om framsteg har för planeringen av städer som teori och politisk praktik. Kapitel 4 reser följande frågor: *Hur tar sig ett antagande om framsteg uttryck i förståelsen av staden? Och vilka möjliga konsekvenser får detta för planering som teori och politisk praktik?* I enlighet med studiens maktperspektiv är planeringsobjektet antagonistiskt till sin natur. Planering, som exempel på makt, handlar om förmågan att tillfälligt stabilisera inneboende konflikter. Studien betonar därför spänningar mellan olika förhållningssätt, då det är i spänningar som makt synliggörs (jfr Dyrberg 1997: 181). Genom att operationaliseringarna av framstegstänkandet konstrueras som antagonismer blir de, i enlighet med diskussionen i kapitel tre, en “demonstration av variationen i idéer [och] innebörder” (Alvesson & Deetz 2000: 164). I kapitel 1 begreppsliggjordes dessa innebördsliga variationer i termer av ett möjligt teoretiskt utfallsrum.

Kapitel 4 är upplagt på följande sätt. I avsnitt 4.1 operationaliseras framstegstanken genom konstruktionen av en tankefigur. I återstoden av kapitlet tillämpas tankefiguren på föreställningar om planeringsobjektet, dels som det beskrivs

i malmömaterialet, dels som det förstås i urbanteorin och i mer generella diskussioner kring städer. Appliceringen i kapitel 5 visar hur framstegstänkandet präglat planeringen av postindustriella Malmö.

4.1 Framstegstanken som tankefigur

Antagandet att utvecklingen går framåt har blivit typiskt för det västerländska tänkandet. Detta är emellertid inget självklart sätt att se på sin samtid. Framsteg kan konstateras mot förfall, och under vissa perioder har förfall varit den dominerande föreställningen. Under antiken beskrevs till exempel en linje från guldåldern till silveråldern till kopparåldern. Världen blir inte bättre, snarare blir den sämre allteftersom tiden går (Liedman 1971: 1-3).⁵⁶ Under medeltiden ses istället framsteg/förfall som två parallella föreställningar, där den materiella världen kännetecknas av förfall, och den andliga av en rörelse mot fullkomlighet (Koselleck 2002: 224). Det är inte förrän under 1700-talet som oppositionen mellan de två förändras i en västerländsk kontext. Nu blir framstegstanken utgångspunkten eller normen. Förfall ses istället som tillfälliga bakslag eller till och med som ett avstamp mot nya framsteg (Koselleck 2002: 227). Men för att kunna analysera återverkningarna av framstegstänkandet måste vi först veta vad som kännetecknar framstegstänkandet i mer arketypisk bemärkelse. I det följande tar jag utgångspunkt i Pjotr Sztompkas definition av och diskussion om framstegstänkandet som temporal dimension. För Sztompka är framsteg:

[i]dén om att mänskligheten långsamt, gradvist och kontinuerligt har avancerat från ursprungsförutsättningen om kulturell deprivering, okunnighet och osäkerhet, till nya civilisationsnivåer, och att denna förbättring, trots vissa tillfälliga bakslag, kommer att fortsätta (Sztompka 1999: 27-28, citerar Nisbet 1980: 10).

Ur definitionen lyfter Sztompka fram olika analytiska komponenter, vilka tillsammans bildar grunden för ett antagande om framsteg (1999: 28). Den första komponenten är temporal och rör föreställningen om tiden som irreversibel, linjär och kontinuerlig, med en föreställning om ett förflutet, en nutid och en framtid. Relationen mellan det förflutna och nutiden utgör de framsteg som vi redan uppnått, relationen mellan nutid och framtid de framsteg som vi hoppas kunna uppnå. Den andra komponenten är föreställningen om en riktning där inget steg upprepar sig. Ytterligare komponenter är föreställningen om kumulativitet i framstegen, samt

⁵⁶ En annan möjlig förståelse återfinns i stoikernas beskrivning av historien som ett växelverk mellan goda och dåliga tider (Liedman 1971: 4).

urskiljandet av olika stadier. Till detta lägger han idén om utvecklingen som nödvändig och "naturlig" (1999: 28). Sztompka lyfter vidare fram två kategorier som är mer ambivalenta i sin karaktär. Den första är föreställningen att framsteg innebär en förbättring. Detta är inget nödvändigt antagande då vi lika gärna (men i realiteten något mer sällan) kan föreställa oss att framsteget innebär en försämring (1998: 28). Det sista antagandet, som också är ambivalent, är centralt för avhandlingen då det rör förutsättningarna för planering som politisk handling. Sztompka konstaterar att det finns två olika sätt att förstå hur framsteg uppkommer. Den dominerande föreställningen är att framsteg sker "autodynamiskt" (endogen), det vill säga utan mänsklig inblandning. Detta är återigen inte en nödvändig föreställning, då vi lika gärna kan tänka oss att framsteg sker "exogen", med andra ord att framsteg (måste) genereras av mänsklig hand (Sztompka 1999: 28, 30-31).

Sammanfattningvis kan Sztompkas analys summeras i sex centrala föreställningar vilka tillsammans utgör den tankefigur som tillämpas i kapitlet. Dessa är: (1) föreställningen om ett linjärt historietänkande, (2) föreställningen om en kumulativ utveckling i stadier, (3) föreställningen om tiden som irreversibel och (4) föreställningen om oundviklighet. Till detta kommer två föreställningar som är ambivalenta till sin karaktär: (5) framsteg innebär en förbättring/försämring samt (6) framsteg sker autodynamiskt/exogen. Uttryckt i föreliggande studies metodologiska vokabulär utgör Sztompkas kategorisering en ekvivalenskedja, där olika föreställningar (komponenter) vävs samman och tillsammans bildar grunden för en föreställning om kumulativa framsteg. Vissa föreställningar har sedimenterats och andra är mer omtvistade/antagonistiska (jfr Dyrberg 1997: 121; Mouffe 2005: 17). Återstoden av kapitlet är upplagt i enlighet med de föreställningar som Sztompka definierar. De tillämpas successivt med syftet att undersöka hur ett antagande om framsteg tar sig uttryck i staden, samt vilka konsekvenser detta får. Avsnitt 4.2 tillämpar och diskuterar föreställningarna om linjära samt kumulativa framsteg. 4.3 diskuterar föreställningarna om oundviklighet samt irreversibilitet. Båda avsnitten lyfter även fram alternativa synsätt. Diskussionen rörande vad som orsakar framsteg (autodynamiska/exogena faktorer) är temat för (4.4). Denna avslutande diskussion är också en introduktion och övergång till kapitel fyra.

4.2. En linjär och kumulativ urban utveckling i stadier

Här diskuteras framstegstankens två första komponenter, linjeartitet och kumulativitet. Avsnittet inleds med att komponenterna tillämpas på Malmös visionsarbete. Analysen kontextualiseras därefter med en generell diskussion kring städer, linearitet och kumulativitet.

4.2.1 En ny stad som ersätter den gamla

De visionsarbeten som idag arbetas fram i svenska kommuner inleds i regel med en analys av vad som har hänt. Det är en historieskrivning som ofta tar sin utgångspunkt i industri- eller brukssamhällets storhetstid, via 1970-talets strukturförändring in i 1990-talets urbana kriser. I visionsarbetet ser vi följande exempel:

Malmö har upplevt en drastisk strukturuomvandling inom industrin sedan slutet av 1950-talet. Tekoindustrin, läderindustrin och varvsindustrin med sitt betydande underleverantörsnät har nästan helt försvunnit. Antalet industrijobb har minskat från 35 000 år 1960 till 18 000 idag. Den kvarvarande industrin har inte omvandlats i önskad riktning vad gäller ny teknik och nya marknader (*Samlingsrapport* 1996b: 9).

Den höga arbetslösheten är kanske det mest påtagliga problemet i Malmös nuvarande situation. Ökningen av antalet arbetslösa har sitt ursprung i ett Västeuropeiskt strukturförlopp, men också i specifika Malmöförhållanden [...] (Malmö 1995/1996d: 1).

Ovanstående citat tolkar jag som beskrivningar av de *urbana kriser* som diskuterades i inledningen. I såväl urbanteorin som i den politiska praktiken finns skildringar av dessa kriser, inte sällan presenterade som en förklaring eller en bakgrundsbeskrivning till behovet av urban förnyelse. Samma sorts "bakgrundsbeskrivning" görs i den konsultrapport som företaget *Kairos Future AB* tog fram i anslutning till visionsarbetet i Malmö.⁵⁷ I rapporten konstateras att:

En ny era uppstår skild från den förra, en ny epok växer fram där arbetsliv, politik, teknik och värderingar förändras i en takt som ingen nu i välfärdsvärlden levande tidigare erfarit (Malmö stad 1995c: 5).

Beskrivningen av övergången från industrisamhälle till postindustriellt samhälle tolkas i föreliggande avhandling som ett exempel på ett generellt framstegstänkande. I såväl Malmös stads visionsarbete som i konsultrapporten beskrivs en kumulativ utveckling som, för att tala med Sztompka, sker i stadier (1999: 28). Att man tänker sig utvecklingen i städer är explicit i det empiriska materialet:

⁵⁷ Rapporten utgjordes av en litteraturstudie som syftade till att "försöka förmedla ett antal trender och tecken i tiden som kan tänkas bidra till att forma framtiden" (Malmö stad 1995c: 4).

1700-talets "Landsortsstaden Malmö" blev 1800-talets "Handelsstaden Malmö" som blev 1900-talets "Industristaden Malmö". Nu håller staden på att bli 2000-talets "Tjänste- och Utbildningsstaden Malmö" med 350 000 invånare (Malmö stad 1996a: 7).

Av dalern blev kronor och nu har vi Euro (Malmö stad 1996a: 6).

Beskrivningen i citaten ovan indikerar att kommunen upplever sig ha "ställt inför" en övergång från industrisamhälle till postindustriellt samhälle, vilken i sin tur följer på en tidigare övergång från jordbrukssamhälle till industrisamhälle. Den här föreställningen är varken unik för Malmö eller vår samtid: för att återknyta till den tidigare presenterade tankefiguren kan den istället sägas vara baserad på en linjär och kumulativ historieskrivning. Nästa avsnitt fördjupar förståelsen för detta antagande om staden.

4.2.2 Föreställningen om en kumulativ urban utveckling

[j]ag sätter [inte] någon gräns för människans förmåga till förkovran, att den mänskliga förmågan till förkovran är obegränsad och att denna kapacitet även i fortsättningen kan förbättras oberoende av de krafter som skulle vilja bromsa dem. [...] Givetvis kan dessa framsteg gå mer eller mindre snabbt men utvecklingen går aldrig baklänges [...] (Condorcet 1794/2001: 18-19).

Tron på kumulativa framsteg når sin kulmen i det västerländska tänkandet under en period från mitten av 1700-talet till 1900-talet (Nisbet 2009: 171; Koselleck 2002: 219-221). Under upplysningen fanns skeptiker till föreställningen om kumulativa framsteg men dessa utgör enligt Nisbet en "liten minoritet" under denna framstegstankens guldålder (2009: 178).⁵⁸ Under 1800-talet har enligt Koselleck oppositionen mellan framsteg och förfall förändrats:

[b]ut rather progress has become a world historical category whose tendency is to interpret all regressions as temporary and finally even as the stimulus for new progress (Koselleck 2002: 227).

⁵⁸ Ett exempel är på en sådan kritiker är tidigare nämnda Rousseau. Rousseaus kritik rörde inte själva framstegstanken i sig, utan snarare den väg som framstegen hade tagit - mot ökade ojämlikheter och orättvisor i samhället (Lewin 1998: 80-86; Koselleck 2002: 232). Nisbet beskriver hur "Rousseau's theory of human progress" kombineras med "his account of how humanity became diverted from progress" (2009: 245).

Samma tidsperiod beskrivs hos Nisbet som "the triumph of the idea of progress" (2009: 170).⁵⁹ Framstegstänkens genomslag under denna tid kan förstås på (minst) två olika sätt. Å ena sidan med hänvisning till en generell tro på kumulativ kunskap, förknippad med bland andra Condorcet ovan (Koselleck 2002: 225; Lewin 1998: 77; Sztompka 1999: 26-28).⁶⁰ Å andra sidan kan genomslaget förstås i relation till en framväxande linjär historieskrivning. Sven Erik Liedman beskriver i sin bok *Framstegstanken* hur framstegtänkandet lägger grunden för en generell utvecklingstanke under 1800-talet, där "framtiden naturligt fogade sig till det förflutna" (1971: 47).⁶¹ Nu skapas också en föreställning om ett tydligt avgränsat förflutet, en nutid och en framtid inom vilket den moderna förståelsen av framsteg kan begreppsliggöras (Koselleck 2002: 225). Med den långsiktiga utvecklingstanken skapas föreställningen om en *riktning* i den samlade samhälleliga utvecklingen (Koselleck 2002: 228). Utvecklingstanken blev på så vis *universaliserad* i en föreställning om en mänsklighet (*humanity*) som gradvis rör sig framåt (Koselleck 2002: 229f). Sztompka beskriver detta som "a common trajectory along which all societies move" (1993: 26). När mänskligheten placeras på en gemensam utvecklingslinje skapas en linje från underutveckling till utveckling/civilisation. Vissa länder upplevs leda utvecklingen och andra länder följer efter eller förblir permanent underutvecklade. Till grund för denna ansats ligger ett antagande om en rad etapper (stadier), som från ett och samma utgångsläge ska leda till ett gemensamt mål (Lévi-Strauss 1952/1999: 24). Föreställningen ses numera i regel som uttryck för en eurocentrisk förståelse sprungen ur kolonialismen, där skillnader mellan länder förklarades i temporala snarare än rumsliga termer (Sztompka 1999: 25-26). Denna västerländska historieskrivning har även kritiserats av postkoloniala författare som har lyft fram maktförhållandet i skapandet av historien: De lyfter fram en asymmetrisk historieskrivningen där vissa har rätten att beskriva såväl sin egen som andras historia (Dirlik 2002; Dussel 1993; Escobar 1995: 10). Kritiken belyser hur viktig historien om den upplevt underutvecklade världen är för förståelsen av väst som platsen där framsteg sker. Det är denna skillnadslogik som med avhandlingens metodologiska vokabulär beskrivs som ekvivalens/skillnad: föreställningar om framsteg begreppsliggörs genom vad det *inte* är. Men framstegtänkandet begreppsliggörs inte bara genom vad som inte utgör framsteg (skillnadslogik), utan även med specificeringar av vad framsteget består i:

⁵⁹ Merritt Roe Smith (1994: 7) exemplifierar med rad böcker på temat framsteg utgivna under perioden 1860-1900 *Sketches of men of Progress* (1870), *The marvels of modern mechanism and their relation to social betterment* (1901), *Modern wonder workers: A popular history of American invention* (1924), *The progressive ages or triumphs of science* (1881).

⁶⁰ För Koselleck (2002: 225) och Liedman (1971) kommer tron på kumulativ kunskap med ett ifrågasättande av antikens auktoritet avseende sanningsanspråk.

⁶¹ Begreppen framsteg och utveckling sågs (på ett annat sätt än idag) som synonyma under 1700- och 1800-talen (Nisbet 2009: 174).

Under 1800-talet kommer framstegstanken allt oftare att förknippas med industrialism och urbanisering (Sztompka 1999: 29; Soja 2000: 75),⁶² och betoningen på linjearitet och kumulativitet ser vi även spår av i det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets framväxande forskning om städer.

En linjär och kumulativ utveckling – mot den västerländska staden

The city is, finally, the natural habitat of civilised man (Park 1967/1925: 2).

Under 1800- och 1900-talet sågs framsteg ofta som synonymt med urbanisering, industrialisering och modernisering (Sztompka 1999: 29). I citatet ovan, signerat Chicagoskolans Robert Park, hittar vi en standardbeskrivning av den västerländska staden under det tidiga 1900-talet: staden som mänsklighetens krona och "civilisationen förkroppsligad" (Pile 2006: 307). En viktig företrädare för förståelsen av staden härvidlag är Max Weber. Weber förstod den europeiska moderniseringen som en utveckling i olika nivåer av *rationalitet* (Anshelm & Beckman 1997: 68; Blaut 2000: 19f). För Weber var därmed utveckling en intellektuell, men även etisk progression där människan under olika stadier i evolutionen uppfann nya sociala institutioner (exempelvis det juridiska systemet och byråkratin) (Blaut 2000: 19). I *Staden* (1911-12/1922) diskuterar Max Weber förutsättningarna för den kapitalistiska stadens uppkomst. Han hittar ursprunget i de antika samhällena, och når därefter fram till den medeltida staden (Parker 2004: 10). Utgångspunkten för Weber är staden som marknad/marknadsplats, en ekonomisk dimension som kompletteras med en partiell autonomi, uttryckt i såväl politisk-administrativa som säkerhetsmässiga kännetecken (Weber 1922/1966: 65-81). Enligt Weber uppstår urban gemenskap (*community*) som generellt fenomen enbart i Occidenten och han menar att det framför allt är frånvaron av en sådan gemenskap som hindrade de orientaliska städerna från att utveckla kapitalism (Isin 2002: 8).⁶³ Webers teori om staden har kritiserats på både teoretisk och empirisk grund (se t.ex. Blaut 2000: 27f; Isin 2002: 19-22; Dossa 2007).⁶⁴ T.ex. har Webers uppdelning i orient och occident kritiserats i postkolonial teoribildning, där Weber inte sällan får representera den västerländska historieskrivning som indelar världen i å ena sidan en modern, sekulär och rationell del och å andra sidan en traditionell, religiös och irrationell del (Isin 2002: 7).

⁶² Kopplingen sker förutom hos de urbanteoretiker som kommer att diskuteras i detta kapitel, också genom samhällsteoretiker som Karl Marx och John Stuart Mill (Nisbet 2009: 172-180).

⁶³ Det finns emellertid i Webers framställning, beskrivningar av undantag från denna regel, men enbart "occasionally and in rudiments" (Weber 1922/1962: 88).

⁶⁴ Shiraz Dossa menar t.ex. att "Contra Weber, the famous shift from 'traditional' to 'rational' ('modernisation') was 'already well-established in the Islamicate tradition', and in the East generally" (2007: 891)

Weber får stort inflytande på den urbanforskning som växer fram i början av 1900-talet, parallellt med tidens snabba urbanisering. Edward Soja beskriver Chicago, då berömt för världsutställningen 1893, som ett "urbant laboratorium" för studiet av industristaden och dess konsekvenser (2000: 85). Chicagoskolan, som var verksam primärt mellan 1915 och 1935, fokuserade varken på staden i ett historiskt och eller komparativt perspektiv (som Weber), eller på kapitalismen och dess återverkningar (som Friedrich Engels). Där Engels beskriver framsteg i termer av ekonomi och klass, betraktar Chicagoskolan dem istället som en "organisk" process (Bulmer 1984: 29). Denna så kallade *ekologiska skola* var delvis inspirerad av Herbert Spencer, som också betraktas som en av de stora framstegstänkarna.⁶⁵ Spencer är skeptisk till det han ser som en alltför generell framstegsförståelse under sin samtid. Istället talar han i termer av ett organiskt framsteg, som beskriver en utveckling från enkla till komplexa organismer, eller från homogenitet till heterogenitet (1868: kap 1). Och samma utveckling tycker han sig se hos mänskligheten:

[T]he human organism has grown more heterogeneous among the civilized divisions of the species; and that the species, as a whole, has been made more heterogeneous by the multiplication of races and the differentiation of these races from each other (Spencer 2003/1880: 341).

För Spencer illustreras detta inte minst av etnologins kartläggning och uppdelning av mänskligheten från barbariska till civiliserade raser (1880/2003: 342). Här återkommer den eurocentriska föreställningen om en gemensam utvecklingslinje, som är hierarkiskt uppbyggd i utvecklade och underutvecklade folkslag.⁶⁶

Med avstamp i den ekologiska ansatsen närmade sig Chicagoskolan staden som en organisk process som i hög utsträckning påverkade individen (Bulmer 1984: 10). Utgångspunkten var, likt för dagens studier av den postindustriella staden, en betoning på *utvecklingen* från jordbruks- till ett industrisamhälle. Urbansociologen Ernest Watson Burgess beskriver i mitten av 1920-talet en utveckling mot det han kallar en urban civilisation:

The outstanding fact of modern society is the growth of great cities. Nowhere else have the enormous changes which the machine

⁶⁵ Den ekologiska traditionen inom Chicagoskolan såg stadens kärna i dess storlek, och intresserade sig för hur faktorer som täthet, storlek och koncentration påverkade stadsborna, men även stadens sociala organisering (Morris 1971: xi).

⁶⁶ Spencer noterar t.ex. att "[t]he infant European has sundry marked points of resemblance to the lower human races" (Spencer 1880/2003: 342).

industry has made in our social life registered themselves with such obviousness as in the cities. In the United States the transition from a rural to an urban civilization, though beginning later than in Europe, has taken place [...] (Burgess 1925: 47).

Hos Burgess är staden den plats där människan har kommit längst i utvecklingen. Vi ser liknande tankar hos Louis Wirth:

[t]he beginning of what is distinctively modern in our civilization is best signalled by the growth of the great cities. Nowhere has mankind been farther removed from organic nature than under the conditions of life characteristic of great cities (Wirth 1938: 1-2).

Resonemanget ser vi även hos tidigare nämnda Robert Park som kopplade vetenskap och rationalitet till staden och stadsbon:

Civilized man is, so to speak, a late arrival (Park 1929/1968: 2).

It is in the city that man developed philosophy and science, and became not merely a rational but a sophisticated animal (Park 1929/1968: 1).

I citatet ovan lyfts stadsbon fram som särskilt studieobjekt, och ett vanligt förekommande tema i urbansociologin är just hur stadens omvandlingar påverkade *jaget* i industristaden (Soja 2000: 86; Gottdiener & Hutchinson 2006: 52; Lin & Mele 2005: 13). Intresseområdet noteras i Chicagoskolans utgivning, med verk som Parks *The City: suggestions for the investigation of human behaviour in the urban environment* (1925), och Wirths "Urbanism as a way of life" (1938). Wirth uttrycker i så mån ett intresse för förändringar i såväl "human nature" som i "the social order" (Wirth 1938: 3). Urbanisering förstås i enlighet med detta inte bara som en process i vilken människor flyttar till staden, utan det betecknar också framhävandet av vissa kännetecknande drag hos stadsbon (Wirth 1938: 2). Nästa avsnitt fördjupar analysen av stadsbon i relation till framstegstänkandet.

Om stadsbon

[i]t is in the urban environment – in a world that man himself has made – that mankind first achieved an intellectual life and acquired those characteristics which most distinguish him from the lower animals and from primitive man (Park 1968/1929: 1).

När människan skapade staden omskapade hon också sig själv konstaterar Robert Park i sin framställning "The city as a social laboratory" (1968/1929). Park är inspirerad av Georg Simmel. Enligt Simmel (1903) har industristaden en avgörande påverkan på individen och dennes person. Stadens många intryck tvingar, menar Simmel, metropoliten att utveckla ett organ som skyddar honom från de störande moment som omgivningen kan skapa:

He reacts with his head instead of his heart [...] Metropolitan life, thus, underlies a heightened awareness and a predominance of intelligence in metropolitan man (Simmel 1903/2005: 25).

Hos Simmel domineras det urbana livet i industristaden av en "money economy" där kvantitet blir viktigare än kvalitet, och där endast den mätbara prestationen räknas. Därmed blir stadsbon rationell och kalkylerande, där det irrationella framstår som motsatsen till det typiska stadslivet (Simmel 1903/2005: 26f; Mele & Lin 2005: 14). Simmel, såväl som Ferdinand Tönnies före honom, noterar alltså hur människan anpassar sig till de lösare band staden ger. I *Gemeinschaft und Gesellschaft* (1887) beskriver Tönnies en uppdelning mellan en ordning som baseras på tradition (i *Gemeinschaft*) och en ordning som baseras på frivilliga avtal och överenskommelser (*Gesellschaft*) (Petersson 1999: 28; Tönnies 1887/2005: 17).⁶⁷ I och med övergången mellan samhällena förändras relationen mellan människor. I det mindre samhället och byn behåller människan de karaktäristika som finns i familjen, i staden går dessa egenskaper förlorade (1887/2005: 19). Tönnies beskriver bekymrat dessa lösa band som en ny svagare typ av moral:

⁶⁷ Tönnies var verksam i en kontext där det "hade blivit uppenbart att industrialiseringen, urbaniseringen och demokratiseringen inte var isolerade fenomen utan ingick i en omvälvande förändring av samhällets själva grund" (Petersson 1999: 28). Uppdelningen mellan *Gesellschaft* och *Gemeinschaft* kan därför ses som ett begreppsliggörande av "Det Gamla och Det Nya" (Petersson 1999: 28)

There is a contrast between a social order which – being based upon consensus of wills – rests on harmony and is developed and ennobled by folkways, mores and religion, and an order which – being based upon a union of rational wills – rests on convention and agreement, is safeguarded by political legislation, and finds its ideological justification in public opinion (Tönnies 1887/2005: 17).

Simmel beskriver å andra sidan förändringen som en “andlig” frihet: “[M]etropolitan man is 'free' in a spiritualized and refined sense, in contrast to the pettiness and prejudices which hem in the small-town man” (Simmel 1903/2005: 29). Det här “kosmopolitiska” draget kommer för Simmel med en öppenhet för olikheter och mångfald i staden (Mele & Lin 2005: 32).

Om Tönnies utgör en motbild till framstegstänkandet utgör urbanhistorikern Lewis Mumford en annan. Mumford beskriver den konsumtionshysteri och ytlighet som uppkommit i kölvattnet av den amerikanska industristaden:

The highest achievements of our material civilization – and at best our hotels, our department stores and our Woolworth stores are achievements – count as so many symptoms of its spiritual failure (1945/1922: 13).

Han oroas, likt Park och Simmel, av vilka effekter industriarbetet har på människorna, och han beskriver hur såväl arbete som fritid (med till exempel biografer och nöjesparker) ger “jaded and throttled people the sensations of living without the direct experience of life” (1945/1922: 17). Han konstaterar:

In short, we have had the alternative of humanizing the industrial city or de-humanizing the population. So far we have de-humanized the population (Mumford 1945/1922: 18).⁶⁸

Citaten från Simmel är hämtade från hans berömda föreläsning “The Metropolis and Mental Life” (1903) vilken hölls i samband med en stadsutställning i Dresden. En avgörande inspiration för urbanteoretikerna var just världsutställningarna. Här presenterades det nya samhället ut för såväl forskare som besökande skolklasser. De

⁶⁸ Som en liten parentes, kan jag här nämna att vi inte såg mycket av den här formen av kritik i visionsarbetet, men i den remissrunda som följde på satsningen återfinns vissa inslag. I ett remissvar från Miljöpartiet konstateras till exempel: Delar av näringslivs-, utbildnings- och upplevelsevisionerna sammantagna ger mig obehagliga associationer till Aldous Huxley's “Du sköna nya värld” och Neil Postman's böcker “Underhållning till döds” och “Technopoly” [Det pläderas [...] för satsningar på IT, den nya “frälsaren” (Remissvar 1996-11-05c *Särskilt yttrande* Miljöpartiet de gröna).

etnologiska kartläggningarna av människans utveckling (som inspirerade inte minst Herbert Spencer) ser vi till exempel i dessa sammanhang. Världsutställningarna var centrala inte enbart som mötesplatser, utan även för dess utställningar om industrisamhällets framsteg. I det följande ska vi med utställningarna övergå från teorier om staden till praktiska manifestationer av dem.

4.2.3 Staden ställs ut och jämförs – världsutställningarna

Anders Ekström beskriver världsutställningarna som en av de tydligaste manifestationerna av framstegstegstänkandet (1994: 20).⁶⁹ Temat för världsutställningarna var industrialismen och ländernas *fredliga tävlan* om att bli det mest utvecklade landet i världen. Utställningarna förknippas därför kanske främst med industriella innovationer och uppfinningar, men här presenterades också en föreställd civilisationsutveckling i stadier. Stadierna illustrerades dels genom "civilisationstrappor", men också genom utställningar med de upplevt "mindre civiliserade" och exotiska (icke-europeiska) folkens levnadsvanor (Ekström 1994: 20-22, 33; se även Grapard 2004: 91, 95-104). Vid Chrystal Palace i London framställs Storbritannien som "the 'starting point' for global civilization" (Philips 2004: 98), och här ställs också de så kallade primitiva och exotiska folk från kolonierna ut (Ekström 1997).

Utställningarna fick sin auktoritet bland annat av vetenskapliga discipliner som historia, konsthistoria, etnologi och antropologi (Bennett 1995: 75). Ett exempel på den här vetenskapliga utvecklingsretoriken hittar vi i en beskrivning av utställningen *Lousiana purchase Exhibition* i artikeln "Opportunities in Anthropology at the World's fair" (1904). Här beskrivs hur

"the exposition [brought] the largest assemble of the world's peoples in the world's history. Some of the alien groups have been selected especially to represent distinct ethnic groups; and nearly all the groups have been selected with special reference to *culture-grade*, so that *every known stage of industrial and social development is typified among the peoples* on the exposition grounds" (McGee 1904: 253, min kursiv)

Hur kan, sammanfattningsvis, denna föreställning om den civiliserade stadsbon förstås? Enligt Woolf börjar man under upplysningen utkristallisera vad man uppfattar som ett grundläggande karaktärsdrag hos europén: det civiliserade sättet, eller uppförandet (*civilité*) vilken anses utgöra grunden för alla sociala relationer

⁶⁹ Ekström daterar sin analys av världsutställningar till London och *Society of Arts* 1761 (1994: 23). Världens största byggnad, *the Chrystal Palace* i London blev platsen för "*The Great Exhibition of the Works of Industry of All Nations*" 1851. (se Philips 2004: 95). Denna utställning följdes av flera stora utställningar i Europa och senare USA (för en längre diskussion kring världsutställningar och framstegstänkande se Mukhtar-Landgren 2008c; 2009).

(Woolf 2003: 323). Där européen upplevs vara civiliserad och rationell betraktas icke-européer generellt som vildar, primitiva, underutvecklade, bakåtsträvande och så vidare. Framstegstanken kopplas här inte bara till tidigare nämnda stadietänkande, utan även till begrepp som kompetens, civilisation och modernitet, vilka i sin tur ordnar människor i "etniska och rasmässiga hierarkier" (Essed 2006: 72; se även Chakrabarty 2000: 43). Med föreliggande studies metodologiska vokabulär skapas föreställningen om den civiliserade europén såväl ekvivalent som genom en skillnadslogik. Den ekvivalenta relationen uppstår genom kopplingen mellan begrepp som civilisation, stad, utveckling, rationalitet. Dessa konstasteras i sin tur i en skillnadslogik mot begrepp som ociviliserad, landsbygd, traditionell och irrationell. På så vis skapas framstegstänkandet differentiellt genom dikotomier som utvecklad/underutvecklad, modern/traditionell, centrum/periferi, vilka i sin tur skapar en tydlig – och hierarkisk – uppdelning mellan folk (Pile 2006; se även Doty 1996: kap. 1; Hall 1992: 277).

4.3. En oundviklig och irreversibel urban utveckling

Stadietänkandet bildar utgångspunkt för en grundläggande förändring *av* och inte *i* samhället (Sztompka 1999: 27). I detta avsnitt fördjupas förståelsen av denna föreställning i relation till staden. Framstegstankens två sista föreställningar, oundviklighet och irreversibilitet, tillämpas. Avsnittet inleds återigen med att komponenterna tillämpas på Malmös visionsarbete.

4.3.1 Kunskapsstaden Malmö växer fram

Varje [tids]cykel bärs upp av en *ny teknologisk innovation*, den stöds av en social innovation och får sitt genomslag i världsekonomin genom att den leder till en omfattande investeringsverksamhet i branscher som är knutna till innovationen. Detta får hjulen att snurra (Malmö stad 1995c: 8, kursiv i orig.).

Informationstekniken kommer att förändra förutsättningarna för arbete, studier, fritid, kultur och nöjen (Malmö stad 1996c: 60).

Den digitala revolutionen innebär att våra arbetsliv och privatliv påverkas på ett avgörande sätt av den nya tekniken (Malmö stad 1996e: 85).

De tre citaten ovan är hämtade från visionsarbetet samt konsultrapporten från *Kairos Futures AB*. Citaten illustrerar ett centralt antagande i visionsarbetet: att samhället är förändrat i grunden. Andra exempel på samma föreställning i visionsarbetet återfinns i citaten nedan:

I mitten av 1990-talet pågick en mycket livlig diskussion i bl a Sverige om betydelsen av högre utbildning, eftersom **alla var överens om att vi var på väg in i ett nytt samhälle** – ett samhälle där allt fler människor sysslade med *uppbyggnad och förädling av kunskaper* (Malmö stad 1996f: 16 kursiv i original, min betoning i fetstil).

Hög kunskap och tekniknivå krävs för att företag ska bli framgångsrika. **Företag måste inse** kunskapens ökade betydelse för sin utveckling (Malmö stad 1995/1996a: 5, min betoning).

Slutligen efterlyser vi visionen som säger att vi alla snart kommer att inse, att det inrutade industrisamhället ligger bakom oss, att lönearbetet kommer att minska i betydelse och ersättas av nya typer av arbeten, att vi helt enkelt är på väg in i en ny typ av samhälle – en ny epok” (Remissvar 1996-10-29b *Reservation Moderata samlingspartiet*. Understrykn. i orig, min kursiv).

Alla är överens och företag måste inse – det finns inget tvivel i de kommunala dokumenten. I avsnitt 4.1 beskrevs denna föreställning som ett antagande om irreversibilitet: det gamla samhället kommer inte tillbaka, det har ersatts av ett nytt. Även detta antagande återfinns i materialet:

Det blev väldigt tydligt under visionsarbetet att nu är det definitivt adjö till de gamla industrierna (intervju Inger Nilsson).

Det gamla har gått i graven: vi har sett hela industribranscher försvinna från Malmö [...] Samtidigt tar det nya samhället form: smart, högteknologiskt, kunskapshanterande (1996c: 1).

Malmöcitaten ovan indikerar som sagt ovan en upplevd omvandling inte i samhället, utan av samhället (jfr. Sztompka 1999: 27). Men hur förklaras denna omvandling? Samtliga citat härleder utvecklingen till den nya tekniken, informationsteknologin och kunskapssamhällets framväxt. Den här tendensen att härleda genomgripande samhällsförändringar till teknik är inte unik för Malmö, eller för vår samtid. Tvärtom har vi i ett västerländskt kollektivt minne gott om historier om hur enskilda innovationer förändrar samhället i grunden – två välkända exempel är hur tryckpressen ledde till reformationen, och ångmaskinen ledde till industrialismen (Marx & Smith 1994: x). Tanken att innovationer och individuellt entreprenörskap är motorn i Europas ekonomiska utveckling är central i den västerländska historieskrivningen (Woolf 2003: 323 se även Lander 2002: 246). Detta är temat för nästa avsnitt.

4.3.2 Framsteg och teknologisk determinism

I Friedrich Engels skildring av Manchester beskrivs hur proletariatets historia

begins with the second half of the last century, with the invention of the steam-engine and of machinery for working cotton (Engels 1845/2009: 17).

Tanken att människan kan förändra sin situation med kunskap är central för framstegstänkandet.⁷⁰ Rosamund Williams konstaterar att framstegstänkare som Condorcet generellt förknippas med tanken om kumulativa och oundvikliga historiska framsteg, men vad som glöms bort är att "they base this theory on a 'hard' technological determinism" (1994: 223). Williams menar att teknologi och teknologiska framsteg blev en viktig del av den västerländska historieskrivningen redan under upplysningen och det tidiga 1800-talet. Längre fram kom moderniteten att definiera historia utifrån teknik, och "maskinen" sågs inte sällan som källan till social och ekonomisk omvandling (Williams 1994: 218f). Dessa föreställningar ligger till grund för ett upplevt historiskt mönster där ny kunskap och skapar nya möjligheter (Lasch 1989: 229). Ansatsen förknippades enligt Christopher Lasch med en känsla av oövervinnlighet och förmåga att skapa – och planera för – det önskvärda samhället (1989: 229). Men alla var inte lika entusiastiska. Mumford konstaterade 1932 att "progress is the deadliest of dead ideas" vilket han inte ansåg vara överraskande då framstegstanken "has been thoroughly blasted by the facts of twentieth-century experience" (återgivet i Lasch 1989: 230). Det var inte heller ovanligt att kritiker under denna tid konstaterade att där den tekniska utvecklingen går åt ett håll, går moralen åt ett annat (Koselleck 2002: 235).⁷¹ Men trots kritiken förstods urbana framsteg – oavsett vad man tyckte om de förändringar som kom i deras kölvatten – som resultatet av en rad uppfinningar och innovationer som till exempel ångmaskinen, elektriciteten, telefonen och datorn.

En del i uppbyggnaden av denna föreställning är den enskilde innovatören eller snillet och hans uppfinning; Gutenbergs tryckpress, Newcomens ångmaskin, Edisons glödlampa och Röntgens uppfinning med samma namn (jfr Marx & Smith 1994: x). Tendensen att se förändringarna som orsakade av innovationer och kunskap blir därmed, i den postindustriella staden, att härleda dem till informationssamhällets framväxt. Tidigare nämnda Castells förknippas ofta med den teoretiska disussionen kring hur informationstekniken har förändrat dagens städer. I sin triologi

⁷⁰ Det är mot bakgrund av detta antagande som Zilzel (1945: 325) beskriver Francis Bacon (1561-1626) som den första framstegstänkaren. För exempel på detta hos Bacon se särskilt sidan 70-78 i *Det nya Atlantis* (Bacon 1626/1979).

⁷¹ För en diskussion kring detta i en svensk kontext, se (Zander 2001: 171ff).

Informationsåldern: ekonomi, samhälle och kultur (1999; 2000; 2007) beskriver Castells en:

[t]eknisk revolution, med centrum i informationsteknologin [...] som i allt snabbare takt börjat omforma samhällets sociala bas (1999: 24).⁷²

På samma sätt som Bacon, Rousseau och Engels bygger Castells (utan övriga jämförelser) vidare på traditionen att härleda samhällsomvandlingar till teknologiska innovationer. I enlighet med traditionell västerländsk historieskrivning betonar Castells vidare den enskilde innovatörens roll och avgörande betydelse härvidlag. Castells bygger upp det han kallar för "den informationsteknologiska revolutionens historiska sekvens" (1999: 61) utifrån enskilda uppfinningar och uppfinnare – från att den första datorn tillverkas 1946 (krigsutrustning undantaget) av Mauchley och Eckert vid Pennsylvania University, till att Bill Gates och Paul Allen anpassar programet *Basic* till mikrodatorerna och två år senare grundar Microsoft (1999: 66). Datoriseringen av samhället följer därmed en logik där varje "generation" av teknologiska system inte bara förbättras, utan även sprider sig och förändrar samhället i grunden (Marx & Smith 1994; Smith 1994: 38).

4.4 Hur uppstår framsteg?

Kapitlets avslutande komponent rör frågan om *hur* framsteg uppstår. Sztompka konstaterar att framsteg i regel upplevs som autodynamiska, även om det inte är en nödvändig ansats. Det är också möjligt att föreställa sig att framsteg uppkommer exogent (1999: 28). Utvecklingsforskaren Björn Hettne gör en liknande uppdelning, men begreppsliiggör den istället i termer av immanens/intention. Det är också detta begreppspar som jag använder fortsättningsvis. Immanens avser "föreställningar om utveckling som redan inbyggd i historien" (2008: 7). Intention avser å andra sidan föreställningar om det kontinuerliga goda samhällsbygget, "en form av samhällslig ingenjörskonst" (2008: 7).

Hur tar sig då framstegstanken uttryck i det empiriska materialet? I citaten nedan framställs utvecklingen som helt autodynamisk:

⁷² Till informationsteknologin räknar Castells dels "det *konvergerade* teknikkomplexet inom mikroelektronik, datorer (hård- och mjukvara) telekommunikationer/etermedier och optoelektronik", men även tillverkningstekniken, transporterings tekniker och genmanipulation och dess ökande tillämpningsområde (Castells 1999: 51-52). Vid sidan om informationsteknologin lyfts även *kunskap* fram. Kunskap och information har alltid varit en grundläggande del av all produktion, vad som är nytt här är enligt Castells teknologin (2000b: 153)

Historiska språng utvecklar staden [rubrik] (Malmö stad 1996a: 7).

Förändringarna i samhället sker snabbt och takten i utvecklingen ökar ständigt (Malmö stad 1996e: 85).

Nu vid sekelskiftet – år 2000 står Malmö, tjänstestaden inför sitt nya språng. Medan omvandlingen skapar nya förutsättningar, kommer den starka tillväxten när en ny stabilitet skapas (Malmö stad 1996e: 10)

I citaten ovan beskrivs språng som *per se* utvecklar staden och “skapar nya förutsättningar”. Detta kan förstås inom ramen för den teknologiska determinism som diskuterades i föregående avsnitt. Med studiens vokabulär tolkar jag detta som att kommunen upplever framstegen mot bakgrund av ett antagande om immanens. Utvecklingen går i princip automatiskt från ett utvecklingsstadium till ett annat (se avsnitt 4.2.1), och kommunen upplever sig därför “stå inför” en övergripande förändring av samhället (se avsnitt 4.3.1). I citaten saknas en intention, ett aktivt subjekt (här kommunen) som skapar visionen om det nya samhället. Istället finns det i visionsmaterialet ett antagande om en utveckling som är inbyggd i historien. Kommunen skapar inte visionen om det nya samhället, de konstaterar istället att framsteget har “inträffat”.

Men i den anda av antagonism som kännetecknar planeringsobjektet, återfinns även det motsatta synsättet i visionsmaterialet, vilket också nyanserar tolkningen något. Nedan följer en rad citat från visionsarbetet, vilka indikerar en före-ställning om att planeringssubjektets (kommunens) roll i skapandet av framstegen.

Den positiva utvecklingen startar inte av sig själv. Goda tider avlöser inte de dåliga med automatik (1995/1996d: 7).

Malmö står inför en vändpunkt som innebär stora möjligheter. Detta avspeglas i en ökad framtidstro inom olika delar av staden. De goda förutsättningarna, framtidstron och de positiva bilderna av framtidens Malmö måste tas tillvara på ett aktivt sätt [...] Det kräver handling och samarbete (1996e: 87)

Malmö, lika lite som någon annan stad eller region, utvecklas spikrakt utan snarare i språng. Efter en tid av ekonomisk stagnation och stillastående, kan en period av tillväxt och ekonomisk uppsving komma – men endast om man skapat förutsättningar för en uppgång (Malmö stad 1996a: 8).

I mitten av 1990-talet växte tron på att den negativa spiralen skulle kunna stoppas och vridas om till en positiv spiral genom de nya förutsättningarna som gällde [...] De flesta insåg att de nya möjligheterna inte automatiskt skulle leda till framsteg. Det skulle krävas aktiva insatser av många människor [...] (Malmö stad 1996a: 2)

I citaten ovan framkommer en tilltro till möjligheterna att vända den negativa spiralen och att skapa förutsättningar för (ytterligare) framsteg. Vi ser även att denna ambition tillhör den politiska sfären och kräver handlingskraft. Men innebär detta, för att återgå till begreppsparet intention/immanens, att en föreställning om intention finns i materialet? Nej, i min tolkning rör inte handlingskraften frågan om *vilka* framsteg som ska skapas, och det är därför inte tal om det Hettne (2008) beskriver som ett kontinuerligt gott samhällsbyggande. Istället finns i visionsarbetet en tilltro till planeringens möjligheter att uppmuntra och underlätta för på förhand avgjorda framsteg. Kommunen anser sig inte kunna påverka vilka framsteg som det ska planeras för – men de har en tilltro till förmågan att underlätta för dem. Denna ambivalens och dess praktiska tillämpning är temat för nästa kapitel.

4.5 Slutsatser

I detta kapitel har jag beskrivit hur städer, inom ramen för ett generellt framstegstänkande, framställs som kumulativt utvecklade, från jordbrukssamhälle, till industrisamhälle, till dagens postindustriella samhälle. Tendensen fanns i såväl urbanteorin som i Malmömaterialet. Där förra sekelskiftets urbanforskare undersökte transitionen från jordbruks- till industrisamhälle, undersöker vår tids urbanteoretiker övergången från industri- till postindustriellt samhälle. Koselleck begreppsliiggör denna generella tendens i termer av en upplevd "riktning" i den samhälleliga utvecklingen, där ett antagande om kumulativitet är en förutsättning för att sådan linjär utveckling ska vara möjlig (Koselleck 2002: 225ff; jfr Liedman 1971: 47).

I visionsmaterialet beskrevs förändringarna vidare som en teknologisk utveckling. Även detta är en vanligt förekommande beskrivning av förändringarna i gamla industristäder (vilket också prefixen information- och postindustriell vittnar om). Det är en föreställning som följer en generell teknologisk determinism som är nära förknippad med framstegstänkandet: tekniska innovationer förbättras och förändrar i sin tur samhället – och inte minst staden – i grunden. Denna ansats har varit avgörande för vår förståelse av utvecklingen i och av städer.

En följd av dessa föreställningar är att frågan om *vilka* framsteg som ska genereras inte öppnas för politisk debatt. Riktningen är redan avgjord av framsteget – "this comes from progress" (Koselleck 2002: 219). Detta får till följd att visionsarbetet inte rör frågan om *vilka* visioner som ska uppnås. Istället reduceras visionsarbetet till frågan om *hur* de på förhand givna framstegen ska planeras fram. Med avhandlingens

terminologi innebär det att objektet som ska planeras redan är (på förhand) avgjort av "framsteget", och inte av planeringssubjektet. För att tala med Peter Marcuse: utvecklingen framställs som rent teknisk och därmed ställd bortom politisk kontroll (Marcuse 2002: 133-146).

Avslutningsvis konstaterar Koselleck att upplevda framsteg "produces a necessity for planning" (2002: 233). Hans utgångspunkt är att framsteg *hanteras* med hjälp av planering. Detta är ingen orimlig utgångspunkt, även om det är värt att den motsatta tankegången – att det är planeringen som *genererat* dessa framsteg – inte var ovanlig under det tidiga 1900-talet. Detta möjliga utfallsrum och dess politiska konsekvenser är temat för nästa kapitel.

5. Planering för framsteg

Detta kapitel undersöker hur planering *kan* utformas och *har* utformats utifrån ett antagande om kumulativa framsteg. I föregående kapitel beskrevs två olika sätt att förstå hur framsteg uppkommer: immanens respektive intention (Hettne 2008: 7), hos Sztompka uttryckt i termer av autodynamiska och exogena framsteg. Mot bakgrund av avhandlingens syn på idéer som möjliggörande förutsättningar för politisk praktik, utgör dessa två föreställningar också två olika sätt att närma sig planering. Ett antagande om intention öppnar för föreställningen att det är möjligt att *generera* framsteg med hjälp av planering. Utifrån ett antagande om immanens sker framsteg i princip av egen maskin, och här blir istället planeringens roll att *hantera* dessa framsteg. I det följande används begreppsparat för att undersöka dessa tankesätt i deras praktiska tillämpning.

Kapitlet är disponerat på följande sätt. I avsnitt 5.1 presenteras och fördjupas begreppsparat hantera/generera. Vidare gör jag en rad operationaliseringar för att möjliggöra den fortsatta analysen. Operationaliseringarna är utformade som begreppspar. Genom att konstruera analyskategorierna som antagonismer lyfts ett möjligt teoretiskt utfallsrum fram (jfr Alvesson & Deetz 2000: 164). Avsnitt 5.2 utgör den empiriska analysen av kommunal utvecklingsplanering i Malmö. Avsnittet struktureras i enlighet med Friedmanns (1987: 37f) operationalisering för studiet av planering och är därmed uppdelat i en analys av (1) problemdefinitionen, (2) analysen som föregår planeringen och (3) designen av potentiella lösningar. I avsnitt 5.3 fördjupas den empiriska analysen genom en tillämpning av föreliggande studies maktbegrepp, makt som förmåga respektive makt som uteslutning. Kapitlets slutsatser summeras avslutningsvis i avsnitt 5.4.

5.1 Planering som hanterar eller genererar framsteg?

Kapitel fyra lyfte fram en tendens att beskriva (urbana) framsteg som autodynamiska. Den här tendensen – som i avhandlingen kallas immanens – har hos Koselleck beskrivits som en “transpersonal subject of action” som *per se* skapar förändring (2002: 219). Det här synsättet, som har dominerat planeringstänkandet, har också inneburit att framsteg ofta har kommit med ett upplevt planeringsbehov (Koselleck 2002: 233). Med andra ord – när framsteg sker så måste planeringen hantera dem och deras effekter. Detta avsnitt inleds med en diskussion av denna föreställning, och

övergår sedan till den motsatta ansatsen där planeringen istället genererar framstegen. De två synsätten är teoretiska konstruktioner som används för att undersöka planeringen i teori och praktik. De återfinns inte i praktiken i sin rena form. Viktigt att notera är att de, som vi såg i förra kapitlet, inte heller är ömsesidigt uteslutande.

5.1.1 Föreställningen att planering hanterar framsteg

In practice, the planning of cities merges almost imperceptibly into the problems of cities [...] (Hall 2002: 5).

[f]or some, the hope of rational planning is simply to replace the uncertainty of the market with the logic of the plan (Campbell & Fainstein 2003: 6).

När Friedrich Engels kom till Manchester 1842 konstaterade han att staden var “less built according to plan [...] than any other city” (Engels 1845, återgivet i Soja 2000: 82). För Engels var det bland annat denna avsaknad av politik och planering som utgjorde stadens problem (Soja 2000: 83). I europeisk planeringslitteratur anses den moderna planeringen ha växt fram som ett sätt att hantera de samhällsproblem som urbaniseringen och industrialiseringen medförde (se t.ex. Stahre 1999: 16; Yiftachel 1998: 396). Planering blir i denna förståelse ett medel för att lösa eller hantera de problem som den snabba industrialismen orsakat, ett synsätt som också framgår i det första av de två citaten ovan. Engels Manchesterskola ses ofta som den första urbanteoretiska skolan, och Sojas lyfter fram två olika ingångar hos skolan: å ena sidan en mer marknadsorienterad “laissez-faire”-ingång, inspirerad av Adam Smith (Soja 2000: 83), å andra sidan en syn på planering som en form av offentlig förvaltning, dock fortfarande i nära samarbete med industrin (Soja 2000: 83). Skillnaden mellan ansatserna kan begreppsliggöras i termer av “the market-planning duality” (Cambell & Fainstein 2008: 6). Denna institutionella spänning mellan stat och marknad kan förstås på minst två olika sätt. Hettne förstår spänningen i termer av statens varierande *vilja* att planera (2008: 7), vilket ger spänningen en normativ dimension.⁷³ Ett annat sätt att närma sig spänningsförhållandet är i termer av statens upplevda *förmåga* att planera. Ett exempel på detta perspektiv är Friedmanns (1967) diskussion av planeringens handlingsutrymme i praktiken. Friedmann beskriver de faktiska möjligheterna till handling som ett kontinuum från autonomi och beroende, där planeringens handlingsutrymme kan variera (1967: 348). Beroendet kan i sin tur utgöras av allt från politik och ekonomi (i relationen till marknaden), men även av faktorer som natur och miljö (1967: 348). Begreppsparet autonomi/beroende

⁷³ Ett exempel härvidlag är liberalen Friedrich von Hayeks planeringskritiska *The Road to Serfdom* (1944).

tillämpas i analysen, och kommer att användas för att undersöka kommunens upplevda handlingsutrymme.

Föreställningen att planering skapar ordning och hanterar kaos kännetecknar även den marxistiska politisk-ekonomiska analys som delvis kommer att ersätta den ekologiska skola som diskuterades i föregående kapitel (Walton 1993: 302f).⁷⁴ Teoribildningen, som under 1980-talet bland annat behandlar urban utveckling, beskriver staden som en vara (commodity) kännetecknad av ägande och makt, snarare än av fria marknadskrafter (se t.ex. Logan & Molotoch 1987).⁷⁵ I den här traditionen ses planering som en lösning på de problem som uppstår i kapitalismens spår, där (Dear & Scott 1981: 10).⁷⁶ Synsättet ser vi till exempel i inledningen till den klassiska antologin *Urbanization and Urban Planning in Capitalist Society* där redaktörerna M. Dear och A.J. Scott beskriver planering som "a means of collectively re-adjusting" (1981: 13). Men ansatsen att framsteg sker, och planeringen hanterar dess konsekvenser, är inte allena rådande. Vi kan även tänka oss den motsatta ansatsen, att det är planeringen som genererar framstegen. Detta är temat för nästa avsnitt.

5.1.2. Föreställningen att planering genererar framsteg

Man is no longer part of the larger world. Man is above nature and it is ours to control with the 'instrument' of reason (Gunder 2003: 259).

I föregående kapitel konstaterade jag att kunskap var en central kategori i framstegstänkandet – den ses ibland som dess slutmål, men framför allt anses kunskap generera framsteg. Men tilltron till förmågan att omvandla kunskap till samhällsnytta är inte bara central för framstegstanken, utan även för planeringsteorin. Här finns en tydlig beröringspunkt mellan framstegstanken och planeringstanken: tilltron till förmågan att omsätta kunskap till (politisk) handling. Denna tankemässiga allians mellan planering, framsteg och kunskap beskrivs ofta som modernitetens kärna (se t.ex. Gunder 2003: 259; Bauman 1991). James C. Scott lyfter fram en liknande tankefigur i sin beskrivning av det tidiga 1900-talets "high modernism":

⁷⁴ Företrädare för skolan är bland andra Manuel Castells, David Harvey, Doreen Massey och Allen Scott. Under efterkrigstiden ser vi en nedgång i urbansociologin och studiet av staden, och någon renässans ser vi inte förrän på 1970-talet, med framväxten av en marxistisk urbansociologi (Savage & Warde 1993: 22f), som ibland ses som ett komplement till det ekologiska perspektivet (se t.ex. Walton 1993: 303).

⁷⁵ I Logan & Molotchs *Urban Fortunes: The political economy of space* (1987) beskrivs staden som en "growth machine" där urban tillväxt genereras genom koalitioner mellan olika intressenter (Logan & Molotoch 1987: 50-98).

⁷⁶ Problemen rör är inte bara de givna problemen med kollektiva nyttigheter, utan även sådana som kommer med överetablering (trafikstockning, avgaser, otillgänglighet) och när städer sprider ut sig i det som kallas *urban sprawl* vilket kräver investeringar i boende och offentlig service.

[a] supreme self-confidence about continued linear progress, the development of scientific and technical knowledge, the expansion of production the rational design of social order, the growing satisfaction of human needs, and, not least, an increasing control over nature (including human nature) commensurate with scientific understanding of natural laws (Scott 1998: 89-90).

I citatet ser hur kombinationen av de olika föreställningarna bildar en ekvivalenskedja, där tilltron till linjära framsteg kombineras med en tilltro till planering samt en vetenskaplig förståelse av naturlagarna. Inom samhällsvetenskapen associeras tilltron – som hos Olof Petersson beskrivs som “samhällskonsten” (1999: 10) – inte sällan till 1800-talets framstegstänkare, Henri Saint-Simon och Auguste Comte (Friedmann 1987: 51-73; Petersson 1999). Friedmann lyfter fram Saint-Simons beskrivning av hur vetenskapsmän i framtiden utstakar ytterligare framsteg “according to a comprehensive plan”, där utgångspunkten är att den *sociala fysiken*, genom avtäckandet av de lagar och regelbundenheter som styr historisk utveckling, ska ligga till grund för all planering (Friedmann 1987: 52, 63-68, citat från s. 52; Petersson 1999: 9f). Ett liknande synsätt ser vi i Comtes *Plan of scientific works necessary for the reorganization of society* (1822). Här beskrivs planen som “[a] new principle destined to coordinate social relations – and at forming the system of general ideas, fitted to guide society” (återgivet i Friedmann 1987: 70).

I beskrivningarna separeras planeringstanken från politik och värderingar. Detta är ingen slump: Friedmann beskriver Saint-Simon som förespråkare för “a consensual society”, där politik skulle baseras på ett neutralt och värderingsfritt system (1987: 68). Vetenskapen ansågs även hos Comte kunna reglera såväl det möjliga som det önskvärda: den etablerar de sociala lagarna, och planeringen “[guides] the course of social progress in accordance with these laws” (Friedmann 1987: 71).

Med betoningen på konsensus och värdeneutralitet återkommer allmänintresset, som tillsammans med framstegstanken och betoningen på kunskap kommer att ge planeringstanken dess rationalistiska betoning. I enlighet med studiens metodologiska ansats vävs dessa olika ansatser samman till en ekvivalenskedja, där ett antagande om värdeneutralitet tillsammans med antaganden om rationalitet och kumulativa framsteg bildar en gemensam föreställning om planering. Kombinationen rationalitet, framsteg och värdeneutralitet bildar de idémässiga förutsättningarna för en planeringsverksamhet som lämnar politiken till synes överflödig. Detta skulle senare återspeglas i planeringspraktikens tilltro till teknokratins formulering av *the master plan* med avstamp i allmänintresset.

Under slutet av 1800-talet växer tilltron till möjligheten att använda vetenskaplig kunskap för att förbättra städer (Soja 2007: 74; Gunder 2003: 258). Tilltron fortsätter även under det tidiga 1900-talet. Nu beskrivs inte sällan staden som en effektiv och rationell maskin, där planeraren med sin expertis kan forma människor genom den byggda miljön (Arnstberg & Bergström 2001: 5; Svedberg 1998: 8-18;

Winnfors 1999). I de svenska funktionalisternas programförklaring *Acceptera* (1931) konstateras:

Att bevara gammalt och att undvika nytt är ibland riktigt. Men ingen förnuftig människa, icke ens våra arkeologer, vill bara "bevara" och "undvika", vill hindra stadens naturliga återväxt (Asplund m.fl 1931).

Men mot det rationalistiska finns (i en antagonistisk anda) en motström som istället framhäver det traditionella och naturnära. Här framträder två parallella (men ändå sammanflätade) idélinjer, där vi å ena sidan ser en betoning på kontinuitet och bevarande, och å andra sidan en rationalistisk tradition som betonar teknologisk utveckling och storskalighet (Eriksson 2001: 30-31; se även Thorslund 1995; Stahre 1999: 17f). Uppdelningen mellan de två synsätten har kommit att bli central för planeringsteorin. I metateoretiska termer återfinns den i Choays inflytelserika uppdelning mellan planering som *regulering* respektive *urbanism* (1979). Regulering avser en planering som ska ordna staden utan att ifrågasätta rådande ordning. Urbanism är istället ett avståndstagande från den nuvarande ordningen, och framhävandet av alternativ (Stahre 1999: 16). Vi hittar en liknande ansats i Arnstbergs och Bergströms metateoretiska diskussion kring samhällsplanering, där ett *additivt* perspektiv ställs mot ett *substitutivt*.⁷⁷ I det additiva knyter planeringen an till det befintliga, vårdar och förvaltar det. Det substitutiva vill istället ersätta det befintliga med någonting helt nytt (Arnstberg & Bergström 2001: 41-43). Begreppsparet additiv/substitutiv kommer att tillämpas i den fortsatta analysen.

Sammanfattningsvis har avsnittet behandlat två olika sätt att närma sig planering mot bakgrund av ett antagande om kumulativa framsteg. Å ena sidan kan planeringen ses som ett sätt att hantera de framsteg som redan skett. Här ligger betoningen dels på att lösa de problem som uppstår i framstegens kölvatten, dels på att tillvara de möjligheter som kommer med framstegen. Å andra sidan kan planeringen ses som den kraft som genererar framstegen: Trots att politiken kan ses som en självklar beståndsdel i den sistnämnda ansatsen, har tilltron till möjligheten att generera framsteg i realiteten kommit att förknippas med rationell kunskap och värdeneutralitet.

I den fortsatta analysen undersöker jag dessa tankesätt när de omsätts i politisk praktik. Begreppsparet additiv/substitutiv används för att undersöka synen på planeringsobjektet, här den postindustriella staden. Analysen av planeringssubjektet – här de processer och aktörer som utgör planeringsverksamheten – lyfter begreppsparet rationalitet/demokrati från kapitel två, samt begreppsparet autonomi/beroende som introducerades ovan. Det sistnämnda begreppsparet används för att undersöka

⁷⁷ Arnstberg & Bergström beskriver det jag kallar för ett substitutivt perspektiv i termer av ett *visionärt* tänkande. Additivt och visionärt ställs vidare mot *pragmatiskt* och *traditionellt* (2001: 41-43).

planeringssubjektets upplevda handlingsutrymme i relation till framstegen. Begreppsparet rationalitet/demokrati tillämpas för att undersöka hur planeringen har legitimerats (makt som handlingsförmåga).

5.2 Kommunal utvecklingsplanering för framsteg (kommunal näringspolitik)

I föreliggande avsnitt ska jag undersöka framstegstänkandet i dess praktiska tillämpning i Malmö. I enlighet med diskussionen i kapitel tre är analysen uppbyggd utifrån Friedmanns analysmodell. Framställningen inleds med frågan "vilket är problemet som planeringen ska lösa?"⁷⁸ Därefter undersöker jag hur problemen har analyserats, och avslutningsvis diskuterar jag designen av potentiella lösningar (jfr Friedmann 1987: 38). I analysen integreras perspektiv från urban- och planeringsteorin med föreställningarna som de förekommer i Malmömaterialet.

5.2.1 Del I: Problembeskrivning

Hur tar sig framstegstänkandet uttryck i den nutida politiska praktiken? Föregående kapitel konstaterade att framstegstänkandet präglar nutida planering genom antagandet om en övergång från ett industriellt till ett postindustriellt samhälle. Den tekniska utvecklingen sprider sig, enligt detta synsätt, som ringar på vatten, och får därmed tydliga och kännbara återverkningar på lokal nivå. Vilka är då problemen som planeringen ska lösa? I en fiktiv tillbakablick från 2010 beskriver stadsbyggnadschef Mats Olsson det Malmö han nu ser:

Malmö var tidigare stolt och självsäker, en välmående industri- och handelsstad, ända fram på 80-talet. Sen gick det åt helvete med det mesta och sorgearbetet över de förlorade basnäringarna pågick ända till slutet av 90-talet innan vi förstod att några enkla sanningar inte kommer tillbaka (Malmö stad 1995/1996e: 18).

Jag har tidigare konstaterat att framsteg i regel kommit att förstås mot bakgrund av de *urbana kriser* som drabbade industristäder under 1980- och 90-talet (se avsnitt 3.2.1). Krisbilden återfinns även i inledningen av samlingsrapporten från Malmös visionsarbete, där tre huvudproblem lyfts fram som bakgrund till visionsarbetet: (1) kommunens ekonomi, näringsliv och arbetskraft, (2) den sociala situationen (segregation och utanförskap) och (3) kommunens brist på identitet (1995b: 1-2).

⁷⁸ Inom ramen för studiens maktperspektiv är frågan relevant mot bakgrund av antagandet att idéer och antaganden "condition but do not determine performance" (Dyrberg 1997: 88), där vissa synsätt och problembeskrivningar betonas framför andra.

Frågor rörande den sociala situationen diskuteras i kapitelpar 6-7. Vad gäller de ekonomiska problemen så beskriver nedanstående citat närmare hur krisen upplevdes ur ett Malmöperspektiv:

1994 hade vi ett underskott på en miljard tvåhundrastrjuttiofem miljoner kronor: det var kommunvärldens ö största enskilda*0 underskott i en kommun. Och det fanns liksom inga... det varöå olösbart, och hade vi då inte fått väldigt mycket hjälp från regeringen och riksdagen, så hade vi aldrig kunnat hantera det av egen kraft. Men i och med att det kom ett beslut om ett nytt utjämnningssystem från och med 1996 då kände vi att då kan vi gå i gång med en del andra processer (intervju Inger Nilsson, stadsdirektör).

För ungefär 20 år sedan var många överens om att Malmö befann sig i en brytningspunkt. Sedan mitten av 1970-talet hade staden besvärats av utflyttning, stagnerande näringsliv, kommunalekonomiska problem, ökande arbetslöshet, sociala problem och en ökande politisk konfrontation (1996a: 2).

Malmö har upplevt en drastisk strukturomvandling inom industrin sedan slutet av 1950-talet. Tekoindustrin, läderindustrin och varvsindustrin med sitt betydande underleverantörsnät har nästan helt försvunnit. Antalet industrijobb har minskat från 35 000 år 1960 till 18 000 idag. Den kvarvarande industrin har inte omvandlats i önskad takt vad gäller ny teknik och nya marknader (1996g: 9).

Citaten beskriver den upplevda krisanda som präglade kommunen under mitten av 1990-talet, här formulerad bland annat mot bakgrund av industrins oförmåga att hänga med i utvecklingen, för att använda en framstegsmetafor. För att sammanfatta ser jag i avhandlingen deindustrialiseringen och dess efterföljande ekonomiska kris och strukturomvandling som problemet som planeringen skulle lösa.

5.2.2 Del II: en lösning formuleras

Europeiska städer, däribland Malmö, initierade i kölvattnet av de urbana krisernas ökande arbetslöshet och utflyttning en rad åtgärder för att hantera dessa problem. Flera av dessa var satsningar som kommuner inte tidigare ägnat sig åt. Den analys som föregick den kommunala utvecklingsplaneringen i Malmö är temat för detta avsnitt. Hur skapas framsteg i en postindustriell kontext? Och vad upplevdes dessa framsteg bestå i. I en fiktiv intervju diskuteras detta på följande sätt:

Men innan en stad av Malmös storlek så att säga byter karaktär, från dåtidens industristad till dagens utpräglade tjänste- och kunskapsstad, måste väl ett visst nytänkande ske?” frågar intervjuaren de två ekonomerna Sven Carlsson och Lennart Franke. - Det är naturligtvis helt rätt, säger Lennart. Från industriepokens kulmen fanns under avsevärd tid kvar ett tänkande i Malmö, ett gammaldags storskalighetstänkande som var ett av de hinder som först fick undanröjas innan det nya Malmö kunde växa fram (Malmö stad 1996a: 8-9).

Citatet ovan kan ses som ett exempel på hur den upplevda transitionen från “dåtidens” industristad till dagens tjänste- och kunskapsstad har upplevts. Peter Hall beskriver hur stadsledningar, mot bakgrund av industristadens “död och begravning” allt oftare började se sig själva som “machines for wealth creation” där planeringens roll var att fungera som “oil to the machinery” (Hall 2002: 379; se även Hansen m.fl 2004: 7). Jag tolkar denna ansats som ett upplevt behov av att *hantera* framstegen och de problem som uppstod i dess kölvatten. Hur ska denna hanteringsprocess se ut i praktiken? I visionsarbetet konstateras att:

Den som använder sina resurser bättre, kan också få större resurser. Det gäller för individer, städer och länder. En framgångsrik stad lockar till sig investeringar och nya företag. Den lockar människor att flytta dit. Utbudet av kultur, utbildning, omsorg m.m. blir större och mera varierat. Tillväxt kan ge goda cirklar. Brist på tillväxt kan däremot lätt ge onda cirklar när andra orter eller regioner tar ledningen (Malmö stad 1996e: 8, även Malmö stad 1995/1996d: 3).

Citatet ovan representerar en analysmodell som kommit att få stort genomslag i europeisk och amerikansk kommunalpolitik. Här beskrivs en kedja av händelser och beslut som, när implementerade, ska leda staden mot nya framsteg. Kedjan begreppsliggörs i regel som en “trickle-down urban development”, inspirerad av teorier om konsumtionens roll i ekonomin (Dannestam 2009: 109). Grundtanken är att kommunala intäkter ökar när nya invånare och företag investerar och konsumerar. Intäkterna kommer i förlängningen att sippra ned (*trickle down*), till andra områden i kommunen och därmed komma alla stadsbor till gagn. Detta resulterar i sin tur i en god spiral av tillväxt och utveckling (Dannestam 2009: 109; Gibson 2005: 261). Mot bakgrund av denna analys blir kommunens uppgift att locka till sig nya investeringar.

Men analysens breda genomslag i västerländska städer har skapat en upplevd konkurrens mellan städer om de åtråvärda företagsetableringarna, investeringarna och turisterna (Harvey 1989: 10; se även van Der Berg & Braun 1999; Jensen-Butler 1999). Någoting som även lyfts fram i en svensk kontext (se t.ex. Orrskog 2003: 51; Tonell 1991: 200). Synsättet framgår även i visionsarbetet, här begreppsliggjort som:

“den stenhårda megakonkurrensen – allt konkurrerar med allt” (Malmö 1996a: 5/1996c: 3).

Det gäller att sätta Malmö på kartan [...] (Malmö stad 1996c: 10).

En framgångsrik stad lockar till sig investeringar och nya företag. Den lockar människor att flytta dit (Malmö stad 1995/1996d: 3).

Om vi antar att vår region under de närmaste tjugo åren får en årlig ekonomisk tillväxt som ligger i genomsnitt 1,5% högre än resten av landet [...]. Vilken dragningskraft kommer inte detta att ha på företag och människor? (Malmö stad 1995/1996d: 3).

Kommuner tillämpar en rad olika strategier för att hävda sig i den här upplevda kommunala konkurrensen. Ett problem i detta avseende är att forna industristäder ofta präglas av ett dåligt rykte. De beskrivs inte sällan som gråa betongplatser med hög kriminalitet och arbetslöshet. Det finns därför ett upplevt behov att söka åstadkomma en övergripande förbättring av stadens image (Hall & Hubbard 1998; Millington m.fl 1997).⁷⁹ Centralt i detta arbete är varumärkesarbete (branding), och marknadsföring av städer,⁸⁰ i visionsarbetet konstaterar man:

Alla måste nås av budskapet att de goda förutsättningarna föreligger. Marknadsföringen intensifieras. Den goda andan måste spridas (Malmö stad 1995/1996d: 7).

Globaliseringen bestämmer också utrymmet för en självständig kommunalpolitik i Malmö: Hur ska man locka hit fler företag? [...] (Malmö stad 1996c: 2).

Synsättet har även stöd i den teoretiska litteraturen. Ashworth och Voogd får under tidigt 1990-tal stort genomslag med sina teorier om *city-marketing*. Deras argument är att städers relativa framgång baseras på hur de värderas som platser att leva, arbeta, besöka eller investera i, och därmed har konkurrensen dem emellan förändrats (1990; se även Millington et al. 1997; Burgers & Musterd 2002; Bennett & Koudelova 2000). Platsmarknadsföringen har i regel två olika mottagare, dels externa i potentiella investerare, turister och presumtiva invånare, dels interna i stadens egna invånare. Vad gäller den interna publiken är syftet att skapa en känsla av stolthet och framtidstro hos den egna befolkningen, så kallad “civic boosterism” (Bramwell och Rawding 1996:

⁷⁹ Kommuner har försökt förbättra stadens image genom att bland annat bygga av högattraktiva bostadsområden (Millington m.fl 1997). Ett annat populärt inslag är flaggskepp, en uppseendeväckande byggnad som sätter staden på kartan (Book 2006: 7; Ward 1998: 189-202).

⁸⁰ För en analys av Malmös arbete i detta avseende se Möllerström 2011.

201; Hubbard 1996). Men vilka är då människorna man vill locka? Även detta ingår i visionsarbetets analys:

Även inom andra kulturområden finns grupper av kreativa människor som arbetar med upplevelser på olika områden. Tillsammans med företag inom den nya mediateknologin som börjar växa fram i Malmö kan en kritisk massa uppstå som kan nå professionella framgångar på en ny digital marknad (Malmö stad 1995/1996a: 7).

I Malmö finns begåvade entreprenörer inom upplevelseindustrin som med rätt signaler och rätt stimulanser skulle kunna förmås stanna och verka i staden och skapa en rik flora av små och kreativa företag inom denna spännande framtidsbransch (Malmö stad 1995/1996a: 7).

Citaten ovan kommer från Näringslivsgruppens vision, och tolkas som ett exempel på en generell tilltro till *kreativitet* som nyckeln till kommande framsteg. Samma ansats ser vi i citatet nedan, hämtat från en tidning med det fiktiva utgivningsåret 2015:

“Konstnären” som under 1990-talet i det närmaste var kroniskt arbetslös verkar nu i ett gränsområde mellan konst, utbildning, vetenskap och företagssamhet. Konsten har spritt sig likt ett virus och trängt in i praktiskt taget varje näringsverksamhet. Personer med ett uppövat seende; en känsla för formen, stilen och med en förvärvad hantverksskicklighet och kreativitet har fått jobb i Malmös nya företag som verkar inom områden som ligger nära kulturområdet: design, multimedia, film och reklam (Malmö stad 1996a: 5).

Vi har nu kommit till en annan ansats och analys som fått genomslag i kommunal utvecklingsplanering, föreställningen om *kreativitet* som nyckeln till stadens nya framgångar. Den här diskussionen representeras ofta av Richard Florida, och dennes analys av den nya postindustriella eran. Florida, som primärt förknippas med sin teori om den *kreativa klassen*, ansluter sig till bland andra Sassens och Castells beskrivning av den nya informations-, och kunskapsbaserade ekonomin, men han tar istället utgångspunkt i sociala och kulturella förändringar (2006: 44). Med avstamp i David Brooks *BOBOS in Paradise* (2000) lyfts en ny urban figur fram. BOBOS står för *bourgeois bohemian* vilka i César Grañas *Bohemian versus bourgeois* (1964) beskrivs som urbana dikotomier. Där borgaren är produktiv och bidrar till samhället, är bohemen improduktiv och tärande. Dessa två kategorier, menar Brooks, har i det postindustriella samhället blivit sammanblandade och dagens produktiva stadsbo är istället bohemen (2000). Florida menar i sin tur att kategorierna inte bara har sammanblandats: “[v]i har omvandlat dem så centralt att de inte längre går att känna igen” (2006: 40), och “[i] praktiskt taget alla näringar, från bilar till mode, livsmedel och informationsteknologi, är vinnarna i det långa loppet de som har förmågan att

skapa och att fortsätta skapa” (Florida 2006: 31). Den kreativa klassen sägs bestå av två delar. Å ena sidan en “superkreativ kärna” med forskare, poeter, designers, analytiker och dylikt, och å andra sidan hittar vi människor i kunskapsintensiva branscher som teknologi, finans och medicin (Florida 2006: 103). Centralt för Florida är antagandet att “[k]reativa människor alltid [har] dragits till vissa sorters platser [...]” (2006:41), och nyckeln till framgång är att locka dessa kreativa personer till staden.

So how do companies and cities prosper and compete in the New Economy? [...] Knowledge workers – particularly young ones – want their lifestyle to infuse and surround their workplace. They want to feel the energy of street musicians, sidewalk cafes, Rollerbladers, and cyclists. This is even more important in an around-the-clock work environment, where streets are lively and knowledge workers can go out for espresso or a snack at midnight (Florida 2000).

Det Florida, och andra med honom, lyfter fram får stort genomslag: Hall beskriver träffande hur kommun/stadsledningar under 90-talet helt förförs av tanken att kreativa industrier kan bli basen i ekonomisk förnyelse (Hall 2000: 640). Den här tankegången har ytterligare förstärkt känslan av konkurrens mellan kommuner.

Hur kan ambitionen att locka (en viss typ av) nya invånare tolkas? Med tillämpningen av begreppsparet additiv/substitutiv framkommer en tydlig substituerande tendens: målet med dessa processer är inte att vårda och bevara den gamla industristaden och dess arbetare, istället ska industristaden ersättas (substitueras) med den nya kunskaps- eller evenemangsstaden. Industriebetaren ska i sin tur ersättas med den nya kreativa stadsbon. På så vis närmar vi oss nästa steg på utvecklingstrappan. För att tala med Arnstberg och Bergström:

I det visionära planerandet finns det ofta ett glapp mellan hur människor är och hur de borde vara. Den moderna visionen hoppas på en framtida människa, som i något avseende är bättre än dagens [...] (2001: 43).

Detta är kännetecknande för det substitutiva planerandet som, till sin natur, vill “någonting annat än det som redan finns” (Arnstberg och Bergström 2001: 42). I detta avseende planeras inte postindustriella städer för dem som bor där, utan för dem som man önskar kunde bo där istället. Men i arbetet framgår också att detta inte är en vision som valts, så mycket som en global utveckling som kommunen måste anpassa sig till. Med detta övergår undersökningen från kommunens analys av problem och möjliga lösningar, till formuleringen av lösningar i den politiska praktiken.

5.2.3 Del III: Design av lösningar

Målet för hela arbetet med Malmö 2000 är att Malmö ska stärka sin position som rikets tredje största stad och "huvudstad" för [S]jysverige och Skåne (KS 1995-02-06b).

Under 1980-talet kom kommuner att bli allt viktigare aktörer i en näringspolitisk kontext, och idag arbetar många svenska kommuner med någon form av näringspolitik (Christoferson och Öhman 1998: 89). Näringspolitik är i regel en statlig angelägenhet, och "kommunernas möjlighet inom näringspolitiken är att skapa gynnsamma lokala villkor" (Wetterberg 2000: 184).⁸¹ Även den kommunala planeringen har kommit att präglas av de näringslivspolitiska ambitionerna, och kom under 1980-talet allt oftare att centreras kring ekonomiska utvecklingsfrågor (Henecke 2006; Cars & von Sydow 2001: 136-140). Planeringens syfte blev därmed att uppmuntra utveckling (Hansen m.fl 2004: 7), samt att "bevara och utveckla det lokala näringslivet" (Christoferson och Öhman 1998: 86).

Det ligger nära till hands att i retrospektiv se visionsarbetet som en del av ett varumärkes- och platsmarknadsföringsperspektiv. Men då har man skrivit om verkligheten, konstaterar en rad tjänstemän (intervjuer Lars Carmén, turistdirektör och Inger Nilsson, stadsdirektör). I Malmö är det först med färdigställandet av Öresundsbron 1999 som attraktivitetstänkandet, som beskrevs i analysen ovan, börjar växa fram.

Politiken hade insett nödvändigheten av att arbetet med näringslivsfrågorna förstärktes. Men också en förstärkning av det generella informations-/kommunikationsarbetet om bilden av Malmö. Arbetet med besöksnäringen förstärktes också. Den sågs tidigt som en viktig del av det totala näringslivet och av Malmös totala attraktivitet. [...] bron höll på att färdigställas, och man insåg [vikten av] förnyelsearbetet, utvecklingen av stadens kvalitéer men också av attraktiviteten (intervju Lars Carmén, turistdirektör)

Nu börjar lösningarna formuleras på allvar, och under 1990-talet formas en rad "nya" kommunala verksamhetsområden eller näringar som till exempel besöksnäring, information och marknadsföring. Med de nya kompetenserna uppstod även ett behov av att nyrekrytera externt (intervjuer Lars Carmén, turistdirektör och Inger Nilsson,

⁸¹ Därmed tillhör kommunernas näringspolitik den oreglerade eller frivilliga delen av den kommunala verksamheten (Pierre 1992: 10; Christoferson och Öhman 1998: 86).

stadsdirektör). Mats Olsson beskriver hur även stadsbyggnadskontorets informationsavdelning expanderade

och kom att spela en avgörande roll när det gällde att etablera en mera allmänt accepterad 'utvecklingskultur' som efterhand ersatte det trauma som avvecklingen av industrisamhället innebar (PLAN nr 4 2006: 26).

I januari 1999 fick kommunstyrelsen i uppdrag att samordna turismfrågorna i Malmö. Kommunstyrelsen beslutar i december samma år att inrätta den så kallade MINT-gruppen:

[b]estående av stadsdirektören som sammankallande, näringslivs-direktören, informationsdirektören, turismdirektören, utvecklingschefen, kulturdirektören, direktören för kulturbolagen, fritidsdirektören, stadsträdgårdsmästaren, en representant från stadsbyggnadskontoret samt ytterligare personer med omfattande externa kontakter [...] (KS 1999-12-01).

MINT står för Marknad, Information, Näringsliv, Turism. Processen pågick delvis parallellt med utvecklingsprojekt som bomässan Bo01,⁸² och utvecklingsprogrammet för ledarna (EMÖ)⁸³ (intervju Staffan Solding, informationsdirektör). Bara ett par månader efter lanseringen av MINT beslutar kommunstyrelsen att en varumärkesstrategi ska tas fram. De beslutar att stadskontoret ska arbeta fram en varumärkesstrategi och en kommunstrategisk plattform (KS 2000-03-08).

Arbetet med dessa frågor kunde implementeras snabbt, vilket inte minst kan förstås mot bakgrund av frågornas institutionella placering på stadskontoret, en faktor som lyfts fram av både informationsdirektören och turist-direktören:

⁸² I maj 2001 öppnar bomässan Bo01 under namnet "framtidsstaden i det ekologiska hållbara informations- och välfärdssamhället". Bomässan blev startskottet för omvandlingsprocess med ambitionen att forma en ny stadsdel i västra hamnen (Jansson 2005: 1671-72).

⁸³ EMÖ står för "engagemang för Malmö". I EMÖ-arbetet handlade om att bygga en värdegemenskap hos Malmö stads 20000 anställda. Här valdes 24 inspiratörer från kommunen ut, "entusiastiska medarbetare och ambassadörer" som skulle arbeta med kommunens nästan 1000 ledare (intervju Inger Nilsson).

Det är klart att det har ju oerhört stor betydelse – både vi och näringslivskontoret och många andra finns ju direkt vid stadskontoret. Vi har ju direkt access till KS och till den politiska organisationen, och det har vi ju haft under hela den tiden som jag har varit här (intervju Lars Carmén).

Dessa samtidiga processer vävs i denna studie samman och beskrivs som kommunal utvecklingsplanering.⁸⁴ Ett exempel på detta, som här kommer att lyftas fram är Malmös profilerarbete. Analysen börjar med en diskussion kring planeringssubjektet.

Malmös profilerarbete genomfördes i samarbete med konsulter som arbetade med varumärkesbyggande (intervju Staffan Solding). Den politiska enigheten bakom beslutet att inleda arbetet lyfts fram i intervjuerna. Ansvarig tjänsteman konstaterar:

man kunde ju ändå säga att det fanns ingen motsats mellan socialdemokrater och moderater som var de två stora. Utan båda var ju väldigt eniga om att vi måste göra någonting och göra det nu. Så därför restes det inga större invändningar när jag sa att jag behöver fem miljoner (intervju Staffan Solding).

En delvis annorlunda minnesbild finns hos konsulten, även om också han lyfte fram enighet och konsensussträvan:

Det dök ju upp självklart, små debatter, men det blev ju aldrig någon riktigt stor debatt kring varför sysslar vi med detta [...] men lite grann gjorde det det 'varför hålla på med det här när vi inte har pengar till dagis...' den diskussionen kommer ju alltid upp. Men jag tycker inte att det var så himla mycket (intervju Johan Fernö, ID kommunikation).

Konsensussträvan i kommunal utvecklingsplanering diskuteras närmare under avsnitt 5.3.1. För att återgå till profilerarbetet är det i detta sammanhang relevant att betona att varumärkesstrategin gick under ett annat namn:

⁸⁴ Det är inte ovanligt att koppla samman dessa olika satsningar till ett gemensamt politikområde, även om begreppet stadspolitik oftare används i den svenska litteraturen (se t.ex Granberg 2004; Dannestam 2009).

Nu kunde det ju inte heta varumärkesstrategin, för politikerna tyckte då att en kommun kunde inte vara ett varumärke 1998, utan det fick bli en *profilmanual* och det skulle bli en *profilering* inte varumärkesbyggande. Men 2001 var det ingen som inte tyckte att en kommun inte kunde vara ett varumärke: så snabbt ändrades inställningen (intervju Staffan Solding).

Arbetet leddes av konsultbyrån i samarbete med kommunen. Det upplevdes som viktigt att skapa en bred förankring för arbetet, vilket tog sig uttryck i olika fokusgrupper och löpande möten med bland andra informatörer och förvaltningschefer (intervjuer Johan Fernö, ID-kommunikation och Staffan Solding, informationsdirektör). Förslagen presenterades också för externa grupper (dels företagsledare, dels en medborgargrupp). Profilen antogs av kommunfullmäktige i december 2000, efter viss debatt. Debatten rörde bland annat arbetsprocessen, där kritik lyftes mot bristen på politisk inblandning:

Tjänstemannaorganisationen hade arbetat väldigt isolerat och presenterade ett färdigt förslag, som det bara var att säga ja till (intervju Thorbjörn Lindhqvist (m)).

Kritik lyftes också mot varumärkets utseende, en debatt som återgavs i *Sydsvenskan*:

Jag gillar inte alls logotypen. Det tar tid att arbeta in ett varumärke. Varför göra våld på den inarbetade symbol som vår grip blivit genom att sätta dit några snedskurna gurkstavar eller extra fotbollsstolpar, sade Thorbjörn Lindhqvist (m) (*Sydsvenska Dagbladet* 2000-12-21).

För att övergå från processen till innehållet (planeringsobjektet), så syftade profilen bland annat till att särskilja Malmö från andra kommuner i den globala konkurrensen.⁸⁵ Resonemanget känner vi även igen från föregående avsnitt, där jag diskuterade de analyser som föregick lösningarna. Detta syfte uttrycks också i Profilboken.

⁸⁵ Olika aktörer i kommunen uppfattade emellertid profilarbetet på olika sätt. Vissa tolkade det som ett helt internt arbete, andra såg profilarbetet som såväl internt som externt, med en tydlig koppling till kommunernas marknad (intervju Staffan Solding).

Malmö stad befinner sig nu i förändring. Det kräver strategiskt arbete på många plan, inte minst för att profilera oss. Profileringen är ett verktyg vars betydelse ökar när konkurrensen gör det nödvändigt för oss att skilja ut sig ifrån omgivningen (Malmö stad 2000a: 4).

Varje aktör som verkar i konkurrens med andra behöver en profil [...] Profileringen innebär att identifiera och omvandla kärnvärden till konkurrensfördelar; att tydliggöra ett löfte till omvärlden (Malmö stad 2000a: 5).

Malmö verkar i dag på en delvis ny arena: en internationell region. Detta kräver nya grepp men ger också nya möjligheter i marknadsföringen (Malmö stad 2000a: 6).

I citaten ser vi framstegsstänkandet i framhävandet av det nya samhället, men även i hänvisningar till den upplevda nödvändigheten att anpassa sig. Citaten speglar också det substitutiva tänkandet som diskuterades ovan, där städer – för att tala med Hall – helt förförts av tanken på det nya samhället (2000: 640). I citaten ser vi också fokus på den externa publiken i satsningarna. Det är inte för Malmöborna som profilen behövs, utan för att identifiera och skilja ut kommunen från konkurrenterna, och därigenom “tydliggöra ett löfte till omvärlden” (se citat ovan).

I Profilboken konstateras att “Malmöns identitet idag kan formuleras i några få kärnvärden” (2000a: 7). Dessa så kallade värden är “skilda världar”, “blå och grön” och “Öresundsregionen” (2000: 7).⁸⁶ Värdena omvandlas senare till tre “visionsvärden” vilka idag utgör Malmö “slogan” *en mångfald av möten och möjligheter*. I Profilboken tydliggör byrån sin tanke: visionsvärdena ska beskriva “vart vi vill komma” och är “avsedda att driva utvecklingen, entusiasmera Malmö stads egna företrädare och marknadsföra staden externt på alla plan” (Malmö stad 2000a: 8). I relation till kapitlets begreppspar hantera/generera visar denna konsultprodukt såväl på *innehållet* i det framtida samhället, som *medlet* för att nå det. Det finns en klar ansats och tilltro till möjligheten att generera framsteg, även om det återigen är inom ramen för en given utveckling som har drabbat Malmö.

⁸⁶ Visionsvärdet “mångfald” handlar såväl om “etnisk” mångfald som “möjligheterna att välja utvecklingsvägar och livsvägar”. “Möten” handlar om såväl fysiska som mentala möten, och “möjligheter” står avslutningsvis för människors-, företags- och organisationers möjligheter, men även för möjligheterna att vända problem till möjligheter (Malmö stad 2000a: 8).

Malmö har skapat förutsättningarna att vända gamla problem till nya möjligheter (Malmö stad 2000a: 8).

Profilen blir därmed ett styrmedel i sig, eftersom redan beslutet om profilen och dess byggstenar innebär att avgöra vad som är viktigt (Malmö stad 2000a: 6).

När vi tillämpar begreppsparet autonomi/beroende framstår skrivningarna i profilarbetet som präglade av en stark tilltro till kommunens möjligheter att hantera den verklighet som kommer. Samtidigt finns, i det andra av de två citaten ovan, en förhoppning om att utvecklingen i sig kommer att generera fler framsteg.

Sammanfattningsvis formulerar dessa olika dokument de problem som ska lösas – och de möjligheter som uppstår – i kölvattnet av transitionen från industri- till postindustriellt samhälle (framsteget). I analysen presenteras en standard-beskrivning av utvecklingen, från de *urbana kriserna* till satsningarna på det nya kunskapssamhällets upplevda möjligheter. Grundantagandet är att kommuner konkurrerar sinsemellan om nya investeringar, turister och invånare, och för att locka hit dem krävs satsningar på såväl kommunens offentliga rum som på den service som ska tillhandahålls. Det är också lösningar i denna anda som präglar den kommunala utvecklingsplaneringen. Det är därför genomgående en hanterings- eller till och med anpassningslogik som präglar arbetet. Frågan är inte vilket samhälle som ska skapas, utan hur nästa (givna) steg på utvecklingstrappan ska uppnås. Nästa avsnitt fördjupar diskussionen kring de maktrelationer och idémässiga förutsättningar som gör den här formen av planering möjlig.

5.3 En analys utifrån studiens maktdimensioner

Här fördjupas vissa aspekter av diskussionen ovan, med särskilt avseende på de makt- och politikperspektiv som vägleder avhandlingen. I kapitel ett presenterades två maktdimensioner:

1. Förmågan att omsätta *ett* av många möjliga alternativ till politisk praktik (makt som handlingsförmåga).
2. De exkluderande processer och uteslutningar som är en konsekvens av ovanstående handlingar (makt som uteslutning).

Återstoden av detta kapitel behandlar de två maktperspektiven, och fördjupar därmed vissa av diskussionerna ovan. I avsnitt 5.3.1 som behandlar *makt som handlingsförmåga* återkommer begreppsparen autonomi/beroende och rationalitet/demokrati. 5.3.2 behandlar istället *makt som uteslutning* genom en analys av uteslutningar utifrån begreppsparet additiv/substitutiv.

5.3.1. *De maktrelationer som möjliggör planering*

Åter i Malmö. Den iskalla, fuktiga snålblåsten, så typisk för Malmö, är densamma som för 20 år sedan. Det kunde inga tjugiga visioner ändra på. Det var nämligen 1995 som *kommunala tjänstemän och sakkunniga* skulle drömma fram en ny identitet åt den gamla knegar- och krämarstaden som då var på dekis (Malmö stad 1996a: 4, min kursiv).

Citatet ovan återger den beslutsprocess som föregick visionsarbetet. I citatet betonas hur det är tjänstemän och sakkunniga – inte politiker – som formar Malmöns nya identitet. Betoningen på relationen mellan politiker och tjänstemän gör jag i relation till begreppsparet rationalitet/demokrati som introducerades i kapitel två. Där argumenterade jag för att planering har legitimeras genom processvärdena rationalitet och demokrati, där betoningar varierar över tid och mellan olika planeringssatsningar. I min tolkning av citaten ovan är det inte med hänvisning till en demokratisk process som visionsarbetet motiverades och legitimerades – utan istället med hänvisning till en rationell sådan. Detta präglar visionsarbetet generellt. I de åtta arbetsgrupperna som utarbetade visionsarbetet hade det “förutom kommunala tjänstemän, även ingått representanter för näringslivet och Lunds universitet” (Malmö stad 1995b: 6). Inga politiker deltog i arbetet. Dessa relationer präglade även arbetsprocessen. Det var en processkonsult (i samarbete med en högre tjänstemän) som bestämde hur själva arbetsprocessen skulle se ut (intervju Göran Hydbom, processkonsult). Visionsarbetet inleddes med en kick-offen på ett “visioneringsseminarium” i Simrishamn den 23-24 mars 1995. Hit var samtliga deltagare inbjudna och arbetet leddes av konsult Göran Hydbom. Hydbom hade tidigare lett denna typ av “visioneringsmöten” i olika företag och hade en utarbetad modell för hur arbetet skulle läggas upp:

fritt tänkande och fritt flöde. Vi kan inte jobba traditionellt. Det måste vara mer öppet, bejakande, fritt (intervju Göran Hydbom, processkonsult Malmö 2015).

Vid detta tillfälle användes tiden bland annat till en gemensam brainstorming kring kommunens problem och möjligheter. Efter internatet arbetade arbetsgrupperna vidare, och samtidigt träffades samordningsgruppen och följde upp arbetet. Vid något enstaka tillfälle fick samordningsgruppen lägga sig i och styra upp arbetet, men de flesta grupperna var självgående (intervju Inger Nilsson). Någon politisk inblandning fanns inte i processen, förutom mer informella kontakter mellan stadsdirektören och Kommunstyrelsen ordförande (intervju Inger Nilsson). Även i intervjuerna med medlemmarna i arbetsgrupperna får jag intryck av att den politiska styrningen var frånvarande. Ett politiskt nedslag gjordes dock på kommunens papperslösa sammanträde den 14 juni 1995. Vid detta tillfälle samlades alla deltagare samt kommunstyrelsens medlemmar på *Slagthuset* i Malmö. Arbetsgrupperna hade

förberett åtta stationer, en för varje arbetsgrupp, och kommunstyrelsens ledamöter gick runt och tittade på hur arbetet fortskridit. I intervjuer med företrädare för visionsgrupperna minns ingen av respondenterna att det blev en politisk diskussion, eller att några frågor eller någon feedback förekom, snarare gick alla runt och tittade på montrarna.

Under hösten följdes arbetet upp med ytterligare ett arbetsinternat i Ystad i augusti 1995. Här presenterar grupperna hur långt de har kommit, och man försöker hitta olika gemensamma nämnare. Här deltog återigen bara arbetsgrupperna och konsulten, inga politiker. Det är ungefär vid den här tiden som kommunstyrelsen beslutar att en rapport ska sammanställas och skickas ut på remiss. Detta ska ske senast den 8 november 1996, och slutligen ska arbetet avrapporteras till kommunstyrelsen senast den 20 april 1997 (KS 1996-08-28) Jag återkommer till remissrundan, men innan dess ett par ord om finalen i februari 1996. Finalen bestod av en presentation och en fest. Här fick de åtta arbetsgrupperna inta scenen för att med hjälp av pjäser, musik och till och med i något fall eldsprutning, presentera vad de hade kommit fram till. Kommunstyrelsens ledamöter satt i publiken – men enbart som publik – inga frågor eller kommentarer restes vid detta tillfällen (intervjuer Inger Nilsson stadsdirektör samt Sven Nilsson). Flera av respondenterna upplevde att detta blev ett ganska abrupt slut på arbetet, det följdes sedermera inte upp, och de blev inte tillfrågade vidare.

I sin maktanalys konstaterar Dyrberg att konflikter mellan olika synsätt kan hanteras på olika sätt. Antingen genom en öppen konflikt där olika politiska alternativ möts och ställs mot varandra, eller genom en stabilisering eller *depolitisering*, där de olika synsätten neutraliseras eller osynliggörs (1997: 144). I enlighet med framställningen ovan kännetecknades planeringen av den sistnämnda metoden genom att frågan delegerades till tjänstemän och experter (både i form av konsulter, och genom visionsgruppernas sammansättning). Men det är inte enbart beslutsprocessen som skapar detta intryck utan även formuleringen av visionsarbetets syfte: I visionsarbetet framstod anpassningen till det nya kunskapssamhället som en given lösning. Att planera för kunskapssamhället och informationssamhället framställdes som det icke-ifrågasatta allmänintresse som dominerar dagens planering.

Med Dyrbergs terminologi kan avsaknaden av debatt begreppsliggöras i termer av en depolitisering. Men det finns även andra sätt att förstå avsaknaden av politisk debatt. Konsensussträvan kan förstås mot bakgrund av att dessa, ofta krisdrabbade städer, inte sällan präglas av ett infekterat politiskt klimat. Detta är inte en orimlig förklaring i fallet Malmö. De tidigare nämnda ekonomiska problemen under 80-talet och det tidiga 1990-talet uppmuntrade inte den tidigare samförståndspolitiken, utan snarare präglas Malmöpolitiken under denna tid av en "mycket hög konfliktnivå" (Stenelo 1993: 13). I sina intervjuer med politiker och tjänstemän i Malmö i början av 1990-talet konstaterade Lars-Göran Stenelo:

Enligt de intervjuade har konflikterna dels varit ett hinder för Malmös politiska och ekonomiska utveckling, dels inneburit ett störande och negativt inslag i den demokratiska processen (Stenelo 1993: 13).

En rad respondenter beskriver det politiska klimatet under krisåren 1992-94 som infekterat (intervjuer Inger Nilsson, stadsdirektör). Det konfliktfyllda klimatet framkommer också i visionshandlingarna:

Det som slog oss var den enighet och det samförstånd som i mitten av 90-talet tog över efter decennier av skyttegravskrig (Malmö stad 1996a: 9).

En annan möjlig förklaring är den effektivitet som anses komma med politisk konsensus: I boken *Kommunen som varumärke* (2006) intervjuas varumärkeskonsulten Bengt Håkansson. Håkansson menar att varumärkesfrågan är "för viktig för att bli partipolitik":

Varumärkesarbetet måste till varje pris avpolitiseras. För att arbetet ska bli långsiktigt och trovärdigt samt ge den effekt som önskas, måste konsensus råda över partigränserna (återgivet i Spjuth 2006: 25).

I citatet ovan är depolitiseringen av varumärkesfrågan inte en konsekvens av ett politiskt klimat, utan istället en högst medveten strategi. I Jon Pierres *Framgångsrika kommuner, mot en ny näringspolitisk modell?* Beskriver han en liknande tendens i kommunens arbete:

Ett genomgående drag hos de undersökta kommunerna är att partipolitiken spelar mindre roll för det operativa näringslivsarbetet. Det finns en påtaglig enighet om att så är fallet och att detta är ett bra arrangemang [...]. Näringspolitiken i framgångskommunerna är alltså i huvudsak en avpolitiserad, operativt baserad verksamhet (Pierre 1996: 43).

Det är naturligtvis svårt att i generella termer sia sig om motiveringen till att depolitisera varumärkes- och visionsarbetet. En rad olika förklaringar, som politiskt klimat och effektivisering är rimliga. Oavsett anledning så präglas sammanfattningsvis visionsarbetets legitimering av två olika ansatser: (1) konsensussträvan, (2) konstruktionen av *en* given väg framåt. Kombinationen av dessa två ansatser är naturligtvis ödesdiger för föreställningen om politik som en öppen debatt mellan olika alternativ.

Den process som skapade detta begränsade utfallsrum, eller med andra ord legitimerar och möjliggör viss politik och inte annan, är makt. Men i enlighet med diskussionen i kapitel 1 tar sig makt inte enbart uttryck i de val som görs, utan även i

de uteslutningar ("cancelling of possibilities") som är en följd av maktutövandet. (Dyrberg 1997: 135; jfr Mouffe 2005: 18). När det möjliga utfallsrummet reduceras till *ett* möjligt utfall försvinner inte alternativen, utan de kvarstår som en potentiell konfliktdimension. Möjligheten att bedriva en annan politik utmanar därför ständigt den rådande politiska ordningen, även om dessa utmaningar kan vara mer eller mindre synliga. Med betoning på planeringssubjektet kan denna process begreppsliggöras som en maktkamp, här definierad som ett ifrågasättande av de "regler, rutiner och kriterier" som ligger till grund för politiken (Dyrberg 1997: 142).

Denna maktkamp var närvarande i efterspelet av framarbetandet av vision 2015. Som tidigare sagts skickades en sammanfattning av visionsarbetet ut på remiss till relevanta kommunala och regionala aktörer. Vissa av remissvaren var uppmuntrande och konstruktiva, en hel del kritik kom från stadsdelshåll (eftersom stadsdelarna inte var med i arbetet) men den grupp som sticker ut är de politiska partierna. Den kritik som framfördes mot det konsultstyrda profilarbetet framfördes även här:

Den moderata gruppen i miljönämnden reserverar sig mot beslut ang det s k visionsprogrammet. Vi accepterar inte att de hemliga och odemokratiska arbetsformer som legat till grund för det s k visionsprogrammet skall få utgöra grund för inriktning av nämndens verksamhet. Det är viktigt att arbeta med visioner. Som vi ser bör detta arbeta ske inom de politiska partierna (Remissvar 1996-11-04b. *Reservation* "Ang s.k. visionsprogrammet 2015", Moderata samlingspartiet).

Vänsterpartiet har inget emot ett långsiktigt tänkande men vi är kritiska både till uppdragets utformning och sättet det genomförts på. Det är inte någon större risk att det blir något nyskapande av att låta kommunala chefstjänstemän prata ihop sig (Remissvar 1996-10-31b, *Särskilt yttrande* Vänsterpartiet).

Som liberal tycker jag att det måste finnas flera olika visioner om vårt framtida Malmö – liberala, socialistiska och konservativa – därför anser jag att projektet "vision 2015" borde läggas ned [...] politiska partier [får inte] fly vårt ansvar; vårt ansvar att formulera visioner om vårt framtida Malmö (Remissvar 1996-11-05 *Reservation* Folkpartiet).

Kritiken i citaten ovan visar på spänningen mellan de olika legitimeringsgrunderna rationalitet och demokrati. I kapitlet har jag argumenterat för att planeringen i föreliggande fall inte legitimerades genom sin demokratiska rätt och förmåga att skapa visioner för framtiden. Istället beskrivs legitimiteten med hänvisning till den nödvändiga, rationella (och apolitiska) anpassningen till framsteg. Kritiken som uppstod kan, med avstamp i diskussionen i kapitel två, förstås som en nutida

planeringsteoretisk och planeringspolitisk konflikt eller maktkamp mellan två olika legitimeringsgrunder, demokrati och rationalitet.

5.3.2 Planeringens mål och visioner

Studiens maktperspektiv fokuserar också planeringsobjektet, planeringens mål och visioner, och de maktrelationer och maktkamper som präglar dessa.

I marknadsföringsbroschyren *Därför Malmö* från 2002 ser vi följande beskrivning av staden i en historisk tillbakablick.

2001: Det sturska och välmående Malmö började få problem i mitten av 70-talet. Industrierna som burit stadens välstånd kraschade och Malmö inledde en rad år av nedgång och utflyttning. I början av 90-talet var botten nådd och staden hade förlorat sin inbyggda motståndskraft mot främmande idéer. Nya människor och tankesätt började strömma in och en våldsam förändring inleddes. Malmö skaffade sig en egen högskola och förbands med bro till Köpenhamn – från arbetarstad till kunskapsstad, från periferi till centrum, från homogen svenskhet till en hysterisk blandning av tungomål och livsperspektiv på bara några få år (2002c: 3)

I citatet beskrivs hur staden av egen kraft rest sig ur krisen (staden *skaffar* sig en högskola, och staden har en *motståndskraft*). Dessa beskrivningar av “comeback-städer” med elaborativa revansch- eller framgångssagor är populära inslag i platsmarknadsföringssatsningar (Cohen 1997; Möllerström 2011: 68ff). En kommunal tjänsteman konstaterar:

Jag använder det i min storytelling om Malmö, vad vi gör nu så är det en historia som vi berättar, och det är oerhört viktigt. Jag berättar historier om processen, förvandlingen, omvandlingen av Malmö, från en industristad till en upplevelsestad eller kunskapsstad (intervju Göran Rosberg, stadsbyggnadskontoret).

Det finns med andra ord en “standardberättelse” om hur Malmö reser sig som fågel Fenix ut askan. Malmö stad ger 2000, ungefär samtidigt som turism- och profilarbetet initieras, ut skriften *Malmö 1990-tal i ett kort historiskt perspektiv. Skilda världar*. Det är den första delen i en serie om tre broschyrer som “behandlar Malmö historia under 1900-talet och stadens framtidsmöjligheter” (*Malmö stad* 2000b). I broschyren återges “standardhistorien” om utvecklingen av Malmö.

Skriften börjar med konstaterandet “Malmö befinner sig just nu i en brytningstid” (2000b: 5). Skriftförfattaren Peter Billing konstaterar:

[i] ett historiskt perspektiv kan man konstatera att få svenska städer i själva verket är mer lämpade att åskådliggöra övergången från ett industri- till ett kunskapssamhälle än just Malmö (2000b: 10)

Berättelsen fortsätter med en skildring av hur staden under 1950- och 1960-talet var en av landets främsta tillväxtregioner. Men så 1991 slog den ekonomiska krisen "obarmhärtigt" till, och problemen fördjupades mot bakgrund av bland annat en rad nedläggningar. I kombination med en ökande flyktinginvandring ledde detta till att förvärvsfrekvensen under första halvan av 1990-talet sjönk med en "oerhörd kraft och fart" (2000b: 17). Den ekonomiska krisen som uppstod i ljuset av denna utveckling föranledde kommunstyrelsens ordförande Ilmar Reepalu och vice ordförande Percy Liedholm att i februari 1995 skriva ett brev till regeringen. I brevet krävde de att staten skulle vidta åtgärder för att förhindra att kommunen drabbades av en "ekonomisk härdsmläta" (2000b: 21). I skriftens del två "vändpunkter" (200b: 22) beskrivs vidare hur kommunledningen, mot bakgrund av bland annat förändringar i det kommunala skatteutjämnningssystemet, kom att se möjligheter att förändra staden. Beskrivningen fortsätter därefter med det visionsarbete som initierades 1995, där åtta arbetsgrupper "fick i uppdrag att skapa olika framtidsvisioner" (2000b: 31). Nästa underrubrik är "Från härdsmläta till full utdelning" (2000b: 32) och i den fortsatta framställningen beskrivs i turordning skatteutjämnningssystemet, Öresundsbron, Citytunneln, högskolan, integrationsarbetet och Öresundsregionen (2000b: 32-48). Avslutningsvis beskrivs "upplevelsestaden" (2000b: 53) och "kunskapsstaden" (2000b: 49) – och här återges Merita-Nordbankens målände beskrivning av Malmö som den "pärla som blänker starkast vid sundet" (återgivet i Malmö 2000b: 49).

Malmö kommunledning är typisk i sin ambition att inte bara försöka återuppfinna kommunen, utan även "berätta" om denna återuppfinningsprocess. De beskrivningar som används i detta syfte är inte arbiträra – tvärtom. Det är centralt att använda sig av stadsbilden som metafor för begrepp som utveckling, tillväxt eller framsteg för att ge förändringen betydelse (jfr Raco 2003). Cohen konstaterar att det i regel är en homogen bild av kommunen som presenteras i dessa sammanhang, då det – inte minst i varumärkestexter – finns ett upplevt behov av att marknadsföra staden som en rationell ordnad helhet. Detta gäller i synnerhet städer som upplevs som fragmenterade (1997: 78). Den homogeniserande tendensen blir uppseendeväckande när den, som i föreliggande fall, kombineras med planering i en *substitutiv* anda, där målet är att ersätta en stad med en annan.

Kommunens *storytelling* kan också kopplas till den tidigare diskussionen kring *civic boosterism*, eller försöken att lyfta lokalbefolkningens anda. Ett exempel på det sistnämnda var lanseringen av den nya profilen våren 2001. Sverige var under detta år ordförandeland i EU, och i samband med finansministermötet i Malmö gav kommunstyrelsen i uppdrag till informations-avdelningen att ändra alla kommunala skyltar. En respondent berättar om den stora flagghissardagen:

Jag sa 'jag behöver fem miljoner' och då fick jag fem miljoner. Bara att byta skyltarna kostade tre, men vi var klara då, och då gjorde vi den stora flagghissardagen. Måndag morgon klockan tio så hissades Malmös nya flaggor på alla flaggstänger i hela stan, samtidigt [...] det blev ju egentligen den stora symbolhandlingen för nu, nu är det det nya Malmö (intervju Staffan Solding, informationsdirektör)

Ambitionen att ena staden lyftes även fram av kommunstyrelsens ordförande i en intervju i *Sydsvenskan* på "flagghissardagen":

Den nya logotypen ger Malmö en stark och samlad identitet, sa kommunstyrelsens ordförande Ilmar Reepalu (s), när han fått flaggan i topp utanför Stadshuset (*Sydsvenska Dagbladet* 2001-04-10).

Det här kan inte minst förstås mot bakgrund av den tidigare problemformuleringen, om kommunens "brist på identitet" (Malmö stad 1996b: 2). Samma ambition framkommer i Profilboken:

I den nya ekonomin får städens profil en allt viktigare funktion. De speglar också stadens betydelse för medborgarnas behov av en gemensam identitet och gemensamma upplevelser (Malmö stad 2000a: 5)

Profileringen innebär att identifiera och omvandla kärnvärden till konkurrensfördelar; att tydliggöra ett löfte till omvärlden. Profilen skiljer därmed ut avsändaren från omgivningen. Tillämpad på ett konsekvent sätt skapar den en samlad och entydig bild av avsändaren (Malmö stad 2000a: 5).

Profilen måste kännas "sann och verklig för Malmöborna själva" (Malmö stad 2000a: 5) och en sådan profil anses också vara möjlig att ringa in och sedan förmedla (Möllerström 2011). Framstegsretoriken stödjer på så vis en given uppsättning ideal om hur samhället bör vara konstituerat och det signalerar till invånarna i staden hur de bör vara. Men de starka budskapen och homogeniserande ambitionerna kommer inte utan ett motstånd. Short och Kim beskriver i sin analys platsmarknadsföring i en amerikansk kontext:

The poor are rarely discussed and never presented. The dominant images represent conflict-free cities, where pluralism leads to a variety of ethnic restaurants, rather than competition for scarce resources, where the good life [described in city marketing] is neither marred or affected by the presence of poor and marginalized (Short & Kim 1998: 74)

Under rubriken "I don't recognize my own city", beskriver Chris Murray hur de identiteter som lyfts fram i marknadsföringsbroschyrer är "som bäst osakliga [visar endast upp vissa sidor], och som sämst fullständigt påhittade" (Murray 2001: 9 jfr Bramwell och Rawding 1996: 203). Istället för unika och platsbaserade varumärken ser vi orepresentativa, standardiserade och stereotypa beskrivningar av staden (Bramwell och Rawding 1996).⁸⁷ Kritiken reses inte minst mot bakgrund av de sociala klyftor som tenderar att prägla dessa gamla industristäder (se t.ex. Hamnet 2001; Bennett & Koudelova 2001; Burgers & Musterd 2002). Harvey beskriver detta illustrativt när han konstaterar att imagearbetet handlar mer om att distrahera, roa och underhålla än om faktisk problemlösning (Harvey 1989; se även Kavaratzis 2007; Gibson 2005; Ward 1998). Det här beskrivs ibland som en konflikt mellan en extern och en intern publik (Bramwell och Rawding 1996: 202). Istället för att fokusera på staden och dess egna medborgare så vänder sig kommunen *endast* utåt, och "ignorerar därmed stora delar av befolkningen" (Murray 2001: 6). De dubbla publikerna, och eventuella konflikter mellan de två, var också någonting som diskuterades under visionsarbetet (intervjuer Johan Fernö och Staffan Solding). I Profilboken konstateras:

Malmö stad har oändligt många målgrupper. Staden vänder sig till 'alla'. Profileringen kräver emellertid ett aktivt val av prioriterade målgrupper (Malmö stad 2000a: 10).

Sammanfattningsvis skapar stadsomvandlingen och platsmarknadsföringen en social ordning genom att peka på *en* önskvärd framtid och stödja *ett* ideal om hur samhället borde se ut (jfr Hubbard 1996). Dessa processer förstärks av att innehållet i visionerna inte är föremål för, eller legitimeras med hänvisning till, demokratisk debatt. Istället legitimeras de med hänvisning dels till på förhand givna framsteg till ett nästa stadium, dels med hänvisning till den expertis som arbetat fram planerna.

⁸⁷ Redan under förra seklet kritiserades planeringen för att fokusera alltför mycket på ren estetik (Hall 1996: 182-83). Urbanhistorikern Mumford konstaterar till exempel i sin kritik av *The City Beautiful movement* att "[b]eauty was something that could be acquired by anyone who was willing to put up the cash; that it did not arise naturally out of the good life but was something that could be plastered on impoverished life; in short, that it was a cosmetic" (Mumford 1945/1922: 18). Detta uppmärksammar även Walter Benjamin (1935) i sin beskrivning av hur Haussmanns omvandling av Paris: "Meanwhile he estranges the Parisians from their city. They no longer feel at home there, and start to become conscious of the inhuman character of the metropolis" (Benjamin 1935/2002: 12).

5.4 Sammanfattning

I föreliggande kapitel har jag beskrivit planering som en del framstegstänkande, en del rationalism, och en del allmänintresse. Det naturligtvis anmärkningsvärt att inte politik inkluderas i den planeringförståelsen. Här sammanfattas de maktrelationer som gör denna förståelse möjlig.

I kapitel två beskrev jag hur planeringstänkandet förutsätter en uppdelning mellan ett planeringssubjekt och ett planeringsobjekt. När denna föreställning kombineras med en tilltro till allmänintresset skapas den idémässiga förutsättningen för ett enat och samtidigt transparent samhälle där planeraren skiljs från planeringsobjektet. Med denna separation får planeringssubjektet den upplevda förmågan att se planeringsobjektet (staden) objektivt, en position som när den kombineras med en stark tilltro till rationalitet innebär en "monopolisering av politiskt relevant kunskap" (Gunder 2003: 263). Analysen i detta kapitelpar visar att ett antagande om kumulativa framsteg förstärker denna position.

Analysen i kapitel 4 och 5 lyfte fram ett möjligt teoretiskt utfallsrum i relation till ett antagande om kumulativa framsteg. Planering kan antingen ses som en metod för att generera framsteg, eller som en metod för att hantera konsekvenserna av de framsteg som genererats autodynamiskt. I kapitel 4 konstaterade jag att det finns en tendens att framställa urbana framsteg som autodynamiska: det är inte politiken som har genererat framstegen, utan oftare tekniken. Planering som politisk praktik reduceras därmed till att hantera framsteg genom att underlätta för dem, eller lösa de problem som skapas i dess kölvatten. Detta antagande har inte enbart kommit att prägla planeringsteorin, utan föreställningen återspeglas även i det empiriska materialet och den politiska praktiken. Det innebär att kommunal utvecklingsplanering i Malmö har reducerats till en föreställd anpassning till det nya postindustriella samhället. Denna föreställning förstärks av tilltron till planeringssubjektets förmåga att på rationell väg hantera problem och därmed bereda väg för framsteget. Men relationen mellan hantera/generera är ambivalent, och det finns en betydande tilltro till planeringens handlingsutrymme – dock med undantag för *innehållet* i visionerna för den kommunala utvecklingsplaneringen. Innehållet, i föreliggande fall det nya kunskaps- och informationssamhället, är redan i förväg bestämt av framsteget. Följden blir paradoxalt nog ett visionsarbete där visionerna är på förhand avgjorda av "framsteget". Konsekvensen är en depolitisering av planeringen. Därmed öppnas inte heller det möjliga utfallsrummet för politisk debatt.

Men makt präglas inte uteslutande av möjligheten (eller legitimiteten) att handla politiskt, utan även av de maktkamper och uteslutningar som präglar verksamheten. I materialet framgår att den upplevt opartiska anpassningen till det postindustriella samhället inte accepteras som en legitim politisk position – varken i planeringsteorin eller i planeringspraktiken. I planeringsteorin återfinns en ständig kritik mot tilltron

till rationalitet och allmänintresse. I det postindustriella Malmö ser vi samma kritik materialiseras i kritiken mot de beslutsformer som präglade visionsarbetet och profilerarbetet, där politiken krävde sin plats.

Vad gäller de maktrelationer som präglar planeringsobjektet, staden, är dessa med avhandlingens perspektiv tydligast i de homogeniserande ambitioner som kännetecknar platsmarknadsföringen i praktiken. När framsteg används som en metafor för staden utesluts de perspektiv som inte förknippas med framstegsbeskrivningarna, och den heterogenitet som kännetecknar städer osynliggörs. Denna diskussion fördjupas i nästa kapitelpar där just heterogeniteten står i fokus. Staden är (med nödvändighet) en mötesplats för olika individer och grupper. Samtidigt karaktäriserades planeringen i ovanstående fall av en tydligt homogeniserande tendens. Här uppstår den spänning mellan gemenskap och heterogenitet som är kännetecknande för planeringen av städer. Denna spänning är temat för nästa kapitelpar.

6. Staden och gemenskapstanken

I Malmö år 1996 finns minst femtio olika språk, 160 nationaliteter och ett otal religioner och åskådningar. Matvanor, klädstilar och uppfostringsideal skiftar starkt. Det finns blandäktenskap, blandföräldrar, blandklasser och blandkamrater. Också tankarna och känslorna är blandade (Malmö stad 1996c: 21).

Jag önskar en ny folkrörelse som andas gemenskap (pratbubbla i Malmö stad 1996h: 43).

I kapitel två argumenterade jag för att det är i gemenskapens namn som "det allmännas intresse" konstrueras, motiveras och legitimeras. För att tala med Dyrberg: "[i]t is the community that embodies the public good" (1997: 194). Kapitelparet 6 och 7 fördjupar undersökningen av planeringens idémässiga förutsättningar genom en analys av gemenskapstankens återverkningar för planeringsteorin, och för planeringen i praktiken. Kapitel 6 ställer frågorna: Hur tar sig ett antagande om gemenskap uttryck i förståelsen av staden? Och vilka möjliga konsekvenser får detta för planering som teori och politisk praktik?

Gemenskapstanken kännetecknas av en inneboende spänning. Enkelt uttryckt tar sig spänningen uttryck i den gränsdragning som gemenskapen förutsätter: en gräns mellan dem som ingår, och de som står utanför (Young 1990: 227). För Dyrberg innebär detta att gemenskapen struktureras genom en rad olika ekvivalenser och skillnader (1997: 194). Relationen kan förstås i termer av olika spänningar mellan "oss" i gemenskapen, och "dem" som inte ingår, och regleras i skillnader mellan normalt/onormalt, önskvärt/icke önskvärt, vackert/fult, gott/ont vilka sedan återspeglas i olika institutioner, riktlinjer och styrdokument. Dessa spänningar är dynamiska och processuella, de tar sig olika uttryck och kan, som vi kommer att se, förändras och utvecklas över tid.

Kapitlet är upplagt på följande sätt. I nästa avsnitt diskuteras den mer övergripande teoretiska grunden för förståelsen av staden som gemenskap. Här introduceras begreppspar heterogenitet och gemenskap (6.1). Detta begreppspar kommer att strukturera diskussionerna i kapitelpar 6-7. I avsnitt 6.2 till 6.3 fördjupar jag diskussionen kring staden som heterogenitet/gemenskap. Jag kommer att diskutera två olika föreställningar inom vilka gränsdragningarna synliggörs: dels föreställningen om den delade staden, där gemenskap förstås i termer av klass och etnicitet (6.2), dels föreställningen om staden som offentlighet, där gränsdragningarna

förstås i termer av normer, värderingar och föreställningar om avvikande/normalt beteende (6.3). I likhet med diskussionen i kapitel 4 inleds dessa diskussioner med en beskrivning av Malmömaterialiet, följt av en kontextualisering genom en mer generell diskussion kring städer.

6.1 Heterogenitet och gemenskap

6.1.1 Om gemenskap

“[a] city is composed of different kind of men” konstaterar Aristoteles i *Politiken* (Aristoteles 1993 citerad i Badersten 2002: 174). Här är utgångspunkten att staden är en plats där främlingar möts och slår sig ner (*synoikismos*).⁸⁸ När främlingarna “slår sig ner” bildas regler för social interaktion och samvaro, vilka i förlängningen lägger grunden för en gemenskap (Badersten 2002: 174f, Isin 2002, kap. 1). Förståelsen av staden som en mötesplats och en “*unified* agglomeration of tribes ‘settling together’”, har blivit “a latent assumption” i analysen av stadens uppkomst (Isin 2002: 6, kursiv i orig.). Engin Isin förklarar antagandets genomslag med hänvisning till Webers tolkning av *synoikismos*, och dennes argument och teori om gemenskap som en förutsättning för den kapitalistiska stadens uppkomst (2002: 8-19, se äv. kapitel 4). Weber ringar in en rad kriterier för en “full urban community”, bland annat ett försvar, en marknad, en domstol under en (åtminstone delvis) autonom lag, och en förvaltning (1922/1966: 81). Weber argumenterar vidare för att den occidentala staden med sina autonoma skrän/gillen och sin självständiga juridiska profession skiljer sig från den orientala staden, vilket vidare innebär att den occidentens feodala städer kom att gynna kapitalistiska relationer (Isin 2002: 8-17). För att tala med Weber:

Neither the ‘city’ in the economic sense, nor the garrison, the inhabitants of which are accoutred with special political-administrative structures, necessarily constitute a “community”. An urban “community”, in the full meaning of the word, appears as a general phenomenon only in the Occident (Weber 1922/1966: 80).⁸⁹

I enlighet med citatet ovan så var det enligt Webers läsning i occidentens städer som en gemenskap växte fram.

⁸⁸ Denna antika förståelse av städers uppkomst, benämns *synoikismos* som betyder “[d]welling together in one house” (Soja 2000: 12; se även Isin 2002, kap. 1).

⁸⁹ Citatet fortsätter med undantag från denna regel “Exceptions occasionally were to be found in the Near East (in Syria, Phoenicia and Mesopotamia) but only occasionally and in rudiments” (Weber 1922/1962: 88).

Webers teori om staden har, i enlighet med diskussionen i kapitel fyra, kritiserats på såväl teoretisk som empirisk grund (se t.ex. Isin 2002: 19-22; Blaut 2000: 27f). Kritikerna har, enligt Isin, emellertid inte bemött Webers argument om gemenskapens avgörande betydelse. Istället har föreställningen om staden som en gemenskap sedimenterats, tillsammans med antagandet att samma gemenskap är avgörande för stadens fortlevnad och utveckling (Isin 2002: 8).⁹⁰

Webers teori bygger på Aristoteles beskrivning av staden. Förståelsen av antikens *polis* har blivit central för hur vi idag begreppsliggör städer. Med *polis* kommer en specifik syn på vad som utgör gemenskapen –och vilka som kan sägas ingå däri. I *polis* som det beskrivs hos Aristoteles är medborgaren (*polites*) någon som styr och blir styrd (Badersten 2002: 176; Pocock 1995: 30f). Centralt i uppdelningen mellan styrande och styrda är antagandet om staden som en offentlighet. I *polis* begreppsliggörs uppdelningen mellan det offentliga och det privata i termer av *polis* och *oikos*.⁹¹ Medborgarna (*polites*) utgjordes endast av de patriarker som kontrollerade ett hushåll (*oikos*). Inom hushållet tillhandahöll slavar och kvinnor de tjänster som gjorde deltagandet i *polis* möjligt (Pocock 1995: 32). Det är därmed en rad grupper som inte kan sägas ingå i *polis*, och därmed inte heller ingår i den gemenskap som utgör staden som en offentlighet.

Den specifika syn på gemenskap som förknippas med *polis* kontrasteras ofta mot den gemenskap som utgör grunden för den romerska offentlig-heten *res publica*. Pocock ställer *polis* mot *res publica* och beskriver en förändring i synen på medborgaren, från en politisk varelse till medborgaren som en juridisk varelse. Med *res publica* uppstår ett gemenskapsbegrepp baserat på *legalis homo*: upptagandet i “a community of shared or common law” (Pocock 1995: 34-37). Richard Sennett beskriver gemenskapen på följande sätt:

A *res publica* stands in general for those bonds of association and mutual commitment which exist between people who are not joined together by ties of family or intimate association; it is *the bond of the crowd* (Sennett 1976: 3, min kursiv).

Det offentliga livet (det grekiska *bios politikos* och Roms *res publica*) ställs återigen mot det privata, och ses som det högre av de två (jfr Dahlvik 1984: vi). Vi ser i båda

⁹⁰ Isin argumenterar istället för att *synoekism* är en uppfinning av dåtidens dominerande grupper. Begreppet användes i västerländsk historieskrivningen på ett sätt som får den grekiska staden att framstå som en del i en kumulativ civilisationslinje. *Synoekism*-begreppet plockas sedermera upp av urbanhistoriker, däribland av Weber som, i enlighet med diskussionen ovan, såg den medeltida staden som en del av samma tidslinje (Isin 2000: 6-8).

⁹¹ Det är ur *oikos* begreppet *synoekism* härlett. Begreppet ligger till grund för en rad begrepp vilka på olika sätt rör hanteringen och organiseringen av ett gemensamt rum/boning, till exempel ekonomi och ekologi (Soja 2000: 12).

förståelserna hur gemenskap som ideal uttrycker en förhoppning om enighet (*unity*), en tanke om konsensus och förståelse (jfr Young 1990: 107-111; 229). I enlighet med diskussionen i kapitel två är ansatsen central för förståelsen av staden men även för idén om allmänintresset.

I citatet ovan beskrivs även offentligheten i termer av "massan" (*crowd*), och här kommer vi tillbaka till grunden i antagandet om gemenskap: staden som en mötesplats för *främlingar*. I det kommande ska jag diskutera synen på främlingen i föreställningar om staden. Vi rör oss i och med detta från en betoning på gemenskap till en betoning om heterogenitet.

6.1.2 Om heterogenitet (*främlingen*)⁹²

Similar people cannot bring the city into existence (Aristoteles).

For sociological purposes a city may be defined as a relatively large, dense, and permanent settlement of socially heterogeneous individuals (Wirth 1938: 8).

I citaten ovan är det heterogeniteten och mötet mellan främlingarna som gör staden. Mötet mellan främlingarna resulterar, i Baderstens läsning, i ett möte mellan "den enskilde och gemenskapen [och] mellan egenintresse och allmänintresse" (2002: 175). Med mötet uppstår även regler för social samvaro, och en gemenskap (*synoikismos*) växer fram. På så vis samspelar stadens heterogenitet med ett antagande om gemenskap.

I Aristoteles beskrivning av den heterogena staden är alla stadsbor främlingar inför varandra. Hos Bauman är detta en relation baserad på ett tillfälligt möte utan ett förflutet, och troligen utan en framtid (2001: 18). Detta sätt att närma sig främlingen återfinns även hos Simmel (1908) som utvecklar sin teori om främlingen mot bakgrund av industristadens framväxt. Hos Simmel är främlingen en "*abstrakt natur*" med vilken man bara har "vissa *allmänna* egenskaper gemensamt" (1908/1981: 142 kursiv i orig). Främlingen känns nära med upplevda likheter (till exempel yrkesmässigt), och främmande då likheterna går utöver den relationen och blir ett

⁹² Det finns många olika sätt att närma sig ett antagande om främlingar. I litteraturen finns till exempel psykoanalytiska (Kristeva 1991) och identitetsteoretiska teorier. Ofta är makt invävt i analysen, när författaren lyfter fram hur den Andra (med stort A) konstrueras som en negation till jaget. Ibland beskrivs detta i termer av Self/Other, där exklusioner beskrivs i termer av processer (*Othering*) snarare än statiska tillstånd (se t.ex. Eriksson et al 1999). Kunskap om den Andra i etnicitetsstermer har även genererats i en postkolonial tradition (t.ex. Chakrabarty 2000, Doty 1996) som lyfter fram hur makt ordnas hierarkiskt i dikotomier. Jag fördjupar mig inte i dessa teorier, även om de återfinns i framställningen ovan. Istället konstaterar jag att antaganden om en i grunden exkluderande gemenskap bygger på en liknande förståelse, och med ett annat teoretiskt fokus hade dessa teorier kunnat utveckla förståelsen kring varför och hur dessa exkluderande processer verkar och reproduceras. Här ligger dock fokus på staden och på planeringsteorin, och därför är en mer schematisk uppställning tillräcklig.

drag som "överhuvudtaget binder många människor samman" (1908/1981: 143). Hos Simmel är främlingen inte en vandrare (som "kommer idag och går imorgon"), utan en person "som kommer idag och stannar imorgon" (1908/1981: 139). Främlingen är därmed fixerad till en "grupp vars klart definierade gränser gör den analog med en rumslig sfär". Hans ställning avgörs av att han *inte* kommer därifrån från början – och han besitter (och tillför) därmed kvaliteter som inte härrör från gemenskapen (1908/1981: 139). Med detta uppstår ett annat slags främlingskap som "utesluter just en gemenskap baserad på något allmänt" (1908/1981: 144). Simmel exemplifierar med grekernas förhållande till barbarerna:

Det rör sig om alla de fall, där man fränkänner motparten just de allmänna egenskaper, som man uppfattar som de enda mänskliga i egentlig mening. Här har 'främlingen' ingen positiv betydelse. Relationen till honom är en icke-relation. Han är då inte en medlem av själva gruppen (1908/1981: 144).

Främlingens ambivalenta relation till det gemensamma betonar det som inte är gemensamt. Därför uppfattas inte främlingen som "individer, utan som en främlingar av en bestämd allmän typ" (Simmel 1908: 144). Här exemplifierar Simmel med den judeskatt som togs ut i de medeltida städerna: trots att skatterna varierade i enlighet med förmögenhet hos borgarna, så var judarnas skatt fastslagen (1908/1981: 144). Här ses främlingen inte längre som den "okända grannen", utan som någon som kommer utifrån. Stadens heterogenitet förstås därmed istället i termer av gruppsspecifika skillnader. Dessa ansatser kom att prägla den urbansociologiska tradition som introducerades i föregående kapitelpar, här exemplifierad med Louis Wirth:

In defense, it may be said that the city shows a kind and degree of heterogeneity of population which cannot be wholly accounted for by the law of large numbers [...]. Since the population of the city does not reproduce itself, it must recruit its migrants from other cities, the countryside, and – in this country until recently – from other countries (Wirth 1938: 10).⁹³

I citatet av urbansociologen Wirth ovan återspeglas båda föreställningarna om främlingen: dels en föreställning om staden som en rad människor som är främlingar för varandra och dels en föreställning om vissa gruppsspecifika typer av främlingar.

⁹³ Denna tids urbansociologiska *ekologiska skola* såg inte sällan stadens essens i dess storlek – eller snarare i koncentrationen av många individer på en avgränsad plats (Morris 1971: xi). En annan ansats är frågeställningar som utgår från beteende i staden snarare än befolkningens storlek, det urbanas essens ligger i "a particular set of behaviour" (Morris 1971: xii) vilket illustrerades i kapitel fyra.

Dessa båda föreställningar öppnar för två olika sätt att förstå staden som heterogen, och sammantaget bildar de grund för föreställningen om en heterogenitet som samexisterar med främlingar. Detta kan verka tautologiskt, men det är snarare en gradskillnad. Stadsborna är olika varandra, men det finns en gräns som ändå binder dem samman och som skiljer dem från andra. De två citaten nedan, hämtade från *Stadsbyggnadsvisionen*, visar på ambivalensen och skillnaden mellan de båda synsätten:

Vad tycker då Malmöborna om sin stad? [...] Malmö är en brokig stad där öppenheten är stor. Många intervjuade har påpekat att det finns plats för många livsstilar och ideal i stan. Det finns inte en enda dominerande grupp. Många får plats med sina åsikter, kulturyttringar och klädstilar. Det anses lätt att knyta kontakter här (Malmö stad 1995/1996e: 8).

Hur vill vi att Malmö ska vara? Och vad är det? Frågorna är viktiga. För vi kan aldrig skapa en helt ny identitet för Malmö. Nej, vi kan bara utveckla och förstärka karaktärsdrag som redan finns (Malmö stad 1995/1996e: 8).

Det första citatet pekar på just den heterogena staden, inte olik den som Simmel beskriver. Det andra citatet pekar på *en gräns*, Malmöborna har vissa gemensamma karaktärsdrag vilka inte kan omskapas helt, utan enbart utvecklas och förstärkas. Här ligger ett antagande om gruppsspecifika egenskaper vilka potentiellt skiljer Malmöborna från andra. Ambivalensen som uttrycks mellan de två citaten är kännetecknande för staden, och jag kommer i avhandlingen att beskriva den som en spänning mellan heterogenitet och gemenskap. Centralt för avhandlingen är emellertid inte *att* spänningen kännetecknar planeringsobjektet (staden), utan snarare *hur* den gör det. Detta är en diskussion som måste föregå frågan om hur städer kan och har planerats för gemenskap. Begreppsparet heterogenitet och gemenskap vägleder kapitel 5-6, och återstoden av detta kapitel undersöker hur dessa processer av skillnader och ekvivalenser tar sig uttryck i förståelsen av planeringsobjektet.

I framställningen ovan tangerades två olika sätt att närma sig och lyfta fram spänningen mellan heterogenitet och gemenskap. Det första sättet var att föreställa sig staden som en offentlighet (avsnitt 6.3). Ett antagande om offentlighet är centralt i såväl *polis* som *res publica* (Dahlkvist 1984: vii). Här är utgångspunkten att alla stadsbor är främlingar för varandra, och offentligheten är den plats där förhållningsregler och normer för interaktionen mellan främlingarna regleras. Den andra ingången till relationen heterogenitet/gemenskap är en föreställning om en främling som står utanför gemenskapen. Ansatsen representeras av bland andra Friedrich Engels, och den urbanteoretiska traditionen att undersöka de klassklyftor och den polarisering som uppstod med industrialiseringen. Denna diskussion återfinns nedan under 6.2. I det följande diskuteras de två olika föreställningarna utifrån begreppsparet heterogenitet/gemenskap. I texten integreras det empiriska

materialet med en mer övergripande urbanteoretisk förståelse av gemenskap. Avslutningsvis diskuteras föreställningen om staden som en förlorad gemenskap. Mot bakgrund av den diskussionen presenteras kapitlets slutsatser och nästa steg.

6.2 Den delade staden

Arbetslösheten bland en del grupper, inte minst invandrare, är högre än bland den övriga befolkningen. En del kommer inte ens in i arbetslivet utan är för alltid (?) utestängda från ett etablerat ordnat samhällsliv (Malmö stad 1996b: 20).

Den postindustriella staden beskrivs, inte minst mot bakgrund av de urbana kriserna ofta som en delad stad, där klyftorna mellan grupper tar sig såväl ekonomiska som rumsliga uttryck (Elander 1999: 330; MacLeod 2002; McCarthy 1999: 323).⁹⁴ Inte sällan har dessa klyftor en etnisk dimension (Burgers & Musterd 2002: 403f, Hamnet 2001: 165). I Kulturvisionen beskrivs en dystopisk bild av hur framtiden kan komma att utveckla sig:

Klassklyftorna framträder utåt som etniska mönster. Invandrare utgör den största gruppen bland de fattiga och utstötta. Det krävs mycket poliser och bevakning för att hålla gränsen mellan den privilegierade eliten och folket i gettona (Malmö stad 1996c: 11).

Bilden ovan kommer från visionsarbetet och representerar en oro över vart utvecklingen kommer att leda. Samma oro, men över nutiden, ser vi i Profilbokens tre så kallade "kärnvärden". Dessa formulerades i varumärkesarbetet som "Malmös identitet" (2000a: 7). Det första så kallade värdet var:

skilda världar: ett uttryck som här speglar både den klassmässiga uppdelningen i olika bostadsområden och den etniska segregationen som är så tydlig, både i boende och på arbetsmarknaden. Uttrycket täcker också det faktum att en del känner sig hemma i dagens snabba

⁹⁴ Uttrycket "den delade staden" har kritiserats för att vara vagt, mångtydigt, och sakna förklaringspotential (se tex. Mooney and Danson 1997: 76ff; van Kempen 1994). En annan viktig kritikpunkt har varit att dualiteten är förenklad, och därmed oförmögen att skapa förståelse för den mångfald av processer som skapar utvecklingen. Här lyfter man istället fram att staden inte är indelad i två, utan snarare i flera delar (jfr Mooney and Danson 1997: 85, Hamnet 2001: 166ff) Vidare kritiserar teorierna för att utelämnat flera viktiga faktorer, till exempel rasism och diskriminering (se t.ex. McCarthy 1999).

ekonomiska utveckling, medan andra fortfarande står utanför, fastlåsta i arbetslöshet och utanförskap” (Malmö stad 2000a: 7).

I citatet från profilarbetet beskrivs två “delar” av staden: en del som ingår i en gemenskap, och en del som står utanför, “fastlåst i arbetslöshet och utanförskap”.

Uppdelningen mellan de två städerna lyfts fram och förklaras i den nutida urbanteoretiska litteraturen. Där beskrivs den ofta i termer av “den andra sidan framgångsstaden” och lyfter fram baksidan av framstegen i det postindustriella samhället. Sassen tar i sin urbananalys avstamp i den dualism hon beskriver som “a basic trait of cities” och undersöker klassrelationer och maktförhållanden i en postindustriell urban kontext (2001a: 257 även 1996: 636). Enligt Sassen har den ekonomiska omstruktureringen lett till en “social polarisering” i globala städer, där övergången från en tillverkningsindustri till en serviceorienterad ekonomi förändrar relationerna på arbetsmarknaden (Sassen 2003: 255). För henne består den nya kunskapsekonomin av “a greater incidence of jobs at the high- and low paying end of the scale than do the older industries now in decline” (Sassen 2001: 9). En liknande beskrivning återfinns i Castells beskrivning av “the informational city” (1989). För Castells är således informationsstaden till sin natur en delad stad (*dual city*) (Castells 1989: 224).⁹⁵ Dessa förändringsprocesser utmynnar i en uppdelad arbetsmarknad med å ena sidan högutbildade professionella och å andra sidan en stark efterfrågan på arbetskraft inom låginkomstsektorer (Sassen 2003: 255; Castells 1989: 183). Polariseringsen förstärks av att det ofta är invandrare och kvinnor som arbetar inom låginkomstsektorer som till exempel serviceindustrin (Sassen 2003: 255-260). Här exemplifierar Sassen ofta med *Wall Street* i New York där den vita välbärgade mannen arbetar på dagtid, och immigrantkvinnan arbetar nattetid (Appiah 1998: XII-XIV).⁹⁶

Vid sidan om Sassen och Castells diskuterade kapitelpar 3-4 även Floridas beskrivning av den postindustriella staden. Även hans diskussion kring den *kreativa klassen* inbegriper en förståelse av städer som i någon mening delade. Hos Florida uttrycks detta genom uppdelningen mellan dem som ingår i den kreativa klassen, och de som ingår i en framväxande servicesektor:

⁹⁵ De arbetsmarknadstrender som Castells pekar på är å ena sidan en högteknologisk tillverkning och å andra sidan en framväxande servicesektor. Vidare beskriver han framväxten av en bipolar arbetsmarknadsstruktur med å ena sidan ingenjörer och tekniker (ofta vita män) och å andra sidan okvalificerade tillverkningsarbeten (ofta kvinnor och/eller invandrare) (Castells 1989: 183-184).

⁹⁶ Samtidigt är detta naturligtvis en schematisk och förenklad beskrivning av arbetsmarknadens utveckling. En mer utvecklad empirisk analys av dessa förändringar ligger utanför ramen för studien: För en mer djupgående analys och diskussion med utgångspunkt i svenska förhållande se studier av t.ex. Paula Mulinari (2007) och Camilla Elmhorn (2007, 2008).

Det är emellertid inte aktuellt för alla arbetare att bli medlemmar i den kreativa klassen. I många lågavlönade servicejobb kan man se en trend åt motsatt håll; yrkena blir allt enklare och mindre kvalificerade [...]. Det som är ännu värre är att många inte har något jobb alls och hamnar på efterkälken eftersom de inte har den bakgrund och utbildning som behövs för att bli en del i det nya systemet (Florida 2006: 105).

Den bild som Florida tecknar återfinns i Malmömaterialiet, här i den *Sociala visionen* där man noterar att den nya industrin inte kan omfatta samtliga i staden.

Malmö har stora möjligheter, men det måste till en helt ny tillväxtstrategi. Visst behövs satsningar på kunskapsintensiv produktion i allmänhet, till exempel IT och multimedia, men det räcker nog inte, i synnerhet inte för den i runda tal tredjedel av befolkningen som har sämst förutsättningar. Vi i vår visionsgrupp har sett det som särskilt viktigt att utveckla en strategi som riktar sig till hela befolkningen (Malmö stad 1996h: 24-25)

Klyftorna mellan stadsborna kan ta sig olika uttryck, men refererar till en generell ekonomisk skillnad i inkomster och valmöjligheter, där vi ser en växande klyfta mellan en välutbildad medelklass, och en diversifierad grupp av marginaliserade invånare som inte bara inkluderar flyktingar och invandrare, utan även långtidsjukskrivna, långtidsarbetslösa, hemlösa och de som faller utanför det sociala skyddsnätet (Andersen & van Kempen 2003: 78). Polariseringen har idag, som vi också såg i de citat som inledde denna framställning, en tydlig etnisk prägel (jfr Sassen 2003; Marcuse & van Kempen 2000: 3-9; Goldsmith 2000). Mooney and Danson gör en träffande beskrivning av den "delade staden" i sin fallstudie av postindustriella Glasgow:

[...] economic transformation and social change are producing an increasingly isolated mass of poor people, cut-off from and largely bypassed by centres and processes of economic growth. The outcome is the creation of two cities in a shared spatial context: one for the rich and one for the poor; a city doing "well" and a city doing "poorly", and a dramatically widening gulf between the two (Mooney & Danson 1996: 76)

Sammantaget gör dessa skildringar en skarp åtskillnad mellan en "framstegsstad" (som var temat för kapitel 4) och en "problemstad" förknippad med arbetslöshet och sociala klyftor, ofta med en etnisk dimension. Kontrasten mellan framsteg och problem tydliggörs med de temporala metaforer som används för att beskriva kommunens problem:

Den höga arbetslösheten har permanentats. Östra Malmö är förslummat. Där i det oöverskådliga virrvarret av järnvägar och motorvägsramper hamnar de flesta av *dem som "utvecklingen" inte behöver* [...] (Malmö stad 1996a 4, min kursiv).

I Malmö kan vi få en våldsam polarisering mellan en liten elit och det stora flertalet. Eliten har i kraft av kapital men främst genom sitt kunskapsövertag livsvillkor och inflytande som ligger långt över folkflertalets. Fler och fler stöts ut, därför att de *inte hänger med i utvecklingen* (Malmö stad 1996c: 11, min kursiv).

Processen på väg in i informationssamhället slår ut dem som inte platsar. Den allt högre hastigheten i förändringstakten gör att de som slås ut ur industristrukturerna inte hinner skaffa relevanta kunskaper så snabbt att de kan återta ett arbete mer än tillfälligt (Malmö stad 1996b: 20).

I de tre citaten ovan riktas uppmärksamheten mot de stadsbor som "utvecklingen inte behöver". Här begreppsliggörs framstegstanken återigen som en linjär utveckling där vissa stadsbor "leder utvecklingen" och andra stadsbor "hamnar på efterkälken" eller "slås ut". Den linjära beskrivningen omformuleras, i enlighet med diskussionen i kapitel tre, till en hierarkisk uppdelning mellan de som upplevs generera framstegen, och de som "inte hänger med i utvecklingen".

Den här uppdelningen av städer är inte unik för vår tid – tvärtom är "den delade staden" ett klassiskt tema i urbanteorin: Redan Platon talade om stadens två sidor, en för de rika och en för de fattiga (Hamnet 2001:162). Vi förknippar ofta ansatsen med Engels beskrivningar av den framväxande arbetarklassens sociala missförhållanden under mitten av 1800-talet. I *Den arbetande klassens läge i England* (1845) beskrev Engels situationen i arbetarkvarteren i de engelska städerna:

Vad som gäller för London, gäller för Manchester, Birmingham, Leeds, för samtliga stora städer. Överallt å ena sidan barbarisk likgiltighet och omedgörlig själviskhet, å andra sidan bottenlös misär [...] (Engels 1845/1983: 35).

Ojämligheten mellan olika klasser fanns även i Tönnies analys av industristaden:

[i]n the city and therefore where general conditions characteristic of the Gesellschaft prevail, only the upper strata, the rich and the cultured, are really active and alive. They set up standards to which the lower strata have to conform (Tönnies 1887/2005: 19).

50 år senare beskrev urbanforskaren Robert Park hur intresset för slummen växte fram (1968/1929), här förknippat inte bara med fattiga, utan med invandrare.⁹⁷

A new literature grew up, telling us how the other half lived, giving us at the same time a new sense of the fact that poor people and immigrants were human like ourselves (Park 1929: 4).

För Park väcker dessa moderna urbana problem frågan om hur en social ordning ska etableras (1968/1929), en diskussion som för oss över till nästa gemenskapsgrund – diskussionen kring staden som offentlighet. Här ligger diskussioner kring förhållningssätt och gemensamma normer i det gemensamma. I framstegskapitlet konstaterade jag att skillnader i utvecklingsnivå ofta uttrycktes som olika egenskaper hos grupperna på utvecklingstrappan, där vissa folkslag sågs som "primitiva" och andra som "civiliserade". Som vi ska se i nästa avsnitt kom den hierarkiska förståelsen också att präglade synen på den urbana underklassen under industrialismen. Hall beskriver hur underklassens omoral och råbarkade manér ansågs hota allt civiliserat (2002: kap. 2), och under 1800-talet utvecklas detta till synen på det offentliga som moraliskt underlägset det privata (Sennett 1990: 20). Med detta övergår diskussionen från de ekonomiska och sociala gränsdragningarna kring gemenskapen till gränsdragningar i termer av normer och regler i det offentliga.

6.3 Staden som offentlighet

I Malmö får ingen tveka om att grundläggande värderingar, normer och regler gäller, d.v.s mänskliga rättigheter, jämställdhet, öppenhet etc. Om kulturellt baserade värderingar och normer uppenbart strider mot dessa grundläggande värderingar kan de inte accepteras. På samma sätt ska vi respektera och ta tillvara alla kulturer och modersmål och utnyttja det värde och den kompetens som ligger i dessa (Malmö stad 2004c: 4).

Nästa kategori gäller *regelsystem och värderingar*. Förslag som avser reglering av invandring, inflyttning och boende framförs i intervjuerna (Malmö stad 2003a: 4)

⁹⁷ Invandringsdimensionen fanns också i Engels skildring av arbetarklassen, där han bland annat tar upp levnadsförhållanden i Manchesters *Little Ireland*: "It often happens that a whole Irish family is crowded into one bed; often a heap of filthy straw and quilts of sacking cover all in an indiscriminate heap, where they all alike are degraded by want, stolidity, and wretchedness" (Engels 1845/2009: 64).

Citaten ovan behandlar gemenskapen i termer av en urban offentlighet. Gränserna uttrycks i termer av gemensamma värderingar samt uppfattningar kring normalt och önskvärt beteende. I det här avsnittet exemplifierar jag med två olika former av gränsdragningar: dels föreställningen om den farlige främlingen, dels diskussionen kring den exotiska främligen. Dessa gränsdragningar exemplifierar spänningen mellan heterogenitet och gemenskap i synen på staden som offentlighet. I avsnittet härleder jag dessa föreställningar till framväxten av en (borgerlig) urban offentlighet, och de regler för social samvaro som uppstod med denna. Avsnittet inleds med en introducerande diskussion kring den moderna framväxten av en urban offentlighet.

Richard Sennetts *The fall of the public man* (1976) och Jürgen Habermas *Borgerlig offentlighet* (1962/1998) beskriver 1700-talet som tiden för skapandet av en specifik form av urbant offentliga liv (Young 1990: 108).⁹⁸ Under denna tid började den offentliga miljön förändras, städerna växte och platser där institutionaliserade eller planerade möten mellan främlingar kunde äga rum växte fram. Exempel på detta var kaffehus, parker, teatrar – men även gator som skapades för fotgängarens promenader genom staden (Sennett 1967: 17; Sennett 1990: 74). Enligt Sennett präglades denna offentlighet av tillfälliga möten mellan främlingar av olika karaktär (1967: 17). Dessa möten hade, enligt Sennett föranlett behovet av "civility" – ett hövligt beteende i det offentliga rummet och förhållningsregler i det gemensamma (1967: 18; jfr Bauman 2001: 19). Vi har här att göra med olika betydelser av engelskans *civil*, som kan betyda dels hövlig, artig, men också medborgerlig eller borgerlig. Båda dessa användningar relaterar till staden, men också till gemenskap och dess gränser. Båda dessa användningar vävs samman och institutionaliseras därmed som en markör och grund för gemenskapen (Sennett 1967: 18). Norbert Elias beskriver på liknande sätt hur det franska civilisationsbegreppet växte fram i mitten av 1700-talet. Begreppet kom att beteckna ett specifikt civiliserat beteende: där "[b]egrepp som *cultivé* och *politise* hade, innan begreppet civilisation slog igenom, praktiskt taget samma funktion som det nya begreppet, nämligen att uttrycka europeiska överklassens självmedvetande i förhållande till andra som dess medlemmar betraktade som enklare och mer primitiva [...]" (Elias 1989: 125).

Med föreställningen om en civiliserad borgerlig miljö skapades också gränsdragningar runt gemenskapen, med markörer som bland annat utseende, språkbruk och odör (Isin 2002: 203). Norbert Elias beskriver detta som en utveckling där "människornas ömsesidiga beroende av varandra" kom med en självreglering genom behärskning och skam (1939/1989: 236-238, citat från 236). "The public gaze", det vill säga offentlighetens blickar och oskrivna regler, ger upphov till en självbehärskning hos stadsborna (Valentine 1998: 195). De sociala reglerna, till exempel att inte äta, snyta sig eller spotta offentligt anammades av de högre klasserna, för att långsamt sippra ner i olika sociala sfärer (Elias 1989: 236f; 224; Valentine

⁹⁸ För en mer djupgående analys av begreppet och fenomenet borgerlighet se Kocka (2007).

1998: 193-95). Men skillnaderna har inte enbart en ekonomisk dimension, även om denna är framträdande: den postkoloniala traditionen har illustrerat hur begrepp som civiliserad och civilité har skapats i förhållande till det icke-västerländska under samma tidsperiod (se t.ex. McEachrane 2001: 96). I en differentiell logik kopplades olika upplevt "ociviliserade" drag hos främlingen ihop och ställs mot det västerländska. Där den västerländska stadsbon beskrevs som civiliserad, beskrevs icke-européer (inte minst i världsutställningarnas broschyrer) som primitiva, underutvecklade och bakåtsträvande (Woolf 2003: 329, Lander 2002: 246; Sibley 1999: kap. 4). Skillnaderna var särskilt påtagliga i föreställningen om den västerländska staden som civilisationens krona (se kapitel 4).

Under industristädernas framväxt upprätthölls skillnaderna mellan civiliserade och normlösa stadsbor, och en rad framställningar har kopplat gränsdragningen till fattigdom och sociala klyftor (t.ex. Franzén 1992; Hall 2002: kap 2). Jonas Frykman och Orvar Löfgren konstaterar:

Den borgerliga kulturen befann sig till synes på ett mer avancerat utvecklingsstadium medan arbetarna fanns längre ner på trappan. Ja, hade de inte egentligen många drag som förenade dem med det primitiva, det djuriska i världen? (1985: 129).

Med hjälp av temporala metaforer kopplas i citatet fattigdom till normlöshet. Här ser vi hur olika egenskaper kopplas ihop (ekvivalens) och skiljs från den normala eller önskvärda i gemenskapen (differens). Men till de egenskaper som diskuterats ovan kan andra läggas. Den upplevda normlösheten hos underklassen kopplades ofta till bilden av den farliga staden (Baeten 2002: 105f), där arbetarklassen framstod som ett hotande kollektiv (Frykman & Löfgren 1985: 28f; jfr Isin 2002: 202). Denna gränsdragning i det offentliga är temat för nästa avsnitt.

6.3.1 *Den farliga främlingen*

Det handlar mycket om otrygghet när man rör sig i Malmös centrala delar. Kopplingen till våldet är uppenbar. En del påpekar att man noggrant planerar sina besök i centrum för att minimera riskerna (Malmö stad 2003a: 3).

Citaten ovan kommer från de djupintervjuer som gjordes inför *Välfärd för alla*. Beskrivningar av den farliga och otrygga staden är inte ovanliga i en postindustriell kontext. Det finns, för att tala med Loretta Lees, en tendens att utmåla den postindustriella staden som en "combat zone" eller ett slagfält, där såväl media som kommunpolitiker agerar krigskorrespondanter som rapporterar från fronten (1998: 236).

I mer generella termer kan dessa gränsdragande praktiker förstås mot bakgrund av dels föreställningen om städers grundläggande behov av skydd dels tanken att städers

gränser bör kontrolleras (Foucault 2007: 48-56). I så mån är hantering av rädsla och osäkerhet traditionella företeelser i staden. Rädslan riktas dock inte enbart mot hot utifrån, utan även mot oordning och kaos, smuts (epidemier, infektioner och sjukdomar), och de människor/grupper vilka upplevs som farliga: arbetare, invandrare, unga, homosexuella och så vidare (Sandercock 2005: 219; Thörn 2006: 309, se även Coaffee 2005). Föremålet för rädslan har varierat över tid: Idag är det ofta, i enlighet med citaten från djupintervjuerna ovan, invandraren eller flyktingen som får personifiera det farliga (Mitchell 2005: 51; Sernhede 2006). Under industrialismen var det istället arbetar/underklassen som sågs som den "farliga klassen" – även om man gjorde en åtskillnad mellan farliga arbetare och dygdiga dito. Hos Frykman och Löfgren beskrivs detta som en process där underklassen inte bara blir en "hotbild utan även en motbild", där den egna identiteten skapas i relation till den grovhuggna, råbarkade och primitiva arbetaren (1985: 28). Det är denna (mot)relation som i avhandlingen ses som en skillnadslogik, där ekvivalens och skillnad tillsammans strukturerar gemenskapen.

Sammanfattningsvis har avsnitten 6.2 till 6.4 diskuterat gemenskap och dess gränser i termer av olika kännetecken hos stadsbon och hos främlingarna. Främlingen, idag ofta med en etnisk dimension, ses inte enbart som "utanför" gemenskapen i ekonomiska termer, utan positionen fördjupas genom tilldelandet av en rad (upplevt gemensamma) egenskaper: arbetslös, farlig, omoralisk, ociviliserad. Effekten av denna ekvivalenskedja blir att inbördes skillnader mellan främlingarna upplöses och främlingarna framstår som *en* gemensam grupp med gemensamma egenskaper och värderingar. Dessa värderingar och egenskaper framställs i sin tur som motsatsen till "de svenska värderingarna", och gemenskapens medlemmar ges sina karaktäristika arbetande, trygg, moralisk, civiliserad enligt en skillnadslogik. Härmed ringas inte enbart främlingen in, utan gemenskapens innehåll tydliggörs i termer av gemensamma egenskaper och värderingar (jfr Dyrberg 1997: 121). Det här är ett exempel på vad Dyrberg beskriver som en gemenskap strukturerad av ekvivalens och skillnad: olika egenskaper vävs samman till *en* ociviliserad främling (ekvivalenslogik) som ställs mot gemenskapen, och dess gemensamma värderingar (skillnadslogik). De gruppsspecifika skillnaderna och gränsdragningar fokuseras i nästa avsnitt, som också avslutar diskussionen om staden som offentlighet.

6.3.2 Den exotiska främlingen

Analysen ovan tog avstamp i ett antagande om staden som en gemenskap, där främlingar, i termer av såväl etnicitet som klass, framstod som ett problem för staden. I enlighet med diskussionen som inledde detta kapitel kan vi emellertid även tänka oss heterogeniteten som utgångspunkt för förståelsen av städer. Detta synsätt reflekteras i bland annat Louis Wirths beskrivning av staden:

The city has thus historically been the melting-pot of races, peoples, and cultures, and a most favourable breeding-ground of new biological

and cultural hybrids. It has not only tolerated but rewarded individual differences. It has brought together people from the ends of the earth *because* they are different and thus useful to one another, rather than because they are homogenous and like-minded” (Wirth 1938: 10).

I citatet ovan beskrivs staden som en mötesplats för främlingar. Här är heterogeniteten positiv eftersom människor blir “användbara” för såväl varandra som för gemenskapen som helhet. Ansatsen återfinns även hos dagens urbanteoretiker och den förknippas inte minst med Floridas beskrivning av den kreativa klassen. I kapitlet “Att bygga en kreativ gemenskap” fastslår Florida:

Som vi vet vid det här laget är medlemmarna ur den kreativa klassen utspridda i ett vitt spektrum när det gäller ålder, etnicitet, ras, civilstatus och sexuell läggning. Ett effektivt människoklimat måste särskilt betona mångfald och öppenhet och befästa låga inträdesbarriärer. Det kan alltså inte vara restriktivt eller homogent (Florida 2006: 347).

Här ses städens heterogenitet återigen som en förutsättning för framsteg, en ansats som även finns i Malmömaterialet:

Den kulturella utmaningen antogs: [...] Tidigare hade man krampaktigt slagit vakt om samförståndet (“vi är ju alla malmöbor”), men nu lät man invandrare med olika bakgrund få möjlighet att utveckla sin egen kultur. Resultatet blev en överraskande brokighet och nya gallerier, museer, teatergrupper och musikensembler. Den viktigaste följden var emellertid att invandrare släpptes in i kulturinstitutioner och på andra skapande områden, reklam, design, medier och arkitektkontor osv. Kulturen visade sig verkligen ha sprängkraft (Malmö stad 1996c: 8).

Antagandet att heterogenitet har ett värde vilar på antagandet att människor är olika på bestämda sätt. Varje “grupp” har någonting att bidra med, och de nya medlemmarna, vilka är annorlunda än de som redan är där, kan bidra med något unikt. Här är antagandet att gemenskapens medlemmar (här Malmöborna) har vissa särskiljande kännetecken. Finns då det några Malmöspecifika egenskaper som ringas in och kännetecknar gemenskapen? I visionsarbetet lyfts ett par exempel fram:

Malmöbon tycker inte om att krångla till saker och ting. Allt kan kallas vid sitt rätta namn utan att någon skäms eller fryner. Det ligger en oerhörd styrka i detta förhållningssätt. Det orubbliga bondförståndet gör Malmöbon svårlurad. Här krävs klarspråk. Intellectuella dimridåer imponerar aldrig (Malmö stad 1995/1996e: 8).

Den kompromisslösa atmosfären har visat sig vara en god grogrund för kulturskapande. Lättingar med kulturambitioner göra sig icke besvär. Kraven på sanning är höga i Malmö (Malmö stad 1995/1996e: 8).

I Malmö har det aldrig saknats olyckskorpar. Att se olyckstecken i skyn har varit en omtyckt sysselsättning (Malmö stad 1996c: 8).

Här ses Malmöborna som en avgränsad grupp med vissa gemensamma egenskaper, som – i enlighet med tidigare resonemang – omväxlande ses som hotade och ohotade av främlingarnas intåg i gemenskapen. I mer övergripande teoretiska termer gränsdragningar som dessa beskrivits i termer av exotism. Detta är en process där främlingen tilldelas vissa unika egenskaper som kan omvandlas till någonting värdefullt (se t.ex. Pripp 2006). Detta exemplifieras nedan i två fiktiva annonser i tidningen *Malmö – vision 2015*

Teater Allah gästspelar idag med sin magiska pjäs "Mohammed möter Jesus", på Hipp kl. 19 (Malmö stad 1996b: 3).

Malmöfilmare Oscarsnominerad: Zvetana Szbanowitch film Satans stad har Oscarsnominerats. Den blott 25-åriga regissören gick för bara tre år sedan ur Malmö filmskola. Filmen är självbiografisk och skildrar en invandrarflickas vardag på Rosengård (Malmö stad 1996b: 5).

Men det finns även motbilder i visionsarbetet, även om de inte är så många. I Kulturvisionen anges till exempel

Invandarmalmö är inte exotiskt. För invandrarna är Malmö vardag. [...] I mötet med svenskarnas Malmö blir det exotiskt. [...] Malmöfestivalen är en uppvisning i denna exotism: då blir det grillspett från Balkan, Chorizos, gyros, nudlar, churros, falafel, bouzouki, turkisk folklöre och musik från Anderna (Malmö stad 1996c: 21).

Denna ansats, om olika gruppsspecifika karaktärer förknippas ofta med Rousseaus beskrivning av homogena gemenskaper, men vi ser den även genom urbanhistorien. Den intresserade bland annat Chicagoskolan. Park ringar in en rad olika egenskaper hos stadens olika grupperingar, där han jämför "the Negro and the Jew" för att, som

han säger, jämföra "the most primitive with the most sophisticated of peoples" (1919: 12):

The Negro is, by natural disposition, neither an intellectual or an idealist like the Jew, nor a brooding introspective like the East Indian, nor a pioneer and frontiersman like the Anglo-Saxon. He is primarily an artist, loving life for its own sake. His metier is expression rather than action. The Negro is, so to speak, the lady among the races (Park 1919: 129-130)

I sin artikel frågar sig Park om ovanstående skillnader mellan olika stadsbor kan härledas till en inneboende karaktär, eller till den miljö de verkar i. I sin jämförelse frågar sig Park om judens intellektualism är en konsekvens av hans ras eller av "the long-continued urban environment of the race?" Här återkommer antagandet att staden genererar civiliserat beteende. På samma sätt undrar Park om "The Negro's [...] undoubted interest in music and taste for strong colours" kan härledas till hans ras – eller "the characteristic of primitive people?" (Park 1919: 112-113). Här ser vi hur framstegs- och gemenskapstänkandet återigen samspelar.

Sammantaget blir gränsdragningarna i och kring gemenskapen ambivalenta, eftersom de samtidigt förmedlar avståndstagande och attraktion (Hellström & Petersson 2004: 104). Men även en annan tolkning är möjlig härvidlag. För Bülent Diken utgör inte beskrivningarna av den önskvärda främlingen en strävan efter heterogenitet, utan istället framställs tolerans och fördomsfrihet som positiva drag hos gemenskapen – något som i en skillnadsrelation förstärker de övriga "civiliserade" egenskaperna och på så vis blir en integrerad del av "västerländska värderingar" (jfr Diken 1998: 177). Till arbetande, trygg, moralisk, civiliserad läggs också tolerant, öppen, vilket enligt en skillnadslogik kontrasteras mot främlingens arbetslös, farlig, omoralisk, ociviliserad + intolerant, dogmatisk.

6.4 Avslutning

6.4.1 Staden som en förlorad gemenskap

Här summeras kapitlets slutsatser, och nästa steg beskrivs kortfattat (6.5.2). Men först återstår en dimension av gemenskapstänkandet. Framställningen ovan har tangerat föreställningen om att gemenskapen är hotad. Ett logiskt nästa steg i den riktningen är föreställningen om gemenskapens upplösning. Det må låta dramatiskt, men denna föreställning återfinns frekvent i urbanlitteraturen, såväl som i det empiriska materialet.

Bristen på en klar och tydlig identitet från Malmö är påfallande. Finns det någon är den mycket nära förknippad med den tillbakagång och de problem som hör ihop med staden som varvs- och industristad (KS 1995-02-06b).

Det är dessutom inte bara så att de tidigare enhetliggörande krafterna till stor del försvunnit, utan nu dominerar nog snarare krafter som individualiserar befolkningen (Malmö stad 1996h: 30).

Även invandringen bidrar till att splittra den tidigare enhetligheten. Med sig i bagaget har invandrarna, förutom ofta smärtsamma krigsupplevelser, helt andra normer för samvaro och förhållande till myndigheterna (Malmö stad 1996h: 30).

I visionsarbetet diskuteras förändringarna som har kommit med övergången från industrisamhälle till postindustriellt samhälle. De två sistnämnda citaten kommer från *Sociala visionen*. Här beskrivs splittringen av den tidigare "enhetligheten" som en aspekt av övergången till kunskapssamhället (Malmö stad 1996h: 30). I samma anda konstaterar Florida i sina nutida skildringar av staden att:

Även våra grundläggande sociala former förändras i takt med framväxten av ett kreativt ethos. I praktiskt taget alla aspekter av livet har lösare förbindelser ersatt de starka band som en gång gav samhället dess struktur (Florida 2006: 34).

Florida menar att det inte längre är kyrkan, grannskapet eller familjen som definierar oss: "Vi gör det själva istället, definierar våra identiteter med hjälp av olika dimensioner av vår kreativitet" (2006: 34), en hos Florida positiv utveckling. Idag möts vi ofta av påståendet att samhället, i ljuset av globaliseringen, har blivit mer differentierat, fragmenterat (Lidskog 2006: 11) och individualiserat (Bjereld et al. 2005). Diskussionen tangerar "en av de äldsta debatterna inom urbansociologin" – den upplevda "förlusten av gemenskap" till följd av samhällets snabba omvandlingar (Castells 2007: 73).⁹⁹

Det finns olika sätt att tolka denna upplevda förlust: En central ansats är den urbanteoretiska uppdelningen mellan stad och landsbygd (Sennett 1970: 32). Synsättet förknippas med till exempel Tönnies (1887) antagande att staden, med dess ytliga interaktioner mellan främlingar, inte kunde ligga till grund för en mer djupgående gemenskap mellan människor (jfr Petersson 1999: 28). Den förlorade

⁹⁹ Rolf Lidskog konstaterar att oron om en förlorad gemenskap inte sällan uppkommer vid större samhällsförändringar. Han exemplifierar med hur Hobbes samhällskontrakt uppstår i ett brittiskt stormigt 1600-tal, och hur Tönnies oro formuleras mot bakgrund av 1800-talets snabba urbanisering (2006: 16).

gemenskapen beskrivs emellertid även hos Simmel (se t.ex. 1903/2005: 27) och Park. Den sistnämnde beskrev förändringen på följande sätt:

The peasant who comes to the city to work and live is, to be sure, emancipated from the control of ancestral custom, but at the same time he is no longer backed by the collective wisdom of peasant community. He is on his own. The case of the peasant is typical. Everyone is more or less on his own in the city (Park 1929/1968: 2-3).

För Sandercock blir Tönnies inflytelserika uppdelning mellan Gemeinschaft och Gesellschaft en introduktion till föreställningen att det urbana samhället saknar någonting, och det som saknas (eller snarare har förlorats) är gemenskapen (1998: 190). Planeringens arbete med att upprätta denna gemenskap har, enligt henne, fått en "semi-religious aura" (1998: 190). I termer av allmänintresse är förlusten central, då en förlust av gemenskapen innebär att själva den grund som ett antagande om allmänintresse vilar på ifrågasätts. Denna diskussion återkommer i kapitel 7, som närmare diskuterar relationen mellan gemenskap, planering och allmänintresse.

6.4.2 Sammanfattning och nästa steg

Hur tar sig ett antagande om gemenskap uttryck i förståelsen av staden? Kapitlet har beskrivit gemenskap i termer av ekvivalens och skillnader, och har mot bakgrund av dessa processer lyft fram och undersökt olika gränsdragningar kring gemenskapen. De olika föreställningarna om främlingen kopplas i praktiken samman och bildar en ekvivalenskedja, där olika kännetecknande drag, såsom fattig, normlös, hotfull, intolerant, smutsig tillsammans bildar en ekvivalenskedja, och en upplevt enhetlig "främling". Dessa drag hos främlingen blir emellertid bara meningsfulla i relation till vad de *inte* är. De kännetecknande dragen verkar därmed inte bara ekvivalent utan samtidigt differentiellt genom skillnader (jfr Dyrberg 1997: 121). I sin analys av synen på underklassen beskriver Frykman och Löfgren detta som en "symbolisk inversion", där den borgerliga identiteten skapas i relation till den upplevt primitiva arbetaren (1985: 28; även Bauman 1991: 6). I kapitlet har skillnaderna gentemot gemenskapen uttryckts på olika sätt, antingen i termer av egenskaper som ovan, men också som olika typer av hot: hot mot enigheten, moralen (de svenska värderingarna), men även säkerheten. Samtidigt har även den motsatta ansatsen lyfts fram, heterogenitet som ett positivt värde för staden.

Relationen mellan heterogenitet och gemenskap är inte dikotom. Inte heller är kategorierna ömsesidigt uteslutande. Föreställningen om den heterogena staden utmanar ständigt föreställningen om gemenskap, och påminner oss om att en annan organisering av planeringsobjektet är möjlig. Detta ser vi inte minst i föreställningen om främlingen som en resurs och ett bidrag till gemenskapen. Denna främling, idag ofta beskriven som en representant för den kreativa klassen, är inte bara önskvärd – hon eller han ska till och med lockas till staden genom plats-marknadsföring. Denna

önskvärda främling till trots är det kapitlets slutsats att staden, i de maktrelationer som präglar förståelsen av planeringsobjektet, tenderar att förstås i termer av en gemenskap, där främlingen på olika sätt står utanför och i viss utsträckning ses som ett hot.

I kapitel två argumenterade jag för antagandet om gemenskap som en central idémissig förutsättning för planeringen. Detta motiverades bland annat med att idén om allmänintresset förutsätter ett enat och samtidigt transparent samhälle – ett planeringsobjekt, som är tydligt avgränsat och skiljt från planeringssubjektet (jfr Young 1990: 229). Detta innebär att planeringens strävan efter gemenskap utmanas av de hot, men även av de värden, som heterogeniteten utgör. Med det uppstår ett brett möjligt utfallsrum då städer planeras för gemenskap. Detta utfallsrum, och faktiska utfall, är temat för nästa kapitel.

7. Planering för gemenskap

Att med några ord nagla fast vad som främst kännetecknar Malmö – Malmöns själ – är svårt. I uppfyllandet av det övergripande målet ligger också att ge Malmö en tydligare identitet. Varje malmöbo bör med stolthet och "samma" ord kunna beskriva sin stad (KS 1995-02-06b)

Kapitel 6 diskuterade spänningen mellan heterogenitet och gemenskap i förståelsen av staden som planeringsobjekt. Trots att uppdelningen mellan de två kategorierna upplöstes i den empiriska analysen, var kapitlets slutsats att gemenskap betonades framför heterogenitet i förståelsen av staden som ett planeringsobjekt. Detta kapitel undersöker hur planering *kan* utformas och *har* utformats utifrån ett antagande om gemenskap. Framställningen fokuserar relationen mellan allmänintresset, planering och gemenskap, och analysen relaterar successivt tillbaka till diskussionen kring framsteg och stadsomvandling från föregående kapitelpar.

Kapitlet är disponerat på följande sätt. I avsnitt 7.1 fördjupas diskussionen kring begreppsparet gemenskap/heterogenitet, med särskilt avseende på hur uppdelningen begreppsliggjorts inom planeringsteorin och planeringspraktiken.¹⁰⁰ I avsnittet görs ytterligare en operationalisering för att möjliggöra den fortsatta analysen med hjälp av begreppsparet uteslutning/domesticering. Avsnitt 7.2 utgör den empiriska analysen av kommunal utvecklingsplanering i Malmö. Avsnittet struktureras i enlighet med Friedmanns definition (1987: 37f) och är uppdelad i en analys av (1) problemdefinitionen, (2) analysen som föregår planeringen och (3) designen av potentiella lösningar. I analysen återkommer uppdelningen mellan "den delade staden" och "staden som offentlighet" vilka strukturerade kapitel fem. Avsnitt 7.3 fördjupar den empiriska analysen genom en tillämpning av studiens maktbegrepp. Här undersöker jag dels makt i termer av handlingsförmåga, det vill säga de relationer som öppnar för och möjliggör den makt som planeringssubjektet har. Dels undersöker jag makt som uteslutning, det vill säga de val som görs med avseende på planeringsobjektet, och framför allt de uteslutningar som är en konsekvens av dessa val. I avsnitt 7.4 summeras kapitlets slutsatser.

¹⁰⁰ Uppdelningen är rent analytisk, och i realiteten är överlappningar mer regel än undantag – minns till exempel Aristoteles heterogena gemenskap.

7.1 Spänningen mellan heterogenitet och gemenskap

I detta [det mångkulturella] ligger stora möjligheter. Malmö är Malmö, det vet alla som satt sin fot i staden. Identiteten är inte hotad. Stadens utseende och tempo förblir på ett märkligt sätt detsamma. Ändå samlas här 160 nationaliteter och 60 språk om det kulturella utrymmet (Malmö stad 1996c: 66).

Bilden av Malmös identitet är som synes oklar i konturerna. Det var lättare förr. Då var Malmö en industristad. Vi får acceptera att det inte finns någon ny, stark och dominerande identitet. Malmö är en stad i förändring. Många olika utvecklingstendenser existerar parallellt. Malmö har blivit brokigt istället för industrigrått. Det är kanske just brokigheten som är Malmös nya själ? (Malmö stad 1996c: 8-9).

I citaten uttrycks en ambivalens. I det första citatet är gemenskapen inte hotad, utan stadens "utseende och tempo förblir [...] detsamma." Det andra citatet lyfter emellertid fram en förändring, bort från en "dominerande identitet". I en urban-teoretisk kontext beskrivs städer ofta som inneboende heterogena, och just olikheter i livsstilar lyfts fram som stadens kärna och värde (minns till exempel Simmels kosmopolitiska stadsbo). Men heterogenitet tar sig också uttryck i termer av klass och etnicitet, och här är gränsdragningarna annorlunda. I kapitel fem diskuterades detta i termer av att "alla är olika, men vissa är mer olika än andra". Ett sätt att förstå ambivalensen är genom vad vi lägger i begreppet gemenskap. Gemenskap kan förstås i termer av livsstil, värderingar och intressen, eller på sociala och ekonomiska grunder. Dessa två olika grunder strukturerade förra kapitlet. För planeringsteorin aktualiserar dessa (olika) olikheter ett grundläggande dilemma: hur ska planeringsverksamheten förhålla sig till olikheter i staden, samtidigt som man bibehåller strävan efter ett allmänintresse?

Nästa avsnitt föreslår ett möjligt utfallsrum i besvarandet av denna fråga. Utfallet förstås som ett kontinuum mellan homogenitet och heterogenitet. Avsnittet inleds med en diskussion kring tilltron på och strävan efter en homogen gemenskap (7.1.2). Antagandet om en homogen gemenskap är omstritt i planeringsteorin, där en ofta rest kritikpunkt är just det implicita antagandet att staden är tillräckligt homogen för att möjliggöra ett allmänintresse. Denna kritik, som också kan ses som en förändring över tid, är temat för 7.1.3.

7.1.2 Planering för en homogen gemenskap

Commitment to an ideal of community tends to value and enforce homogeneity (Young 2003: 343).

At best, uncertainty is felt as discomfoting. At worst, it carries a sense of danger (Bauman 1990: 146).

Planeringens starka tilltro till möjligheten att planera för allmänintresset har tidigare beskrivits som en "tankemässig allians" mellan planering, framstegstänkande och en tilltro till rationell kunskap (se 5.1.2). En förutsättning för denna tankefigur är den starka tilltron till dels förmågan att omsätta kunskap till politisk handling, dels till den objektivitet som en rationell position möjliggör. Tankefiguren, som ofta förstås i termer av *modernitet* fördjupas nedan genom en analys av gemenskapstanken.

I kapitel två beskrevs föreställningen om rationell planering och ingenjörskonst som ett 1900-tals fenomen (jfr Gunder 2003: 249). Scott (1998: 89) beskriver emellertid även perioden från cirka 1830 till första världskriget som en tid av stark tilltro till kunskap och framsteg. Han beskriver vidare, med avstamp i sin läsning av Foucault, hur staten söker "hantera" befolkningen i termer av levnadsstandard, kunskapsnivå och moral under denna tid. Hanteringen syftade inte minst till att "maximera" gemenskapens medlemmar i termer av hälsa, utbildning, moral och produktivitet (1998: 91), en uppgift som i sin tur föranledde olika former av bestämmningar och mätningar (Scott 1998: 11-46; 55; 91-97 se även Gunder 2003; Hall 2002: 31; Isin 2002: 202). Ett empiriskt exempel på denna kategoriseringstendens är Charles Booths välkända kartläggning av arbetslösa i London 1887. Booths rapport, som den återges i Hall (2002), initierades mot bakgrund av ett upplevt behov av kunskap om fattigdomens och arbetslöshetens natur och varierande karaktär. I rapporten ringar Booth in fyra olika arbetslösa klasser vilka tillsammans utgör 37 procent av stadens befolkning. *Klass A* (1,25 procent av befolkningen) beskrivs som en grupp individer vilka

[r]ender no useful service and create no wealth; the oftener destroy it. They degrade whatever they touch, and as individuals they are almost incapable of improvement [...] (Booth 1887, återgivet i Hall 2002: 30).

Ovanstående klass kontrasteras mot *klass D* vilka "live hard lives very patiently" (Booth 1887, återgivet i Hall 2002: 31). Klasserna fördes sedermera in på en karta där gult markade de respektabla delarna, och svart "the seats of vice" (Hall 2002: 31). På så vis utgjorde kunskapen en utgångspunkt för planeringen av staden.

Scott beskriver en stark tilltro till rationalitet och allmänintresse som en förutsättning för dessa ambitioner, och till detta lägger han också föreställningen om en *enad* gemenskap:

One essential precondition of this transformation was the discovery of society as a reified object that was separate from the state and that could be scientifically described (1998: 91).

I citatet ovan återfinns det jag tidigare beskrivit som ett planeringsobjekt, här begreppsliiggjort som "a reified object", vilket är fränskiljt från staten eller planeringssubjektet. Denna enighet och åtskillnad beskrevs i kapitel två som en förutsättning för allmänintresset (se avsnitt 2.3). Homogenitet blir i enlighet med detta resonemang centralt för förståelsen av gemenskap under moderniteten.

Enligt Scott är försöken att mäta, kodifiera och kategorisera en metod för att skapa "a cultural community" (1998: 90f). Michael Gunder beskriver istället homogenitet som ett *antagade* som ligger till grund för den moderna tilltron till allmänintresset (Gunder 2003: 248, citerar Arendt 1959). Ambivalensen i de två ansatserna illustrerar det jag tidigare beskrivit som gemenskap som såväl mål som förutsättning för allmänintresset (jfr Dyrberg 1997: 205). Här möter ett antagande om gemenskap den triad av framsteg/rationalitet/planering som diskuterades i föregående kapitelpar. I det följande ska relationen fördjupas ytterligare med hjälp av Zygmunt Bauman som i *Modernity and Ambivalence* den beskrivit förståelsen av gemenskap under moderniteten, (se Bauman 1990; 1991).

Bauman använder uttrycket *The gardening state* som en metafor för staters ambition att genom rationella metoder söka optimera och skapa de bästa förutsättningarna för "växterna", det vill säga invånarna (Schiel 2005: 81). Staten drar med denna avsikt upp en *masterplan* för hela trädgården, där varken ogräs eller oordning tolereras. I ogräsmetaforen ligger Baumans välkända beskrivning av modernitetens värsta fiende, ambivalensen (Bauman 1991: 7; 1990 även Schiel 2005: 81). Ambivalens är den oordning som stör den nödvändiga föreställningen om en ordnad rationell enhet/helhet. För Bauman handlar social organisering (här planering) om att minimera de tillfällen när ambivalenser uppstår, men även om att mildra effekterna av de problem som uppstår när ambivalenserna får genomslag (1990). Planering kännetecknas med denna läsning av en strävan efter enhetlighet och ordning, där planeringsobjektets medlemmar förstås som *en* gemenskap med ett givet (allmän)intresse. Hotet mot gemenskapen utgörs därför inte av dess *fiender* då dessa kan inordnas i en tydlig vän/fiende-diktomi som inte stör gemenskapen-som-ordning, utan istället utgör *främlingen* det största hotet mot gemenskapen. Anledningen till detta är dels att främlingen inte kan klassificeras i relation till gemenskapen, dels att hon inte kommer därifrån "från början": främlingens tillfälliga karaktär stör och destabiliserar därmed gränserna (Bauman 1990: 149).¹⁰¹ I planeringstermer innebär

¹⁰¹ Det här synsättet återfinns i retoriken kring en "värdkultur", som ser ofta ser i en skandinavisk kontext: Här hittar vi dels beskrivningar av hur "alla ska vara välkomna" och "vi ska inte stänga våra dörrar", dels hittar vi beskrivningar av hur gästen måste "ta seden dit man kommer" där otacksamma gäster "utnyttjar världens gästfrihet" (Arvastson & Butler 2006: 12).

det att gränserna för att vad som ingår i det allmänna suddas ut när främlingen "kommer idag och stannar imorgon" (Bauman: 149). Planeringsobjektets heterogenitet blir i så mån ett problem för den tidiga planeringsförståelsen, men det är ett problem som anses kunna lösas på rationalitetens grund.

Hur har städer planerats i detta avseende? Michael Gunder konstaterar att planeringspraktiken har hanterat skillnader genom "codifying, labelling and making it part of the known "Same"" (Gunder 2003: 259; jfr Mitchell 2005). Enligt Bauman vägrar emellertid främlingen låta sig indelas i en logisk uppdelning mellan "vi och dem" utan istället vidmakthålls ambivalensen (Bauman 1990: 155). Bauman ser istället skapandet av nationen, med dess homogena folk, gemensamma intressen, seder och värderingar som en lösning på dessa problem (Schiel 2005: 80). I sin tolkning av Baumans *gardening state*, beskriver Tilman Schiel hanteringen av främlingar på följande sätt:

The gardener/government applies rational methods based on scientific knowledge to create optimal conditions of growth for the 'plants'/people. But not for every plant. The gardener decides what is useful and provides that only these useful plants grow well under his care. 'Wild growth', 'weeds', etc. are not tolerated in his 'garden': 'useless' plants, plants regarded as dangerous competitors of the useful ones, are either weeded out or (if a potential usefulness is seen) 'domesticated' to fit into the order of the garden (Schiel 2005: 81).

I citaten ovan lyfts två olika strategier fram. Vissa växter (ogräs) tolereras inte i trädgården utan utesluts (rensas ut). Andra växter kan i den händelse att de är "potentiellt användbara" domesticeras för att bättre passa in i ordningen. Begreppsparet domesticering/uteslutning kommer att användas för att sortera det empiriska materialet, men begreppen behöver specificeras något ytterligare i relation till planeringspraktiken. Detta görs nedan med hjälp av Sandercocks analys av planering och rädsla.

Sandercock beskriver hur planering kan förstås som ett verktyg och en historia av att hantera rädslor i staden. En av dessa rädslor är "fear of disorder" (2005: 219), en beskrivning som i min läsning ligger i linje med det som Bauman beskriver som ambivalenser. I sitt kapitel "Difference, Fear and Habitus: A Political Economy of Urban Fears" (2005) beskriver Sandercock fyra "generiska planeringslösningar", vilka i avhandlingen exemplifierar strategierna domesticering/uteslutning i deras praktiska tillämpning. Den första strategin ligger i linje med det Schiel kallar för domesticering, och består av olika reformer för att skapa "bättre", mer moraliska och civiliserade,

människor och stadsbor (2005: 219; jfr Isin 2002: 202). Ett exempel på denna planeringstendens är *The City beautiful movement*,¹⁰² ett annat är muséer och världsutställningar, verksamheter som även de hade explicit fostrande ambitioner (se t.ex. Bennett 1995; Pred 1991).¹⁰³ Ett nutida exempel på denna planeringstendens är olika former av offentliga mötesplatser (Sandercock 2005: 219f).

Även i Sverige präglas tiden fram till första världskriget av den starka tilltron till möjligheterna att planera fram önskvärt beteende. Tilltron spred sig sedermera till socialpolitiken brett sett, och här tangeras en annan av Sandercocks planeringstendenser – socialpolitiska åtgärder (2005: 220). I Sverige förknippas dessa kanske främst med det makarna Gunnar och Alva Myrdal kallar en profylaktisk socialpolitik, vars “direkta uppgift är att framskapa ett bättre människomaterial” (1934: 205).¹⁰⁴ I nutida planering kan föräldrautbildningar, stöd till föreningsverksamhet och utbildningar i värdegrundsfrågor för invandrare ses som exempel på dessa verksamheter.

Ett tredje sätt att planera för de hot som främlingar upplevs utgöra är strategier inom ramen för “lag och ordning”. Dessa ligger nära den fjärde strategin: olika former av rumsliga gränser, murar och begränsningar (från övervakning till segregering) (Sandercock 2005: 219f). Detta är en strategi som, för att tala med Weber, är kännetecknande för urbana gemenskaper (1922/1966: 75). Tankegången hittar vi även i Foucaults “Spaces of Security, the Example of the Town” (1978). Foucault beskriver hur städer, för att underlätta den ekonomiska utvecklingen, öppnades på såväl rumsliga som administrativa sätt under 1700-talet (1978/2007: 49). Mot bakgrund av den ökande öppenheten (hos Foucault beskriven som cirkulation) blev bristen på kontroll ett problem under 1800-talet. Problemet var inte bara bristen på övervakning, utan även kontrollen över den ökande tillströmningen av oönskade grupper som till exempel tiggare och kriminella. I Foucaults tolkning var syftet “att

¹⁰² *The City Beautiful Movement* har sitt ursprung i 1800-talets boulevarder i de europeiska huvudstäderna, associeras primärt med Haussmanns omvandling av Paris under Louis Napoleons offentliga program 1853-1869. Skönhet har i rörelsen inte ett egenvärde, utan snarare syftar det till att på olika sätt kontrollera och reglera beteendet i staden. Till exempel var syftet med Paris breda boulevarder att försvåra blockader och upplopp (Isin 2002: 211-212). Rörelsens 1900-talsmanifestationer ses främst i de kommersiella miljöerna som växte fram i USA. Här kommer rörelsen kanske främst att förknippas med Burnhams omvandling av Chicago, där stadens snabba tillväxt och ökande kulturella heterogenitet oroad Chicagos borgerlighet (Hall 1990: 175-182).

¹⁰³ Bennett beskriver framväxten av museum i termer av “showing and telling”, där “[the] exhibiting [of] artefacts and/or persons” syftade till att “embody and communicate specific cultural meanings and values” (1995: 6). Deborah Philips noterar i sin analys av *The great exhibition* i London 1851, att den “intended to be educational and inspiring for all social classes in the nation” (2004: 98).

¹⁰⁴ I *Kris i befolkningsfrågan* (1934) konstaterar författarna: “Vi kunna emellertid förebygga – tekniskt är det möjligt i ganska hög grad – sjukdom, brottslighet och asociala tendenser av olika slag” (Myrdal 1934: 244).

göra en uppdelning mellan bra och dålig cirkulation, och att maximera den goda cirkulationen genom att minska den dåliga” (Foucault 1978/2007: 54). Nutida exempel på detta är kameraövervakning, men vi ser det även i vissa kommuners vägran att ta emot flyktingar.

Sammanfattningsvis har heterogenitet kommit att ses som ett problem i den moderna synen på planering. Planeringen har tillämpat olika metoder och klassificeringar för att säkra en ordning och hantera heterogeniteten i planeringsobjektet. I diskussionen ovan lyfte jag med Schiel (2005) och Sandercock (2005) fram två olika planeringsstrategier med detta syfte: dels *domesticering* som bland annat ses i den offentliga ”moraliska fostran” och i socialpolitiska ambitioner, dels *uteslutning*, som istället tar sig uttryck i övervakning och kontroll av stadens gränser. Begreppsparet domesticering/uteslutning tillämpas i den empiriska analysen. Analysen föregås dock en analys av den föreställningen om en heterogen gemenskap.

7.1.3 Planering för en heterogen gemenskap

Bauman konstaterar att inget försök att skapa en homogen gemenskap har lyckats i praktiken (1990: 155). Inom planeringsteorin är inte heller denna lösning (varken i praktiska eller teoretiska termer) särskilt vanligt förekommande. Istället har allmänintresset – som såväl mål som antagande – kritiserats sedan 1950-talet. I generella termer kan kritiken förstås inom ramen för en mer övergripande övergång från modernitet till postmodernitet (Gunder 2003: 248):

Modernity sought to legislate, and control, to engineer the social and to dominate nature. Postmodernity seeks to interpret and mediate between a plurality of more or less equal truth claims (Hughes 2002: 577).

I citatet beskrivs en övergång från social ingenjörskonst till en mer tolkande och medlande tradition. I kapitel två beskrevs motsvarande vändning i planeringsteorin som en rörelse från rationalitet till kommunikation. Även om rationalitetssträvan i allra högsta grad lever kvar inom planeringstraditionen så uppstod med vändningen en omfattande kritik mot allmänintresset. Kritiken var såväl normativ som empirisk (jfr Moroni 2004). Allmänintresset som *mål* kritiserades bland annat för att vara svårt att operationalisera (Campbell & Marshall 2002: 170), och för dess tendens att förbise marginaliserade grupperns behov (Fainstein 2005). Allmänintresset som *förutsättning* kritiserades, i enlighet med diskussionen i kapitel två, dels mot bakgrund av samhällets upplevt ökande heterogenitet, dels återigen för sin tendens att i praktiken endast fokusera på vissa grupperns behov (se t.ex. Davidoff 1965; Friedmann 1971; Rittel & Webber 1973). Sammanfattningsvis riktas med denna vändning kritik mot allmänintresset i termer av såväl process (planeringssubjektetets rationalitet och objektivitet) som substans (föreställningen om det homogena planeringsobjektet) (jfr Campbell & Marshall 2002: 170ff).

Kritiken ovan riktar sig mot planeringens grundläggande idémässiga förutsättningar. Det är därför inte överraskande att kritiken resulterade i vad som ofta benämns *planeringens kris*. Med kritiken lämnades nämligen planeringstänkandet med två sinsemellan motstridiga grundantaganden: (1) städer är heterogena och (2) allmänintresset förutsätter homogenitet. Av detta följer rimligtvis att allmänintresset måste överges som antagande och målsättning – och detta var faktiskt också en vanligt förekommande slutsats i planeringsteorin. Till exempel konstaterar Sennett att “planners are going to have to work for the concrete parts of the city, the different classes, ethnic groups, and races in contains” (1970: 102, äv i Sandercock 1998: 192). Men trots kritiken mot allmänintresset har, i enlighet med diskussionen i kapitel två, en *de facto* förändring av planeringstänkandet uteblivit (jfr Campbell & Marshall 2002: 173).

Under 1960- till 1980-talen försöker man istället inom planerings-teorin hitta sätt att hantera heterogeniteten och införliva den i föreställningen om ett allmänintresse. Inom planeringsteorin hittar vi olika lösningar på ovanstående dilemma, och Campbell och Marshall lyfter fram två olika ansatser i litteraturen. I den ena ansatsen erkänns stadens heterogenitet, men planeringen ska hantera denna genom att sammanjämka olikheterna. I den andra ansatsen ska planeringen istället tillvarata och bevara olikheterna (2002: 172). Båda dessa ansatser kan ses som exempel på domesticering, där pluralism antingen nedtonas genom framlyftandet av gemensamma nämnare, eller där pluralism integreras som ett värde och ett kännetecknande drag hos gemenskapen. Två tongivande texter i denna anda är Jane Jacobs *The Death and Life of Great American Cities* där tolerans och mångfald lyfts fram som ett urbant kännetecken (1961), och Sandercocks *Cosmopolis* (1998). Sandercock gör en empirisk genomgång av olika sätt att hantera olikheter i staden – från New Yorks “indifference to difference” till Jerusalems “intolerance faces difference”. Därefter öppnar hon för ett alternativ till modernitetens homogena gemenskapsbegrepp (1998: 206), genom att introducera en planeringsansats som istället tar avstamp i föreställningen om en differentierad gemenskap:

[e]xplicit in such discussions must be some agreed conceptions of justice, and some sense and recognition of a wider society in which these multiple publics are located. This is not to reinvent a discredited 'public interest', but rather to stress the need for some kind of *civic culture* which embraces a sense of shared/common destiny, an intertwined fate (Sandercock 1998: 198, kursiv i orig.).

Här överges (delvis) föreställningen om ett allmänintresse, samtidigt som föreställningen om staden som en gemenskap bibehålls. Detta möjliggörs av en medelväg där grupper i staden upplever sig vara del av “a single polity” (1998: 199). Sandercocks ansats är ett exempel på ett försök att bibehålla gemenskap som mål och antagande, samtidigt som allmänintresset helt eller delvis överges.

Vändningen mot förståelse av ett heterogent planeringsobjekt har även öppnat för förändringar inom planeringspraktiken.¹⁰⁵ Fainstein och Fainstein (1996; jfr Booth 2006: 48) beskriver två breda tendenser i planeringen av diversifierade städer, å ena sidan *equity planning* som försöker ta hänsyn till och parera för olika gruppers intressen (för en litteraturoversikt se Metzger 1996), å andra sidan något de kallar *democratic planning* som är ett samlingsbegrepp för olika försök att stärka medborgerligt deltagande i planeringsprocesser. I relation till begreppsparet uteslutning/domesticering tolkar jag även dessa strategier som exempel på domesticering. I min tolkning kan därmed domesticering som strategi användas oavsett om pluralism anses vara ett problem som ska lösas, eller att värde att bevara.

Sammanfattningsvis har diskussionen i detta avsnitt beskrivit en förändring över tid, från modernitetens behov av ordning till föreställningen den postmoderna föreställningen om att "[t]he stranger could be cool and disorder could be interesting or pleasurable" (Hughes 2002: 577). Det är dock inte förändringen som ligger i fokus här. På samma sätt som demokrati inte har ersatt rationalitet som legitimeringsgrund, ser jag inte att strävan efter heterogenitet har ersatt strävan efter en mer homogen gemenskap. Istället närmar sig kapitlet uppdelningen i termer av ett möjligt utfallsrum. I sin praktiska tillämpning kan detta beskrivas som perspektiv som drar åt olika håll, å ena sidan strävan efter "en nationell enhetskultur" med olika metoder för att bevara och assimilera, å andra en utgångspunkt i en "social och kulturell komplexitet" (Pripp och Öhlander 2005, återgivet i Pripp 2006: 214). Detta innebär att städer kan planeras för gemenskap med antingen en homogeniserande eller heterogeniserande ambition, där de två hållpunkterna (homogen/heterogen) utgör idealtyper. Värt att notera är att den schematiska uppdelningen mellan homogenitet och heterogenitet är rent analytisk, och inte förekommer i praktiken i en "ren" form. I nästa avsnitt analyseras den kommunala utvecklingsplaneringen med avstamp i detta spänningsförhållande.

7.2 Kommunal utvecklingsplanering för gemenskap

I enlighet med Friedmanns analysmodell inleds analysen med frågan "vilket är problemet som ska lösas?" Inom ramen för studiens maktperspektiv är frågan relevant mot bakgrund av antagandet att idéer och antaganden "condition but do not determine performance" (Dyrberg 1997: 88), där vissa synsätt och

¹⁰⁵ Som ett exempel på denna tendens beskriver June Manning Thomas en förändring från "monoculture" till "pluralism" i sin analys av amerikanska planeringsutbildningar, med en successivt skifte från tilltron till värdenneutralitet till en betoning på frågor rörande social och etnisk jämlikhet (1996).

problembeskrivningar betonas framför andra. I analysen integreras perspektiv i urban- och planeringsteorin med föreställningarna som de förekommer i Malmömaterialiet.

7.2.1 Del I: Problembeskrivning

Hur förstås gemenskap i nutida planeringspraktik? I kapitel fem beskrivs de gränsdragande praktiker som kännetecknar strävan efter gemenskap i förståelsen av den postindustriella staden. I kontrast mot framstegstänkandet fokuserade framställningen de människor som *inte* omfattas av framstegen. I Malmö beskrivs denna parallella utveckling i ett brev till regeringen:

Malmö genomgår en omfattande och positiv utveckling med nya företag, en högskola i expansion och en växande marknad i Öresundsregionen. Stadens fysiska struktur har fått en kvalitet och funktion som idag är en tillgång både för Malmöborna och besökande. Befolkningen är i ett nationellt och även i ett öresundsregionalt perspektiv ung och därmed en tillväxtresurs.

Men Malmö har också stora utmaningar som ställer krav på en omfattande samverkan mellan alla delar av samhället. Om inte en kraftsamling sker kommer de tillgångar som finns inte att kunna nyttjas, utan Malmö löper en stor risk att klyftor, utanförskap och segregation motverkar utnyttjandet av de positiva resurserna. Skillnaderna i levnadsbetingelser är fortfarande stora och välfärden är mycket ojämnt fördelad mellan olika bostadsområden (Malmö stad 2004d).

I citatet ställs "en omfattande och positiv utveckling" mot "klyftor, utanförskap och segregation". Beskrivningen känner vi igen från nutida urbanforskning som ofta beskriver den postindustriella delade staden som ett resultat av två sammanflätade globala processer (jfr kapitel 3).¹⁰⁶

De sammanflätade processerna ses även i policyformuleringar i den politiska praktiken. I dagens nätverkssamhälle återfinns de parallella processerna på olika politiska nivåer, omformulerade som problem som ska lösas. I EU-nätverket URBACT II beskrivs målen på följande vis.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Där den globala rörelsen av människor (migration) är en del av samma process som det globala flödet av kapital (Sassen 1998: XXVII; Appiah 1998: xiii).

¹⁰⁷ URBACT beskrivs på hemsidan som en "European exchange and learning programme promoting sustainable urban development" ARbetet finansieras gemensamt av EU (Regionala utvecklingsfonden) och medlemsstaterna. 300 städer ingår i nätverket (URBACT (2)).

First, there are actions to promote cities as motors of regional development. Second, there are actions to promote internal cohesion inside the urban areas that seek to improve the situation of crisis districts (URBACT(1)).¹⁰⁸

I den nationella politiska praktiken återfanns de parallella processerna i det statliga politikområdet *storstadspolitik* med målen:

att ge storstadsregionerna goda förutsättningar för en långsiktigt hållbar tillväxt för att därmed kunna bidra till att nya jobb skapas såväl inom regionerna som i övriga delar av landet samt till att bryta den sociala och etniska segregationen i storstadsregionerna och att verka för jämlika levnadsvillkor för storstädernas alla invånare i storstäderna oavsett ursprung och kön. (prop. 1997/98:165, s. 1).¹⁰⁹

I Malmö, och satsningen *Välfärd för alla*, har detta istället beskrivits som “det dubbla åtagandet:”

Malmö befinner sig [idag] i samma situation som de flesta storstäder i Europa. De har alla det “*det dubbla åtagandet*”. Det första och grundläggande åtagandet är att sörja för att alla Malmöbor har en välfärd som ger en god levnadsstandard. Det andra åtagandet är att Malmö tillsammans med Lund måste vara tillräckligt starkt för att fungera som tillväxtmotor för Sydvestskåne, Skåne och Öresundsregionen. Dessa åtaganden hänger nära samman (Malmö stad 2004c: *förord*).

Den första delen av åtagandet korresponderar med de förändringsprocesser som avhandlingen beskriver som framstegstänkande, den andra delen rör de människor som – för att använda en framstegsmetafor – inte hängt med i utvecklingen. Problembilden förtydligas i en skrivelse från KS ordförande:

Idag klarar kommunen inte fullt ut att svara upp mot den ena delen i det dubbla åtagandet, nämligen att sörja för att alla Malmöbor har en

¹⁰⁸ Till de två målen läggs ett tredje, som också finns i en svensk kontext: “[t]o promote a more balanced, polycentric development by developing the urban network at national and Community level”. I Sverige diskuteras detta i termer av lokal samverkan i implementeringen av integrationspolitiken, något vi sett även i målbeskrivningarna i en svensk kontext.

¹⁰⁹ Den dubbla målsättningen har även behållits av den borgerliga regering som tillträdde 2006. Här formuleras politiken i termer av en *Urban utvecklingspolitik* vilken syftar till att: “minska antalet stadsdelar som präglas av utanförskap i Sverige samt förbättra förutsättningar för städers bidrag till landets konkurrenskraft” (Budget 2008: Urban utvecklingspolitik).

välfärd och engod levnadsstandard. Det finns grupper av människor som är socialt och ekonomiskt utsatta och som är starkt beroende av samhällets stöd för att klara sin vardag. Många är koncentrerade till särskilda områden i Malmö. Problemen har därför en stark geografisk koppling. Men det finns också en stark etnisk dimension [...] (återgiven i Malmö stad 2004c: 1-2).

Ovan beskrivs de sociala, ekonomiska men också rumsliga klyftorna mellan olika grupper i staden. Samtidigt betonas problemets etniska dimension. Sammanfattningsvis är det denna tudelning som i min läsning är problemet som planeringen ska lösa. Det här problemet framgick även i visionsarbetet där "den sociala situationen (segregation och utanförskap)" beskrevs som ett av tre stora problem som kommunen stod inför (Malmö 1995b: 1-2).¹¹⁰ Problemet utgörs mer specifikt av den grupp invånare som inte hänger med i utvecklingen, där "klassklyftor och segregation" är ett problem dels i sig, dels eftersom det anses "[motverka] utnyttjandet av de positiva resurserna" (Malmö 2004c: 1). För att lösa problemet måste dessa grupper införlivas i gemenskapen, inte minst eftersom de kan anses vara potentiellt användbara (jfr Schiel 2005: 81). Vilka lösningar framstår, i ljuset av dessa beskrivningar, som rimliga? Den analys som föregår arbetet presenteras i nästa avsnitt.

7.2.2 Del II: Problemet analyseras

Välfärdsfrågorna omfattar alla Malmöbor, men fokus måste sättas på de som är socialt och ekonomiskt utsatta. En markant större andel av de som är socialt och ekonomiskt utsatta i Malmö är människor och familjer med utländsk bakgrund (Malmö 2004c: 3).

Även om problemet formulerades som "ökande sociala och ekonomiska klyftor", kom det att analyseras och förstås i termer av etnicitet och integration. Detta är ingen ovanlig analys, i Sverige har storstadsproblematik generellt begreppsliggjorts i termer av integrations- och segregationsproblem, och politiken har därmed fått en tydlig mångkulturell dimension redan i problemformuleringen (Andersson 1996; Molina 2001).

Integrationspolitik är en statlig angelägenhet, men staten började redan under 1960-talet överföra medel och kompetenser till kommunerna (Broomé 2007: 25f). Idag implementeras storstadspolitiken i praktiken i lokala samarbeten mellan stat och kommun.¹¹¹ Parallellt med den statliga politiken arbetar kommuner själva med

¹¹⁰ De andra två var ekonomi och bristen på identitet. Se diskussionen i kapitel fem.

¹¹¹ Startskottet för den "nya integrationspolitiken" kom med propositionen "Sverige, framtiden och mångfalden: från invandrapolitik till integrationspolitik" (prop. 1997/98:16). Trots att integrationspolitiken formulerades som generell, initierades under slutet av 1990-talet en rad selektiva satsningar som *Blomman* (1995/1996–1998/1999) och ovan nämnda *Storstadssatsningen* (Broomé 2007:

integrationsfrågor på olika sätt. Malmö fastställer 1999 "Åtgärdsplan för att främja integration i Malmö" (Malmö stad 1999), och samma år skrivs avtal med staten inom ramen för storstadssatsningen.¹¹² De lokala utvecklingsavtalen ingår emellertid inte i det som jag beskrivit som kommunal utvecklingsplanering, utan utvecklingsplanering rör istället "nya" kommunala kompetenser. Analysen tar därför istället avstamp i *Välfärd för alla* (fortsättningsvis VFA) som initieras fyra år senare, 2003. Nedan analyseras underlaget till satsningen, eftersom det är analysen som föregick planeringen som ligger i fokus i detta avsnitt.

Underlaget till VFA skiljde sig från visionsarbetets expert- och konsultbetonade arbete, och bestod dels av "de goda exemplen" från *Storstadssatsningen* (Malmö stad 2003d), dels ett särskilt framtaget intervjuunderlag (Malmö stad 2003a,b). Underlaget bestod av 160 djupintervjuer med "olika samhällsföreträdare", samt intervjuer med 32 fokusgrupper bestående av "medborgare, anställda i Malmö stad och gymnasieklasser" (Malmö stad 2004c: 2).¹¹³

I underlaget ställs bland annat frågan "[a]nser du att det finns problem i Malmö och i så fall vilka?" (Malmö stad 2003a: 2). I såväl djupintervjuerna som i fokusgruppsamtalen framstår integrationsproblematik som en dominerande tolkning och analys av problemen:

Nästan hälften av alla intervjuade har nämnt *segregation/integration* som ett stort problem. Det handlar om att man ser Malmö som en tudelad stad med stark koncentration av socialt och ekonomiskt utsatta människor i vissa delar. Uppfattningen är även att vi inte lyckats med integrationen av invandrarna. Det har funnits dålig beredskap att möta behoven. Behov av andrum då det gäller inflyttning av människor från andra kulturer påtalas också (2003a: 3, betoning i original).

26-28). Storstadssatsningen som baserades på storstadskommitténs utredningar var riktad mot särskilt "utsatta" stadsdelar i de tre storstadsregionerna (Sernhede 2006: 104).

¹¹² Kommunala utvecklingsavtal, där staten sluter avtal med kommunerna om en specifik prestation i utbyte mot en viss ersättning, har även fortsättningsvis kommit att känneteckna politikområdet. Generellt kännetecknas styrningen i dessa frågor av en svag (mål)styrning, och stort ansvar läggs på kommunen och deras redan existerande verksamheter där kompensation ges utifrån ett schablonbelopp (Tedros 2006; Bengtsson 2002; Broomé 2007: 27).

¹¹³ Bland respondenterna till djupintervjuerna finns bland annat företrädare för näringslivet, föreningslivet, de politiska partierna samt "malmöbor." Intervjuerna genomfördes av förvaltningchefer där 50 personer i 25 par har svarat för genomförandet (Malmö stad 2003a). Fokusgruppsamtalen genomfördes med 32 fokusgrupper med 190 deltagare. Här ingick 18 personalgrupper och 14 medborgargrupper (där den sistnämnda även inkluderade skolungdomar) (Malmö stad 2003b).

För att koppla till kapitlets analyspar ser vi i citatet inslag av såväl *uteslutning* som *domesticering* som strategi. I citatet beskrivs "behov av andrum då det gäller inflyttning av människor från andra kulturer", vilket jag tolkar som exempel på uteslutning. Denna tanke framkom även i fokusgruppsamtalen, där det i intervjuerna fanns "inslag av restriktioner avseende invandring" (2003b: 4). Å andra sidan tolkar jag kraven på integration av invandrare som exempel på domesticering.

I föreliggande avsnitt kommer jag att diskutera analysen av dessa problem i handlingsplanen och beslutsunderlaget. Inom ramen för Velfärd för alla presenteras två olika typer av förklaringar till de uppkomna problemen, och dessa korresponderar med uppdelningen i kapitel 5: Å ena sidan förstås problemet (och främlingen) som en grupp som står utanför gemenskapen i ekonomiska och sociala termer, där arbete är en central kategori och lösning (jfr 6.2). Å andra sidan förstås problemet mot bakgrund av gemenskap-som-offentlighet, där främlingens avvikande beteende samt gemenskapens normer och trygghet istället står i fokus (jfr 6.3). Uppdelningen mellan de två analysdimensionerna strukturerar resten av avsnittet, där föreställningen om "den delade staden" inleder framställningen.

Den delade staden

I underlaget till handlingsplanen kopplas integrationsproblemen ofta till arbete:

Det tredje viktigaste problemet är *arbetslösheten*. Problemet anges som störst bland invandrargrupperna. Den låga förvärvsfrekvensen och tendenserna till A-lag och B-lag på arbetsmarknaden nämns (Malmö stad 2003a: 3).

I citatet beskrivs arbetslöshet som ett problem som måste lösas, där konsekvensen är växande sociala och ekonomiska klyftor ovan uttryckt som A- och B-lag. Det här har beskrivits som en etniskt präglad urban fattigdom, härledd till bland annat segregation, diskriminering och stigmatisering (Olsson 2008: 40; Molina 1997). Det här minns vi även från visionsarbetets beskrivningar av vilket problem som visionsarbetet ska lösa. I analysen av Malmös problem och möjliga lösningar återfinns även en annan retorik kring invandrare och arbete. Denna rör istället vikten av att "[t]illvarata invandrares resurser" (2003b: 4). Här är det upplevda problemet att kommunen inte i tillräcklig utsträckning förmått dra nytta av invandrares kompetens och kunskaper, och i intervjuerna inför arbetet frågade man också responderna: "hur ska vi i Malmö bättre ta tillvara invandrares kapacitet och förmåga?" (Malmö stad 2003a: 2).

Den synpunkt som framförs av flest intervjuade personer gäller invandrares *kompetens*. Uppfattningen är att man omedelbart ska inventera kvalifikationer vad gäller utbildning och kompetens (Malmö stad 2003a: 6).

Det finns *också* i staden en insikt om att den etniska mångfalden är positiv för stadens utveckling. De som invandrar för med sig utbildning, yrkeskunskap, social kompetens och kulturella färdigheter som blir en stor tillgång för samhället. När olika kulturer möts och påverkar varandra skapas en dynamik som stimulerar kreativitet och entreprenörskap (Malmö stad 2004d: 6, min markering)

I citaten från analysen avspeglas i min läsning en grundtanke i Schiels beskrivning av domesticering: staten (i vid bemärkelse) måste antingen utesluta eller dra nytta av de människor som står utanför gemenskapen (2005: 81). Här har invandrare, och de andra stadsbor som inte upplevs ha hängt med i utvecklingen ett instrumentellt värde. De ska inte enbart införlivas, utan även maximeras. Men detta är bara en av (minst) två möjliga tolkningar av citaten ovan. Citaten kan även tolkas mot bakgrund av föreställningen om pluralism-som-värde. I diskussionen under 7.1 lyftes även denna ansats fram som en motivering till domesticering i en postmodern kontext. Här är utgångspunkten istället att främlingen kan utgöra ett värde just eftersom hon är annorlunda, och att “den etniska mångfalden är positiv för stadens utveckling” (se citat ovan). Dessa beskrivningar återfanns även i visionsarbetet som brett sett lyfte fram främlingarnas olika resurser:

År 2010 är det mångkulturella Malmö den stad som bäst tar vara på invandrades speciella kompetenser och frigör all den energi och skaparförmåga som invandrarna besitter (Malmö stad (1995/1996a: 10).

- Maria och Johan har fullt upp att göra. De kan inte fatta att den svenska arbetsmarknaden under så många år inte insåg vilken språklig och kulturell resurs de många invandrarna i Sverige utgjorde (Malmö – stad 1996a: 6)

I citaten ovan tilldelas främlingen vissa unika egenskaper som kan omvandlas till någonting värdefullt (jfr Pripp 2006). Här beskrivs hur invandrades “speciella kompetenser”, “språkliga och kulturella resurser” och “kulturella färdigheter” kan bidra till framstegen, och därigenom gemenskapen. I handlingsplanen konstateras att dessa resurser måste “inventeras” och “tillvaratas” så att de inte går till spillo. Oavsett motiveringen till dessa praktiker (jfr 7.1.2) tolkar jag dem som exempel på domesticering. Viktigt att notera är emellertid att exkluderingen, i form av gränsdragningar runt gemenskapen kvarstår – det är ju trots allt positionen utanför gemenskapen som gör främlingens egenskaper och kvaliteter “unika”.

Staden som offentlighet

Nästa kategori gäller *regelsystem och värderingar*. Förslag som avser reglering av invandring, inflyttning och boende framförs i intervjuerna. Införandet av motprestation för bidrag i form av samhällstjänst, SFI och utbildning nämns också, varav majoriteten från näringslivet och föreningar (Malmö stad 2003a: 4).

Behovet av tydliggöra svenska normer och värderingar framförs samtidigt som man lyfter fram behovet av att motverka värderingar som inte överensstämmer med svenska värderingar. Det sistnämnda rör främst flickornas och kvinnornas situation (Malmö stad 2003a: 4).

I detta avsnitt går jag från arbetsmarknad och näringsliv till analysen av staden i termer av offentlighet. Ovanstående citat återger resultatet av djupintervjuerna. I beskrivningarna som återges ser vi att gemenskapen kännetecknas av en rad gemensamma värderingar och "svenska normer". I det första av de två citaten kopplas värderingarna ihop med bland annat reglering av invandring och inflyttning, där uteslutning lyfts fram som en planeringsstrategi. I det andra citatet konstateras det upplevda behovet av att "motverka värderingar som inte överensstämmer med svenska värderingar". Främlingarnas utanförskap förstås i denna logik inte mot bakgrund av ekonomiska skillnader utan istället härleds den till främlingens egenskaper.

I avsnitt 6.3 diskuterades en rad egenskaper vilka förknippades med främlingen. Där kopplades en upplevd normlöshet till den farliga staden. I Välfärd för alla är retoriken kring otryggheten framträdande, och problemet återfinns på andra plats över listan över de problem som Malmö, enligt djupintervjuerna, står inför:

På andra plats bland de angivna problemen kommer *brottsligheten och våldet*. Här anges speciellt den ökade ungdomsbrottsligheten. (Malmö stad 2003a: 3 betoningar i orig.).

Frågor rörande brottslighet, fara och otrygghet beskrevs i föregående kapitel som en klassisk problembild i städer. I en postindustriell urban kontext har Neil Smiths beskrivning av "the revanchist city" fått ett stort genomslag (1996; 2002). Begreppet, som är utformat i en analys av borgmästare Rudy Guilianis nolltoleranspolicy i postindustriella New York, kommer från franskans *revanche* (hämd/revansch). Tanken är att den vita medelklassen tar revansch på dels de olika grupper som "stulit" staden (etniska minoriteter, arbetarklassungdomar, hemlösa och tiggare). Men begreppet betecknar även protesterna mot olika former av regleringar (1996: 41ff). Smith härleder dessa processer till den utvecklingsplanering som diskuterades i kapitel 5, och framhåller hur säkerhet och trygghet blivit centrala beståndsdelar i omvandlingarna av den postindustriella staden (2002). Här kopplas trygghet till

attraktivitet. Detta ser vi även exempel av i Malmö, där stadens trygghet är central i attraktivitetstermer:

Invånarna i Malmö måste kunna lita på polisens möjligheter att skapa en trygg miljö i staden. Annars finns risk för en avflyttning av de mer resursstarka, vilket skapar en negativ spiral för all verksamhet (Malmö stad 2004d: 16).

Trygghetsfrågan är central på många sätt. Först och främst är det viktigt för trivseln i vår stad att alla människor kan känna sig trygga både i hemmet, i bostadsområdet, på arbetsplatsen och ute på stan. Men det har även en direkt påverkan på människors benägenhet att besöka, bo kvar i respektive flytta till Malmö. (Malmö stad 2004c: 11).

I citaten knyts gemenskapstanken till framstegstänkandet. Gemenskap framstår inte enbart som ett värde i sig, utan även som ett instrument för att nå ytterligare framsteg. Hur ska dessa parallella mål implementeras och omvandlas till praktisk politik? Nästa avsnitt systematiserar och analyserar de lösningar som presenterades i handlingsplanen.

7.2.3 Del III: Design av lösningar

När handlingsplanen Valfärd för alla introducerades för Malmöborna i januari 2004 var det under rubriken:

Reepalu vill stoppa invandrare: Kommunstyrelsens ordförande Ilmar Reepalu (s) vill ha ett femårigt stopp för nyanlända, arbetslösa invandrare att flytta till Malmö. Det ska ske genom att staten stryker bidragen till de invandrare som bosätter sig i Malmö” (*Sydsvenska dagbladet* 2004-01-14).

I januari fanns inget beslut från Kommunstyrelsen, utan det förslag som avsågs, och återges nedan, fanns endast i ett första utkast till handlingsplanen.

“Begränsning av invandringen till Malmö. Malmö ska ha en femårig paus då det gäller att ta emot nya invandrare. De invandrare som detta skall gälla är nyanlända flyktingar i behov av introduktion med undantag för make, maka och barn. Främsta anledningen är att antalet arbetstillfällen inte är tillräckligt, vilket innebär att bosättning i första hand måste styras till orter där det finns jobb” (Malmö stad 2004a: 8 betoningar i orig.)

I min tolkning är det exempel som *Sydsvenskan* lyfte fram ett exempel på uteslutning som strategi. Uteslutningstänkandet ses även i ett annat kontroversiellt förslag; stopp

för EBo, möjligheten för asylsökande att välja eget boende.¹¹⁴ Detta förslag behölls emellertid i den slutgiltiga versionen av planen, varifrån nedanstående citat också är hämtat:

Stopp för EBO i Malmö. Asylsökande ska inte ha möjlighet att välja eget boende, EBO, i Malmö med undantag för make, maka och barn (Malmö stad 2004c: 5).

De båda förslagen initierade en häftig debatt i Malmö. Vissa var positiva, andra var kritiska. Förslaget om att begränsa invandringen till Malmö ströks, men en liknande formulering återfinns i ett brev till regeringen från maj 2004, ett par månader efter att VFA antagits:

Det är dags att konstatera att boendesegregationen i Malmö inte framgångsrikt kan motverkas utan att tillströmningen av flyktingar och nyanlända invandrare minskar. Staten måste ta sitt ansvar och förändra de nuvarande reglerna samt aktivt verka för en styrning av flyktingströmmen bort från de områden som tagit de stora delarna av nytillströmningen de senaste tio åren (Malmö stad 2004d: 8).

Men trots att förslag av kategorin *uteslutning* förekommer i handlingsplanen, dominerar de ej VFA. Handlingsplanen lyfte särskilt fram fem områden, vilka ofta förknippas med det integrationspolitiska arbetet: arbete, utbildning, boende, trygghet och medborgardialoger/mötesplatser. Utbildning och (delvis) boende ligger inom ramen för kommunernas ordinarie verksamheter. Då kapitlet fokuserar gemenskap samt icke-ordinarie kompetenser diskuteras här särskilt kategorierna arbete, trygghet och mötesplatser. Dessa är typiska för utvecklingsplanering med avseende på just integrations- och storstadsproblematik.

Diskussioner kring arbetsmarknadspolitiska åtgärder är dock inte särskilt omfattande i VFA, vilket möjligtvis kan härledas till att frågan är statlig. Istället ställs krav på större statligt ansvarstagande:

Med hänsyn till de problem som Malmö brottas med måste fördelningen av arbetsmarknadsmedlen över landet ändras så att mer

¹¹⁴ EBO är en reglering av flyktingarnas kommunplacering (från den avtalsreglerade "hela Sverige-Strategin") till "Eget boendereformen", som möjliggör för flyktingar att välja boendeort (prop 1993/93:94) (Broomé 2007: 26). I praktiken innebär det att flyktingar kan bosätta sig hos anhöriga istället för i flyktingförläggningar, vilket i sin tur har lett till att vissa områden i kommunen blir överbefolkade. Familjelägenheter avsedda för 4-5 personer bebos i Rosengård av många fler och trångboddheten i stadsdelen är betydande. 2004 var 17 procent av invånarna i Rosengård trångbodda), och 37 procent av barnen (Malmö stad 2006a 39, 51).

pengar tillfaller länsarbetsnämnden och arbetsförmedlingen i Malmö. Det är också viktigt att staten medger en mer flexibel användning av resurserna (Malmö stad 2004c: 7).

I handlingsplanen lyfts dock vissa förslag. I enlighet med diskussionen i kapitel 6, betonas service/tjänstesektorn i förslag om "hushållsnära tjänster" (2004c: 6). Vid sidan av denna tendens återfinns en rad förslag som är riktade till just invandrades företagande med "särskilda insatser till 'invandrarföretag'" (2004c: 6), en inte ovanlig lösning på arbetsmarknadsproblem bland etniska minoriteter (Olsson 2008: 41). Vid sidan om dessa förslag finns en rad skrivningar om ambitionen att tillvarata invandrades resurser, t.ex: "högutbildade invandrare ska få sina kunskaper och färdigheter validerade snarast" (2004c: 6), och "aspirantutbildning för utländska akademiker" (Malmö stad 2004e). Vidare konstateras att:

Personalen i den kommunala verksamheten måste utveckla sina kunskaper om och attityder till människor med annan etnisk bakgrund så att dessa personers resurser tydliggörs och kan utnyttjas på bästa sätt (Malmö stad 2004c: 14).

Med båda dessa ansatser (främlingen som problem/resurs) blir främlingen hanterbar, och kan domesticeras genom tillhandahållandet av tydliga kännetecken med tillhörande lösningar.

Vid sidan om arbetsmarknadsfrågor lyftes trygghet fram som en viktig fråga på den politiska dagordningen. Redan 2001 hade en handlingsplan och strategi för det brottsförebyggande arbetet antagits. Dess inledande meningarna lyder som följer:

Upplevelsen av en trygg och säker stad är avgörande för livskvalitén, som i grunden även är en mänsklig rättighet. Att utveckla Malmö till en attraktiv stad som är tillgänglig för alla malmöbor är ett viktigt mål (Malmö stad 2002d: 7)

Problembeskrivningarna och de dubbla syftena (välbefinnande och attraktivitet) känner vi igen från analysen som presenterades i avsnitt 7.2.2. I enlighet med diskussionen i avsnitt 7.1 finns det två typer av lösningar på problemen. Å ena sidan reformer för att öka den allmänna moralen, å andra sidan mer "lag och ordning". Analysen av lösningar tar avstamp i den första av de två, satsningar för att skapa det paret Myrdal beskrev som "ett bättre människoideal" (1934: 245). Lösningar av detta slag var vanligt förekommande i handlingsplanen, framför allt genom olika typer av stöd till föreningslivet.

Efter en tid av skadegörelse och vandalism på skolorna får nu ungdomarna i Rosengård ett alternativ. Hiphop-föreningen Blackline

är engagerad av stadsdelen för att komma till två skolor som öppnas på kvällstid under resten av året (Malmö stad 2004e)

Nytt föreningsbidrag Från årsskiftet finns ett nytt bidrag för Malmö föreningsliv. Det nya bidraget "Välfärd för alla" ska stimulera föreningar att skapa ny eller kvalitetshöja befintlig verksamhet. Framför allt ska det uppmuntra och stödja föreningar som arbetar med integrationsfrågor (Malmö stad 2004f)

Andra exempel är "lokala program för trygghet" (Malmö stad 2004c: 13) och "brobyggare", vilka ska fungera som "kunskapsförmedlare mellan olika etniska boendegrupper och den svenska myndighetskulturen" (Malmö stad 2004c: 13)

De [brobyggarna] kan också jobba med att hjälpa och uppmuntra människor med att söka sig till arbete och utbildning, med att stödja uppbyggnad av föräldragrupper i skolan etc. Men de har också som uppgift att knyta samman människor i olika nätverk, t.ex. med olika etnisk bakgrund, och därigenom verka för integration mellan dessa olika grupper (Malmö stad 2004c: 13).

En annan aspekt av de domesticerande strategierna är ambitionen att skapa "mötesplatser". Under rubriken "Medborgardialogen/mötesplatser" (Malmö stad 2004c: 13) ges en rad förslag på olika civiliserande åtgärder. Dessa rör kulturliv, föreningsliv och mentorer. Ett par exempel är föreningsbidrag till föreningar som arbetar med integrationsfrågor (Malmö stad 2004c: 13), samt satsningar för kulturprojekt som "utvecklar mötesplatser och integration mellan Malmöbor med olika bakgrunder och erfarenheter" (Malmö stad 2005a). Andra exempel är föräldrautbildningar (se t.ex. Malmö stad 2004g samt Malmö stad 2004m), samt vänfamiljer och mentorer:

Malmö stad bör utveckla nuvarande kontaktpersonsprojekt till att även starta en bred kampanj för att få till stånd vänfamiljer mellan svenska familjer och invandrarfamiljer, där familjer från olika delar av staden kan mötas. Vidare ska Malmö stad ta initiativ till att yrkesverksamma på bred front engagerar sig som mentorer för invandrare, bland andra unga invandrarkvinnor (Malmö stad 2004c: 13).

Ovanstående trygghetsskapande förslag tolkas i avhandlingen som exempel på domesticering – det är integrationspolitiska planeringssatsningar som syftar till att hantera (snarare än utesluta) främlingen inom ramen för gemenskapen. I kontrast till dessa satsningar kan Sandercocks tredje och fjärde planeringslösningar ställas, dels "policing", dels olika former av rumsliga gränser och kontroll som exempelvis murar, bevakning och övervakning. Vilka är de lösningar som lyfts fram härvidlag? I

handlingsplanen presenteras bland annat krav på ökade resurser till polisen och kameraövervakning (Malmö stad 2004c: 11-12):

Kameraövervakning. Försök med kameraövervakning på Möllevångstorget för att minska brottsligheten pågår för närvarande [...] Malmö stad ska i samråd med polismyndigheten ta initiativ till att bevakningskameror sätts upp längs ett avgränsat område utmed Södra Förstadsgatan, Södertull, Gustav Adolfs torg och Södergatan upp till Stortorget (Malmö stad 2004c: 12)

Snabb reaktion på brott, särskilt ungdomsbrott. Snabba polisingripanden på alla typer av brott är nödvändigt och alldeles särskilt i fråga om ungdomsbrott. Det gäller allt från klotter och mindre stölder till grövre brott. De sociala myndigheterna, polismyndigheten och åklagarmyndigheten måste ha en gemensam strategi för snabb och konsekvent reaktion med åtgärder och påföljder (Malmö stad 2004c: 12)

Det här framgår även av kommunens brev till regeringen:

Malmö kommun vill framhålla att Sverige inte är ett homogent land utan att skillnaderna i behov av polisiära resurser är mycket stora. Och läget i Malmö är synnerligen allvarligt, särskilt när det gäller ungdomsbrottsligheten. Det behövs en översyn vad gäller polisresursernas fördelning som leder till en utökning av dagens polisstyrka i Malmö. (2004d: 16).

Satsningarna på å ena sidan "mötesplatser" och å andra sidan kameraövervakning ses i avhandlingen som två relaterade strategier för att värna gemenskapen-som-offentlighet. Dessa lösningar har, i enlighet med diskussionen i föregående avsnitt, två olika syften. Dels att öka den upplevda tryggheten, dels att öka kommunens attraktionskraft. Här ses övervakningskameror inte enbart som en metod för att förebygga och lösa brott, utan även som ett sätt att öka konsumenters och butikers närvaro i stadskärnan (Graham 2000; Coleman et al. 2005). Samtidigt används beskrivningar av "staden som slagfält" som argument för att motivera olika förnyelsestrategier, där stadskärnor "rustas upp" för att bli av med oönskade element som hemlösa, gatuförsäljare och tiggare vilka anses störa attraktiviteten (Thörn 2006; Graham 2000; Coleman et al 2005; Mair 1986).¹¹⁵

¹¹⁵ Trots likheter så måste vi dock komma ihåg att dessa studier ofta utgår från en amerikansk kontext, som inte självklart kan överföras till Sverige eller Europa. Vi ser emellertid även ett snabbt ökande antal studier som undersöker kopplingen mellan säkerhet och marknadsföring även i europeiska städer (se t.ex.

Sammanfattningsvis hanteras de utmaningar som gemenskapen står inför på två olika sätt. Dels lyfts förslag för att *utesluta* främlingar genom att tillfälligt stänga kommunens gränser. Dels, och framför allt, presenterade handlingsplanen en rad olika *domesticerande* strategier. Dessa rörde såväl ökade krav på invandrare, som ambitioner om att bättre tillvarata främlingarnas kompetenser. Andra domesticerande satsningar var förslag som brobyggare och stöd till föreningsliv och mötesplatser. Dessa förslag syftar, som jag tolkar det, till att reglera främlingarnas beteende för att bättre harmoniera med gemenskapens.

7.3 En analys utifrån studiens maktdimensioner

Här fördjupas vissa aspekter av diskussionen ovan, med särskilt avseende på de makt- och politikperspektiv som vägleder avhandlingen. I kapitel ett presenterades två maktdimensioner utifrån Mouffes beskrivning av politik och Dyrbergs förståelse av makt. Politik beskrevs som möjligheten att reducera ett möjligt utfall till ett faktiskt utfall. Från denna ansats har jag utkristalliserat två beståndsdelar, vilka fungerar som två olika maktperspektiv.

I .Förmågan att omsätta *ett* av många möjliga alternativ till politisk praktik (makt som handlingsförmåga).

II. De exkluderande processer och uteslutningar som är en konsekvens av ovanstående handlingar (makt som uteslutning).

I återstoden av detta kapitel behandlas de två maktperspektiven, och fördjupar därmed fördjupas vissa av diskussionerna ovan. 7.3.1 behandlar den första maktdimensionen utifrån begreppsparet rationalitet/demokrati. 7.3.2 undersöker de val som görs och de exkluderingar som följer.

7.3.1. *De maktrelationer som möjliggör planering*

I avsnitt 4.3.1. konstaterade jag, utifrån begreppsparet rationalitet/demokrati, att visionsarbetet legitimerades genom hänvisningar till rationalitet i såväl beslutsformer som beslutsunderlag. Här skiljer sig satsningen från VFA som var en mycket mer politiserad satsning. I likhet med visionsarbetet beskrivs VFA som en politiskt initierad satsning, och ambitionen var återigen att skapa bred politisk enighet

Graham 2000; Borden 2000; Belina & Helms 2003; MacLeod 2002). I en svensk kontext är rädslan i staden inte sällan kodad i termer av *trygghet* (Thörn 2006).

(intervju Thorbjörn Lindquist (m)). Men det skulle emellertid visa sig vara svårt att enas.¹¹⁶ Redan i initieringen av arbetet i juni 2003 lämnade Moderaterna, Folkpartiet och Vänsterpartiet särskilda yttranden (KS 2003-06-04b, 2003-06-04c, 2003-06-04d). Moderaterna ifrågasätter "hur långt socialdemokratin är beredd att gå" (KS 2003-06-04b), och Folkpartiet som välkomnar "erbjudande[t] till en gemensam lösning av den situation som råder i Malmö", men betonar samtidigt att "alla involverade skall försöka hitta ett konstruktivt samarbete samt ha förståelse för andras ideologiska grunder" (KS 2003-06-04c).¹¹⁷

I processen att komma fram till ett beslut och en handlingsplan hålls ett papperslöst seminarium och KS ordförande föreslår i november 2003 ett extra kommunstyrelsesammanträde av beredningkaraktär (KS 2003-11-25). Men även under detta sammanträde blev det svårt att nå konsensus, och "[u]nder överläggningen yttrar sig flertalet närvarande ledamöter och ersättare i kommunstyrelsen och lämnar kommentarer till de förslagspunkter som redovisas i det utdelade materialet" (KS 2004-01-13). Ärendet bordläggs därför återigen, och stadskontoret får i uppdrag att "justera och komplettera förslaget". Tre veckor senare, den 4 februari, sammanträder KS ännu en gång för att diskutera ändringarna, men även nu bordläggs ärendet. Först i mars kan Kommunstyrelsen föreslå Kommunfullmäktige att anta handlingsplanen (KS 2004-03-16). Till beslutet lades emellertid reservationer från Folkpartiet, Moderaterna och Vänsterpartiet (KS 2004-03-16c,d,e). Moderaterna och Folkpartiet inkom vidare med särskilda yttranden (KS 2004-03-16f,g), och Kristdemokraterna med en protokollsanteckning (KS 2004-03-16d). Förslaget var därmed inte helt okontroversiellt. Konfliktområdena rörde bland annat frågan om invandringsstopp: Moderaterna ville i sin reservation (KS 2004-03-16c) återinföra det strukna förslaget "Malmö ska ha en femårig paus då det gäller att ta emot nya invandrare" (se 7.2.1). Folkpartiet anger i kontrast att de inte ställer sig bakom punkten om *stopp för EBO i Malmö*, med motiveringen att "rättigheten till fri rörlighet för individen [inte skall] begränsas av misslyckad socialdemokratisk politik" (KS 2004-03-16b). Handlingsplanen antogs sedermera av KF den 25 mars 2004 (KF 2004-03-24), och återigen vittnar protokollet om en lång debatt rörande flera av förslagen och formuleringarna.¹¹⁸

¹¹⁶ Det är dock vanskligt att jämföra de två satsningarna, då beslutet om att inleda visionarbetet i en initieringsfas inte innehöll några förslag, utan enbart hänvisningar till de arbetsformer som skulle känneteckna arbetet.

¹¹⁷ I sitt yttrande diskuterar Vänsterpartiet kopplingen mellan ekonomisk tillväxt och välfärdspolitik, och betonar att "ekonomisk tillväxt inte är ett egenvärde utan måste snarare ses som ett medel för välfärd" (KS 2003-06-04d).

¹¹⁸ Beslutet överklagades senare till länsrätten, med bland annat motiveringen att "Kommunfullmäktiges beslut strider mot socialtjänstlagen", då vissa av förslagen rörde krav på de som uppbär försörjningsstöd (Malmö stad 2004h). Länsrätten avslag emellertid överklagan (Länsrätten 2005).

Den depolitisering som tidigt kom att präglade visionsarbetet, kännetecknar inte VFA, trots den uttalade ambitionen att nå konsensus. Legitimeringen genom demokratiska, snarare än expertbetonade, beslutsprocesser framgår även av handlingsplanen:

Kommunstyrelsen beslutade vid sammanträdet i juni 2003 att en handlingsplan skulle arbetas fram. Planen har tagits fram i en bred politisk diskussion. Den godkändes i kommunstyrelsen den 16 mars och i kommunfullmäktige den 25 mars 2004. Glädjande nog har nästan alla partier ställt sig bakom innehållet i planen (Malmö stad 2004c: *förord*).

Men det var inte enbart beslutsprocessen som beskrevs som i termer av en "bred politisk diskussion", även det underlag som låg till grund för utvecklingssatsningarna skiljde sig åt mellan visionsarbetet och VFA: där visionsarbetet framställdes som en expertstyrd dokumentation framtagen utan politisk inblandning, framställs underlaget i VFA istället i princip som folkligt förankrad:

I detta arbete med välfärdsfrågorna har alla samhällssektorer i Malmö inbjudits att delta – Malmöborna själva, statliga myndigheter, näringslivet, föreningslivet, fackförbund, politiska partier, frivilligorganisationer, religiösa samfund m.fl. [...] Tillsammans med Malmöborna och alla andra intressenter ska kommunen skapa en stor upplösning kring arbetet med välfärdsfrågorna (Malmö stad 2004d: 2).

Materialet, som bestod av djupintervjuer och fokusgrupper, hade som ambition att spegla dels erfarenheter från de tjänstemän som arbetat med frågorna, dels perspektiv och åsikter från de människor som verkar och bor i kommunen. I relation till begreppsparat demokrati/rationalitet legitimerades satsningen med hänvisning till demokrativärden.

I ovanstående analys har jag diskuterat makt i termer av planeringssubjektets legitimitet och möjlighet att handla politiskt. I visionsarbetet legitimerades makten dels genom hänvisning till rationalitet, dels till "kunskaps-samhället" som ett självklart och rationellt nästa steg i utvecklingen (i en framstegs-logik). VFA presenterades och legitimerades istället som lösningar på de problem som Malmöborna själva hade isolerat. Därmed framstår det möjliga utfallsrummet för "planering för gemenskap" som mer öppet och konfliktfyllt än "planeringen för framsteg". Det öppna utfallsrummet präglar även synen på planeringsobjektet.

7.3.2 Makt som uteslutning

Bilden av Malmö är inte entydigt positiv. Malmö stad har gemensamt med det lokala näringslivet, arbetsgivare och enskilda ett stort ansvar för att råda bot på Malmös problem med segregation, kriminalitet och arbetslöshet. Dessa brister i välfärden är ett hot mot Malmös attraktionskraft” (Malmö 2004i: 9).

Citatet ovan kommer från MINT:s marknadsplan och är ett exempel på hur framsteg och gemenskap samspelar som mål för planeringen av den postindustriella staden. Här ses gemenskapsproblem som segregation och kriminalitet som ett hot mot framstegen. Gemenskap är därmed, i enlighet med analysen ovan, ett värde i sig, samtidigt som det är ett externt värde – eller ett värde som syftar till att uppnå någonting annat, här framsteg. Logiken i citatet är grundläggande för den kommunala utvecklingsplaneringen, och kännetecknar det trickle-down tänkande som till stora delar motiverar verksamheten. Framsteg är nödvändiga för gemenskapens fortlevnad, och samtidigt (men ej nödvändigtvis relaterat) kan problem i gemenskapen också utgöra framstegsproblem. Detta resonemang fördjupas nedan.

Främlingen som hot mot gemenskapen

Citatet nedan, såväl som kapitlet i sin helhet, visar att stadens problem primärt har kommit att förknippas med dess främlingar, invandrarna:

Dagens Malmö är ett tillväxtcentrum i en urban region, en universitetsstad, en stad med många kulturer, en stad som attraherar. Men Malmö är också en stad där många känner sig otrygga och där invånarna har en skeptisk attityd gentemot framtiden. Under samma tid som de stora ”trygga” industrierna försvann, flyttade stora grupper av invandrare in till staden och andelen arbetslösa ökade. (Malmö stad 2003c: 7 förf. översättning från engelska).

Av citatet framgår att främlingen upplevs som ett hot mot gemenskapen i två olika avseenden. Dels hotas den upplevda enigheten av splittringar mellan olika grupper, värderingar och livsstilar. Dels utgör främlingarna, och de problem som kommer med dem, ett attraktivitetsproblem. Främlingen hotar därmed såväl gemenskapen som framstegen.

Men även om dessa maktrelationer dominerar materialet, präglas de, och de politiska lösningar som emanerar från dem av ett motstånd, och en maktkamp. I kapitel 4, där de maktprocesser som präglade framstegstänkandet diskuterades, noterade jag att de betydelseskapande processerna präglades av ett motstånd – även om motståndet kanske präglade formerna för beslutsfattandet snarare än besluten i sig. I arbetet med gemenskap framkommer liknande debatter, men nu är det istället innehållet i politiken som står i fokus. En arena för kritiken är den offentliga

debatten, en annan arena är den formella politikens. Jag har tidigare beskrivit kritiken från Folkpartiet mot förslaget att stoppa EBO (KS 2004-03-16b). I Vänsterpartiets reservation mot handlingsplanen konstateras:

Välfärd för alla blev istället välfärd för några... Förslaget i handlingsplan[en] genomsyras av en misstro mot malmöborna, invandrare och arbetslösa i synnerhet. Istället för att ta fram förslag för hur kommunen och övrig gemensam sektor ska kunna möta människors behov på individens egna villkor går förslagen ut på repression, kameraövervakning och begränsningar för människor som redan är i en utsatt situation (KS 2004-03-16e).

I ett särskilt yttrande konstaterar även Folkpartiet:

I inledningen av handlingsprogrammet får man uppfattningen att det är invandrarnas fel till alla problem i Malmö. *Vi tycker att det hade varit klädsamt om man nämnt att problemet är den misslyckade invandrar- och flyktingpolitiken och inte invandrare* (KS 2004-03-16g, kursiv i orig.).

Även i en forskarutvärdering av VFA formulerades kritik:

Forskare ger ris och ros: I september gav fyra ledande forskare sin syn på handlingsplanen "Välfärd för alla" i ett välbesökt forskarsymposium. Forskarna var både positiva och kritiska. Dels ansåg man att handlingsplanen är mycket seriös och genomtänkt i förhållande till andra liknande program, dels kritiserade man den paradoxala syn på invandrare som präglar planen (Malmö stad 2004f)

Kritikerna lyfter fram alternativa verklighetsbeskrivningar, och försöker därmed att formulera problemen och lösningarna på alternativa sätt. Ambivalensen präglade arbetet med VFA i stort.

I kontrast till framstegstänkandet som kännetecknades av ett begränsat möjligt utfallsrum, var det möjliga utfallsrummet i termer av gemenskap öppet. Det fanns en rad olika förståelser av gemenskap att tillgå, vilket innebär att en rad olika planeringspraktiker kunde framstå som rimliga och önskvärda – även om de var tillsynes motsägelsefulla. Ett exempel på sådan motsägelse är föreställningen om främlingen som bidrag till och samtidigt hot mot gemenskapen, temat för nästa avsnitt.

Främlingen som (potentiellt) bidrag till framstegen

I kapitlet har jag visat att främlingen inte uteslutande ses som ett hot mot gemenskap och framsteg, utan även upplevs som en resurs. Främlingens upplevt unika

kompetenser och egenskaper kan, om de bara tas till vara, omvandlas till någonting värdefullt, och därmed också bidra till stadens framsteg (se 7.2.2).

Men det är inte bara främlingens kunskaper som kan användas för att utveckla gemenskapen – deras upplevt unika och exotiska karaktärer kan användas för att ge staden (planeringsobjektet) en dynamisk och kosmopolitisk storstadsflärd:

Kanske är det stadens närhet till Danmark och Tyskland som ger Malmö en mycket speciell kontinental atmosfär. Eller kanske är det de många invandrare från Östeuropa, Latinamerika, Mellanöstern och Afrika som ger staden dess internationella touch. Mer än en av fem boende i staden har utländsk bakgrund. Från en öppen och typiskt skandinavisk stadskärna, är det bara en femminuterns resa till Möllevångstorget, där en helt annan värld väntar på dig. Varje nationalitet är representerad här. Besökare kan köpa mat och olika produkter från hela världen i affärarena och marknaden här (Malmökölla (1)).

Begreppet "ethnic kitsch" myntades av Mehmet Ümits Nefci, och syftar på estetiserandet och marknadsföringen av invandrares liv i syfte att sälja städer (Diken 1998: 9; jfr. Bennett och Koudelova 2001: 207; Hubbard 1998: 199ff). Bostadsområdet Rosengård, som på många sätt kommit att symbolisera miljonprogrammets negativa sidor, framstår i linje med detta som ett exotiskt område.

Rosengård är f.ö. nu ett attraktivt område präglad av sin mångkulturella bakgrund, med grönsakstorg, spännande småbutiker och ett rikt kulturliv (Malmö stad 1996i: 3).

Mångkulturalismen fyller därmed en annan funktion. Främlingen blir en "profil i varumärket" och ett exotiskt inslag, inte farlig – men fortfarande utanför. Det möjliga utfallsrummet illustrerades på VFAs hemsida:

Det mångkulturella blir för Malmö en stark profil, och en ytterst betydelsefull del av våra förutsättningar inför framtiden.

Vi står inför stora utmaningar vad gäller utanförskap och segregation. Trots betydande åtgärder och stora ekonomiska satsningar har vi inte lyckats bemästra problemen (Malmökölla (2)).

Här tydliggörs återigen den ambivalenta relationen mellan gemenskap och framsteg, där främlingen kan ses antingen som en risk/belastning för samhället eller som en tillgång/resurs i termer av såväl sin upplevt exotiska karaktär som sina gruppsspecifika kompetenser. I båda avseenden bibehålls uppdelningen mellan dem som tillhör gemenskapen och de som är utanför den. Den exotiska främlingen är inte mer

inkluderad än den hotfulla dito: i enlighet med ett tidigare resonemang så är tvärtom positionen utanför en förutsättning för exotismen.

Men det finns även en annan variant av önskvärda främlingar i det empiriska materialet: den kreativa klassen. Detta är en grupp som ännu inte befinner sig inom gemenskapen – men som man önskar locka hit, antingen som turister, investerare eller kanske till och med som nya invånare. Det ligger nära till hands att kontrastera dessa försök att locka nya invånare mot viljan att avskaffa EBO, som i kontrast rör försöken att utesluta nya invånare. Ett sätt att förstå dessa samtidiga processer av att locka hit/utesluta invånare är genom Foucaults cirkulationmetafor: För Foucault hade, enligt ett tidigare resonemang, de rumsliga gränsdragningarna runt staden syftet “maximera den goda cirkulationen genom att minska den dåliga” (Foucault 1978/2007 54). Med denna metafor skulle flyktingar utgöra “den dåliga cirkulationen” och den kreativa klassen “den goda cirkulationen.” Det är emellertid vanskligt att dra allt för långtgående slutsatser av dessa tendenser, då det inte är dessa förslag (uteslutningar) som dominerar handlingsplanen, utan istället olika domesticerande praktiker.

Sammanfattningsvis kan dessa processer ses som exempel på olika försök att göra främlingen “begriplig” inom ramen för gemenskapen, där heterogeniteten i allmänhet och främlingen i synnerhet, kan formuleras antingen i termer av problem som måste lösas, eller värden att befrämja (jfr Gunder 2003). Men för att återigen tala med Bauman (1990: 155) är de olika försöken att kategorisera främlingen dömda att misslyckas: främlingens ambivalens bibehålls, tillsammans med ett brett möjligt utfallsrum för planeringspraktiken.

7.4 Sammanfattning

I diskussionen kring framstegstänkandet drog jag slutsatsen att antaganden om framsteg, rationalitet och allmänintresse samspelade på ett sätt som gjorde politiken överflödig. Uppdelningen mellan ett planeringsobjekt och ett planeringssubjekt innebar att planeringssubjektet (genom de maktprocesser som beskrevs i kapitelpar 4-5) “monopoliserade politiskt relevant kunskap” (Gunder 2003: 263), samtidigt som planeringsobjektet (staden) egentligen bara kunde utformas på ett enda sätt – som en kunskapsstad. Det möjliga utfallsrummet var väldigt begränsat, vilket också präglade lösningarna. I gemenskapstänkandet tar sig dessa maktprocesser helt andra uttryck. Medan framstegstänkandet präglades av rationalitet, konsensus och depolitisering – i såväl planeringssubjekt som planeringsobjekt – framstår gemenskapstänkandet i sin praktiska tillämpning som mer spänningsfullt, i termer av såväl planeringssubjekt som planeringsobjekt.

Planeringen bygger idag till stora delar på motstridiga antaganden om en homogen och samtidigt heterogen gemenskap (vilket bland annat är en konsekvens av ett fortsatt antagande om allmänintresse, trots en generell misstro mot homogena

planeringsobjekt). Dessa motsättningar och spänningar har i praktiken kommit att ta sig uttryck i planeringens motstridiga ambitioner att samtidigt planera för gemenskap och heterogenitet.

I den politiska praktiken har spänningarna lett till en uppsjö parallella planeringslösningar, vilka kan framstå som motsägelsefulla. Å ena sidan ses staden som en homogen enhet som måste skyddas från främlingarna, dels i termer av uteslutningar – dels i termer av olika domesticerande praktiker. Å andra sidan försöker kommunen locka hit nya främlingar, och maximera de som redan finns här. Främlingarna används i marknadsföringen som ett exotiskt inslag, men de är samtidigt ett hot mot attraktiviteten. Deras gruppsspecifika egenskaper kan vara ett värde för gemenskapen i arbetsmarknadstermer, om de tas till vara. Men främlingen kan också vara en börda härvidlag. Främlingen hotar såväl gemenskapen som framstegen, samtidigt är de en förutsättning för desamma. Dessa ambivalenser kan inte lösas av planeringssubjektet, vilket lämnar politikområdet öppet, och ständigt politiserat.

Del IV

8. Planering för framsteg och gemenskap

I detta avslutande kapitel kommer jag att rekapitulera avhandlingens huvudargument och besvara de två frågeställningarna. Den första frågan rör planeringstänkandets idémässiga förutsättningar, den andra frågan rör återverkningarna av dessa idéer när de tillämpas i den politiska praktiken. Kapitlet är upplagt på följande sätt, de två första avsnitten är strukturerade i enlighet med de två frågeställningarna. I 8.3 återkommer jag istället till avhandlingens avstamp i ett antagande om kontinuitet. De nutida stadsomvandlingsprocesser som avhandlingen studerar, förstås i regel utifrån ett antagande om förändring, vilket ofta härleds till processer som globalisering och nyliberalisering. Med en undersökning av planeringens nödvändiga, och därmed mer långsiktiga idémässiga förutsättningar utgår avhandlingen istället från ett antagande om kontinuitet. Slutsatserna av denna perspektivförskjutning diskuteras i kapitlets avslutning.

8.1 Planeringens idémässiga förutsättningar

Vilka är planeringstänkandets idémässiga förutsättningar? I avhandlingen besvarar jag denna fråga genom att undersöka hur planeringsverksamheten har legitimerats. I kapitel två gjorde jag en litteraturgenomgång av den västerländska planeringsteorin, där jag avslutningsvis argumenterade för att planering legitimeras genom ett antagande om allmänintresse. Allmänintresset har i sin tur två dimensioner, där legitimeras planering såväl genom *vad* den kan uppnå (substanslegitimitet), som *hur* den kan göra det (processlegitimitet). Men de två legitimeringsgrunderna är inte jämförbara i litteraturen, tvärtom har förståelsen av allmänintresset beskrivits nästan uteslutande i processtermer. Det innebär att begreppets substansdimension, och med den frågor om planeringens mål, nästintill har negligerats. Campbell och Marshall (1999) drar en liknande slutsats i sin analys av allmänintressets etiska dimensioner:

What constitutes either the unique expertise of a planner or the public interest which they serve is difficult to define. As a result, ethical action for the planning profession would seem to be largely a matter of intuition with society asked, as an act of faith, to 'trust us' to behave in a manner which will ensure the collective welfare. The problem for planning is that intuition provides no guiding framework and therefore little defence if the activity comes under criticism. It may be for this reason that the profession, somewhat paradoxically, seems to perpetuate a procedurally based conception of the nature of planning which in turn results in matters of value being largely overlooked (Campbell & Marshall 1999: 471).

Campbell och Marshall konstaterar att det inom planeringsteorin har saknats ett generellt etiskt resonemang kring *vad* planeringen bör åstadkomma (1999: 471).¹¹⁹ Men varför är detta ett problem? Susan Fainstein ifrågasätter huruvida en rättvis beslutsprocess med nödvändighet leder till ett rättvist utfall (2010: 24). Processdimensionerna är i hennes tolkning inte problematiska, så mycket som de är otillräckliga. Även Campbell och Marshall konstaterar att avsaknaden av tydliga substanskriterier är problematisk: de visar att negligerandet har inneburit att planerare agerar närmast intuitivt i sin prioritering mellan olika värden (Campbell & Marshall 1999: 471). Allmänintresset har därmed omväxlande formulerats i ekologiska, sociala och ekonomiska termer.

Avslutningsvis innebär detta att formuleringar av allmänintresset saknar en tydlig substansdimension. Det är här som föreliggande avhandling har velat göra ett bidrag. Avhandlingen är emellertid inte normativ i bemärkelsen att den har föreslagit några substansvärden. Istället har ambitionen varit att genom empiriska studier av såväl planeringsteori och planeringspraktik undersöka vilka idéer i termer av substans som planeringen *de facto* har baserats på. I kapitel två lyfter jag med denna avsikt fram två legitimitetsgrunder och idémässiga förutsättningar. Å ena sidan förutsätter planeringen att samhället ständigt kan förbättras, här uttryckt i ett kontinuerligt *framstegstänkande*, å andra sidan förutsätter allmänintresset en allmänhet i form av en *gemenskap* med vissa gemensamma intressen. Den eventuella kvalitén och rimligheten i dessa substansvärden har inte bedömts. Istället har jag konstaterat att antaganden om framsteg och gemenskap kan förstås som (idémässiga) förutsättningar för planering som politisk handling. I så mån möjliggör och villkorar de planeringen, men inom ramen för att väldigt brett möjligt utfallsrum (jfr Dyrberg 1997: 88).

¹¹⁹ I avhandlingen härleder jag detta till en tendens inom planeringsteorin att legitimera och motivera verksamheten (nästan uteslutande) i processtermer, eller i frågor om *hur* planering ska bedrivas. Även om Campbell & Marshalls diskussion rör planeringens output-sida, och avhandlingens frågor om legitimitetsgrund rör dess input-sida, så menar jag att det är rimligt att en verksamhet som inte legitimeras i substans, inte heller utvecklar ett etiskt resonemang i termer av substans.

Mot bakgrund av antagandet att idéer påverkar den politiska praktiken, har avhandlingens ambition varit att undersöka vilka återverkningar dessa idéer fått när de har tillämpas i den politiska praktiken. Med frågan kommer vi till avhandlingens andra frågeställning, och avhandlingens del II. Denna del behandlas i avsnitt 8.2 nedan.

8.2 Framsteg och gemenskap i politisk praktik

Det här avsnittet är upplagt på följande sätt. Jag kommer i tur och ordning att diskutera framstegstänkandets- respektive gemenskapstänkandets betydelse för planeringen som teori och som politisk praktik. Jag kommer att inleda de respektive delarna med en kort rekapitulering av analysen, och därefter kommer jag att diskutera avhandlingens slutsatser med avstamp i maktbegreppen makt som uteslutning och makt som handlingsförmåga. Den sistnämnda diskussionen rör inte minst frågan om vilka återverkningar dessa idéer har fått i omvandlingen av Malmö.

8.2.1. *Framstegstanken och allmänintresset*

I kapitel 2 beskrev jag framstegstänkandet som en central idémässig förutsättning för planeringstänkandet. Men vilka återverkningar har framstegstänkandet på planering som teori och politisk praktik? Denna fråga besvarades i kapitelpar 4-5.

Framstegstänkandet handlar om relationen mellan det vi har idag, och det vi skulle vilja ha istället (Sztompka 1999: 24), en drivkraft som också ger planeringen, och politiken i stort, sin vikt. I kapitel 4 argumenterade jag för att framstegstänkandet historiskt sett har utvecklats i tandem med en framväxande tilltro till kunskap och rationalitet. Denna kombination av idéer har tagit sig uttryck i föreställningen att kunskap kan användas för att förbättra samhället – ett antagande som ju är kännetecknande för såväl framstegstänkandet som planeringstänkandet.¹²⁰ Jag har beskrivit detta som en ekvivalenskedja där begreppen planering-framsteg-rationalitet-allmänintresse har vävts samman. Med studiens övergripande teoretiska ansats har begreppen i ekvivalenskedjan varit möjliggörande i termer av makt: tilltron till den rationella planeringens förmåga att hantera eller generera framsteg för "alla", har på så vis bidragit till – och fortsätter bidra till – planeringsverksamhetens legitimitet.

Med avstamp i förändringsteoretikern Pjotr Sztompka (1999) och utvecklingsforskaren Björn Hettne (2008) beskriver jag i kapitlet hur planeringstänkandet kom att förhålla sig till kunskap och framsteg på två olika sätt. Å ena sidan har framsteg och kunskap förknippats med teknologisk determinism och

¹²⁰ Den här tanken förknippar vi ofta med Francis Bacon (se t.ex. Bacon 1626), men vi härleder den också till upplysningen, och senare till modernitetens starka tilltro till planeringens förmåga att uppnå uppsatta mål.

den industrialisering som sammanföll med planeringsteorins framväxt.¹²¹ Hettne beskriver detta som ett antagande om immanens (2008: 7), där framsteg upplevdes uppstå nästan av egen kraft. Å andra sidan har kopplingen mellan framsteg och kunskap förståtts genom modernitetens starka tilltro till möjligheten att kunna samla in kunskap och använda den för att kontinuerligt förbättra samhället. I det sistnämnda alternativet är framstegen istället exogent härledda, och en konsekvens av en uttalad intention från planeraren.

I kapitlet argumenterar jag också för att begreppsparet exogen/autodynamisk resulterar i ett möjligt utfallsrum för planeringen. Planering kan antingen ses som en verksamhet som kan och bör *generera* framsteg, eller så reduceras planeringen till att försöka *hantera* de framsteg som, för att tala med Koselleck “comes from progress” (2002: 219). Anledningen till att jag har valt att beskriva framstegstänkandet i termer av ett begreppspar är för att visa på ett brett möjligt utfallsrum. Detta ligger i avhandlingens teoretiska ansats: utgångspunkten är att planering alltid kan utformas på många olika sätt, och det alternativ som väljs innebär en reduktion från ett möjligt utfallsrum till ett faktiskt utfall. Relationen mellan planeringens möjliga utfall, och dess faktiska utfall är en maktrelation. Förmågan att välja ett av många handlingsalternativ har jag beskrivit som makt som handlingsförmåga. De alternativ som blir över när ett alternativ väljs, har jag beskrivit som makt som uteslutning. Genom att tillämpa begreppsparet hantera/generera på den politiska praktiken, rör vi oss från framstegstänkandets möjliga utfall till dess faktiska utfall. Vi kan därmed också säga något om återverkningarna av dessa synsätt. Hur har då ett antagande om framsteg förståtts i sin praktiska tillämpning i omvandlingen av det postindustriella Malmö?

I kapitel 5 visar jag att framstegstänkandet var centralt i Malmömaterialet. Det tog sig där uttryck som ett antagande om en kumulativ och oundviklig utveckling från industrisamhälle till det “nya kunskaps- och informationssamhället”. Detta antagande är i sig inte överraskande. Det finns en generell tendens att förstå framsteg i kumulativa stadier, där utvecklingen har upplevts gå från jordbrukssamhälle till industrisamhälle, till dagens postindustriella samhälle. I materialet beskrivs detta som en utveckling helt ställd bortom mänsklig kontroll, dessa framsteg har hänt – eller kanske snarare “drabbat” – staden. Med detta antagande om autodynamiska framsteg reducerades också planeringsverksamheten till att *hantera* de problem och möjligheter som kom i framstegets kölvatten. Detta har historiskt sett inte varit ett ovanligt synsätt. För att tala med Koselleck: “progress produces a necessity of planning” (2002: 233). Men det är inte ett nödvändigt synsätt, med den variation som begreppspar lyfter fram, ser vi att man lika gärna hade kunnat se framsteg som något som planeringsverksamheten kunde ha genererat, och då hade kommunen haft en helt

¹²¹ Även om teoretiker som Rosamund Williams menar att redan upplysningstänkare som Condorcet baserar sitt framstegstänkande “on a ‘hard’ technological determinism” (1994: 223).

annan tilltro till förmågan att formulera visioner om det önskvärda samhället. Vi tangerar nu frågan om vilka återverkningar detta synsätt fått för planering som politisk praktik. Den frågan besvaras nedan genom de två maktperspektiven.

Makt som uteslutning - om staden som ersättes

Kan en symbol [kockumskranen] för hundratals år av arbete, ingenjörskonst och drömmar lyftas ut ur historien? Kan en stads själ behandlas som ett varumärke: I går arbetarstad, i dag ett mondänt IT-kvarter, nära havet och bron och med uppgift att betjäna den europeiska eliten? (*Aftonbladet* 2001-02-09).

Citatet ovan kommer från artikeln "Kockumskranen är Malmös arbetarsjäl" och är signerad Olle Svenning. Citatet beskriver en substitutiv planeringsverksamhet. Med begreppet substitutiv avses att planeringen inte strävar att förbättra det nuvarande, utan istället vill verksamheten ersätta det befintliga med någonting helt nytt, någonting bättre (Arnstberg & Bergström 2001: 42). Vi får med detta en kombination av två olika föreställningar: dels ett substitutivt planeringstänkande, dels en föreställning om att det bara finns *en* möjlig väg framåt. Tillsammans bildar dessa föreställningar de idémässiga förutsättningarna för att lyfta den gamla arbetarstaden "ut ur historien" (se citat ovan): Det nya IT-samhället har "kommit av framsteget", och planeringen måste anpassa staden till det. I termer av *makt som uteslutning* blir återverkningarna omedelbara: det fanns i 1990-talets visionsarbete inga konkurrerande föreställningar om det goda samhället. I ljuset av de urbana kriser som drabbade städer i övergången från det gamla industrisamhället till det nya postindustriella samhället, framstår en anpassning som den enda möjliga lösningen och det enda sättet att nå nästa steg på utvecklingstrappan. Men det är värt att notera att inte alla i staden kommer att kunna hänga med i utvecklingen, eller som det uttrycks i Malmös profilbok "[e]n del känner sig hemma i dagens snabba ekonomiska utveckling, medan andra fortfarande står utanför" (2000a: 7).

Dessvärre var det inte enbart Malmö som skulle ta sig till nästa steg på utvecklingstrappan utan även en lång rad andra gamla industristäder i väst. I praktiken kom därför den kommunala planeringen, ibland beskriven som kommunal näringspolitik, att ta form mot bakgrund av en upplevd konkurrens mellan städer – det som vi i en svensk kontext har beskrivit som "kommunernas marknad". Här konkurrerar kommunledningar om att locka internationella investeringar, turister och invånare. För att locka dessa grupper krävdes en kommunal ansiktslyftning, och lösningen blev att helt tänka om städer, att skapa en ny identitet. Men förändringarna har även varit rumsliga. Ambitionen har varit att omforma det urbana rummet och skapa platser för inte minst den attraktiva *kreativa klassen*. Med Svennings fråga i citatet ovan återkommer också den fråga jag ställde i avhandlingens *prolog*: hur är det möjligt att på detta vis helt *planera om* en stad? Frågan har delvis besvarats med

antagandet om autodynamiska framsteg och det substitutiva tänkandet. Ett fördjupat svar på får vi genom att undersöka hur beslutsprocesserna legitimerades.

Om makt som handlingsförmåga

I kapitel 5 beskrev jag de beslutsprocesser som kännetecknade den kommunala utvecklingsplaneringen för framsteg, här begreppsliggjord som kommunal näringspolitik. I kapitlet visade jag att de *urbana kriser* som bildade utgångspunkten för arbetet inte ansågs möjliga att hanteras på politisk väg. Istället sågs Malmös omvandling som en fråga som något experter var mer lämpade för att hantera. Kommunens slutsats är inte överraskande. Mot bakgrund av ett antagande om autodynamiska kumulativa framsteg framstår naturligtvis behovet av en debatt mellan olika framtidsideal som helt överflödigt – visionen om kunskaps- och informations-samhället var ju redan på förhand “avgjord av framsteget”. Den här tendensen beskrev jag i kapitel 6 som en depolitisering.

Malmö är inte unikt i detta avseende. Den “depolitiserade” karaktären i visionärt arbete ringades även in av Patrik Hall *med flera* i deras analys av beslutsfattarnas vision av Öresundsregionen (2008: kap. 4) I analysen konstaterar författarna att

[d]e politiska frågorna verkar [...] bortdefinieras eller omformuleras som administrativa frågor [...]. Att medborgarna själva skulle kunna finnas med i utformandet av visionen och diskussionen kring problemen med dess genomförande är det bara en intervjuperson som uppmärksammar (Hall et al. 2005: 89).

Det finns många olika sätt att förstå den här depolitiserande tendensen. I kapitel 5 härledde jag den till framstegstänkandet, men även till det konfliktfyllda politiska klimat som kännetecknar många kriskommuner. Den depolitiserande tendensen kan också ses som en uttalad ambition att effektivisera visionsarbetet. Men frågan kan även tolkas i bredare förvaltningsteoretiska termer, och där är tendensen välnoterad inom den statsvetenskapliga litteraturen. Stig Montin (1996: 12-13) beskriver det han kallar en “avpolitisering av offentlig verksamhet”, en förändring som också kan karaktäriseras som “en förflyttning av politiska avgöranden [...] från politiska forum till professionella grupper eller andra enheter som inte befolkas av politiker” (Montin 1996: 12; se även Brunsson 1998: 269; Pierre 1996: 43). Depolitisering handlar i detta avseende inte uteslutande om att frågor inte blir föremål för politisk debatt, utan även om att de placeras utanför de traditionellt beslutsfattande organen (som hos konsultgrupper, tillfälliga projektgrupper eller oberoende utvärderare). Följden blir en förskjutning från *politisk handling* till (expert)administration av sociala frågor (Zizek 1999).

Kommunforskaren Henry Bäck pekar på hur dessa förvaltningspolitiska förändringar lägger grunden för en demokrati som kännetecknas av samarbete,

“snarare än en demokrati som en arena för intressekamp, konfliktlösning och konflikthantering” (2000: 197). Vi lämnas med andra ord med en “utopi om den ’opolitiska politiken’” (Lewin 2002: 105), eller en strävan efter “win-win politics” (Mouffe 2000: 110). Men varför är detta ett problem? Varför är det viktigt att frågor blir föremål för politisk debatt? I en anda av kommunikativ planering är kanske konsensussträvan ett önskvärt processvärde? Två relaterade skäl till varför depolitisering är ett problem kan anföras. Det första skälet är behovet av “[a]tt politiska frågor tas upp på den offentliga dagordningen tillsammans med en diskussion om *handlingsalternativ*” (Hall m.fl. 2008: 209, min kursiv). Med tydliga handlingsalternativ finns en potential för förändring ständigt närvarande. Här återkommer Mouffes diskussion kring makt från kapitel 1, där en debatt med flera handlingsalternativ ses som en förutsättning för att vi överhuvudtaget ska kunna tala om *politiska* processer: det är handlingsalternativen som skapar utrymmet för kritik och diskussion inom ramen för den sakfråga som behandlas (Mouffe 2000: kap. 5; se även Lewin 2002).

Detta för oss över till det andra skälet till varför ovanstående depolitisering är problematisk: det är en endast när en fråga öppnas för politisk debatt, som den maktkamp som ligger till grund för politiken synliggörs. När frågan politiseras blir det därmed “möjligt för de exkluderade att protestera mot den orätt som tillfogats dem” (Zizek 2005: 60), och det blir möjligt att formulera ett politiskt alternativ inom ramen för rådande föreställningar. Utan konflikt försvinner i praktiken all legitim opposition inom ramen för det demokratiska offentliga rummet (Mouffe 2000: 108-115). En frågas depolitisering innebär därmed att exkluderade eller kritiska grupper mister förmågan att artikulera en politisk kritik.¹²²

Och häri ligger kanske svaret på den retoriska fråga jag ställde i avhandlingens prolog – hur är det möjligt att helt planera om en stad? Jag har här visat på en rad antaganden som samspelar med varandra: för det första, ett antagande om kumulativa framsteg som har drabbat staden, för det andra en föreställning om att kommunen måste anpassa sig till och hantera dessa framsteg, för det tredje, en föreställning om att detta arbete är helt substitutivt (med andra ord, vi kan inte bevara det gamla, vi måste

¹²² Det innebär också att Mouffe generellt är kritisk till den deliberativa tradition som strävar efter konsensus. Konsensussträvan osynliggör handlingsalternativ, och den depolitisering som följer innebär i förlängningen att möjligheterna till ansvarsutkrävande kringskärs (jfr Mouffe 2000: kap. 5; Lewin 2002). För en diskussion kring detta i en planeringsteoretisk kontext, se Bradley (2009: kap. 2). Bradley härleder detta till en generell *postpolitisk* utveckling (se även Mukhtar-Landgren (2008a), ett begrepp som fått ett visst genomslag även i planeringsteorin, men som jag emellertid inte använder i detta sammanhang. Anledningen är att jag ser den depolitiserande tendensen som en konsekvens av en rad olika samtidiga processer, bland annat den nyliberala utveckling som Mouffe talar om, men även den svenska konsensustradition som Leif Lewin talar om (2002), den förvaltningspolitiska utveckling som Stig Montin (1996) talar om, och avslutningsvis en generell tendens att se framsteg som tekniskt härledda (se t.ex. Sztompka 1999: 28).

byta ut det). Slutligen har jag visat på föreställningen att ovanstående processer inte är politiska processer, utan de bör hanteras av experter. Enligt den logik som ovanstående kedja av antaganden bildar är det, med Svennings ord, möjligt för "en symbol för hundratal år av arbete, ingenjörskonst och drömmar [att] lyftas ut ur historien".¹²³

Avslutningsvis ligger i denna depolitiserande tendens en avgörande skillnad gentemot diskussionen kring gemenskap. Analysen av gemenskap som en idémissig förutsättning för planeringstänkandet var mer politiserad och olika alternativ ställdes där emot varandra. Med det övergår diskussionen till gemenskaps-tänkandet som en idémissig förutsättning för planering som teori, och som politisk praktik.

8.2.2 *Gemenskap och allmänintresse*

I kapitel två argumenterade jag för att det är i gemenskapens namn som "det allmännas intresse" konstrueras, motiveras och legitimeras (jfr Dyrberg 1997: 194). Men gemenskapstanken kännetecknas samtidigt av en inneboende spänning.¹²⁴ Spänningen tar sig – något förenklat – uttryck i en gräns mellan de som ingår, och de som står utanför (Young 1990: 227). Dessa spänningar är dynamiska och processuella, de tar sig olika uttryck och de kan förändras och utvecklas över tid. Detta får också konsekvenser för analysen. Där kapitelpar 4-5 om framsteg kännetecknades av *en* dominerande föreställning som ringades in och tillämpades på materialet, tar sig istället gemenskapstänkandet uttryck i en rad olika ekvivalenser och skillnader (jfr Dyrberg 1997: 194).

Kapitelpar 6-7 tog avstamp i antagandet och argumentet att städer kännetecknas av en spänning mellan heterogenitet och gemenskap. Här ligger också ett brett möjligt utfallssum: å ena sidan finns en föreställning om städer som, med Aristoteles ord, en plats där främlingar möts. Här är tanken att olika livsstilar, traditioner, men även klasser möts i staden. Dessa möten, och den mångfald som kommer med dem, har tolkats på olika sätt. Å ena sidan har mångfalden setts som kärnan i stadens kosmopolitiska och spännande natur. Å andra sidan har mångfalden setts som en källa till konflikter mellan olika grupper i staden. I ytterligare andra avseenden har

¹²³ Det är här värt att betona att en granskning av framstegstänkandet inte innebär att föreställningen i sig är av ondo: Här håller jag med Georg Henrik von Wright: "Att överge tron på framsteg som en historisk nödvändighet är inte lika med att överge arbetet för framsteg som uppgift" (1993: 54). Genom begreppsparet immanens/intention vill jag istället öppna för en politisering av framstegstänkandet, för att därmed synliggöra det "värdeomrum" som har uppstått i dess kölvatten (Anshelm & Beckman 1997: 67).

¹²⁴ Här ligger en skillnad mellan antagandet om gemenskap och antagandet om framsteg. Framstegstänkandet har sedan 1700-talet setts som utgångspunkten för all förändring. Det innebär också att oppositionen framsteg/förfall inte var särskilt dominerande i planeringsteori som den växte fram under 1900-talet, även om det löpande har funnits en kritik mot en alltför stark tilltro till framstegstänkandet.

mångfald associerats till alienation och anonymitet, vilka ibland har setts som specifikt urbana problem. De perspektiven har genom historien varit en källa till oro. Oron handlar inte minst om en föreställning om att gemenskapen gått förlorad, och här kontrasteras ibland staden mot landsbygdens nära vänskaps- och släktband. Men detta är återigen inte den enda föreställningen om gemenskap i städer. Det finns även en föreställning om staden som en gemenskap, även om den tar sig helt olika uttryck i det atenska *polis*, det romerska *res publica*: och i Webers idé om staden som en medborgerlig (*civic*) gemenskap (jfr Delanty 2003: 50). Avslutningsvis kan begreppen heterogenitet och gemenskap också samexistera – vi kan då istället tala i termer av en heterogenitet *i* gemenskap. I kapitel 5 uttryckte jag det i termer av att “alla är främlingar inför varandra i staden, men vissa är mer främmande än andra”. Avslutningsvis innebär begreppsparet heterogenitet/gemenskap ett brett möjligt utfallsrum, där en rad olika tolkningar och positioner är möjliga. I kapitlet valde jag att fokusera främst två olika former av gränsdragningar med detta avseende: å ena sidan Engels beskrivning av staden i termer av klass, å andra sidan föreställningar om staden som ett offentligt rum, med vissa gränser i termer av önskvärt och civiliserat beteende.

Vilka återverkningar har dessa olika synsätt fått för planeringsteorin? I kapitel 7 drar jag slutsatsen att spänningen mellan de olika sätten att närma sig gemenskapstänkandet har utgjort ett problem för planeringsteori, såväl som planeringspraktiken. Allmänintresset, som det formulerats i planeringsteorin, förutsätter ett antagande om homogenitet, samtidigt som det sedan åtminstone 1970-talet funnits en bred förståelse för att städer snarare är heterogena än homogena. Detta problem har inneburit att planeringsverksamheten omväxlande, men även parallellt, har planerat för homogena och heterogena städer. För planeringen resulterar det i olika strategier för förändring alternativt kontinuitet. I kapitlet ringade jag in två möjligheter: planeringen kan söka införliva och hantera främlingarna inom ramen för gemenskapen, här kallat *domesticering*, eller de kan försöka *utesluta* dem. Vad händer när detta möjliga utfallsrum reduceras till ett faktiskt utfall i planeringen av postindustriella Malmö? Återverkningarna i termer av makt diskuteras nedan.

Om makt som handlingsförmåga

Planering för gemenskap analyserades med avstamp i satsningen *Välfärd för alla* (VFA), och även Visionsarbetet Malmö 2000/2015 lyftes in i undersökningen. Den depolitisering som kännetecknade visionsarbetet såg vi inte så mycket av i VFA. Inte för att konsensusambitionen inte fanns där – det gjorde den – men istället blev frågan politiserad och arbetet avgjordes inom ramen för de politiska institutionerna. Kritiken, diskussionerna, bordläggandet och återremitteringarna av handlingsplanen tyder på en politisk debatt. När en fråga öppnas för politisk debatt synliggörs också den maktkamp som ligger till grund för politiken, och en potential för förändring är ständigt närvarande. Det såg vi också i arbetet: en rad förändringar i det ursprungliga förslaget infördes och implementerades. Men hur kan vi förstå dessa skillnader mellan

VFA och visionsarbetet? En nyckel ligger kanske i frågans natur? Där framstegstänkandet setts som en helt självklar tanke sedan 1700-talet, är gemenskapstanken i sig mycket mer spänningsfylld.¹²⁵ Skillnaderna mellan satsningarna visar också på en teoretisk poäng: svårigheterna att i praktiken skilja substanslegitimitet från processlegitimitet. De substansvärden som lyfts fram, och deras hantering påverkar de beslutsprocesser som ska leda till deras förverkligande: processen skiljer sig åt om substansdimensionerna framställs som ofrånkomliga och nödvändiga, eller om de istället framstår som ambivalenta.

Makt som uteslutning

Den ambivalens som präglar diskussioner kring gemenskap i en planeringsteoretisk kontext präglar även planeringspraktiken. I tillämpningen av begreppsparet domesticering/uteslutning framkommer en rad samtida, och sinsemellan något motsägelsefulla processer. Å ena sidan ska främlingar uteslutas ur gemenskapen, vilket reflekteras i förslag om att tillfälligt stänga gränser för nyanlända flyktingar,¹²⁶ å andra sidan ska främlingar lockas in i gemenskapen genom omfattande stadsomvandlingsprocesser. Här är istället främlingarna attraktiva, och Malmö konkurrerar med andra kommuner för att locka hit dem. Dessa samtida processer beskrevs utifrån Foucault (2007/1978) i termer av cirkulation: ambitionen är att maximera det upplevt positiva inflödet, och minimera det upplevt negativa. Men det är inte bara i termer av att locka in eller utesluta främlingar som gemenskap hanteras som planeringsproblem: också en rad domesticerande strategier tillämpas. Även här finns en rad motsägelser. Å ena sidan är främlingen en resurs och invandrares upplevt "unika" egenskaper och erfarenheter måste tas till vara och omvandlas till framsteg. Å andra sidan är invandringen ett hot mot framstegen. En tredje tolkning är den kosmopolitiska storstadskänsla som mångkulturen innebär. Denna utgör ett attraktivitetsvärde, och främlingen upptas som en del i marknadsföringen av staden. Alla beskrivningar av invandrare innebär att gruppen ställs utanför gemenskapen – det är just positionen utanför som skapar främlingens unika och exotiska natur.

Försöken att förändra stadens identitet genom bland annat stadsmarknadsföring kan förstärka ojämlikheter i postindustriella städer. Inte bara genom att staden satsar på marknadsföring snarare än traditionella välfärdsområden, utan även genom verklighetsbeskrivningarna i marknadsföringen. Malmö är i så måtto en delad stad: detta är inte bara tydligt vad gäller socioekonomiska förhållanden, utan även vad gäller planeringen av staden. Samtidigt är processerna motsägelsefulla. Samma förändringar ses omväxlande som hot och som möjligheter. Detta tar sig bland annat

¹²⁵ Men i enlighet med diskussionen kring visionsarbetets depolitiserade karaktär, handlar detta om en rad olika processer. Vad skillnaderna mellan politikområdena också visar är hur vanskligt det är att tala om en generell depolitiserande (eller postpolitisk) tendens i svensk förvaltning.

¹²⁶ Många andra kommuner har försökt att inte öppna dessa gränser till att börja med.

uttryck i en implicit uppdelning mellan olika, mer eller mindre önskvärda, främlingskategorier i staden: Uppdelningen tar sig olika uttryck, dels görs en uppdelning i relation till *gemenskapen*, som rör kategorier som önskvärt och icke-önskvärt beteende, dels tar uppdelningen avstamp i vad som upplevs generera respektive hota *framsteg*.

Hur har dessa politiska processer förståtts i litteraturen om städer? "Den delade staden" har ofta härletts till en nyliberal urbanpolitik där satningar på attraktivitet har prioriterats över en generell jämlikhetssträvan. Det här är en utveckling som även i en svensk kontext visat sig ha gynnat vissa grupper i staden framför andra (se t.ex. antologier av Magnusson 2008; Sernhede & Johansson 2004). Dessa studier är helt avgörande för vår förståelse av de klyftor som växer fram i postindustriella städer. Men vad kan ett antagande om kontinuitet bidra med till dessa diskussioner? Den frågan avslutar detta kapitel.

8.3 Avslutning – kontinuitet i förändring

Kockumsarbetarna körde hem och till deras arbetsplats cyklade studenter. Nedanför kranen bredde den nya högskolan ut sig. [...] 'Kranens storlek är problemet' säger Lennart Ottoson som är vd för något så besynnerligt som Kranen Exploatering. Ottoson talar inte Skånska, han förstår inte Malmös historia och identitet (*Aftonbladet* 2001-02-09).

Citatet ovan kommer från tidigare nämnda artikel av Olle Svenning 2001, i skrivande stund för cirka 10 år sedan. I citatet beskrivs staden som en gemenskap – det finns de som förstår Malmö, och de som inte förstår. Svenning beskriver vidare hur stadens identitet kom att förändras till en mer svårtolkad sådan, en förändring som kom med övergången från industristad till kunskapsstad:

När Kockumskranen demonteras ersätts den, som Malmös utropstecken, troligen av världens högsta hotellbyggnad, den ska resas på en slätt i stans utkant. Folknamnet på det nya utropstecknet är "Hylliepitten". Malmö får en ny, mer svårtolkad identitet (*Aftonbladet* 2001-02-09).

Häri ligger en klassisk urbanproblematik – vad händer med gemenskapen när framsteg bullrar fram och "drabbar" städer? Precis som industrisamhället upplöste de band som kännetecknande föregående tider, så upplöser det postindustriella samhället de band som vi idag upplever som kännetecknande för det gamla trygga industrisamhället. Oron är med andra ord inte ny: redan i slutet av 1800-talet konstaterade Tönnies att den gemenskap som förenade generationer av människor var på väg bort. Även om Chicagoskolan inte i samma utsträckning delade oron, så

återkom även i denna skola diskussioner kring vad gemenskapens erosion innebar för stadsborna (jfr Delanty 2003: 51). I enlighet med diskussionen i kapitel 4 väckte dessa förändringsprocesser en rad frågor hos urbanforskare som Robert Park och Louis Wirth: hur ska de nya grupperna som kommit till staden kunna anpassa sig till det rådande? Hanterar "civiliserade" och "ociviliserade" folk förändringen på samma sätt?

Samtidigt som urbanforskare studerar stadsbon genom observationer på mikronivå, funderar planerare på om inte gemenskapen kan planeras fram. För Sandercock (1998: 190) är detta ett generellt planeringsteoretiskt arv efter den oro som bland annat förknippas med Tönnies: planeringen måste försöka återuppliva den förlorade gemenskapen. Ett exempel på detta tänkande finns hos Ebenezer Howard (1898), som menade att en ökad decentralisering var avgörande för det individuella välbefinnandet. Han funderade därför över om inte stad och landsbygd kunde förenas.¹²⁷ Hos Howard kombineras de två planeringsambitioner som ligger till grund för avhandlingen, planering för framsteg och planering för gemenskap. Här ses de två inte som motsatser, utan tvärtom är gemenskap en förutsättning för framsteg (Fishman 2003: 39).

Men oron för en utdöende gemenskap var inte den enda kopplingen som gjordes mellan framsteg och gemenskap. Det fanns samtidigt – och kanske framför allt – en stark tilltro till att framstegen skulle leda till en förbättring för samhället i stort: den starka tron på allmänintresset innebar att "alla" i staden ansågs kunna gynnas av dessa processer. I kapitelpar 4-5 beskrev jag hur förra sekelskiftets planerare och urbanforskare såg staden som civilisationens höjdpunkt. Staden kontrasterades mot inte bara landsbygden, utan även mot andra upplevt ociviliserade delar av världen. Dessa delar av världen tycktes röra sig långsammare än den västerländska staden, deras folk var underutvecklade men med tiden skulle de kanske komma ikapp (eller inte). Den civiliserande staden som den utvecklades i väst utvecklade också civiliserade stadsbor och västerlänningar, och den västerländska stadsbon ansågs vara den mest civiliserade av jordens alla folk. Den civiliserande effekten kom inte sällan från staden *sui generis*. För Simmel tvingades stadsbon till exempel filtrera bland alla de intryck som kom emot honom dagligen, vilket innebar att stadsbor utvecklade en högre intelligens. Men det fanns också nackdelar för stadsbon. Bland annat utvecklade hon en blasé och lite yttlig attityd, och i värsta fall en känsla av alienation (Simmel 1903/2005: 26). Även i Chicago börjar man göra noggranna empiriska studier och observationer av olika grupper, för att se hur de anpassade sig till det nya som var staden. Som studieobjekt hade de inte sällan världsutställningarna till sitt förfogande.

¹²⁷ Howard beskriver tre magneter, där den ena är staden som lockar med sina arbetstillfällen, kultur och spänning, och vars baksida är undermåliga levnadsförhållanden. Landsbygden, den andra magneten, lockar å andra sidan med det gröna och den vackra, men dess baksida var ekonomisk underutveckling och "lack of amusement". Planeraren skulle då konstruera en tredje magnet, en ny gemenskap som kombinerade det bästa av två världar, med naturens skönhet men också "plenty to do" (citaten hämtade från Fishman 2003: 39).

Här ställdes de upplevt "ociviliserade" folken ut sida vid sida med de tekniska innovationerna som skulle förbättra livskvaliteten för de västerländska stadsborna.

Nu kopplades staden ihop med en rad föreställningar som har sin grund i upplysningen. Industristaden var ett nästa steg i utvecklingen, en föreställning som baserades på tilltron till en kumulativ utveckling – samhället var ständigt på väg mot nya höjder! Men detta var inte tillräckligt. Den kunskap som ständigt genererades kunde användas för att göra samhället bättre, och industrialismens land-vinningar bevisade ständigt hur livet för stadsbor förbättrades. Det fanns med andra ord en tilltro till förmågan att med hjälp av planering generera framsteg, även om det var genom en rationell och teknokratisk expertis. Men detta var inte den enda föreställningen om städers utveckling. Precis som Rousseau var skeptisk mot upplysningens utvecklingsoptimism, fanns under industrialismen en skepsis mot industristaden. Staden beskrevs ibland som ytlig och förändringarna som kosmetiska, och urbanteoretiker som Walter Benjamin och Lewis Mumford talade om en avhumaniserad stad. Men dessa föreställningar uttrycktes av en kritisk minoritet. Den moderna planeringen nådde generellt sett nya höjder av hybris i en svensk kontext, och nu var det dags att bygga "drömvåningen för existensminimum."

100 år senare

Vi förflyttar oss nu cirka 100 år framåt i tiden, till ett nytt sekelskifte. Urbanteorin har en renässans sedan runt 30 år tillbaka, och urbanteoretiker ser, på samma sätt som Simmel och Park gjorde, med förtjusning på staden som nästintill ett eget väsen. Staden har aldrig varit så heterogen, så mångfacetterad, och så spännande som den är nu. Manuel Castells (1999: 24) talar om en dramatisk förändring mot bakgrund av informationsteknologins genomslag, och han får medhåll även om bekymret samtidigt är stort. Vad händer med individen i detta nya IT-samhälle, vad händer med integriteten, kontrollen, gemenskapen? Och vad händer med staden? Åh, säger Richard Florida, stadsbon har aldrig varit så levande, så kreativ och utåtriktad. Stadsbon älskar det offentliga rummet, sin cappuccino, sin skateboardramp, sin offentliga konst. Varför klagar Robert Putnam – människor vill inte ha gemenskap, de vill likt Simmels stadsbo vältra sig i sin aldrig tidigare skådade frihet (Florida 2001: 319). Den kreativa stadsbon kan, om vi bara lockar hit henne, kasta ur sig kreativa lösningar och dessa innovationer kommer att leda staden till nya höjder av framgång. Samtidigt finns en oro, är inte det offentliga urbana rummet döende? Med den nyliberala stadspolitikens kombination av privatisering och övervakning är flanören snart ett minne blott.

Vi ställer fortfarande Engels fråga *vems är staden*? Frågan ställs mot bakgrund av att staden är delad, polariserad, segregerad, segmenterad, etnifierad, säkerhetifierad och privatiserad. Vi har farliga främlingar såväl innanför som utanför staden. De upplevt ociviliserade folk som ställdes ut i världsutställningarna har nu förflyttat sig till de västerländska städerna. Och de dikotomier som spreds då framstår fortfarande som sanna. Där den västerländska stadsbon sågs som civiliserad-trygg-arbetande-

renlig, sågs – och ses – främlingen i kontrast som ociviliserad-farlig-lat-smutsig. Med främlingarna och de snabba förändringarna har den gemenskap som kännetecknade den gamla goda tiden försvunnit. Vad hände med den hederlige gamle arbetaren? Han har blivit överflödigt och samhället har blivit hyperindividualiserat. Vi måste tillbaka till den gamla gemenskapen, vi måste öka den sociala samman-hållningen. *Samtidigt* så måste staden vara platsen för utveckling. Här möts återigen ambitionerna om gemenskap och framsteg, men till skillnad från vid förra sekelskiftet, så verkar värdena nu istället ligga i konflikt med varandra? Har föreställningen om att gemenskap kan *generera* framsteg försvunnit? Föreställningen att framsteg kan stärka gemenskapen finns kvar, men nu finns ingen tanke om att det är planeringen som genom rationell (eller demokratisk) expertis ska agera samhällsbyggare, utan istället finns en ambition att framstegspolitikens goda resultat *per automatik* ska “trickle down” eller sippra ner, och därmed gagna staden i sin helhet. Huruvida en trickle-down effekt kommer att uppstå i praktiken återstår att se, även om en viss skepsis har uttryckts (se t.ex. Krumholz 2003). Sammantaget har vi sett en förändring över tid, där planeringens roll har förändrats från att “säkerställa välfärdsstatens jämlikhetsideal” till att hantera framsteg genom att underlätta för turism, internationella investeringar och skapandet av “gynnsamma etableringsvillkor” (Nylund 1995: 23). Det finns i detta avseende ingen större tilltro till att planeringen kan göra annat än att hantera en oundviklig framtid.

Idag formuleras de två processerna, planering för framsteg respektive gemenskap, inom ramen för politikområdet urbanpolitik, eller storstadspolitik. De dubbla ambitionerna att minska utanförskapet och öka tillväxten återfinns därmed idag på såväl kommunal, statlig som på EU-nivå. Men trots att de genomgående beskrivs som två samtidiga målsättningar, så har de förståtts som två olika slags problem, genererade av två olika städer i en gemensam rumslik kontext: å ena sidan en framtids- och framstegsstad präglad av kunskap, information och upplevelser, å andra sidan en stad med ökande arbetslöshet, sociala klyftor och otrygghet. Uppdelningen mellan framsteg och gemenskap innebär därmed också en uppdelning mellan stadens invånare, där vissa invånare bidrar till framstegen, och andra hotar dem. Kanske är separationen i de olika två politikområdena inte förvånansvärd? I bredare termer så kan de förstås som två motsägelsefulla ambitioner – att samtidigt utveckla och bevara staden. Men avhandlingen har visat att en rad andra tolkningar är möjliga: Framsteg kan formuleras genom en inkluderande politik, med en stark tilltro till politikens förmåga att uppnå uppsatta mål. På samma sätt kan gemenskap förstås såväl i termer av en (hotad) homogenitet, som en kontinuerlig heterogenitet, där stadens värde istället ligger i dess mångfald. Formulerat på detta vis behöver inte en motsättning mellan framsteg och gemenskap föreligga, tvärtom öppnar detta för en planeringsverksamhet där såväl beslutsprocesser som målsättningar öppnas och tydliggörs. Men det kräver en tro på att planering kan göra annat än att lösa problem: att den kan vara aktiv istället för reaktiv.

English summary

Planning for progress and community – the discursive preconditions for municipal development planning

What are the discursive pre-conditions for planning? In this dissertation I attempt to analyze and critically assess the assumptions which underlie our thinking about planning. This is done in an analysis of (1) how planning is legitimized, and (2) what consequences these forms of legitimation have for (a) planning theory, (b) and for planning as a political practice. The ambition is to make underlying theoretical assumptions visible and thus open up for a critical analysis of their effects. The dissertation is divided into four parts. In the introduction the theoretical concepts of power, planning and politics are outlined. In the second part the first research-question is answered. Here I conduct a systematic literature study with the purpose to analyze the discursive foundations and pre-conditions of planning. In the third part of the thesis I analyze the effects of these ideas when implemented in planning practice. Finally the conclusions are presented in part four of the thesis. The summary is structured in accordance with the overall outline of the thesis.

The thesis is based on two theoretical assumptions; (i) ideas affect political practice, and (ii), this influence is a power relation. As a consequence, the theoretical point of departure is the notion of power as an enabling force. The theoretical challenge thereby lies in constructing a theoretical approach that creates an understanding of how ideas can be enabling and limiting for planning practice. Here I apply a post-structuralist framework, combining the work of Chantal Mouffe and Torben Bech Dyrberg. The point of departure is that there are always many different possible ways to organize the social. Planning, as an example of power, concerns the ability to temporarily stabilize this spectra of possibilities into an actual outcome. Each policy or outcome thereby excludes all other possible outcomes. In short, this entails two, interrelated, relationships of power:

- The ability to reduce a variety of possible alternatives into one outcome (power as capacity).

- The exclusionary processes that are a consequence of the first power relation (power as exclusion).

Power as capacity is analyzed through studies of how planning has been legitimized. *Power as exclusion* is on the other hand examined in the construction of chains of difference and equivalence, emphasizing tensions between different approaches.

In part two of the thesis I address the first research-question. In this process I describe the *public interest* as a central legitimizing basis for planning. The public interest is analytically divided into two parts, process and substance. I further argue, that where the procedural dimensions, *democracy* and *rationality*, are often discussed in planning theory and practice – the public interest as a principle of substantive content is rarely addressed. The analysis of the substantive dimensions of the public interest is one of the main contributions of the study: Through the above mentioned literature review I present two substantive criteria in planning theory, *progress* and *community*: To specify, planning on the one hand requires an assumption that society can constantly improve, here expressed as an assumption of continuous progress. On the other hand the notion of planning in terms of public interest, also requires a form of "common public", or a community with common interests. These two legitimizing factors are described as two underlying assumptions in planning theory, even though it is important to emphasize that they are contested and conflict-ridden. In part three of the dissertation I analyze the consequences of both these assumptions. But first, a note on the study's empirical material.

The empirical backdrop of this study is the ongoing urban renewal of post-industrial Malmö. During the 1950's and 1960's Malmö was regarded as one of Sweden's most prosperous regions of growth. But the economic success turned during the end of the century, as several major companies shut down or relocated. Several cities in the West suffered from similar crisis during this time, a phenomenon that is often described as *urban crises*. In light of these changes local governments have implemented a number of policies in order to "re-invent" the city, changes include urban renewal, flag ship development projects, hosting of events and water front development. Parallel with these investments we see an increasing polarisation in post-industrial cities. These cities are often stigmatised, and carry the burden of high unemployment, high crime rates and low attractiveness. In the dissertation, policies with the intent to develop the city are described as municipal development planning. The implemented policies form the empirical basis for the work. The case chosen is Malmö, a former industrial city in the south of Sweden. With this, the summary moves to part three, and the consequences of an assumption of progress and community respectively.

Planning in essence concerns the relationship between what we have today and what we want tomorrow. This presupposes that the future can be different, and that it can be improved by design. In Chapter 2 an assumption of continuing progress is described as a crucial pre-condition to planning theory and planning practice. The questions that guide chapters 4 through 5 are therefore; what impact does a belief in cumulative progress have for (a) planning theory, (b) for planning as a political practice?

In chapter 4 I argue that the notion of progress has developed in tandem with a growing confidence in knowledge and rationality. This combination of ideas are expressed in the idea that knowledge can be used to improve society - an assumption

which also characterizes the planning idea. I have described this as a conceptual chain where the concepts of planning, progress, rationality and public interest are intertwined. Building on Pjotr Sztompka and Bjorn Hettne I argue that planning has approached an assumption of progress in two different ways, on the one hand through the notion that planning can generate progress, on the other hand in the notion that progress "happens to the city", where planning is reduced to managing this development. The two possible interpretations have very different implications in political terms: If the role is to generate progress, planning is construed as a highly politicized practice. If the role is instead reduced to managing progress, planning will in contrast be understood as a re-active rather than active political practice.

How has progress been understood in its practical application in the transformation of post-industrial Malmö? In Chapter 5, I show that the assumption was crucial, expressed in the notion of a cumulative and inevitable development from industrial society to the "new knowledge and information society." This assumption is in itself not surprising: there is a general tendency to understand progress in cumulative stages, from agricultural society to industrial society, to today's post-industrial society. In the empirical material from Malmö, this is described as a development beyond human control – these advances have happened - or rather "hit" - the city. With this assumption of endogenous progress, planning was in turn reduced to simply addressing the problems and opportunities that came in the wake of progress. The municipality therefore saw no other choice than to adapt to the changes.

In practice this way of understanding progress led to the combination of two assumptions: (i) the industrial city must be "replaced" by the postindustrial city, and (ii) this is the *only* possible way forward. The problem these assumptions poses is of course the lack of clear political alternatives. Where there are alternative courses of action, there is also a space for criticism and discussion – two features essential to any democratic practice. This de-politicizing tendency was enhanced by the fact that the urban crisis and the rise of post-industrialism were not considered issues that could be handled through political means. Instead the transformation of Malmö was understood as a policy-area that experts in different fields were more apt to cope with. The planning-practices were therefore primarily formed by consultants and civil servants, with little-to-none political involvement or citizen participation. This touches upon a general shift in urban management, as we see political decisions increasingly moving from formal political forums to professional groups, temporary projects or external expert advisors.

Progress is one of the two ideas that are analyzed in the dissertation, the other one is community. In chapter two I argued that the public interest is justified and legitimized in the name of community. But in the notion of community lie inherent tensions. These tensions are dynamic, they take different forms and they evolve over time. Chapters 6 through 7 are based on the argument that cities are characterized by a tension between heterogeneity and community. The tensions take a variety of

possible expressions: A dominating notion is the perception that cities, with Aristotle's words, is the place where strangers meet. Here the idea is that different lifestyles, traditions, but also classes meet in the city. The diversity that comes with these meetings has been interpreted in different ways in planning theory. On the one hand, diversity has been seen as the core of the city's cosmopolitan and exciting nature. On the other hand, diversity has been seen as a source of conflict between different groups. In yet other respects diversity is associated with alienation and anonymity. Finally, heterogeneity and community can co-exist. In this regard, all inhabitants in the city are considered strangers to each other – but some strangers are, for varying reasons – considered more alien than others.

For planning practice, the result of these tensions has been different strategies for change and/or continuity. Historically, and very broadly speaking, planning has handled strangers in two different ways: on the one hand the ambition has been to incorporate and manage strangers within the community. On the other hand we see a longstanding tradition of planning efforts to exclude strangers. In planning this can be seen as a broad spectra of attempts to plan for homogeneity and heterogeneity respectively. These possible solutions are analyzed in the planning of post-industrial Malmö, and the repercussions in terms of power are discussed below.

The ambivalence that characterizes the ideal of community in a theoretical context, also pervades the planning practice. In light of the tensions the empirical analysis therefore revealed a number of somewhat contradictory processes. On the one hand, there are attempts to exclude strangers from the community, e.g. in proposals to temporarily close the borders to new refugees. On the other hand, there are attempts to attract strangers through extensive marketing and urban transformation processes. Moreover, a number of domesticating strategies are applied: on the one hand, the stranger is considered a resource to the community as immigrants are thought to possess "unique" qualities that could be utilized and hence converted to progress. On the other hand, immigrants – often associated with the city's problems of unemployment and social exclusion – are considered to be threats to progress. Again these processes are contradictory: while multiculturalism is sometimes posed as a challenge, it is also perceived of as an asset that can be used in city marketing.

To conclude, the two planning processes, planning for progress and planning for community respectively, can be found as parallel goals in the policy area "urban politics" (in Sweden "urban development politics"). The twin ambitions to on the one hand reduce exclusion and increase social cohesion, and on the other hand increase growth rates, are thus present in policies on the municipal, state and EU level. But even though the goals are consistently described as two simultaneous objectives, they have been understood as two *different* problems, generated by two different cities in a common spatial context: on the one hand, a forward-looking and progressive city marked by knowledge, information and experiences, on the other hand, a city with rising unemployment, social inequality and insecurity. The distinction between progress and the community thus becomes a division between the

city's residents - some residents are perceived to contribute to progress, and other citizens threaten progress. However, the thesis has shown that a number of other possible interpretations are possible: Diversity can (and has) been seen as an advantage, rather than as a problem. In a similar respect, community can be seen as a value that can facilitate progress. But these reformulation of the values underlying planning processes requires a belief that planning can do more than just solve problems: it requires an active approach where the values underlying planning practice are made political, and explicit.

9. Referenser

- Albrechts, Louis & Mandelbaum, Seymour J. (2005) *The network society: a new context for planning?* New York: Routledge
- Alexander, Ernest. R (2002) "The public interest in planning: from legitimation to substantive plan evaluation" i *Planning Theory* Volume 1, No. 3
- Allmendinger, Philip (2002) *Planning theory (Planning, Environment, Cities)* Basingstoke: Palgrave
- Allmendinger, Phil – Gunder, Michael (2005) Applying Lacanian Insight and a Dash of Derridean Deconstruction to Planning's 'Dark Side' i *Planning Theory* 4.1
- Altshuler, Alan (1973/1965) "The Goals of Comprehensive Planning" i Faludi, Andreas (red.) *A Reader in Planning Theory* Oxford: Pergamon Press
- Alvesson, Mats – Deetz, Stanley (2000) *Kritisk samhällsvetenskaplig metod* Lund : Studentlitteratur
- Andersen, Hans Thor & van Kempen, Ronald (2003) "New Trends in Urban Policies in Europe: Evidence from the Netherlands and Denmark" i *Cities* 20 [2]
- Anshelm, Jonas – Beckman, Svante (1997) "Myten om det instrumentella förnuftet" sid. 67-89 i Bengt Molander & May Thorseth (red.) *Framsteg, myt och rationalitet* Göteborg: Daidalos
- Appiah, Anthony K (1998) "Foreword" i Sassen, Saskia *Globalization and its Discontents* New York: The New Press
- Arnstberg, Karl-Olov – Bergström, Inger (2001) *Åtta postulat om planering* (av staden som livsmiljö) Stockholm: Formas
- Arvastson, Gösta & Butler, Tim (2006) "Metamorphoses, Transformation and European Cities" sid. 5-17 i Arvastson, Gösta & Butler, Tim (red.) *Multicultures and cities* Copenhagen: Museum Tusculanum Press
- Ashworth, John – Voogd, Henk (1990) *Selling the City: Marketing Approaches in Public Sector Urban Planning*, London: Belhaven Press
- Asplund, Gunnar m.fl. (1931) *Acceptera!* utdrag återgivet i Fronesis 1999, No. 2

- Aristoteles (1993) *Politiken: Politika / Aristoteles; översättning med inledning och kommentar av Karin Blomqvist* Partille: Åström
- Bacon, Francis (1979/1626) *Det nya Atlantis* Stockholm: Carmina
- Badersten, Björn (2002) *Medborgardygden - Den europeiska staden och det offentliga rummets etos* Stockholm: Natur och Kultur
- Baeten, Guy (2002) "Debate: Hypochondriac geographies of the city and the new urban dystopia" i *City* Volume 6, No 1
- Bauhn, Per (1995) *Nationalism and morality* Studies in Philosophy 7, Lund: Lund university press
- Bauman, Zygmunt (1990) "Modernity and ambivalence" s. 143- 169 i *Theory, Culture & Society* Volume 7, Nno. 2
- Bauman, Zygmunt (1991) *Modernity and ambivalence* Oxford: Polity
- Bauman, Zygmunt (2001) "Uses and Disuses of Urban Space" sid. 15-32 i Czarniawska, Barbara – Solli, Rolf (red.) *Organizing Metropolitan Space and Discourses* Malmö: Liber
- Beauregard Robert A. (2005) "The Networked City: Discursive Correspondences" sid. 24-33 i L. Albrecht and Mandelbaum, Seymour, J (red.) *The Network Society* London: Routledge,
- Belina, Bernd & Helms, Gesa (2003) "Zero Tolerance for the Industrial past and other Threats? Policing and Urban Entrepreneurialism in old Industrial Cities in Britain and Germany", sid. 1845-1867 i *Urban Studies*, Volume 40, No 9.
- Bell, Daniel (1999/1973) *The Coming of Post-industrial Society: A Venture in Social Forecasting* New York: Basic Books
- Bengtsson, Bo (1999) "Book Review: Rationality and Power. Democracy in Practice", (Recension av B. Flyvbjerg) sid. 204 -207 i *Housing, Theory and Society* Vol 16, vol. 4
- Bengtsson, Marie (2002) *Stat och kommun i makt(o)balans : en studie av flyktingmottagandet*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen (Lund political studies)
- Benjamin, Walter (2002/1935) *The arcades project* Harvard: Harvard University Press
- Bennett, Roger & Koudelova, Radka (2001) "Image Selection and the Marketing of Downtown areas in London and New York" sid. 205-220 i *International Journal of Public Sector Management* Volume 14, No. 3

- Bennett, Tony (1995) *The Birth of the Museum: History, Theory, Politics* New York: Routledge
- Bergström, Tomas (1993) "Välfärdsstaden: Hur Malmö stad påverkar medborgarna - och tvärtom" sid. 31-95 i Stenelo, Lars Göran – Norrving, Bengt (red) *Lokal makt*. Lund: Lund University Press
- Bjereld, Ulf Demker – Marie – Ekecrantz, Jan – Ekengren, Ann-Marie (2005) (red.) *Det hyperindividualiserade samhället?* Umeå: Boréa
- Blaut, James Morris (1993) *Eight eurocentric historians* New York: The Guilford Press
- Blaut, James Morris (2000) *The colonizers model of the world: geographical and eurocentric history* New York: The Guilford Press
- Blücher, Gösta – Graninger, Göran (2006) "Förord" i Blücher, Gösta – Graninger, Göran (red.) *Planering med nya förutsättningar: ny lagstifning, nya värderingar* Linköpings universitet: Linköping University Interdisciplinary Studies No. 6
- Bohm, Kerstin – Khakee, Abdul (1996) *Etnicitet, segregation och kommunal planering* Stockholm: Nordiska institutet för samhällsplanering
- Book, Karin (2006) "Vardagsliv kontra imagebyggande: planering och utveckling i den postindustriella staden" Publicerad på internet: www.idrottsforum.org
- Booth, Chris (2006) *Managing Diversity and Mainstreaming Equality: Reflections on Initiatives in the Planning Inspectorate* s. 47-62 i *Planning Theory & Practice*, Vol. 7, No 1
- Borden, Iain (2000) "CCTV" sid 35-36 i *City A-Z* Pile, Steve – Nigel, Thrift (Red.) London: Routledge
- Bradley, Karin (2009) *Just environments: politicising sustainable urban development* Stockholm: Skolan för arkitektur och samhällsbyggnad, Kungliga Tekniska högskolan,
- Bramwell, B. – Rawding, L. (1996) "Tourism Marketing Images of Industrial Cities" sid. 201-21 *Annals of tourism research* Vol. 23, No. 1
- Brenner, Neil & Theodore, Nik (2002) *Spaces of neoliberalism: urban restructuring in North America and Western Europe* Malden, Massid.: Blackwell *Annals of tourism research*
- Brunsson, Nils (1998) "Politisering and företagisering" s. 253-274 i Lind, Rolf – Arvidsson, Göran (red.) *Ledning av företag och förvaltningar: förutsättningar, former, förnyelse* Stockholm: SNS förlag
- Brooks, David (2000) *Bobos in paradise : the new upper class and how they got there* New York : Simon & Schuster

- Broomé, Per (2007) "Integrationspolitik utan ände" sid. 17-66 i Broomé, Per – Rönqvist, Sofia – Schölin, Tobias *Vita fläckar: om integrationspolitik, ledning och mångfald i Malmö stad* Current themes in IMER research Malmö: IMER, Malmö University, 2007
- Brown, Richard Harvey (1989) *Social science as civic discourse: Essays on the invention, legitimation and uses of social theory* Chicago: The university of Chicago Press
- Bulmer, Martin (1984) *The Chicago School of Sociology: Institutionalization, diversity, and the rise of sociological research* Chicago: University of Chicago Press
- Burgers, Jack & Musterd, Sako (2002) "Understanding Urban Inequality: A model Based on Existing Theories and an Empirical Illustration" sid. 403-413 i *International Journal of Urban and Regional Research* Volume 26, No. 2
- Burgess, Ernest W (1967/1925) "The growth of the city: An introduction to a research project" sid. 47-62 i Park, Robert E – Burgess, Ernest W (Red.) *The city: Suggestions of Investigation of Human Behaviour in the Urban Environment* Chicago: The university of Chicago Press
- Bäck, Henry (2000) *Kommunpolitiker i den stora nyordningens tid* Malmö: Liber
- Camhis, Marios (1979) *Planning theory and philosophy* London: Tavistock Publications
- Campbell, Scott – Fainstein Susan (2003) *Readings in Planning Theory* Andra upplagan, Oxford: Blackwell Publishing
- Campbell Heather & Marshall, Robert 1999 "Ethical Frameworks and Planning Theory" sid. 464–478 i *international Journal of Urban and Regional Research*, 23:3
- Campbell, Heather & Marshall, Robert (2002) "Utilitarianism's Bad Breath? A Re-Evaluation of the Public Interest Justification for Planning" sid. 163-187 i *Planning Theory* 2002 1: 163
- Cars, Göran & von Sydow, Åsa (2001) "Governance and partnerships in Sweden" sid. 136-140 i Christoferson, Inger (Red.) *Swedish planning - in times of diversity* PLAN
- Castells, Manuel (1989) *The Informational City: Information, Technology, Economic Restructuring and the Urban-Regional Process* Oxford: Blackwell
- Castells, Manuel (1999) *Informationsåldern: ekonomi, samhälle och kultur. Bd 1, Nätverkssamhällets framväxt* Göteborg: Daidalos
- Castells, Manuel (2000) *Informationsåldern: ekonomi, samhälle och kultur. Bd 2, Identitetens makt* Göteborg: Daidalos

- Castells, Manuel (2000b) "The Contours of the Network Society" sid. 151-158 in *Foresight* volume 02, no. 02
- Castells, Manuel (2007) *Informationsåldern: ekonomi, samhälle och kultur. Bd 3, Milleniets slut* Göteborg: Daidalos
- Chakrabarty, Dipesh (2000) *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press
- Christophersson, Inger och Öhman, Jon (1998) *Kommunal planering under 1990-talet - en studie av Sveriges kommuner* Uppsala: Ascender
- Christophersson, Inger och Öhman, Jon (2000) *Mot en kommunal utvecklingsplanering? - fallstudier av Sveriges kommuner* Uppsala: Ascender
- Christoferson, Inger & Öhman, Jan (2001) sid.131-135 i "Municipal planning - development in focus" i Christoferson, Inger (Red.) *Swedish planning - in times of diversity* Gävle: PLAN
- Clegg, Stewart R (1998) *Frameworks of power* Thousand Oaks: Sage Publications Inc
- Coaffee, Jon (2005) Review essay, Urban renaissance in the Age of Terrorism: Revanchism, Automated Social Control or the End of Reflection?" sid. 447-454 i *International journal of urban and regional research* 29:2
- Cohen, Phil (1997) "Out of the Melting Pot into the Fire Next Time: Imagining the East as City, Body, Text", Westwood, Sallie – Williams, John (red.) *Imagining Cities, Scripts, Signs, Memory*, London: Routledge
- Coleman, Roy - Tombs, Steve & Whyte, Dave (2005) "Capital, Crime Control and Statecraft in the Entrepreneurial City" sid. 2511-2530 i *Urban studies* 42: 13
- Collin, Sven-Olof & Hansson, Lennart (1993) "Introduktion: kommuner och landsting i förändring", i Collin, Sven-Olof och Hansson, Lennart (red.) *Kommuner och landsting i förändring*, Lund: Studentlitteratur
- Condorcet Jean-Antoine-Nicolas Caritat (1794/2001) *Människosläktets andliga förkovran* Stockholm: Carlsson
- Le Corbusier (1933/1967) *The radiant city: elements of a doctrine of urbanism to be used as the basis of our machine-age civilization* New York: Orion Press, 1967
- Dahlkvist, Mats (1998) "Introduktion" i Jürgen Habermas (1962/1998) *Borgerlig offentlighet kategorierna "privat" och "offentligt" i det moderna samhället* Lund: Arkiv förlag
- Dannestam, Tove (2009) *Stadspolitik i Malmö: politikens meningsskapande och materialitet* Lund: Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet

- Davidoff, Paul (1965) "Advocacy and pluralism in planning" sid. 331-338 i *Journal of the American Institute of Planners* vol. 31, No. 4
- Dear, Michael – Scott, J Allen (1981) *Urbanization & Urban Planning in Capitalist Society* London: Methuen, Inc.
- Delanty, Gerard (2003) *Community* London: Routledge
- Diken, Bülent (1998) *Strangers, Ambivalence and Social Theory* Aldershot: Ashgate Publishing Ltd.
- Dirlik, Arif (2002) "Whither history? Encounters with historicism, postmodernism, postcolonialism" sid. 75-90 i *Futures* 34
- Dossa, Shiraz (2007) "Slicing up 'development': Colonialism, political theory, ethics" sid. 887 - 899 i *Third World Quarterly* 28:5
- Doty, Roxanne Lynn (1996) *Imperial encounters: The politics of Representaton in North-South Relations* (Borderlines vol 5) Minneapolis: University of Minnesota Press
- Doty, Roxanne Lynn (1997) Aporia: A Critical Exploration of the Agent-Structure Problematique in International Relations Theory sid. 365-392 i *European Journal of International Relations* September 1997 volume 3 no. 3
- Dussel, Enrique (1993) "Eurocentrism and Modernity: Introduction to the Frankfurt Lectures" sid. 65-73 i *Boundries* 2. Vol 20, No 3, Duke University Press
- Dyrberg, Torben Bech (1997) *The circular structure of power: Politics, identity, community* London/New York: Verso
- Elander, Ingemar (1991) "Socialdemokratin och samhällsplaneringen" i Hall, Thomas (Red.) *Perspektiv på planering, frågeställningar och frontlinjer inom planeringshistorisk forskning* Uppsala: Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet
- Elander, Ingemar (1999) "Partnerskap och demokrati: Omaka par i nätverkspolitiken tid?" i SOU 1999:83 *Globalisering Fakta Info Direkt*: Stockholm
- Elias, Norbert (1939/1989) *Sedernas historia Del 1: Civilisationsteori* Stockholm: Atlantis
- Elmhorn, Camilla (2007), "Urbana eliter och kvinnliga migranter: Utvecklingen av Stockholms postindustriella ekonomi", i *Fronesis*, nr. 24.
- Elmhorn, Camilla (2008), "Framväxten av en avancerad tjänsteekonomi och en ny urban elit i Stockholm", i Håkan Lindgren & Tom Peterson (red.), *Tillväxt*

- och tradition: Perspektiv på Stockholms moderna ekonomiska historia*, Stockholm: Stockholmia.
- Ek, Richard (2003) *Öresundsregion – bli till! De geografiska visionernas diskursiva rytmer*. Lund: Meddelanden från Lunds universitets geografiska institutioner, avhandlingar CXLVI
- Ekström, Anders (1994) *Den utställda världen: Stockholmsutställningen 1897 och 1800-talets världsutställningar*, Stockholm.
- Engels, Friedrich (1845/1983) *Den arbetande klassens läge i England, från egna iakttagelser och autentiska källor* Göteborg: proletärkultur
- Engels, Friedrich (1845/2009) *The condition of the working-class in England in 1844* Teddington: The Echo library
- Eriksson, Eva (1998) *Den moderna stadens födelse: svensk arkitektur 1890-1920* Stockholm: Ordfront förlag
- Eriksson, Eva (2001) *Den moderna staden tar form: arkitektur och debatt 1910-1935* Stockholm: Ordfront förlag
- Eriksson, Catharina – Eriksson Baaz, Maria – Thörn, Håkan (1999) (red.) *Globaliseringens kulturer: den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället* Nora: Nya Doxa
- Escobar, Arturo (1995) *The making and unmaking of the third world* Princeton: Princeton university Press
- Faludi, Andreas (1973a) *Planning theory* Oxford: Pergamon Press
- Faludi, Andreas (1973b) (red.) *A reader in planning theory* Oxford: Pergamon Press
- Fagin, Henry (1967) "Planning organization and activities within the framework of urban government" sid. 105- 120 i Perloff, Harve. (red.) *Planning and the Urban Community: Essays on Urbanism and City Planning* University of Pittsburgh Press
- Fainstein, Susan S & Fainstein, Norman (1996) "City planning and political values: an updated view" sid. 265-287 i Campbell, Scott & Fainstein, Susan (ed.) *Readings in Planning Theory* Oxford: Blackwell
- Fainstein, Susan, S (2003a) "New directions in planning theory" sid. 175-195 i Campbell, Scott – Fainstein Susan, S (red.) *Readings in Planning Theory* Andra upplagan, Oxford: Blackwell Publishing
- Fainstein, Susan S (2005) "Feminism and planning: theoretical issues" s. 120- 140 i Fainstein, Susan S. – Servon, Lisa J (ed.) *Gender and planning: a reader* New Brunswick: Rutgers University Press

- Fainstein, Susan S (2010) *The just city* Ithaca, New York: Cornell University Press
- Fairclough, Norman (1992) *Discourse and social change* Cambridge: Polity
- Faludi, Andreas (1973a) *Planning Theory* Oxford: Pergamon Press
- Faludi, Andreas (1973b) (red.) *A Reader in Planning Theory* Oxford: Pergamon Press
- Fishman, Robert (1982) *Urban Utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright* Massachusetts: The MIT Press
- Flyvbjerg, Bent (2001) *Making social science matter: why social inquiry fails and how it can succeed again* Cambridge: Cambridge University Press
- Flyvbjerg, Bent (1992a) *Rationalitet og magt Bind I: Det konkrete Videnskab* Odense: Akademisk forlag
- Flyvbjerg, Bent (1992b) *Rationalitet og magt Bind II: Et case-baserat studie af planlægning, politik och modernitet* Odense: Akademisk forlag
- Florida, Richard (2000) "What else is there besides money?" *InformationWeek.com*, April 24 www.informationweek.com/783/83uwrf.htm
- Florida, Richard (2006) *Den kreativa klassens framväxt* Göteborg: Daidalos
- Forester, John (1989) *The deliberative practitioner: encouraging participatory planning processes* Cambridge, Massachusetts: The MIT Press
- Forsberg, Gunnel (2005) "Introduktion" sid. 8-18 i Forsberg, Gunnel (red.) *Planeringens utmaningar och tillämpningar* Uppsala: Uppsala publishing house
- Foucault, Michel (1980) *Power/Knowledge: Selected interviews and other writings 1972-1977* (ed) Colin Gordon New York: Pantheon Books
- Foucault, Michel (1990) *The history of sexuality Volume 1* London: Penguin Books
- Foucault, Michel (1991) "Questions of method" intervju publicerad i Burchell, Graham – Gordon, Colin – Miller, Peter (red.) *The Foucault Effect, Studies in Governmentality* Chicago: The University of Chicago Press
- Foucault Michel (1978/2007) "Space of security: The example of the Town. Lecture of 11th Hanuary 1978" i *political Geography*, Volume 26 No. 1
- Fog, Hans *et al* (1981) *KPP-projektet om kommunal planering – en introduktion* Stockholm: Byggforskningsrådet (BRÅ rapport R1: 1981)
- Fog, Hans (1983) *Forskning om kommunal planering från 1950-tal till 1990-tal* Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning

- Friedmann, John (1971) "The Future of Comprehensive Urban Planning: a Critique" sid. 315-326 i *Public Administration Review* Volume 31, No. 3
- Friedmann, John (1967/1973) "A conceptual model for the analysis of planning behaviour" sid. 345-370 i Faludi, Andreas (1973) (red.) *A Reader in Planning Theory* Oxford: Pergamon Press
- Friedmann, John (1987) *Planning in the Public Domain: From knowledge to action* Princeton: Princeton University Press
- Friedmann, John (1998) "Planning theory revisited" sid. 245-253 i *European Planning Studies* 6: 3
- Friedmann, John –Wolff. Goetz (1982) "World city formation: an agenda for research and action" sid. 309–344 i *International Journal of Urban and Regional Research* Volume 6: 3
- Frykman, Jonas – Löfgren, Orvar (1985) "På väg: bilder av kultur och klass" sid. 20-139 i Frykman, Jonas – Löfgren, Orvar (red.) *Modärna tider* Malmö: Liber
- Gibson, Timothy A. (2005) Selling city living: Urban branding campaigns, class power and the civic good sid. 259-280 i *International Journal of Cultural Studies* Vol. 8: 259
- Giddens, Anthony (1979) *Central problems in social theory: action, structure and contradiction in social analysis* London: Macmillan
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age* Stanford: Stanford University Press
- Gilje , Nils – Grimen, Hans (1995) *Samhällsvetenskapens förutsättningar* Göteborg: Daidalos
- Gilljam, Mikael (2006) "Demokratisk samhällsplanering klämd mellan sköldar" i i Blücher, Gösta – Graninger, Göran (red.) *Planering med nya förutsättningar: ny lagstifning, nya värderingar* Linköpings universitet: Linköping University Interdisciplinary Studies No. 6
- Gleeson, Brendan (2000) "Reflexive Modernization: The Re-enlightenment of Planning" sid. 117-135 i *International Planning Studies* Volume 5, No 1
- Gottdiener, Mark – Hutchinson, Ray (2006) *The New Urban Sociology* Boulder: Westview Press
- Graham, Stephen (2000) "Surveillance" s. 246-249 i *City A-Z* Pile, Steve – Nigel, Thrift (Red.) London: Routledge

- Granberg, Mikael – von Sydow, Åsa (1998) Vart tog den rationella planeringen vägen? Om planeringstänkande i Sverige under tre årtionden Örebro: Örebro universitet.
- Granberg, Mikael (2004) *Från lokal välfärdsstat till stadspolitik. Politiska processer mellan demokrati och effektivitet* Örebro: Örebro Studies in Political Science 11, Örebro universitet.
- Grapard, Ulla (2004) "Trading bodies, trade in bodies: the 1878 Paris World Exhibition as economic discourse" sid. 91-113 in Zein-Elabdin, E – Charusheela, S (ed.) *Postcolonialism Meets Economics* London/New York: Routledge
- Goldsmith, William W. (2000) "From the metropolis to globalization: The dialectics of race and urban form" s. 37-56 i Marcuse, Peter – van Kempen, Ronald (2000) (ed.) *Globalizing Cities: A New Spatial Order* Oxford: Blackwell
- Gunder, Michael (2003) "Passionate planning for the others' desire: an agonistic response to the dark side of planning" sid. 235-319 *Progress in planning* 60
- Gullberg, Anders (1984) *Det fängslade planeringstänkandet och sökandet efter en verklighetsutväg* Lund studies in sociology no 64
- Habermas, Jürgen (1962/1998) *Borgerlig offentlighet: kategorierna "privat" och "offentligt" i det moderna samhället* Lund: Arkiv förlag
- Hall, Thomas (1991) "Planeringshistoriens historia: En inledande överblick" sid. 13-30 i Hall, Thomas (Red.) *Perspektiv på planering, frågeställningar och frontlinjer inom planeringshistorisk forskning* Uppsala: HSFR (Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet)
- Hall, Peter (2000) "Creative Cities and Economic Development" sid. 639-649 i *Urban Studies* Volume 37, No. 4
- Hall, Peter (2002) *Cities of Tomorrow: an intellectual history of urban planning and design in the twentieth century, Third edition* Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Hall, Peter (1990) *Cities of Tomorrow: an intellectual history of urban planning and design in the twentieth century* Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Hall, Patrik – Sjövik, Kristian – Stubbergaard, Ylva (2008) *Nätverk söker förankring: Öresundsregionen i ett demokratiperspektiv*. Lund: Studentlitteratur
- Hall, Tim – Hubbard, Phil (1998) "The Entrepreneurial City and the 'New Urban Politics' i Hall, Tim – Hubbard, Phil (1998) *The Entrepreneurial City*:

Geographies of Politics, Regime and Representation, Chichester: John Wiley & Sons Ltd.

- Hall, Stuart (1992) "The West and the Rest: Discourse and Power" in SID. Hall and B. Gieben (Red.) *Formations of Modernity*, Polity Press: Cambridge
- Hamnet, Chris (2001) "Social Segregation and Social Polarization" sid. 162-176 in Paddison, Ronan 2001 (ed.) *Handbook of Urban Studies* London: Sage Publications Ltd
- Hansen, Malin –Böhme, Kai –Jørgensen, John –Ringö, Sara (2004). "Stadspolitik i Norden – Fallstudier kring hållbar stadsomvandling". Nordregion Working Paper 2004: 1, Stockholm, Nordregio – the Nordic Centre for Spatial Development.
- Hansson, Lennart – Blomqvist, Christine (1993) "Kommunen: från ekonomisk förening till ifrågasatt välfärdsproducent" sid. 13-33 i Collin, Sven-Olof och Hansson, Lennart (red.) *Kommuner och landsting i förändring* Lund: Studentlitteratur
- Harvey, David (1985) "On planning the ideology of planning" i Hillier, Jean – Healey, Patsy (2008) *Political Economy, Diversity and Pragmatism: Critical essays in planning theory*: Volume 2 Aldershot: Ashgate
- Harvey, David (1989) "From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation of Urban Governance in Late Capitalism". *Geografiska Annaler* Volume 71, No
- Harvey, David (1985b) *The urbanization of capital* Oxford: Blackwell
- Harvey, David (2007) "Neoliberalism and the city" i *Studies in Social Justice*, Volume 1, No 1
- Hay, C. (2001) "What Place for Ideas in the Structure-Agency Debate? Globalisation as a 'Process Without Subject'" First Press www.theglobal.ac.uk
- Hay, Colin (2002) *Political analysis: a critical introduction* Basingstoke: Palgrave
- Hayek, Friedrich, August von (1944) *The road to serfdom* London: Routledge
- Hedlund, Maria (2008) *Demokratiska genvägar: Expertinflytande i den svenska lagstiftningsprocessen om medicinsk genteknik* Lund: Statsvetenskapliga institutionen, Lund political studies, Lunds universitet
- Henecke, Birgitta (2006) *Plan & protest: en sociologisk studie av kontroverser, demokrati och makt i den fysiska planeringen* Lund: Sociologiska institutionen, Lund dissertations in sociology Lunds universitet

- Healey Patsy (1992) "Planning through Debate: The Communicative Turn in Planning Theory" sid. 143-162 i *The Town Planning Review Volume* 63, No. 2
- Healey Patsy (1996) "The communicative turn in planning theory and its implications for spatial strategy formations" sid. 217 – 234 i *Environment and Planning B: Planning and Design Volume* 23 No. 2
- Healey, Patsy (1997) *Collaborative planning: shaping places in fragmented societies* Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Healey, Patsy (2003) "The communicative turn in planning theory and its implications for spatial strategy formation" s. 237-258 i Campbell, Scott – Fainstein, Susan (ed.) *Readings in planning theory* Oxford: Blackwell publishing
- Healey, Patsy och Hillier, Jean (2008a) "Conclusions" i Healey, Patsy och Hillier, Jean (red.) *Critical Essays in planning theory, Volume 1: Foundations of the planning enterprise* Aldershot: Ashgate
- Healey, Patsy och Hillier, Jean (2008b) "Introduction to Part II" i Healey, Patsy och Hillier, J (Red.) *Contemporary movements in planning theory (Critical essays in planning theory, volume 2)* Aldershot: Ashgate
- Healey, Patsy och Hillier, Jean (2008c) "Introduction" i Healey, Patsy och Hillier, J (Red.) *Contemporary movements in planning theory (Critical essays in planning theory, volume 1)* Aldershot: Ashgate
- Helling, Amy 1998. Collaborative Visioning: Proceed With Caution!: Results from Evaluating Atlanta's Vision 2020 Project. *Journal of the American Planning Association* 64,3: 335.
- Hellspong, Lennart (1998) "Samhällsplaneringens retoriska förutsättningar och strukturer" Opublicerad rapport inom projektet Kommunal planering i förändring, Byggdok
- Hellström, Anders - Peterson, Bo (2004) 'Stereotyper i vardagen: Bilder av "de främmande"', Karin Borevi & Per Strömblad (red.) *Kategorisering och integration* Stockholm: SOU 2004:48
- Hettne, Björn (2008) *Vad är utveckling?* Stockholm: SNS förlag
- Hillier, Jean (2010) "Introduction" sid. 1-36 i Healey, Patsy – Hillier, Jean *The Ashgate research companion to planning theory: conceptual challenges for spatial planning* Farnham, Surrey: Ashgate

- Holmberg, Ingalill (2003) "Var finns ledarskapet i offentlig sektor?" sid. 7-30 i Holmberg, Ingalill – Henning, Roger (red) *Offentligt ledarskap – om förändring, förnyelse och nya ledarideal* Lund: Studentlitteratur
- Howard, Ebenezer (1902/1965) *Garden Cities of Tomorrow* Massachusetts: The MIT Press
- Hubbard, Phil (1996) "Urban Design and City Regeneration: Social Representations of Entrepreneurial Landscapes" sid. 1441-1462 i *Urban Studies* Vol. 33, No. 8
- Hubbard, Phil "Introduction" s. 199-202 i Hall, Tim – Hubbard, Phil (1998) *The Entrepreneurial City: Geographies of Politics, Regime and Representation*, Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Hughes, John A – Sharrock Wesley W. (1997) *The philosophy of social research* London: Longman
- Hughes, Bill (2002) "Bauman's Strangers: impairment and the invalidation of disabled people in modern and post-modern cultures" s. 571–584 i *Disability & Society*, Vol. 17, No. 5, ,
- Imrie, Rob, Raco, Mike (1999) How new is the new local governance? Lessons from the United Kingdom sid. 45-63 i *Transactions of the Institute of British Geographers* Volume 24.1
- Innes, Judith E. (1995) "Planning Theory's Emerging Paradigm: Communicative Action and Interactive Practice" sid. 183-189 i *Journal of Planning Education and Research* Volume 14 No. 3
- Isin, Engin F (2002) *Being political: Genealogies of citizenship* Minneapolis: The university of Minneapolis Press
- Jacobs, Jane (1961/2005) *Den amerikanska storstadens liv och förfall* Göteborg: Daidalos
- Jansson, Andre (2005) "Re-encoding the Spectacle: Urban Fatefulness and Mediated Stigmatisation in the 'City of Tomorrow'" sid. 1671-1691 i *Urban Studies* 2005 42: 1671
- Jensen-Butler, Chris (1999), "Cities in Competition: Equity issues" sid. 865-892 i *Urban Studies* Volume 36, issue 5
- Johnsson, Björn (2001) "Aktörer, strukturer och sociala konstruktioner" i Statsvetenskaplig tidskrift årg. 104, nr 2
- Mihalidis Kavaratzis (2007) "City Marketing: The Past, the Present and Some Unresolved Issues" sid. 1-18 i *Geography Compass* 1: 10

- Khakee, Abdul (1989) *Kommunal planering i omvandling 1947-1987* Geografiska institutionen, Umeå universitet
- Khakee, Abdul (2000) *Samhällsplanering: nya mål, perspektiv och förutsättningar* Lund: Studentlitteratur
- Khakee, Abdul (2006) "Medborgardeltagande i samhällsplaneringen" sid. 11-24 i i Blücher, Gösta – Graninger, Göran (red.) *Planering med nya förutsättningar: ny lagstiftning, nya värderingar* Linköpings universitet: Linköping University Interdisciplinary Studies No. 6
- Jürgen Kocka (2007) "Den europeiska medelklassen" i *Fronesis* nr. 24: Tema Borglighet
- Koselleck, Reinhart (2002) *The practice of conceptual history: Timing history, spacing concepts* Stanford: Stanford university press
- Knox, Paul – Agnew, John (1998) *The geography of the world economy* New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Kristeva, Julia (1991) *Främlingar för oss själva* Stockholm: Natur och Kultur
- Krumholz, Norman (2003) "Equitable approaches of local economic development" i Campbell, Scott – Fainstein Susan, S (red.) *Readings in Planning Theory* Andra upplagan, Oxford: Blackwell Publishing
- Laclau, Ernesto – Mouffe, Chantal (1985/2001) *Hegemony and Socialt Strategy: Towards a radical democratic politics* London: Verso
- Laclau, Ernesto – Zac, Lillian (1994) "Minding the Gap: The Subject of Politics" sid. 11-39 i Laclau, Ernesto (ed.) *The Making of Politcal Identities*. London, New York: Verso
- Lagergren, Fredrika (1999) *På andra sidan välfärdsstaten: En studie i idéers betydelse* Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Förlag
- Lander, Edgardo (2002) "Eurocentrism, Modern Knowledges and the 'Natural' Order of Global Capital" sid. 245-268 in *Napantla: Views from South* 3.2 Duke University Press
- Lasch, Christopher (1989) "The Idea of Progress in Our Time" 229-239 i Goldman, Steven L (red.) *Science, Technology and Social Progress* Bethlehem: Lehigh Univ. Press
- Law-Yone, Hubert (2007) "Another Planning Theory? Rewriting the meta-narrative" sid. 315-326 i *Planning Theory* Vol. 6
- Le Corbusier (1936/1976) *Vår bostad* Lund: Berlingska tryckeriet

- Lees, Loretta (1998) "Urban renaissance and the street: Spaces of control and contestation" sid. 236-253 i Fyfe, Nicholas R (Red.) *Images of the Street: Planning, identity and control in public space* London/New York: Routledge
- Leftwich, Adrian (2004) (red.) *What is politics? the activity and its study* Cambridge: Polity
- Claude Lévi-Strauss (1999/1952) *Ras och historia* Nora : Nya Doxa
- Lewin, Leif (1998) *Upptäckten av framtiden, en lärobok i politisk idéhistoria* Göteborg: Nordstedts juridik
- Lewin, Leif (2002) *Bråka inte! Om vår tids demokratisyn* Stockholm: SNS förlag
- Liedman, Sven-Erik (1971) *Framstegstanken* Stockholm: Bonnier
- Lidskog, Rolf (2006) *Staden, våldet och tryggheten: om social ordning i ett mångkulturellt samhälle* Stockholm: Daidalos
- Lin, Jan – Mele, Christopher (2005) (red.) *The Urban Sociology Reader* London/New York: Routledge
- Lindblom, Charles (1959) "The science of muddling through" i Campbell, Scott – Fainstein Susan, S (red.) *Readings in Planning Theory* Oxford: Blackwell Publishing
- Lindström, Bjarne – Nilsson, Jan-Evert (1995) "Mot en renässans för samhällsplaneringen" *Nordrevyn* nr 1 1995
- Logan, John – Molotch (1987) *Urban Fortunes: The political economy of place* Berkeley ; University of California Press
- Low, Nicholas (2005) "The Discourse Network: A Way of Understanding Policy Formation, Stability and Change in the Networked Polity" sid. 45-56 i Albrechts, Louis – Mandelbaum, Seymour, J (red.) *The network society: a new context for Planning?* Routledge
- Lundquist, Lennart (1976) "Några synpunkter på begreppet politisk planering" i *Statsvetenskaplig Tidskrift* 79; 121-139.
- Lundquist, Lennart (1984) Aktörer och strukturer sid.1-21 i *Statsvetenskaplig Tidskrift*, Vol 87
- Mair, A (1986) "The Homeless and the Postindustrial city" i *Political Geography Quarterly* 5 [4]; 351-368.
- Macleod, Gordon (2002) "From Urban Entrepreneurialism to a Revanchist City?" On the Spatial Injustices of Glasgow's Renaissance" sid. 604-624i *Antipode* Vol. 34 No. 3

- Magnusson, Håkan (1980) *Kommunerna och den regionala planeringen: en analys av länsplaneringen och den fysiska riksplaneringen* Lund: Studentlitteratur
- Lena Magnusson Turner (2008) (Red.) *Den delade staden Umeå* : Boréa
- Mandelbaum, Seymour J. (1991) "Telling Stories" sid. 209-214 i *Journal of Planning Education and Research*, Volume 10, No. 3,
- Marcuse, Peter (2002) "Depoliticizing Globalization: From Neo-Marxism to the Network society of Manuel Castells" sid. 131-156 i Eade, John & Mele, Christopher (ed.) *Understanding the city: Contemporary and Future Perspectives* Oxford : Blackwell
- Marcuse, Peter – van Kempen, Ronald (2000) (ed.) *Globalizing Cities: A New Spatial Order* Oxford: Blackwell
- Marcuse, Peter – van Kempen, Ronald (2000) "Introduction" s. 1-21 i Marcuse, Peter – van Kempen, Ronald (2000) (ed.) *Globalizing Cities: A New Spatial Order* Oxford: Blackwell
- Marx, Leo – Smith, Merritt Roe (1994) "Introduction" sid. ix-xv i Marx, Leo – Smith, Merritt Roe (ed.) *Does Technology Drive History? The Dilemma of Technological Determinism* Cambridge: The MIT Press
- Massey, Doreen (1999) *Power-geometries and the politics of space-time* Department of Geography, University of Heidelberg
- Metzger, John T. (1996) "The Theory and Practice of Equity Planning: An Annotated Bibliography" s. 112-126 i *Journal of Planning Literature* Vol. 11 no. 1
- McCarthy, John (1999) "Chicago: a study of social exclusion and city regeneration" s. 323-331 i *Cities* Vol. 16, No. 5
- McGee, W.J (1904) "Opportunities in Anthropology at the World's fair" pp. 253-254 i *Science*
- McEacrine, Michael (2001) "Neger och lokomotiv!" - Primitivism och modernitet i Artur Lundkvists författarskap" i Mc Eacrine, Michael & Faye, Louis (red.) *Sverige och de Andra - Postkoloniala perspektiv* Stockholm: Natur och Kultur
- Millington, Steve – Young, Craig – Lever, Jonathan (1997) "A Bibliography of City Marketing", *Journal of Regional and Local Studies* Vol.17 , No. 2
- Mitchell, William J. (2005) *Placing words: symbols, space, and the city* Cambridge, Mass.: MIT Press,
- Montin, Stig (1996) *Kommunala förnyelseproblem: en statsvetenskaplig betraktelse* (red.) Bilaga 1 till slutbetänkande av Kommunala förnyelsekommittén

- Montin, Stig (2002) *Moderna kommuner* Malmö: Liber.
- Molina, Irene (1997) *Stadens rasifiering: etnisk boendesegregation i folkhemmet* Uppsala: Uppsala University, kulturgeografiska institutionen
- Molina, Irene (2001) "Den rasifierade staden" i Magnusson, Lena (red.) *Den delade staden* Umeå: Borea
- Molina, Irene (2006) "Mångkulturella förorter eller belägrade rum?" sid. 219-250 i *Den segregeringande integrationen* SOU 2006:73
- Mooney, Gerry – Danson, Mike (1997) "Beyond "Culture City": Glasgow as a "Dual City" sid. 73-86 in Jewson, Nick – Susanne, MacGregor (ed.) *Transforming Cities: Contested Governance and new Spatial Divisions* London/New York: Routledge
- Morris, R.N (1971) *Urban sociology* London: George Allen and Unwin Ltd
- Moroni, Stefano (2004) "Towards a Reconstruction of the Public Interest Criterion" sid. 151-171 i *Planning Theory* July 2004 vol. 3 no. 2
- Moroni, Stefano (2006) "Planning, evaluation and the public interest" sid. 55-72 i Alexander, Ernest (red). *Evaluation in Planning: Evolution and Prospects* Aldershot : Ashgate
- Moroni, Stefano (2004) "Towards a Reconstruction of the Public Interest Criterion" sid. 151-171 *Planning Theory* volume 3 no. 2
- Mouffe, Chantal (1997) "Foreword" sid. x-xii i Dyrberg, Bech Torben *The circular structure of Power* London/New York: Verso
- Mouffe, Chantal (2000) *The Democratic Paradox* London/New York: Verso
- Mouffe, Chantal (2005) *On the Political* London: Routledge.
- Mukhtar-Landgren, Dalia (2005a) "Den delade staden - välfärd för alla i kunskapsstaden Malmö" sid. 120-132 i *Fronesis* nr 18
- Mukhtar-Landgren, Dalia (2005b) "An Informationssociety for all!" Discourses of progress on the European, regional and local level" sid. 69-88 in *från Kadmos till CAP* (2005) Lund: CFE-working paper series no 30
- Mukhtar-Landgren, Dalia (2008a) "Entreprenörsstaden" i Dahlstedt, Magnus och Tesfahuney, Mekonnen (red) *Den bästa av världar Betraktelser över en postpolitisk samtid* Stockholm: Tankekraft förlag
- Mukhtar-Landgren, Dalia (2008b) "City marketing in a dual city" i Petersson, Bo & Tyler, Katherine (red) *Majority Cultures and the Politics of Ethnic Difference* Palgrave Macmillan

- Mukhtar-Landgren, Dalia (2008c) The city (as) exhibition - urban restructuring and place marketing in Malmö during two fin de siècles” in Elander, Ingemar and Frank Eckardt (red) *Urban Governance* Berlin: Berliner Wissenschaftsverlag BWV.
- Mukhtar-Landgren, Dalia (2009) Hedlund, Gun – Montin, Stig *Governance på svenska* Stockholm: Santérus Academic Press Sweden
- Mulinari, Paula (2007) *Maktens fantasier och servicearbetets praktik : arbetsvillkor inom hotell- och restaurangbranschen i Malmö* Linköping: Linköping Studies in Arts and Science
- Mumford, Lewis (1945/1922) “The city” i Mumford, Lewis (red) 1945) *City Development: Studies in Disintegration and Renewal* NewYork: Harcourt, Brace and company
- Murray, Chris (2001) Making sense of place: new approaches to place marketing Bournes Green: Comediea
- Möllerström, Veselinka (2011) Malmö's omvandling: från arbetarstad till kunskapsstad: En diskursanalytisk studie av Malmö's förnyelse. Lund: Medie- och kommunikationsvetenskap, Lunds universitet, 2011 Lund studies in media and communications, 1104-4330; 16
- Myrdal, Alva – Myrdal, Gunnar (1934) *Kris i befolkningsfrågan* Stockholm: Albert Bonniers förlag
- Niedomysl, Tomas 2008 "Residential preferences for interregional migration in Sweden: demographic, socio-economic and geographical determinants" sid. 1109-1131 i *Environment and Planning A* Vol. 40, No. 5
- Nilsson, Lennart – Westerståhl, Jörgen (2005) “local self-government in Sweden” sid. 9-32 i *The decentralized city: democracy, efficiency, service* Göteborg: BAS Publisher
- Nisbet, Robert A (2009) *History of the Idea of Progress* New Brunswick, N.J. : Transaction Publishers
- Nordström, Lars “inledning” sid. 5-11 i Cedhagen, Karin (red.) *visioner som styrmedel* Seminarierapport 1995: 1 Reväst
- Neuman, Michael (2005) “Notes on the Uses and Scope of City Planning Theory” sid. 123-145 i *Planning Theory* Volume 4, No. 2
- Nylund, Katarina (1995) *Det förändrade planeringstänkandet* Nordiska institutet för samhällsplanering, avhandling 19 Stockholm: Nordplan
- Nyström, Jan (1999) *Planeringens grunder: en översikt* Lund: Studentlitteratur

- Olsson, Anders (1998) "Intertextualitet, komparation och reception" sid. 51-66 i Bergsten, Stefan (red.) *Litteraturvetenskap - en inledning* Lund: Studentlitteratur
- Olsson, Lina (2008) Den självorganiserade staden: appropriation av offentliga rum i Rinkeby Lund : Institutionen för arkitektur och byggd miljö, LTH, Lunds universitet, 2008
- Orrskog, Lars (2003) *Planeringens villkor, planeringens väsen: föreläsningar* Delrapport FORMAS "vad kan en samhällsplanerare?" nr. 25,4
- Orrskog, Lars (2005) "Stora och små berättelser om svenskt stadsbyggande" i Broms, Wessel Ola – Bradley, Karin – Tunström, Moa (red) Bor vi i samma stad? : Om stadsutveckling, mångfald och rättvisa Stockholm: Pocky AB
- Palm, Anders (1998) "Att tolka texten" sid. 155-169 i Bergsten, Stefan (red.) *Litteraturvetenskap - en inledning* Lund: Studentlitteratur.
- Park, Robert E. (1919) "The conflict and fusion of Cultures with Special Reference to the Negro" sid. 111-133 i *The Journal of Negro History* Vol 4, No. 2
- Park, Robert E (1968/1929) "The City as a Social Laboratory" sid. 1-20 i Smith, TV – White, Leonard D (Red.) *Chicago: An experiment in social science research* New York: Greenwood Press, Publishers
- Park, Robert E (1967/1925) "The city: suggestions for the investigation of human behaviour in the urban environment" sid. 1-46 i Park, Robert E – Burgess, Ernest W. (Red.) *The city: Suggestions of Investigation of Human Behaviour in the Urban Environment* Chicago: The university of Chicago Press
- Parker, Simon (2004) *Urban Theory and the Urban Experience* Routledge
- Peck, Jamie (2007)" Kreativitet som lösningen på allt" i *Fronesis* nr 24
- Petersson, Olof (1987) (red.) *Metaforernas makt* (i Maktutredningens publikationer) Stockholm: Carlsson
- Petersson, Olof (1999) *Samhällskonsten* Stockholm: SNS förlag
- Pierre, Jon (1992) *Kommunerna, näringslivet och näringspolitiken* Stockholm: SNS förlag
- Pierre, Jon (1996) *Framgångsrika kommuner - mot en ny näringspolitisk modell?* Stockholm: Svenska kommunförbundet
- Pile, Steve (2006) "The Strange Case of Western Cities: Occult Globalisations and the Making of Urban Modernity" sid. 305-318 i *Urban Studies*, Volume 34, No 2

- Philips, Deborah (2004) "Stately pleasure domes – nationhood, monarchy and industry: the celebration exhibition in Britain" sid.. 95-108 i *Leisure Studies* Volume 23, No. 2.
- Pocock, J., 1995, "The Ideal of Citizenship since Classical Times" sid. 29–53 i Beiner, Ronald (Red.) *Theorizing Citizenship* Albany: State University of New York Press
- Popper, Karl R (1973) "Of clouds and clocks: an approach to the problem of rationality and the freedom of man" sid. 206-255 i *Objective knowledge: an evolutionary approach*. Oxford: Oxford University Press
- Pripp, Oscar (2006) "Den kulturbundna kulturen - Om strukturell uteslutning i kulturlivet" sid. 195-218 i *Den segregerande integrationen* SOU 2006:73
- Raco, Mike (2003) "Assessing the discourses and practices of urban regeneration in a growing region" sid. 37-55 i *Geoforum* 34
- Ramírez, Jose Luis (1994) "Förnuft som plats för känsla" sid. 41-66 i *Plats för känsla, samhällsplanering och mening* Stockholm: Byggforskningsrådet 1994
- Rawls, John (1973/1999) *A Theory of Justice* Cambridge, Mass., Belknap Press of Harvard University Press
- Rittel, Horst W. J. – Webber, Melvin M. (1973) "Dilemmas in a General Theory of Planning" sid. 155-169 i *Policy Sciences* volume 4 No. 2
- Rothstein, Bo (1988) "Aktör-strukturansatsen: ett metodiskt dilemma" i *statsvetenskaplig tidskrift* (1)
- Rousseau, Jean-Jacques (1762/1994) *Om samhällsfördraget* Stockholm: Natur och Kultur
- Rydin, Yvonne (2007) "Re-Examining the Role of Knowledge Within Planning Theory" sid. 52-68 i *Planning Theory* Vol. 6, No. 1
- Sahlin-Andersson, Kerstin (1986) *Beslutsprocessens komplexitet: att genomföra och hindra stora projekt* Lund: Doxa
- Sandercock, Leonie (1998) *Towards Cosmopolis: planning for multicultural cities* Chichester: John Wiley & Sons Ltd
- Sandercock, Leonie (2005) "Difference, Fear and Habitus: A Political Economy of Urban Fears" sid. 219- 234 i , Jean – Rooksby, Emma (Red.) *Habitus: A Sence of Place* Aldershot: Ashgate (2:a upplagan)
- Sandercock, Leonie – Forsyth, Ann (2005) "A gender agenda: new directions for planning theory" s. 67-87 i Fainstein, Susan S. – Servon, Lisa J (ed.) *Gender and planning: a reader* New Brunswick: Rutgers University Press

- Sartori, Giovanni (1970) "Concept misformation in comparative politics" sid. 1033-1053 i *The American Political Science Review* volume 64, No. 4 (Dec.)
- Sassen, Saskia (1994) *Cities in a World Economy*. Thousand Oaks: Pine Forge Press
- Sassen, Saskia (1996) "Cities and Communities in the Global Economy: Rethinking our Concepts" sid. 629-638 i *American Behaviouralist Scientist* Volume 39, issue 5
- Sassen, Saskia (1998) *Globalization and its Discontents* New York: The New Press
- Sassen, Saskia (2000) "New frontiers facing urban sociology at the Millennium" sid. 143-159 i *British Journal of Sociology*. Routledge
- Sassen, Saskia (2001a) *The Global City: New York, London, Tokyo* Princeton: Princeton University Press
- Sassen, Saskia (2001b) "Impacts on Information Technologies on Urban Economies and Politics" sid. 411-418 i *International Journal of urban and Regional Research* Volume 25.2 Oxford/Malden Blackwell Publishers
- Sassen, Saskia (2003) "Global Cities and Survival Circuits" sid. 254-274 in Ehrenreich, Barbara – Russell, Arlie (Red.) *Global Woman: Nannies, Maids, and Sex workers in the new Economy* New York: Metropolitan Books
- Savage, Michael – Warde, Allen (1993) *Urban Sociology, Capitalism and Modernity* Basingstoke: Macmillan
- Tilman Schiel (2005) "Modernity, Ambivalence and the Gardening State" sid. 78-89 i *Thesis Eleven* 2005 Vol 83
- Schønning Sørensen, Mikkel (2007) *Projective planning: an inquiry into the justifications for urban planning* Lund: Institutionen för arkitektur och byggd miljö, LTH, Lunds universitet
- Scott, James C (1998) *Seeing like a state : how certain schemes to improve the human condition have failed* New Haven: Yale University Press
- Scott, A J – Roweis, S T (1977) "Urban planning in theory and practice: a reappraisal" sid. 1097-1119 i *Environment and Planning A* volume 9, issue 10
- Sennett, Richard (1976) *The uses of disorder: Personal identity and city life* London/New York: W.W. Norton & Company
- Sennett, Richard (1976) *Fall of Public man* Cambridge: Cambridge University Press
- Sennett, Richard (1990) *The Conscience of the Eye: The Design and Social Life of Cities* New York: W.W. Norton & Company

- Sernhede, Ove 2006 *Förortens 'hotfulla' unga män: Andrafteringens geografi och behovet av alternativ till stigmatisering och kriminalisering* s. 91-124 i Kamali, Masoud (red.) *Den segregerande integrationen: Om social sammanhållning och dess hinder* SOU 2006:73
- Johansson, Thomas – Sernhede, Ove (2004) *Urbanitetens omvandlingar: kultur och identitet i den postindustriella staden* Göteborg: Daidalos
- Shipley, Robert (2000) "The Origin and Development of Vision and Visioning in Planning" sid. 225-236 *International Planning Studies* Volume 5, No2
- Shipley, Robert (2002) Visioning in planning: is the practice based on sound theory?" sid. 7-22 i *Environment and Planning A*, volume 34
- Short, John Rennie & Kim, Yeong-Hyun (1998) "Urban Crises/Urban Representations: Selling the City in Difficult Times" i Hall, Tim Hubbard, Phil (Red.) *The Entrepreneurial City: Geographies of Politics, Regime and Representation* Chichester: John Wiley & Sonsid.
- Sibley, David (1995) *Geographies of Exclusion: Society and difference in the West* London: Routledge
- Simmel, Georg (1903/2005) "The Metropolis and Mental Life" sid. 23-31 i Lin, Jan – Mele, Christopher (red.) *The Urban Sociology Reader* London/New York: Routledge
- Simmel, Georg (1908/1981) "Främlingen" sid. 139-145 i *Hur är samhället möjligt, och andra essäer* Göteborg: Korpen
- Simon, Herberg – W. Smithburg, Donald – Thompson Victor Alexander (2010/1950) *Public Administration* New Brunswick: Transaction Publishers
- Smith, Michael L (1994a) "Recourse of Empire: Landscapes of progress in technological America" sid. 37-52 i Marx, Leo – Smith, Merritt Roe (ed.) *Does Technology Drive History? The Dilemma of Technological Determinism* Cambridge: The MIT Press
- Smith, Merritt Roe (1994b) "Technological determinism in American culture" sid. 1-36 i Marx, Leo – Smith, Merritt Roe (ed.) *Does Technology Drive History? The Dilemma of Technological Determinism* Cambridge: The MIT Press
- Smith, Neil (1996) *New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City* London/NewYork: Routledge.
- Smith, Neil (2002) "New Globalism, New Urbanism: Gentrification as Global Urban Strategy" sid. 427-450 *Antipode* Volume 34, No. 3,
- Soja, Edward W. (2000) *Postmetropolis: critical studies of cities and regions* Oxford: Blackwell

- Spjuth, Agneta (2006) *Kommunen som varumärke: att stärka kommunens profil* Höganäs: Bokförlaget kommunlitteratur
- Stahre, Ulf (1999) *Den alternativa staden: Stockholms stadsomvandling och byalagsrörelsen* Stockholm: Stockholmia
- Stenelo, Lars Göran (1993) "Lokal makt i förändring" sid. 7-30 i Stenelo, Lars Göran – Norrving, Bengt (red) *Lokal makt*. Lund: Lund University Press
- Strömberg, Thord (1991) "Planmonopol och aktörsutrymme, den kommunala planeringens möjligheter och restriktioner" i Hall, Thomas (Red.) *Perspektiv på planering, frågeställningar och frontlinjer inom planeringshistorisk forskning* Uppsala:HSFR (Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet)
- Strömgren, Andreaz (2007) *Samordning, hyfs och reda: stabilitet och förändring i svensk planpolitik 1945-2005* Uppsala universitet, Acta universitatis upsaliensis, skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala, 166
- Stubbergaard, Ylva (1996) *Stat, kris och demokrati: Lapporörelsens inflytande i Finland 1929-1932* Lund: Arkiv
- Svedberg, Olle (1988) *Planerarnas århundrade: Europas arkitektur 1900-talet* Värnamo: Arkitektur förlag
- Swyngedouw, Erik & Moulaert, Frank – Rodriguez, Arantxa (2002) "Neoliberal urbanization in Europe: Large-Scale urban development projects and the new urban policy" *Antipode*, 34 [3]; 432-577.
- Spencer, Herbert (1880/2003) *First Principles of a New System of Philosophy* Kessinger Publishing
- Sztompka, Piotr (1999) *The sociology of social change* Oxford: Blackwell
- Tedros, Adiam (2007) "Integration genom avtal – den nya svenska storstadspolitiken" sid. 225-243 i Sivebo, Sven m.fl. *Demokratisk och effektiv styrning: en antologi om forskning i offentlig förvaltning* Lund: Studentlitteratur
- Thomas, June Manning (1996) Educating Planners: Unified Diversity for Social Action sid. 171-182 i *Journal of Planning Education and Research* April volume 15 no. 3
- Throgmorton, James A (2005) "Planning as persuasive storytelling in the context of 'the network society'" sid. 125-145 i Albrechts, Louis – Mandelbaum, Seymour, J (red.) *The network society: a new context for Planning?* New York: Routledge
- Thorslund, Lennart (1995) *Humanism mot rationalism: Mora 1890-1970: om två förhållningssätt och deras betydelse i småstadens planeringshistoria* Uppsala: Uppsala Universitet, Studia historica Upsaliensia

- Thörn, Catharina (2006) "Kampen om staden och offentlighetens omvandling", i *Storstadens omvandlingar - globalisering, postindustrialism och migration*, Göteborg: Daidalos
- Todorov, Tzvetan (1989) *Symbolik och tolkning* Stehag: Symposion bokförlag och tryckeri AB
- Tonell, Lennart (1991) "1980-talet: förhandlingsplaneringens och de stora projektens decennium" sid. 195-206 i Hall, Thomas (Red.) *Perspektiv på planering, frågeställningar och frontlinjer inom planeringshistorisk forskning* Uppsala: HSFR (Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet)
- Torring, Jacob (1999) *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek* Oxford: Blackwell
- Touraine, Alain (1974) *The Post-industrial Society, Tomorrows social history: Classes, Conflicts and Culture in the Programmed Society* London: Wildwood House
- Tönnies, Ferdinand (1887/2005) "Community and society" i Lin, Jan – Mele, Christopher (2005) (red.) *The Urban Sociology Reader* London/New York: Routledge
- Törnqvist, Gunnar (1970) *Artiklar om svensk samhällsplanering* Lund: Studentlitteratur
- Yiftachel, Oren (1998) "Planning and Social Control: Exploring the Dark Side" s. 395-405 i *Journal of Planning Literature* 1998 12:
- Yiftachel, Oren – Huxley, Margo (2000) "Debating dominance and relevance: notes on the 'Communicative Turn' in planning theory " sid. 907-913 i *International Journal of Urban and Regional Research Volume* 24, no. 4
- Young, Iris Marion (1990) *Justice and the politics of difference* Princeton: Princeton University Press
- Young, Iris Marion (2003) "City life and difference" s. 336-355 i Campbell, Scott – Fainstein Susan, S (red.) *Readings in Planning Theory* Andra upplagan, Oxford: Blackwell Publishing
- Valentine, Gill (1998) "Food and the production of the civilised street" sid. 192-204 i Fyfe, Nicholas R (Red.) *Images of the Street: Planning, identity and control in public space* London/New York: Routledge
- Walton, John (1993) "Urban Sociology: The Contribution and Limits of Political Economy" sid. 301 - 320 i *Annual Review of Sociology Volume* 19: 1
- Ward, Stephen V. (1998) *Selling places: the marketing and promotion of towns and cities, 1850-2000* London/New York: Spon Press

- Weber, Max (1922/1966) *The city* New York: The Free Press; Collier-Macmillan Limited.
- Wetterberg, Gunnar (2000) *Kommunerna* Stockholm: SNS förlag
- Wildavsky, Aaron (1973) "If planning is everything, maybe it is nothing" sid. 127-153 i *Policy Sciences* volume 4 No. 2
- Williams, Rosaline (1994) "The political and feminist dimensions of technological determinism" sid. 217-235 i Marx, Leo – Smith, Merritt Roe (ed.) *Does Technology Drive History? The Dilemma of Technological Determinism* Cambridge: The MIT Press
- Winnfors, Sara (1999) "Arkitektur och makt" sid. 74-80 i *Fronesis* nr. 2
- Wirth, Louis (1964/1938) "Urbanism as a way of life" sid. 1-24 i *The American journal of sociology* Volume XLIV, No 1
- van Der Berg, Leo & Braun, Erik (1999) Urban Competitiveness, Marketing and the Need for Organising Capacity s. 987-999i *Urban Studies* Vol. 36 no. 5-6
- van Kempen, Eva T (1997) Poverty Pockets and Life Chances: On the Role of Place in Shaping Social Inequalities sid. 430-449 sid. i *American Behavioral Scientist* November 1997 vol. 41 no. 3
- van Kempen, Eva T (1994) The Dual City and the Poor: Social Polarisation, Social Segregation and Life Chances sid. 995-1015 i *Urban Studies*, Vol. 31, No. 7
- von Wright, Henrik George (1997) "Om framsteg och framstegstänkande" sid. 15-34 i Molander, Bengt – Thorseth, May (red) *Framsteg, myt, rationalitet* Göteborg: Daidalos
- von Wright, Henrik George (1993) *Myten om framsteget* Trondheim: Albert Bonniers förlag
- Zander, Ulf (2001) *Fornstora dagar, moderna tider: bruk av och debatter om svensk historia från sekelskifte till sekelskifte* Lund: Nordic Academic Press
- Edgar Zilsel (1945) " The Genesis of the Concept of Scientific Progress" i *Journal of the History of Ideas*, Vol. 6, No. 3
- Zizek, Slavoj (1999) *The Ticklish Subjekt* London/New York: VERSO

Protokoll och skrivelser från Kommunfullmäktige (KF), Kommunstyrelsen (KS), och Kommunstyrelsens arbetsutskott (KS AU).

KS 1994-12-02 *Skrivelse* till kommunstyrelsens arbetsutskott rörande tillsättning av arbetsgrupp för högskolefrågor

KS 1995-02-06 *Skrivelse* till kommunstyrelsen 6 feb 1995. "Visioner för Malmö 2000", Ilmar Reepalu.

KS 1995-02-06b PM bifogat till skrivelse till kommunstyrelsen 6 feb 1995 "Malmö 2000", stadskontoret

KS 1995-02-15 § 50 "Inrättande av arbetsgrupp för genomförande av projektet Malmö 2000"

KS AU 1995-03-06 Ärende nr. 73

KS AU 95-04-03 Nr. 91

KS AU 95-04-03b bilaga "Ledamöter till arbetsgrupperna i Projekt 2000", Christer Persson och Inger Nilsson

KS AU 1995-05-15 Nr 151 Avseende medelsansökan till projektet Malmö 2000.

KS AU 1995-08-07 Nr 209 Avseende ledamöter till Framtidsrådet och ungdomsrådet.

KS 1996-08-28 §254 [beslut om remissrunda samt inbjudan till stadsdelarnas fullmäktige]

Remissvar 1996-10-29 Kirsebergs stadsdel "Yttrande över Vision 2015 – Om Malmö stads framtid"

Remissvar 1996-10-29b *Reservation* Moderata samlingspartiet

Remissvar 1996-10-31, Fosie stadsdel "Synpunkter på vision 2015 - Om Malmös framtid.

Remissvar 1996-10-31b *särskilt yttrande* Vänsterpartiet.

Remissvar 1996-10-31c *särskilt yttrande* Moderaterna

Remissvar 1996-10-31d *särskilt yttrande* Miljöpartiet

Remissvar 1996-11-04, Miljönämnden "Yttrande till Kommunstyrelsen över Vision 2015 – Om Malmös framtid"

- Remissvar 1996-11-04b. *Reservation* ang s.k. visionsprogrammet 2015, Moderata samlingspartiet
- Remissvar 1996-11-05, Oxie stadsdel "Vision 2015 – Om Malmös framtid"
- Remissvar 1996-11-05b *Reservation* "Lägg ner Vision 2015" Folkpartiet
- Remissvar 1996-11-05c *Särskilt yttrande* Miljöpartiet de gröna
- KS 1999-12-01 *Protokoll* § 423 "Redovisning av samordningsmöjligheterna mellan Malmö turism och berörda organisationer samt inrättande av den s k MINT-gruppen"
- KS 2000-03-08 *Protokoll* § 110 "Budget För Malmö stads centrala informationsavdelning, m.m"
- KS 2003-06-04 *Beslutsprotokoll*
- KS 2003-06-04b *Särskilt yttrande* "Ang. Velfärd för alla - det dubbla åtagandet", Moderata samlingspartiet
- KS 2003-06-04c *Särskilt yttrande* "Ang. Velfärd för alla - det dubbla åtagandet", Folkpartiet
- KS 2003-06-04d *Särskilt yttrande* "Integration handlar om arbete, boende och utbildning" "Ang. Velfärd för alla - det dubbla åtagandet", Vänsterpartiet
- KS 2003-11-25 *Skrivelse* angående fortsatt handläggning av ärendet Velfärd för alla - extra kommunstyrelsesammanträde 13 januari 2004. Avsändare: kommunstyrelsens ordförande/KSID.
- KS 2004-03-16 "Velfärd för alla - det dubbla åtagandet", beslutsförslag till Kommunfullmäktige i Malmö
- KS 2004-03-16b *Reservation* "Ang. Velfärd för alla" Folkpartiet
- KS 2004-03-16c *Reservation* "Ang. Velfärd för alla – Det dubbla åtagandet" Moderaterna
- KS 2004-03-16d *Protokollsanteckning* "En velfärd för alla kan bara uppnås genom gränslös dialog" Kristdemokraterna
- KS 2004-03-16e *Reservation* "Velfärd för alla blev istället velfärd för några...", Vänsterpartiet
- KS 2004-03-16f *Särskilt yttrande* "Ang. Velfärd för alla – Det dubbla åtagandet" Moderaterna
- KS 2004-03-16g *Särskilt yttrande* "Ang. Velfärd för alla – Det dubbla åtagandet" Folkpartiet

Övriga offentliga handlingar

Länsrätten (2005) Dom i överklagat beslut "Kommunfullmäktiges beslut 25 mars 2004" Mål nr. 4266-04

Malmö stad (1995/1996a) "Malmö - City of Development" (Näringslivsvisionen) (1995/1996)

Malmö stad (1995c) "Tecken, trender - och en ny era? En litteraturstudie genomförd på uppdrag av Malmö 2000" Kairos Future AB

Malmö stad (1995/1996d) "Malmö - där vägar möts - en vision för år 2015" (Ekonomivisionen)

Malmö stad (1995/1996e) *Stadsbyggnadsvisionen – informationsskrift från Malmö stadsbyggnadskontor om Malmös framtida planering.*

Malmö stad (1995e) *Från kris till tillväxt.* Text författad av Lennart Schön, Ekonomisk-historiska institutionen, Lunds universitet

Malmö stad (1995f) "Miljömetropol Malmö"

Malmö stad (1995g) "Malmö 2015. Miljövisionen"

Malmö stad (1995h) *Malmöbon och närmiljön.* Text författad av Åsa Thelander, Åsa Waldo, Anna-Lisa Lindén, Sociologiska institutionen, Lunds universitet
Malmö stad

Malmö stad (1996i) *Vision 2015*, Fritid Malmö nr. 3

Malmö stad (1995j) "Ungdomsrådets rapport: Malmö 2015"

Malmö stad (1996a) "Malmö – vision 2015" (Tidning med fiktivt utgivn.år 2015).

Malmö stad (1996b) "Projekt Malmö 2000. Samlingsrapport"

Malmö stad (1996c) "Malmös kulturvision – Malmö, kulturen och framtiden". Sven Nilsson

Malmö stad (1995o) *Attraktion* (Kulturvisionen)

Malmö stad (1996e) "Vision 2015 – Om Malmös framtid" (den sammanfattning som skickades ut på remissrunda)

Malmö stad (1996f) "Utbildningsvisionen 2015 – utbildning åt alla"

Malmö stad (1996g) *Projekt Malmö 2000, samlingsrapport*

Malmö stad (1996h) "Malmö - en social vision" (Sociala visionsgruppen).

- Malmö stad (1999) "Åtgärdsplan för att främja integration i Malmö stad" Antagen av kommunfullmäktige 1999-12-16
- Malmö stad (2000a) *Profilbok med grafisk manual*
- Malmö stad (2000b) "Malmö 1990-tal i ett kort historiskt perspektiv. Skilda världar." Peter Billing
- Malmö stad (2002c) "Därför Malmö!"
- Malmö stad (2002d) *Malmö: en trygg och säker stad : en övergripande strategi för det brottsförebyggande arbetet i Malmö*
- Malmö stad (2003a) "Rapport om djupintervjuer, Välfärd för alla"
- Malmö stad (2003b) "Rapport om Fokusgrupper, Välfärd för alla"
- Malmö stad (2003c) "City of Malmö – a diversity of encounters and opportunities within Europe"
- Malmö stad (2003d) "Välfärd för alla – sammanfattning av kunskaper utifrån framtidsscenarierna i det lokala utvecklingsavtalet", stadskontoret
- Malmö stad (2003e) Storstadssatningen i Malmö, framtidsscenario 2003
- Malmö stad (2004a) "Förslag till handlingsplan, välfärd för alla" 2004-01-28"
- Malmö stad (2004b) "Förslag till handlingsplan, välfärd för alla" 2004-03-16"
- Malmö stad (2004c) "Handlingsplan: Välfärd för alla - det dubbla åtagandet
- Malmö stad (2004d) "Välfärd för alla - det dubbla åtaganden", brev till regeringen 12 maj
- Malmö stad (2004e) *Nytt om välfärd för alla* nr 1 september 2004.
- Malmö stad (2004f) *Nytt om välfärd för alla*, nr 2, oktober 2004.
- Malmö stad (2004g) *Nytt om välfärd för alla*, nr 3, dec 2004.
- Malmö stad (2004h) *Överklagan Malmö kommunfullmäktiges beslut 2004-03-25 §9 Välfärd för alla (Bihang nr 27)*. Inkom till Länsrätten 2004-04-13, undertecknad Juha Jurvanen
- Malmö stad (2004i) Mötesplats Malmö Marknadsplan 2004 Antagen av kommunstyrelsen den 3 mars
- Malmö stad (2005a) *Nytt om välfärd för alla*, nr 1 mars 2005.
- Malmö stad (2005b) *Nytt om välfärd för alla*, nr 2, maj 2005.
- Malmö stad (2007a) Informationsbroschyr från Stadskontoret

prop. 1997/98:16. "Sverige, framtiden och mångfalden: från invandrarpolitik till integrationspolitik"

prop. 1997/98:165 "Utveckling och rättvisa – en politik för storstaden på 2000-talet"

SOU 1996: 169 *Förnyelse i kommuner och landsting: Slutbetänkande av Kommunala förnyelsekommittén*

SOU 1997: 188 "Delade städer:" Betänkande av Storstadskommittén

Budget 2008, *Urban utvecklingspolitik* IJ 2007: 09 (Integrations- och jämställdhetsdepartementet). Faktablad om budgetpropositionen för 2008 som överlämnades till riksdagen den 20 september 2007.

Hemsidor och tidningsartiklar

URBACT (1)

The Urban Development Network Programme URBACT II 2007: 8
<http://urbact.eu/towards-urbact-2.html> (2008-04-11).

URBACT (2)

<http://urbact.eu/en/header-main/about-urbact/urbact-at-a-glance/urbact-in-words/> (2012-04-8).

Malmökölla (1)

http://www.malmo.se/see/servlet/SeeController?cmd_type=document&nid=5259 (2004- 06-16) (Författarens översättning från engelska).

Malmökölla (2)

<http://www.malmo.se/arbeteintegration/valfardforalla/varforbehovssatsninge.n.4.1dacb2b1077f326f0180002569.html> (2008-04-12).

Internetkälla (1)

<http://www.karlskoga.se/3540.html> (2011-10-04)

Internetkälla (2) http://www.are.se/naeringsliv/aare_vision_2020/_varumaerket_aare
(2010-10-11)

Internetkälla (3)

<http://www.bengtsforsid.se/page/5790/vision2014.htm> (2010-10-04)

Aftonbladet 2001-02-09 "Kockumskranen är Malmös arbetarsjäl" av Olle Svenning

Arbetet 1914-05-15 "På invigningsdagen"

PLAN, tidskrift för samhällsplanering, nr 4 2006. "Malmös omvandling från industristad till kunskapsstad", Olsson, Mats – Larsson, Christer, Rosberg, Göran.

Sydsvenska Dagbladet 2001-04-10 "Malmös nya flagga hissad" av Claes Fürstenberg

Sydsvenska Dagbladet 2002-10-17 "Kranen i Indiska oceanen" av Bo Göran Dahl

Sydsvenska Dagbladet 2000-12-21 "Malmös nya logotyp klubbad i fullmäktige" av Niklas Holm

Sydsvenska dagbladet 2004-01-14 "Reepalu vill stoppa invandrare" av Dan Ivarsson

Intervjuer

Carmén, Lars, Malmö stad, dåvarande turisdirektör 2007-11-16

Carlsson, Sven, medlem av arbetsgruppen för Ekonomivisionen för visionsarbetet, 2007-11-06

Fernö, Johan, ID kommunikation, 2007-10-15

Gillberg, My (mp) ledamot kommunfullmäktige 1998-2006. Ersättare i Kommunstyrelsen 2002-2006

Hydbom, Göran, processkonsult, Bohlin & Strömberg 2007-10-26

Johansson, Bertil, Malmö stad, medlem av arbetsgruppen för Stadsbyggnadsvisionen för visionsarbetet 2007-11-01

Lagnevik, Magnus, företagsekonomiska institutionen, Lunds universitet, medlem av Framtidsrådet för visionsarbetet 2007-10-17

Lindén, Anna-Lisa, sociologiska institutionen, Lunds universitet, medlem av arbetsgruppen för Miljövisionen för visionsarbetet 2007-10-24

Lindhqvist, Thorbjörn (m) Ledamot kommunfullmäktige 1998-2002, vice ordförande i kommunstyrelsen 2002-2006

Mauritzson, Mariana, Malmö stad, medlem av trygghetsgruppen Välfärd för alla 2008-10-28

Nilsson, Inger Malmö stad, stadsdirektör (t.o.m. 2011), ledamot av samordningsgruppen för Vision 2015, ledamot av styrgruppen för Välfärd för alla 2007-10-29

Nilsson, Sven ordförande för arbetsgruppen för Kulturvisionen för visionsarbetet, medlem av arbetsgruppen för Utbildningsvisionen för visionsarbetet samt medlem i Samordningsgruppen för visionsarbetet 2007-10-11

- Olander, Lars-Olof*, institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi, Lunds universitet, medlem av arbetsgruppen för Näringslivsvisionen för visionsarbetet 2007-10-22
- Persson, Christer* Malmö stad, utvecklingsstrateg stadskontoret (t.o.m 2011), medlem av samordningsgruppen för visionsarbetet, 2007-09-27
- Persson, Daniel* (s) Malmö stad, dåvarande stabschef (t.o.m. 2008) Malmö stad
- Persson, Tove* bibliotekarie Lunds universitet, medlem av Framtidsrådet för visionsarbetet, 2007-10-30
- Rosberg, Göran* Malmö stad, medlem av arbetsgruppen för Stadsbyggnadsvisionen för visionsarbetet 2007-10-24
- Solding, Staffan* Malmö stad, informationsdirektör 2007-10-16
- Stamming, Mikael* Malmö stad, informationsdirektör 2007-10-10
- Stigendal, Mikael* Forskare Malmö högskola, medlem av arbetsgruppen för Sociala visionen för visionsarbetet 2007-10-27
- Ström, Britta* Malmö stad, Malmö stadskontor: integration och arbetsmarknad
- Wallenberg, Peter* Malmö stad, dåvarande distriktschef stadsbyggnadskontoret stad, medlem av arbetsgruppen för Stadsbyggnadsvisionen för visionsarbetet 2007-10-17)

Lund Political Studies

1. Ruin, Olof. Kooperativa förbundet 1899-1929. En organisationsstudie. Stockholm: Rabén & Sjögren, 1960.
2. Vallinder, Torbjörn. I kamp för demokratin. Rösträttsrörelsen i Sverige 1886-1900. Stockholm: Natur & Kultur, 1962.
3. Petersson, Hans F. Power and International Order. An Analytic Study of Four Schools of Thought and Their Approaches to the War, the Peace and the Postwar System 1914-1919. Lund: Gleerups, 1964.
4. Westerhult, Bo. Kronofogde, häradskrivare, länsman. Den svenska fögderiförvaltningen 1810-1917. Lund: Gleerups, 1966.
5. Wieslander, Hans. I nedrustningens tecken. Intressen och aktiviteter kring försvarsfrågan 1918-1925. Lund: Gleerups, 1966.
6. Söderberg, Olof. Motororganisationerna i Sverige. Bakgrund, grupperingar, aktiviteter. Stockholm: Rabén & Sjögren, 1966.
7. Sjöblom, Gunnar. Party Strategies in a Multiparty System. Lund: Student-litteratur, 1968.
8. Hydén, Göran. TANU Yajenga Nchi. Political Development in Rural Tanzania. Lund: Uniskol, 1968.
9. Lindeberg, Sven-Ola. Nödhjälp och samhällsneutralitet. Svensk arbets-löshetspolitik 1920-1923. Lund: Uniskol, 1968.
10. Westerhult, Bo. Underdåniga påtryckningar. Fögderitjänstemännens intressebevakning från 1800-talets början till år 1918. Lund: Gleerups, 1969.
11. Bergquist, Mats. Sverige och EEC. En statsvetenskaplig studie av fyra åsiktsriktningars syn på svensk marknadspolitik 1961-62. Stockholm: Norstedts, 1970.
12. Lundquist, Lennart. Means and Goals of Political Decentralization. Lund: Studentlitteratur, 1972.
13. Bjurulf, Bo. An Analysis of Some Aspects of the Voting Process, Lund: Studentlitteratur, 1972.
14. Stenelo, Lars-Göran. Mediation in International Negotiations. Lund: Studentlitteratur, 1972.

15. Lindquist, Stellan. Linkages between Domestic and Foreign Policy. The Record of Ghana. Lund, 1974.
16. Bjurulf, Bo. A Dynamic Analysis of Scandinavian Roll-Call Behavior. A Test of a Prediction Model of Ten Minority Situations in Three Countries. Lund: Studentlitteratur, 1974.
17. Hermerén, Henrik. Regeringsbildningen i flerpartisystem. Lund: Student-litteratur, 1975.
18. Johannesson, Conny. Studier över Svenska metallindustriarbetarförbundets förhandlingsorganisation vid förbundsförhandlingar – med samordning. Lund: Studentlitteratur, 1975.
19. Peterson, Carl-Gunnar. Ungdom och politik. En studie av Sveriges Social-demokratiska Ungdomsförbund. Stockholm: Frihets förlag, 1975.
20. Bryder, Tom. Power and Responsibility. Contending Approaches to Industrial Relations and Decision Making in Britain 1963–1971. Lund: Gleerups, 1975.
21. Jönsson, Christer. The Soviet Union and the Test Ban: A Study in Soviet Negotiation Behavior. Lund: Studentlitteratur, 1975.
22. Kronvall, Kai. Politisk masskommunikation i ett flerpartisystem. Sverige – en fallstudie. Lund: Studentlitteratur, 1975.
23. Liljequist, Gunnar. Distribution av kommunal service. Lund: Liber, 1977.
24. Lartey, George W. The Fourth Dimension. Lund, 1977.
25. Weston, David. Realism, Language and Social Theories. Studies in the Relation of the Epistemology of Science and Politics. Lund, 1978.
26. Hagström, Bo. 1971 års länsförvaltningsreform. En utvärdering. Lund: Studentlitteratur, 1978.
27. Skogmar, Gunnar. Atompolitik. Sambandet mellan militärt och civilt utnyttjande av atomenergi i amerikansk utrikespolitik 1945–1973. Malmö: Stenvalls Förlag, 1979.
28. Sannerstedt, Anders. Fri konkurrens eller politisk styrning? 1963 års trafikpolitiska beslut – debatten om innehåll, tillämpning och effekter. Lund: Studentlitteratur, 1979.
29. Lidén, Anders. Security and Recognition. A Study of Change in Israel's Official Doctrine 1967–1974. Lund: Studentlitteratur, 1979.
30. Magnusson, Håkan. Kommunerna och den regionala planeringen. En analys av länsplaneringen och den fysiska riksplaneringen. Lund: Studentlitteratur, 1980.
31. Stenelo, Lars-Göran. Foreign Policy Predictions. Lund: Studentlitteratur, 1980.
32. Lundell, Bengt. MBL utan avtal. Kommunerna och MBL. Helsingborg, 1981.

33. Norrving, Bengt. Kommunerna och bostadsförsörjningen. En analys av bostadsplaneringen. Lund: Liber, 1981.
34. Linderöth, Sven. Från konkurrens till monopol. En studie av lokal politisk och ekonomisk journalistik. Malmö: Dialog, 1981.
35. Forje, John. The One and Indivisible Cameroon: Political Integration and Socio-Economic Development in a Fragmented Society. Lund, 1981.
36. Adebo, Tarekegn. Ideological Trends in the Political Thinking of the Developing Regions: The Case of Sub Saharan Africa. Lund: Student-litteratur, 1982.
37. Elgström, Ole. Aktiv utrikespolitik. En jämförelse mellan svensk och dansk parlamentarisk utrikesdebatt 1962–1978. Lund: Studentlitteratur, 1982.
38. Lindkvist, Kent. Program och parti: principprogram och partiideologi inom den kommunistiska rörelsen i Sverige 1917–1972. Lund: Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia, 1982.
39. Bergström, Tomas och Lundell, Bengt. Från MBL till MBA. Kommunerna och MBL. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 1982.
40. Hörberg, Thomas. Prediktion, osäkerhet och risk i internationella förhandlingar. En studie av svenskt förhandlingsbeteende vid förhandlingarna med Sovjetunionen 1940–41 om ett handelsavtal. Lund: Studentlitteratur, 1983.
41. Geraedts, Henry. The People's Republic of China: Foreign Economic Relations and Technology Acquisition 1972–1981. Lund: Forsknings-politiska institutet, 1983.
42. Jerneck, Magnus. Kritik som utrikespolitiskt medel. En studie av de amerikanska reaktionerna på den svenska Vietnamkritiken. Lund: Dialogos, 1983.
43. Stenelo, Lars-Göran. The International Critic. Lund: Studentlitteratur, 1984.
44. Bergström, Thomas och Lundell, Bengt. Lokalt medbestämmande. Kommunerna och MBL. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 1984.
45. Sjölin, Mats. Kommunalpolitiken i massmediernas spegel. En studie av dagspressen och lokalradions bevakning av fem kommuner. Lund: Dialogos, 1985.
46. Albinsson, Per. Skiftningar i blått. Förändringar inom Moderata Samlings-partiets riksorganisation 1960–1985. Lund: Kommunfakta Förlag, 1986.
47. Jonsson, Rolf. De okända förhandlingarna. Statens förhandlingsråd och regeringens MBL-förhandlingar. Lund: Dialogos, 1986.
48. Polak, Jiri. Dependence Patterns in the Soviet Bloc: The Case of Romania and East Germany. Lund: Studentlitteratur, 1986.
49. Lundell, Bengt. Kommunerna och MBL. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 1986.

50. Rothstein, Bo. Den socialdemokratiska staten. Reformen och förvaltning inom svensk arbetsmarknads- och skolpolitik. Lund: Arkiv, 1986.
51. Pierre, Jon. Partikongresser och regeringspolitik. En studie av den social-demokratiska partikongressens beslutsfattande och inflytande 1948–1978. Lund: Kommunfakta Förlag, 1986.
52. Schmidt, Stephan. Pionjärer, efterföljare och avvaktare. Innovationer och deras spridning bland svenska primärkommuner. Lund: Kommunfakta Förlag, 1986.
53. Westerlund, Ulf. Superpower Roles. A Comparative Analysis of United States and Soviet Foreign Policy. Lund: Department of Political Science, 1987.
54. Lundquist, Lennart. Implementation Steering. An Actor-Structure Approach. Lund: Studentlitteratur, 1987.
55. Stenelo, Lars-Göran, red. Statsvetenskapens mångfald. Festskrift till Nils Stjernquist. Lund: Lund University Press, 1987.
56. Nilsson, Ann-Sofie. Political Uses of International Law. Lund: Dialogos, 1987.
57. Bergström, Tomas. Konkurrerande eller kompletterande demokrati? Om företagsdemokrati i de svenska kommunerna. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 1988.
58. Lindell, Ulf. Modern Multinational Negotiation: The Consensus Rule and Its Implications in International Conferences. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 1988.
59. Stenelo, Lars-Göran, red. Makten över den decentraliserade skolan. Lund: Studentlitteratur, 1988.
60. Lundquist, Lennart. Byråkratisk etik. Lund: Studentlitteratur, 1988.
61. Petersson, Harry, red. Vem styr förändringarna inom sjukvården – politiker eller de medicinska professionerna? En studie av subspecialiseringen inom ortopedin. Lund: Kommunfakta Förlag, 1989.
62. Jonsson, Rolf. Fackligt inflytande och politisk demokrati. En analys av regeringens MBL-förhandlingar. Lund: Kommunfakta Förlag, 1989.
63. Johannesson, Bengt. Kommunal bostadspolitik. Lund: Kommunfakta Förlag, 1989.
64. Aronson, Torbjörn. Konservatism och demokrati. En rekonstruktion av fem svenska högerledares styrelsedoktriner. Stockholm: Norstedts, 1990.
65. Petersson, Bo. The Soviet Union and Peacetime Neutrality in Europe. A Study of Soviet Political Language. Göteborg: MH Publishing, 1990.
66. Lundquist, Lennart. Förvaltning och demokrati. Stockholm: Norstedts, 1991.

67. Höjelid, Stefan. Sovjetbilden i nordisk press. Svenska, norska och finländska reaktioner på sovjetiskt agerande. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 1991.
68. Jansson, Per. Säkerhetspolitikens språk: Myt och metafor i svensk säkerhets-politisk diskurs 1919–1939. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 1991.
69. Johansson, Jörgen. Offentligt och privat i regionalpolitiken. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 1991.
70. Lundquist, Lennart. Förvaltning, stat och samhälle. Lund: Studentlitteratur, 1992.
71. Håkansson, Anders. Konsten att vinna ett val. En studie av fram- och tillbakagångar för socialdemokraterna i kommunalvalet 1988. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 1992.
72. Ternblad, Klas. Planering i norm och handling. Studier av en epok av landstingsplanering. Lund: Wi, 1992.
73. Persson, Stefan. Dödlägen i internationella förhandlingar. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 1992.
74. Sannerstedt, Anders. Förhandlingar i riksdagen. Lund: Lund University Press, 1992.
75. Lundquist, Lennart. Ämbetsman eller direktör? Förvaltningschefens roll i demokratin. Stockholm: Norstedts, 1993.
76. Gynnerstedt, Kerstin. Etik i hemtjänst. En studie av förvaltnings- och professionsetik. Lund: Studentlitteratur, 1993.
77. Schartau, Mai-Brith. The Public Sector Middle Manager: The Puppet who Pulls the Strings?. Lund: Wi, 1993.
78. Sjölin, Mats. Coalition Politics and Parliamentary Power. Lund: Lund University Press, 1993.
79. Stenelo, Lars-Göran och Norrving, Bengt, red. Lokal Makt. Lund: Lund University Press, 1993.
80. Iwanaga, Kazuki. Images, Decisions and Consequences in Japan's Foreign Policy. Lund: Lund University Press, 1993.
81. Tita-Ghebdinga. Legala, African and O.A.U. Diplomacy on Dual Paradigms of Self-Determination 1945-1985. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 1993.
82. Lundquist, Lennart. Statsvetenskaplig förvaltningsanalys. Problem, trender och program. Lund: Studentlitteratur, 1994.
83. Blom, Agneta P. Kommunalt chefskap – en studie om ansvar, ledarskap och demokrati, Lund: Dialogos, 1994.
84. Agevall, Lena. Beslutsfattandets rutinisering, Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 1994.

85. Andersson, Jan A. Nordiskt samarbete: aktörer, idéer och organisering 1919–1953. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 1994.
86. Bengtsson, Hans. Förskolereformen. En studie i implementering av svensk välfärdspolitik 1985–1991. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 1995.
87. Uhlin, Anders. Democracy and Diffusion. Transnational Lesson-Drawing among Indonesian Pro-Democracy Actors. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 1995.
88. Kinnvall, Catarina. Cultural Diffusion and Political Learning. The Democratization of China. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 1995.
89. Westlind, Dennis. The Politics of Popular Identity. Lund: Lund University Press, 1996.
90. Stubbergaard, Ylva. Stat, kris och demokrati. Lapporörelsens inflytande i Finland 1929–1932. Lund: Arkiv, 1996.
91. Sendabo, Teferi. Foreign Aid and State Sovereignty: The Ethio-Swedish Aid Co-operation. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 1996.
92. Mattson, Ingvar. Förhandlingsparlamentarism. En jämförande studie av riksdagen och folketinget. Lund: Lund University Press, 1996.
93. Larsson, Per. Regimförhandlingar på miljöområdet. En studie av förhandlingarna om LRTAP-konventionen. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 1996.
94. Stenelo, Lars-Göran och Jerneck, Magnus, red. The Bargaining Democracy. Lund: Lund University Press, 1996.
95. McKnight, Utz Lars. Political Liberalism and the Politics of Race. Beyond Perfectionism and Culture. Lund: Lund University Press, 1996.
96. Steiner, Kristian. Strategies for International Legitimacy. Lund: Lund University Press, 1996.
97. Lundquist, Lennart. Fattigvårdsfolket. Ett nätverk i den sociala frågan 1900–1920. Lund: Lund University Press, 1997.
98. Andersson, Ronny. Medborgarna, politikerna och sjukvården. En studie av attityder och demokrati. Lund: Studentlitteratur, 1997.
99. Kronsell, Annica. Greening the EU: Power practices, resistances and agenda setting. Lund: Lund University Press, 1997.
100. Thunborg, Annika. Public and Non-Profit Interaction: U.S. Assistance to Eastern European Media 1989–1995. Lund: Lund University Press, 1997.
101. Johansson, Karl Magnus. Transnational Party Alliances: Analysing the Hard-Won Alliance Between Conservatives and Christian Democrats in the European Parliament. Lund: Lund University Press, 1997.

102. Badom, Ted Gogote. *Foreign Intervention in Internal Wars*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 1997.
103. Söderholm, Peter. *Global Governance of AIDS: Partnerships with Civil Society*. Lund: Lund University Press, 1997.
104. Lundquist, Lennart. *Demokratins väktare. Ämbetsmännen och vårt offentliga etos*. Lund: Studentlitteratur, 1998.
105. Gustavsson, Jakob. *The Politics of Foreign Policy Change. Explaining the Swedish Reorientation on EC Membership*. Lund: Lund University Press, 1998.
106. Hall, Patrik. *The Social Construction of Nationalism: Sweden as an Example*. Lund: Lund University Press, 1998.
107. Sönne, Maria. *Administrative Reforms and the Quest for Foreign Investment in China – The Case of Shenzhen*. Lund: Lund University Press, 1999.
108. Aggestam, Karin. *Reframing and Resolving Conflict. Israeli-Palestinian Negotiations 1988–1998*. Lund: Lund University Press, 1999.
109. Tallberg, Jonas. *Making States Comply: The European Commission, the European Court of Justice, and the Enforcement of the Internal Market*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 1999.
110. Hall, Martin. *Constructing Historical Realism: International Relations as Comparative History*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 1999.
111. Spång, Mikael. *Justice and Society: Problems of Reformist Politics*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 1999.
112. Svedberg, Erika. *The "Other" Recreated: A Relational Approach to East-West Negotiations*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 2000.
113. Ericson, Magnus. *A Realist Stable Peace: Power, Threat and the Development of a Shared Norwegian-Swedish Democratic Security Identity 1905–1940*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 2000.
114. Bengtsson, Rikard. *Trust, Threat, and Stable Peace, Swedish Great Power Perceptions 1905-1939*. Lund: Department of Political Science, 2000.
115. Stoltz, Pauline. *About Being (T)here and Making a Difference? Black Women and the Paradox of Visibility*. Lund: Department of Political Science, 2000.
116. Bäckstrand, Karin. *What Can Nature Withstand? Science, Politics and Discourses in Transboundary Air Pollution Diplomacy*. Lund: Department of Political Science, 2001.
117. Lundquist, Lennart. *Medborgardemokratin och eliterna*. Lund: Student-litteratur, 2001.

118. Hedin, Astrid. *The Politics of Social Networks: Interpersonal Trust and Institutional Change in Post-Communist East Germany*. Lund: Department of Political Science, 2001.
119. Sundström, Mikael. *Connecting Social Science and Information Technology. Democratic Privacy in the Information Age*. Lund: Department of Political Science, 2001.
120. Jerneck, Magnus och Stenelo, Lars-Göran, red. *Politik i globaliseringens tid*. Lund: Studentlitteratur, 2001.
121. Gustafsson, Rune. *Syntes och design. Den intellektuelle politikern som konstnär*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 2001.
122. Danjoux, Olivier. *L'Etat, C'est Pas Moi*. Lund: Department of Political Science, 2002.
123. Jönsson, Kristina. *Translating Foreign Ideas into Domestic Practices. Pharmaceutical Policies in Laos and Vietnam*. Lund: Department of Political Science, 2002.
124. Bengtsson, Marie. *Stat och kommun i makt(o)balans. En studie av flyktingmottagandet*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 2002.
125. Björkdahl, Annika. *From Idea to Norm. Promoting Conflict Prevention*. Lund: Department of Political Science, 2002.
126. Badersten, Björn. *Medborgardygden. Den europeiska staden och det offentliga rummets etos*. Stockholm: Bokförlaget natur och kultur, 2002.
127. Boussard, Caroline. *Crafting Democracy. Civil Society in Post-Transition Honduras*. Lund: Department of Political Science, 2003.
128. Janson, Per. "Den huvudlösa idén": Medborgarlön, välfärdspolitik och en blockerad debatt. Lund: Arkiv, 2003.
129. Santesson-Wilson, Peter. *Studier i symbolpolitik*. Lund: Department of Political Science, 2003.
130. Johnson, Björn. *Policyspridning som översättning*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen och Arbetslivsinstitutet, 2003.
131. Sundström, Mikael, Rosén, Malena och Hall, Martin. *En guide till mellan-statliga organisationer*. Lund: Studentlitteratur, 2004.
132. Sjövik, Kristian. *Demokrati bortom nationalstaten?*. Lund: Department of Political Science, 2004.
133. Hellström, Lennart. *Brandts politiska tänkande. En studie i kontinuiteten i Brandts politiska tänkande*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 2004.

134. Lindberg, Staffan. *The Power of Elections – Democratic Participation, Competition and Legitimacy in Africa*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 2004.
135. Bexell, Magdalena. *Exploring Responsibility. Public and Private in Human Rights Protection*. Lund: Department of Political Science, 2005.
136. Jerre, Ulrika. *Conflicting Logics? Implementing Capacity and EU Adaptation in a Postcommunist Context*. Lund: Department of Political Science, 2005.
137. Rindefjäll, Teresia. *Democracy Beyond the Ballot Box. Citizen Participation and Social Rights in Post-Transition Chile*. Lund: Department of Political Science, 2005.
138. Fernandez, Christian. *Medborgarskap efter nationalstaten? Ett konstruktivt förslag*. Lund: Department of Political Science, 2005.
139. Nilsson, Tom. *Till vilken nytta? Om det lokala politiska deltagandets karaktär, komplexitet och konsekvenser*. Lund: Department of Political Science, 2005.
140. Strippel, Johannes. *Climate Change after the International: Rethinking Security, Territory and Authority*. Lund: Department of Political Science, 2005.
141. Erlingsson, Gissur. *Varför bildas nya partier? Om kollektivt handlande och partientreprenörer*. Lund: Department of Political Science, 2005.
142. Strömvik, Maria. *To Act as a Union. Explaining the Development of the EU's Collective Foreign Policy*. Lund: Department of Political Science, 2005.
143. Niklasson, Tomas. *Regime Stability and Foreign Policy Change: Interaction between Domestic and Foreign Policy in Hungary 1956–1994*. Lund: Department of Political Science, 2006.
144. Hellström, Anders. *Bringing Europe down to Earth*. Lund: Department of Political Science, 2006.
145. Melander, Fredrik. *Lokal Forskningspolitik Institutionell dynamik och organisatorisk omvandling vid Lunds Universitet 1980–2005*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 2006.
146. Hegeland, Hans. *Nationell EU-parlamentarism. Riksdagens arbete med EU-frågorna*. Stockholm: Santérus Academic Press, 2006.
147. Lundquist, Lennart. *Att hantera humanvetenskapens tudelning*. Malmö: Liber, 2007.
148. Ahrnens, Anette. *A Quest for Legitimacy. Debating UN Security Council Rules on Terrorism and Non-proliferation*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 2007.
149. Alasfoor, Reyadh. *The Gulf Cooperation Council: Achievements and Challenges. A Political Analysis to the Study of Regional Integration of the GCC States*. Lund: Department of Political Science, 2007.

150. Hedlund, Maria. Demokratiska genvägar: Expertinflytande i den svenska lagstiftningsprocessen om medicinsk genteknik. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 2007.
151. Bolin, Anna. The military profession in change – the case of Sweden. Lund: Department of Political Science, 2008.
152. Broman, Matilda. Taking Advantage of Institutional Possibilities and Network Opportunities. Analyzing Swedish Strategic Action in EU Negotiations. Lund: Department of Political Science, 2008.
153. Kalm, Sara. Governing Global Migration. Lund: Department of Political Science, 2008.
154. Rosén Sundström, Malena. Förankring av socialdemokratisk EU-politik. Med rum för demokratisk debatt?. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 2008.
155. Dannestam, Tove. Stadspolitik i Malmö. Politikens meningsskapande och materialitet. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 2009.
156. Knaggård, Åsa. Vetenskaplig osäkerhet i policyprocessen. En studie av svensk klimatpolitik. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 2009.
157. Uçarlar, Nesrin. Between Majority Power and Minority Resistance. Kurdish Linguistic Rights in Turkey. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 2009.
158. Conrad, Maximilian. Between Communication and Community. EU Constitution-Making, a European Public Sphere and the (Un-)likelihood of Transnational Political Debate. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 2009.
159. Scuzzarello, Sarah. Caring Multiculturalism – Local Immigrant Policies and Narratives of integration in Malmö, Birmingham and Bologna. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 2010.
160. Strömbom, Lisa. Revisiting the Past – Israeli identity, thick recognition and conflict transformation. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 2010.
161. Fägersten, Björn. Sharing Secrets – Explaining International Intelligence Cooperation. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 2010.
162. Karlsson, Rasmus. Three Essays on Our Planetary Future. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 2010.
163. Lundquist, Lennart. Flocken i massamhället. Den politiska ordningens villkor och uttryck. Lund: Arkiv, 2011.
164. Lundquist, Lennart. Slutet på yttrandefriheten (och demokratin?). Stockholm: Carlssons, 2012.
165. Wahman, Michael. Uniting Against Autocrats- Opposition Coordination, Turnovers and Democratization by Elections. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 2012.

166. Hultén, John. Ny väg till nya vägar och järnvägar. Finansieringspragmatism och planeringsrationalism vid beslut om infrastrukturinvesteringar. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, 2012.
167. Mukhtar-Landgren, Dalia. Planering för framsteg och gemenskap: De idémässiga förutsättningarna för kommunal utvecklingsplanering, 2012